BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XX
E
30
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IO. GOTTLIEB
HEINECCII,
IC. ET ANTECESSORIS,
PRAELECTIONES ACADEMICAE
IN
SAM. PVFENDORFFII
DE
OFFICIO
HOMINIS ET CIVIS
LIBROS II.

EDITIO SECVNDA AVCTIOR.

GENEVAE,
Impenſis FRATRVM CRAMER, ET CL. PHILIBERT.

cIↄIↄccxxxxviiii.

Digitized by Google

Digitized by Google

PROLEGOMENA.

Prolegomenorum loco paucis diſpiciendum erit:

I. an detur ius naturae?
II. quid ſit?
III. quam vtilitatem in vita chriſtiana et ciuili praeſtet?
IIII. quae eius ab antiquiſſimis temporibus fata fuerint? quique prae ceteris hanc diſciplinam libris ſuis illuſtrarint?

I. Dari ius naturae, haud pauci negarunt, veluti Epicvrvs apud Diog. Laert. *Lib. VIIII. Segm.* 150. cuius ſententiam ita expreſſit Horat. *Satir. I*, 3.

Nec natura poteſt iuſto ſecernere iniquum:
Atque ipſa vtilitas iuſti prope mater et aequi.

E. g. furari ex eorum ſententia non natura et moraliter tur-

pe eſt; prohiberi tamen illud ſuaſit vtilitas generis humani.

Eiuſdem ſententiae fuit ARISTIPPVS apud DIOG. LAERT. *libr. II.* 97. qui, vti omne virtutis ſtudium euertit, voluptatemque pro ſummo hominis bono habuit: ita et ſtatuit, *nihil ſua natura iuſtum, iniuſtum, honeſtum, inhoneſtum eſſe, ſed ſola lege et conſuetudine; furto quoque et ſacrilegio, quum tempeſtiuum fuerit, operam daturum eſſe ſapientem, neque enim quidquam horum ſua natura turpe eſſe, ſi auferatur vulgaris opinio, ad continendos in officio ſtultos conflata.*

Nec minus delirauit CARNEADES Platonicus, ſed in ſcepſin quam maxime procliuis, qui Romae legationis cauſſa commoratus aliquando pro iuſtitia, poſtridie contra eamdem, iuriſque naturalis exſiſtentiam diſſeruit, vrbe ideo pulſus auctore Catone. Vid. PLVTARCH. in *Caton. maior. pag.* 349. Argumenta, quibus iuſtitiam impugnauit, ſeruauit LACTANT. *Inſtit. diuin. V*, 16. Ea huc redeunt. *

1. *Omnia animalia ſuae vtilitati ſtudere, e. g. propulſare iniurias, verbera, mortem, nec tamen ideo iuſtitiam illis tribui, aut iniuſtitiam?* Reſp. brutis animantibus, quae facultate rationali voluntatem diuinam cognoſcendi deſtituuntur, ad hominem ratione et conſcientia praeditum non valet conſequentia. Potius argumentum inuertimus: quaecumque creaturae facultate voluntatem Dei cognoſcendi, adeoque ſana ratione praeditae ſunt, eae quoque actiones ſecundum Dei voluntatem, non vero proprium commodum, dirigere tenentur: iam homines, non vero animalia, cet. ergo, cet.

2. *Omne ius naſcitur ex* vtilitate, *ergo non ſua natura quidquam iuſtum eſt.* Reſp.

a) Va-

* Ex recentioribus et HOBBESIVS de ciue *cap.* 1. §. 10. dixit in ſtatu naturali fuiſſe ius omnium in omnes, adeoque tum menſuram iuris fuiſſe cuiuſque vtilitatem.

a) Vacillat conſequentia, ſiquidem aliquid ex vtilitate naſci, at iuſtum tamen eſſe poteſt; Deus enim ens benigniſſimum vere noſtram vtilitatem intendit, nec quidquam nobis tamquam legem praeſcripſit, niſi quod nobis vere vtile, ſic e. g. pacta eſſe ſeruanda, et vtile, et rectae rationi conſentaneum eſt.

b) Inde ius eſt, vnde obligatio: at obligatio noſtra non eſt ab vtilitate, (nam huic quiſque renuntiare poteſt,) ſed a voluntate Dei, quae nobis per rectam rationem innoteſcit; ergo iùs non eſt ex vtilitate, ſed ex voluntate Dei, quae per rectam rationem innoteſcit, adeoque aliquid natura iuſtum eſt.

3. *At leges inter gentes variant, et hinc nihil eſt natura iniuſtum, alioquin enim vnum omnibus ius eſſet?* Reſp. Diſtinguendum eſſe inter ius naturae et ciuile; prius apud nos idem, e. g. neminem eſſe occidendum, pacta eſſe ſeruanda, cet. poſterius ad rei publicae cuiuſque vtilitatem adtemperatum. Vid. XENOPH. *de re publ. Athen.* Ratio diuerſitatis in eo poſita, quod ius ciuile verſetur circa actiones in ſe indifferentes, e. g. ius retractus, prohibitio alienationum, iura dotium.

Nos itaque exiſtentiam iuris naturae ſic probamus: quicumque in natura ſua deprehendunt rectam rationem, quae aliquid iuſtum eſſe cognoſcat, et conſcientiam, quae nos obligationi ſatis feciſſe vel non ſatis feciſſe monet, illi habent ius naturae: atqui homines, cet. ergo, cet. Eſt hoc argumentum, quo vtitur PAVLLVS, *Epiſt. ad Rom. II*, 14. 15.

II. *Quid vero eſt ius naturae?* Conſiderari illud poteſt vel tamquam ius, vel tamquam diſciplina ſeu ſcientia; hic priori ſenſu accipimus. Iam *definitiones* ſunt vel *nominales*, vel *reales*: *nominales* nobis tantum modo ſubminiſtrant no-

Digitized by Google

tas aliquas, quibus res nobis obuias ab aliis omnibus ſemper diſcernere poſſumus, e. g. circulus eſt figura, cuius peripheria a centro vbique aequaliter diſtat; *reales* contra oſtendunt modum, quomodo illa res oriatur, vel quomodo poſſibilis ſit, e. g. circulus eſt figura, quae radio circa punctum circumacto deſcribitur; hic vero tantum quaeritur definitio nominalis.

Igitur *ius naturae* eſt ius a Deo toti generi humano per rectam rationem promulgatum: Dicimus

1. *Ius*, quia ex parte noſtra eſt obligatio, teſte conſcientia.

2. *A Deo*, vt diſtinguatur a iure humano et ciuili, quod ab hominibus eſt.

3. *Toti generi humano*, ita diſtinguitur a iure diuino particulari, e. g. lege de circumciſione, de ſacrificiis.

4. *Per rectam rationem*, ita diſtinguitur a iure poſitiuo vniuerſali, e. g. ſabbathum non eſt iuris naturae, quia ex recta ratione non innoteſcit.

(Vocamus vero *rectam rationem*, quae principia actionum ex finibus ratiocinando colligit; *peruerſam*, quae inſuper habito fine et ſcopo Dei de principiis actionum ſuarum ex praeiudicio ſuo ſtatuit, WEIDLER. *Ius nat. et gent. cap.* 1. §. 9. *n.* 7.)

5. *Promulgatum*; ſine promulgatione enim nulla lex obligat; *lex* eſt norma, ad quam actiones noſtras componere debemus: atqui norma debet eſſe nota, alias enim non poſſemus actiones noſtras componere; ergo promulganda eſt. Abſurdum facinus Caligulae apud SVETON. in eius *vit. cap.* 41.

At quid eſt *ius gentium?* Sunt, qui diuerſum aliquod ius gentium ſtatuunt a iure naturae.

VLR. HVBER. *de iure ciuit. libr. I. ſect. I. cap.* 5. et *Eunom.*

nom. Rom. pag. 12. per illud intelligit ius, quod voluntate omnium, aut ſane cultiorum gentium vim obligandi acceperit.

Contra VITRIAR. *Inſt. iur. nat. cap.* 1. §. 28. illud definit, quod Deus per rectam rationem inter omnes gentes propter communem neceſſitatem et vtilitatem conſtituit.

Sed vtrumque falſum; ſi recipias definitionem HVBERI, cultiores gentes aut per modum legis id introduxerunt, aut per modum pacti: ſi prius, lex illa nullam obligabit gentem, quia gens ratione gentis non eſt ſuperior, adeoque et nulla alteri legem praeſcribere poteſt; ſin poſterius, nullum erit ius, ſed pactum; ius eſt complexus legum, non pactorum. Accedit, quod quaeſtio ſit facti, an vnquam inter gentes ita conuenerit, id vero ex hiſtoria demonſtrari nequit.

Si VITRARII definitionem recipias, inde probari contra ipſum poterit, vnum idemque ius naturae et gentium.

Si enim eadem eſt legiſlatoris voluntas, idemque modus eam promulgandi tum in gentibus, tum in ſingulis hominibus, vtriſque quoque idem erit ius: prius verum ob definitionem VITRIARII; ergo et poſterius.

Dicendum itaque, *vnum eſſe ius naturae et gentium*, quia 1. ab eodem legiſlatore eſt, 2. eiuſdem obligationis, 3. eodem modo promulgatum, iiſdemque legibus et regulis conſtat; e. g. pacta ſunt ſeruanda, nemo laedendus, ius ſuum cuique tribuendum.

Itaque *ius gentium* nobis eſt ipſum ius naturae, negotiis ciuitatum et liberarum gentium adplicatum. Ita PVFENDORFFIVS, THOMASIVS, COCCEIVS, et recentiores tantum non omnes.

III. At *quam vtilitatem praeſtat ius naturae et gentium?* Sane in diſciplinis quoque valet illud Caſſianum, cui bono? fruſtra

fruſtra ergo ſudaremus in explicando addiſcendoque iure naturae et gentium, ſi nulla eſſet eius vtilitas.

Oppugnauit hoc indirecte Io. LVDOV. PRASCHIVS tribus *diſſertationibus de lege caritatis ad Hugon. Grot. de iur. bell. et pac. Deſignatio iuris naturalis ex diſciplina Chriſtianorum, et de iure gent. maxime Chriſtianorum. Ratisbon.* 1688. et 1689. ſed iis ſatisfactum a CHRIST. THOMASIO in *Cogitat. menſtr. Germ.* 1689. *pag.* 79. 206. et 295.

Directe vero id fecit a. 1704. auctor anonymus in *der erſten Entdeckung des Lichts und Rechts*, cap. 2. Rationes eorum ſunt:

1. *Quod ius naturae nullius vſus ſit in vita Chriſtiana, Chriſtiano enim pro norma eſſe debere Scripturam ſacram?* Reſp. a) At multi ſunt et inter Chriſtianos, qui Sacram Scripturam parum curant, ii, vt ſint inexcuſabiles, iure naturae conuincuntur, *Epiſt. ad Rom. I*, 20. 21. b) Deinde nihil eſt vtilius ad confirmationem in Chriſtianiſmo, quam harmonia rationis et Sacrae Scripturae; c) Multa in iure naturae explicantur, quae Sacra Scriptura non expoſuit, tamquam ad vitam aeternam non comparata, e. g. de contractibus, vltimis voluntatibus, ſucceſſionibus ab inteſtato, aliiſque humanis negotiis.

2. *Nullam eſſe eius vtilitatem in vita ciuili, quia in legibus ciuilibus decidantur controuerſiae, non ex iure naturae et gentium?* Reſp. a) Falſum eſt, nullam controuerſiam ciuilem decidi ex iure naturae et gentium, ius enim ipſum conflatum eſt ex legibus naturalibus, praeceptis gentium et ciuilibus, §. *vlt. Inſt. de iuſtit. et iur.* b) Ius ciuile valet tantum inter ciues eiuſdem rei publicae; quid vero ſi controuerſia intercedit inter diuerſas gentes? quid ſi inter ciues diuerſarum rerum publicarum, e. g. inter Hollandum et Indum? hic non alia poteſt eſſe norma, quam ius naturae et gentium.

3. *Eſſe*

3. *Eſſe ius naturae cordibus hominum inſcriptum, ergo non opus eſſe tanto molimine in illo in ſcripturam redigendo explicandoue?* Reſp. a) Homo natura cantat, numerat, ratiocinatur, et tamen ideo nemo reiicit muſicam, arithemeticam, vel logicam; ars enim perficere debet naturam: b) In omni iure dantur principia; concluſiones proximae et remotiores; illa vnuſquiſque nouit, cui eſt recta ratio, concluſiones quoque proximas ex illis principiis facile cognoſcit etiam vulgus, non autem ſtatim habet omnes concluſiones remotiores; ſic e. g. pacta eſſe ſeruanda facile quis intelligit; fluit enim hoc immediate et proxime et principio: *quod tibi non vis fieri*, cet. at, num etiam pactum errore initum ſeruandum ſit, non ſtatim vnuſquiſque intelligit, niſi qui plura iuris naturalis principia connectit.

(Inprimis ſtudioſo iuris plane neceſſaria eſt iuris naturae et gentium cognitio, 1. propter controuerſias illuſtres, 2. *propter ius publicum, vniuerſale enim ex ipſo iure naturae eſt*; 3. propter fontem et originem iuris ciuilis, qui non alius eſt, quam ius naturae et gentium. Conf. Io. Essenhar. Harmonia *Inſt. iuris nat. et ciuil.* Helmſt. 1699. 8.)

IIII. Iam ad hiſtoriam iuris naturae, qualem ex inſtituto ſcripſerunt Io. Franc. Bvddevs, quae habetur inter *Selecta iuris naturae et gentium*, *Hal.* 1704. Io. Frid. Lvdovici *Delineatio hiſtoriae iuris diuini*, edita *Halae* 1701. et 1714. Christ. Thomasii *Hiſtoria iuris naturae paullo plenior*, *Hal.* 1719.

Tacemus quae Iac. Frid. Reimmannvs, Gottl. Stollivs, et alii, de hiſtoria et ſcriptis iuris naturae commentati ſunt in hiſtoria litteraria. Quatuor conſtituimus periodos:

1. *ab initio mundi ad Chriſtum natum.*
2. *a natiuitate Chriſti vſque ad originem Academiarum et ſcholarum*,
3. *ab hoc tempore ad Grotium*, et denique
4. *ab hoc ad noſtra tempora.*

Periodus prima.

Ius naturae tam antiquum eſt, ac ipſum genus humanum, ſed non ita ſtatim exculta eſt diſciplina iuris naturae.

1. Ante legem Moſaicam multi viri pii vixerunt, Enoch, Noah, Abraham, Iſaac; quum ergo hi leges Dei poſitiuas nondum habuerint, conſequens eſt, vt vixerint ſecundum ius naturae.

Iudaei quidem tradunt, Noacho Deum dediſſe ſeptem praecepta, ex quibus illi ius naturae deriuare ſolent, ceu docuit Io. SELDENVS, *de iure nat. et gent. ſecundum diſciplinam Hebraeorum*, *cap.* 10. ſed parum fidei meretur haec Iudaeorum traditio.

a) quia Iudaei hiſtorica cognitione plane deſtituuntur;

b) quia nullum de re tam antiqua habent teſtimonium vel Scripturae, vel antiquitatis.

Interim certum, tum nondum in ſyſtematis formam redactum fuiſſe ius naturae, hominesque magis ſtuduiſſe ſecundum ius naturae viuere, quam illud in artem redigere.

2. Inter gentiles ſoli fere Stoici ius naturae excoluerunt, quod vocarunt partem de officiis; de iis enim ſcripſere ZENO, PANAETIVS, et alii, ſed eorum libri omnes perierunt, ſolius exſtant CICERONIS *libri de officiis*, in quibus ius naturae explicat ſecundum diſciplinam Stoicorum. Sed multis tamen naeuis laborat hoc ſyſtema.

1. Confudit CICERO ethicam et ius naturae, et hinc multus eſt in deſcribendis virtutibus cardinalibus.

2. Non

2. Non ſemper doctrinas connectit adcurate, ſed fucum ſaepe facit eloquentia ſua.

Interim multa habet laude digna, vt dici poſſit, CICERONEM ſolum poſt Stoicos hac prima epocha praeclare meritum eſſe de iuris prudentia naturali.

Periodus ſecunda.

Poſt Chriſtum natum neminem decuiſſet magis hanc diſciplinam emendare, quam Patres Eccleſiae.

Et ſane habemus etiam AMBROSII libellum *de officiis*, ſeparatim editum a Io. HENR. BOECLERO; ſed multa hic deſideres:

1. Ambroſius confudit ius naturae et ſcripturae;

2. Magis inſtruxit clericum, quam virum bonum; vnde et DV PIN *Biblioth. eccleſ. Tom. I.* obſeruat, librum hunc in codicibus MſS. inſcribi *de officiis clericorum;*

3. Commune id habuit cum reliquis Patribus, quod fuerit Platonicus, multaſque erroneas doctrinas Platonis immiſcuerit Chriſtianae ethicae, et

4. Magis homiletice vel oratorie ius naturae tractarit, quam philoſophice. Vid. BARBEYRAC. *Praefat. ad Puſendorff.* §. 9. *ſequ.*

Priodus tertia.

Patribus ſucceſſit turba ſcholaſticorum, qui neglectis rectae rationis principiis ſcripſere *caſus conſcientiae*, opera *de iuſtitia et iure*, hiſque libris totum ius naturae et gentium complecti voluerunt. Sed

1. Mirifice probant, aliquid iuris naturae et gentium eſſe, modo ex Scriptura Sacra, modo ex iure ciuili et canonico, modo ex Ariſtotele, Lombardo, cet.

2. Multa miſcuerunt falſa principia probabiliſmi, metho-

di dirigendi intentionem, de peccato philoſophico, de quibus

Lvd. Montaltivs in *Epiſtolis ad Prouinciales*,

Arnaldvs in *Denuntiatione nouae haereſeos de peccato philoſophico*,

Tribbechovivs *de doctoribus ſcholaſticis.*

Periodus quarta.

Ius naturae ergo primus emendauit

Hvgo Grotivs qui libros *de iure belli et pacis* edidit *Pariſ.* 1626. Cur illud non vocarit ius naturae et gentium, vid. Colomes. *Epiſt. clar. viror.* 3. Commentarii in hos libros exſtant multi, ſed plerique parum vtiles: alii enim eius errores contra orthodoxiam admiſſos refellunt, vt Io. Adam. Osiander, et Io. Wolfg. Iaegervs; alii cum ex philoſophia Ariſtotelica refellere voluerunt, vt Valent. Velthemivs, Io. a Felden, Io. Ge. Simon; alii ex auctoribus claſſicis potius, quam ex recta ratione illuſtrarunt, inprimis Io. Henr. Boeclervs, et Io. Frid. Gronovivs. Soli laudandi Casp. Zieglervs, Kvlpisii Collegium Grotianum, Henninges, Barbeyracivs.

Ceterum obſeruati in Grotio defectus ſunt:

1. Quod ſcholaſticos nimis ſequatur.

2. Quod nimium tribuerit conſenſui gentium, quum tamen

a) gentes conſenſerint ſaepe in rebus turpiſſimis; e. g. πολυθεότητι;

b) hoc principium ſit obſcuriſſimum, et hinc inde conuinci non poſſit indoctus.

Sed haeſit adhuc Grotivs in errore, quod ius gentium conſenſu vel pactis gentium nitatur.

Thomas Hobbivs vel Hobbesivs, eiuſdem cum Grotio aetatis; eius liber de *ciue* prodiit 1646. poſt 21. annos a libro

bro Grotii, et tamen hanc laudem ſibi tribuit Hobbesivs in *praefat. philoſoph.* quod ius naturae primus excoluerit.

Occaſio huius libelli ſtatus Angliae turbulentiſſimus, vereque ἀναρχικῶς; hinc ſibi finxit ideam ſtatus naturalis, eumque poſuit in bello omnium in omnes; inde collegit ius omnium in omnes: inde victori tribuit ius in victum, adeoque omnia ex vi et potentia victoris deducit.

Fuit philoſophus profanus, et Machiauelliſmum inculcauit; multis tamen mirifice placuit.

Adſeclas habuit Lamb. Velthvysen, qui edidit *Diſſertat. epiſtolic. de principiis iuſti atque decori*, *Amſtel.* 1651. et Bened. Spinozam, cuius hypotheſin examinat Pvfendorffivs, *de iur. nat. et gent. libr. II. cap.* 23.

Aduerſarios contra nactus eſt Io. Bramballvm, Rob. Filmervm, Rob. Scharrockivm, *recuſum a Reihero in* 12. *Goth.* 1667. Gisb. Cocqvivm, Sam. Strimesivm, et omnium optimum Rich. Cvmberlandvm.

Io. Seldenvs, de cuius *iure naturae et gentium ſecundum diſciplinam Hebraeorum* iam ſupra diximus.

Samvel Pvfendorffivs, poſtea Liber Baro, quum videret, Grotium in multis ius priuatum neglexiſſe, aliquando etiam minus diligenter cauiſſe ab erroribus ſcholaſticorum, de emendando iure naturae cogitare coepit: quumque Heidelbergae priuatim doceret, *Hagae Comitum* 1660. edidit *Elementa iuris naturalis* methodo vſus mathematica.

Quum ita placeret Carolo Ludouico, Palatino Electori, et eum primum conſtitueret Profeſſorem iuris naturae et gentium, maius opus molitus eſt. At euocatus interea Londinum Scaniae, vbi Rex Sueciae nouam academiam erexerat, ibi demum illud edidit 1672.

Male id habebat collegas, Iosvam Schwartzivm, theologum, et Nicolavm Becmannvm, ICtum, qui

Digitized by Google

qui e plagellis furtim ſubtractis excerpſerunt indicem nouitatum, eumque publici iuris fecerunt. Et quamuis res male cederet Becmanno, ideo publice relegato: magnam tamen hoc inuidiam etiam conflauit Puſendorffio; vnde nulla erat fere Germaniae academia, in qua id opus Puſendorffianum non exagitaretur. Specimen harum controuerſiarum edidit ipſe PVFENDORFFIVS in *Eride Scandica*, quae cum Iure Naturae et Gentium ſaepiſſime prodiit.

At triumphauit demum Puſendorffius, et hoſtes eius non ſine aegritudine animi viderunt, eius libros vbique praelegi in academiis.

Contraxit ergo ipſe hoc opus, indeque edidit libellum *de officio hominis et ciuis*; et haec eius fata.

CHRISTIANVS THOMASIVS primum Puſendorffii partibus acceſſit, ediditque ad eius principia primum *Iuris prudentiam diuinam*, vbi ſimul iunxit doctrinam *de legibus poſitiuis vniuerſalibus diuinis*.

Sed a. 1705. ipſe haec principia ſua deſtruxit, editis *Fundamentis iuris naturae et gentium*, in quibus eliminauit principium de legibus diuinis poſitiuis vniuerſalibus, et loco principii ſocialitatis totum ius naturae ex regulis *iuſti*, *honeſti*, *et decori* deriuauit; qua de re infra erit dicendi locus.

Hi auctores veluti familiam ducunt: poſtea plures calamum arripuere, et iuris naturae ac gentium compendia quaedam ediderunt, quae partim vix plauſum meruerunt, partim ita ſunt comparata, vt ſua laude non ſint defraudanda.

Prioris generis ſunt

1. HENR. BODINI *Diſſ. de iure mundi*, quae primum *Rintelii* prodiit, recuſa dein *Halae* 1698. In ea principium ponit voluntatem Dei ſecundum ordinem creaturarum: ſed refellit

refellit hoc opuſculum Chris. Thomasius, *de fundamentorum definiendi cauſſas matrimoniales hactenus receptorum inſufficientia*, *Halae* 1698.

2. Val. Alberti, theologi Lipſ. *ius naturae orthodoxiae conformatum*, vbi hoc ius deducere vult ex ſtatu paradiſiaco.

Poſterioris generis plures prodiere libelli, ex quibus omnibus fructum capere poteſt, qui iam ſolida huius ſcientiae cognitione eſt imbutus. Halae prodiere 1. Io. Francisci Bvddei, 2. Nic. Hieron. Gvndlingii, 3. Wolffii vtriuſque, 4. Fleischeri varia ſcripta. Marburgi prodiere Hombergkii zvm Vach; Francofurti ad Viadrum Henr. er Sam. *de* Cocceii varia ſcripta. Vitembergae 1. Weidleri liber elegantiſſimus, 2. Gribneri, et 3. Wernheri ſcripta.

Taceo alia compendia eius generis fere innumera, quae in omnibus fere Germaniae academiis prodierunt, et iam tantum commendo ill. Leibnitii *praefationem*, *Codici iuris gentium diplomatico* praemiſſam, in qua haud pauca egregia occurrunt.

Digitized by Google

Digitized by Google

IO. GOTTL.
HEINECCII
PRAELECTIONES
IN
SAM. PVFENDORFFII
DE OFFICIO
HOMINIS ET CIVIS
LIBROS II.

LIBER PRIMVS.

* * * * * * * * * *

CAPVT I.
DE ACTIONE HVMANA.

QVum traditurus ſit Auctor officia hominis et ciuis; officia vero ſeſe exſerant per actiones: primo omnium agitur de actionibus humanis; et quidem quaerit hoc capite auctor,

1. *Quid ſit officium?* §. 1.
2. *Quid ſit actio humana?* §. 2.
3. *Quae actionum humanarum principia* §.? 3-16.
4. *Quae actiones homini imputentur, vel non imputentur?* §. 17. ſeqq.

Digitized by Google

§. 1.

I. *Officium* Germanice vocamus *eine Pflicht*, eaque notio vocabuli eſt ex philoſophia Stoica; primi omnium enim Stoici de officiis ſcripſerunt, vti in *Prolegomenis* dictum.

Eſt vero *officium* actio, ex obligatione ſiue perfecta, ſiue imperfecta, legibus conformanda. Ergo reuera actio bona vel iuſta et officium ſunt ſynonyma. Praecipue vero obſeruandum, officia ſemper reſpicere ad legem, eaque ceſſante et officium ceſſare, e. g. quamdiu lex vigebat de circumciſione, de ſacrificiis, tamdiu Iſraëlitae faciebant officium, dum circumcidebantur, ſacrificiaque offerebant; ceſſante hac lege, nemo hodie faceret officium, qui bouem offerret.

Stoici officia diuidebant in *perfecta*, quae a ſapiente proficiſcuntur; et *media* vel *communia*, quae a quocumque. Rident vulgo hanc diſtinctionem Stoicam, inprimis BVDDEVS, *Diſſert. III. de errorib. Stoicor.* §. 1. verum praeter rem, quum non poenitenda veritas hic lateat. Officia adtemperanda ſunt legi: legi aliquid adtemperatur vel *materialiter* tantum, quando fit, quod ex lege praecipitur; vel *formaliter*, quando id fit eo animo et eo conſilio, quod lex exigit: prius Stoici vocabant officium *commune*; poſterius *perfectum*. Elegans exemplum habemus in muliere, quae duos obolos iniecit aerario eccleſiaſtico, *Marc. XII*, 42.

§. 2.

II. Quum itaque officium ſeſe exſerat per actiones, quaeritur, *quid actio humana ſit?*

Obſeruamus in homine varios motus, qui vel ex principio *interno* oriuntur, vel *externo*: ſi ex interno, vocantur *actiones*; ſi ex externo, *paſſiones*.

Actiones ergo ſunt motus ex principio interno ſubiecti agentis orti: *paſſiones* ſunt motus ex principio externo, quod non eſt in agente, orti. E. g. ſpongia mouetur, dum comprimitur: quum vero non comprimatur ex principio aliquo interno, ſed externo, nempe manu mea, *patitur* aliquid; contra dum ſpongian comprimo, *ago* aliquid.

Iam actiones hominum ſunt duorum generum: quaedam enim directioni voluntatis ſubiectae ſunt, e. g. paciſci, iurare, occidere, beneficium dare; quaedam huic directioni non ſubiacent, e. g. motus

tus ſanguinis, motus periſtalticus, ventriculi et inteſtinorum, digeſtio et concoctio cibi. Priores vocantur *humanae* vel *morales*; poſteriores *naturales*. Hae communes ſunt hominibus cum brutis; illae hominibus propriae.

Quaeritur iam, *quaenam actiones ſint obiectum iuris naturae?*

Reſp. humanae; ius naturae enim praeſcribit leges, ad leges voluntas debet dirigere actiones. Quum vero voluntas dirigere actiones naturales non poſſit, (per definit.) ſequitur, vt nec obiectum ſit iuris naturae.

Quamuis vero has actiones ipſas non dirigat ius naturae: poteſt tamen praeſcribere regulas decori omnino non negligendas. Sic e. g. ſternutare eſt actus naturalis; at poteſt tamen et debet circa eum obſeruari decorum.

§. 3.

III. Iam ergo quaeritur, *quaenam ſint actionum humanarum principia?*

Id non rectius cognoſcemus, quam ſi inquiramus, quid homo prae brutis habeat proprium; diximus enim, humanas actiones homines proprias habere.

1. Primo omnium in nobis animaduertimus corpus, id eſt, ſubſtantiam in longum, latum, et profundum extenſam, certae figurae, quantitatis, et qualitatis: at hoc idem animaduertimus in arboribus. Vid. MALPIGH. et NEHEM. GREW, *Anatom. plantarum.*

2. Prae arboribus id quidem habemus praecipuum, quod loco mouere poſſimus, et quaedam extra nos viſu, auditu, aliiſque ſenſibus percipiamus; ſed id in brutis quoque deprehendimus.

3. Prae brutis ne id quidem habemus praecipuum, quod aliquid cogitamus, cognoſcimus, volumus, auerſamur; nam et brutis eamdem virtutem eſſe obſeruamus. Vid. RORAR. *quod animalia bruta ratione vtantur melius homine.* Falſa quidem eius eſt hypotheſis; ſed collegit tamen quamplurima exempla, quae non ſine ſtupore animaduertimus.

4. Itaque hoc praecellimus brutis *α*), quod haec tantum res ſingulares et materiales cognoſcant; nos inde abſtrahere poſſumus, etiam ad ideas vniuerſales et immateriales *β*); quod bruta ideas aliquot comparent, ſed non nouas incognitaſque inde veritates eliciant: at homines cognita vna veritate abſtracta, mille alias incognitas ratiocinando inde elicere poſſunt.

Itaque praeter corpus nobis eſt mens rationalis; hanc ſpiritualis eſſe naturae certo nouimus, quia cogitationum ſuarum ſibi conſcia eſt, quod numquam a materia praeſtari poteſt; quidquid enim materia agit, id agit ex figura, ſitu, diſpoſitione partium. At ſi materiam ſiue in hanc, ſiue in illam figuram formes, ſiue hoc, ſiue alio modo ſita diſpoſitaque ſit, numquam cogitabit, numquam cogitationum ſuarum ſibi conſcia erit. *Mens* itaque erit ſpiritus de rebus etiam immaterialibus cogitans, ſuarumque cogitationum ſibi conſcius.

Facultates ergo huius mentis ſunt principia actionum humanarum.

Si ergo actio quaedam oritur ex ſpiritu illo cogitante, et ſuarum cogitationum ſibi conſcio, erit *humana*; ſi non, *naturalis*.

§. 4.

Principia actionum humanarum ſunt
Intellectus, de quo §. 4--8.
Voluntas, de qua §. 9--16.
Quod ad primum, agitur
1. de intellectus *natura* §. 4.
2. de praecipua eius operatione, *conſcientia* §. 5. 6.
3. de quibuſdam intellectus vitiis, *errore* et *ignorantia* §. 7. 8.

Iam quaeritur, *quaenam ſint illae facultates mentis, ex quibus actiones humanae proficiſcuntur?*

Reſp. *intellectus*, et *voluntas*.

Exiſtimat equidem Titius, *Obſeru. XIII.* §. 3. *n.* 3. ſuperſedere nos potuiſſe hac diuiſione; eamdem enim mentem et intelligere, et velle: ſed philoſophi eſt ea diſtinguere, quae diſtinctos habent effectus. Quemadmodum ergo recte diſtinguimus lumen et calorem in ſole, quum tamen idem ſol et calidus ſit, et luceat: ita nec male diſtinguimus intellectum et voluntatem, quamuis eadem mens et intelligat, et velit.

Iam ergo primum de *intellectu*, qui eſt facultas mentis, qua percipimus, iudicamus, ratiocinamur.

In prima operatione mens ſe habet paſſiue, in reliquis actiue. In prima mens occupata eſt circa veram ideam; in ſecunda circa duas; in tertia circa tres ideas.

Iam auctor habet regulam: *Cuilibet homini, matura aetate et mente integra, tantum ſupereſſe naturalis velut luminis, vt adhibita cultura,*

Digitized by Google

cultura, ac debita meditatione, poſſit recte comprehendere, ſaltem generalia illa praecepta et principia, quae ad vitam hancce honeſte et tranquille exigendam faciunt, ſimulque indicare, iſta vtique indoli humanae congruere.

Et recte quidem: nam 1. alias non eſſet ius naturae cordi humano inſcriptum; 2. alias ceſſaret imputatio, poena.

Varias tamen anctor addit limitationes:

1. *maturae aetatis*; ergo non quaerendum in infantibus;

2. *mente integra*; ergo excipiuntur furioſi, morbo inſanientes;

3. *Adhibita cultura*; hinc excipiuntur homines barbari, inter beſtias educati, ſurdi, muti, aliiſque ſenſibus orbi; caſus triſtis in Marchia, de quo Kressivs ſingularem tractatum ſcripſit;

4. id intelligendum eſſe non de actu, ſed *de potentia*; poteſt homo, ſi vult, id cognoſcere; et hinc, ſi non vult, nihilo minus eſt ἀναπολογήτος.

§. 5.

Intellectus tres eſſe operationes diximus, perceptionem, iudicium, atque ratiocinationem. Ratiocinatio quoties circa res morales verſatur, vocatur *conſcientia*; ergo iam hic de ea agitur.

Conſcientiam aliquam exiſtere, negant athei ac deiſtae, in primis Tolandvs in *Adeiſidaem. ſiue Tito Liuio a ſuperſtitione vindicato.* Nam quamuis experientia doceat, eum, qui contra rationem peccauit, angores animi perſentiſcere: negat tamen eas oriri ex ſenſu legis diuinae, ſed putat, illas non niſi ex metu poenae temporalis proficiſci.

At falſum hoc eſſe, patet exemplo Neronis apud Sveton. *in eius vit. cap.* 34. *qui ſceleris conſcientiam, quamuis et militum, et ſenatus, populique gratulatione confirmaretur, nec ſtatim, nec vmquam ferre potuit, ſaepe confeſſus, exagitari ſe materna ſpecie, verberibus furiarum, ac taedis ardentibus.*

Sed ſtolidum eſt negare exiſtentiam conſcientiae contra ipſam conſcientiam: ſane, ſi in nobis deprehendimus aliquid, cui quadrat definitio conſcientiae, ſatis conuicti erimus, dari in nobis et definitum, nempe conſcientiam.

Eſt vero *conſcientia* ratiocinatio de actionibus noſtris, inſtituta eum in finem, vt liqueat, iuſtaene, an iniuſtae ſint.

Eſt ratiocinatio: hinc videmus

1. quando conſcientia dicatur dormire, quando expergiſcere:

Digitized by Google

nam quamdiu non ratiocinamur, dormire quodammodo videtur conſcientia; expergiſcere autem, ſimul ac data occaſione ratiocinari incipimus.

2. Totidem eſſe propoſitiones in ratiocinatione conſcientiae, quot in ſyllogiſmo; maior vocari poteſt LEX, minor FACTVM, concluſio SENTENTIA, e. g. Dauides, qui homicidium et adulterium committit, eſt morte dignus; ego id feci; ergo morte ſum dignus.

De actionibus noſtris. Alienae ſcandalum quidem praebent, aut triſtitiam vel commiſerationem in nobis excitant, non vero pertinent ad conſcientiam noſtram; e. g. ſi legimus, tyrannum multa hominum innocentum millia obtruncaſſe.

Obiici poſſet, *ſaepe etiam nos ob aliena facta conſcientiae angores perſentiſcere, quoties nos iuſſimus, vel alio modo in culpa fuimus?* Reſp. tunc ſumus cauſſa moralis, adeoque actiones hae non ſunt alienae, ſed actiones noſtrae. Ita Ahabus et Ieſabel factum eorum, qui Nabodum innocentem damnarant, occiderantque, ſuum reputare debebant. Huc et illa pertinent *Ioann.* XVIIII. 11. *qui me tibi tradidit, in maiore culpa eſt.*

Iuſtae, an iniuſtae ſint. Hinc patet, quo modo conſcientia differat 1. a pudore; hic enim oritur, quoties de decoro actionis ratiocinamur; 2. a poenitentia, quae ſequitur, quoties perſuaſi ſumus, nos contra vtilitatem noſtram feciſſe.

Quotuplex vero conſcientia? Auctor tradit vnicam, quae tamen re ipſa quidem haud accurata eſt: nam opponit ſibi inuicem *rectam* ac *probabilem* conſcientiam, quum tamen probabilis et recta eſſe poſſit; ſupplenda ergo hic erunt multa.

Conſcientia eſt vel *antecedens*, quando ratiocinamur de facto futuro; e. g. Naëman; vel *conſequens*, quoties ratiocinamur de facto praeterito. Illa nobilior, quia virtute praeditis propria; haec etiam in ſceleratis deprehenditur. Illa, nempe antecedens, eſt *certa*, ſi liquido ratiocinando comperimus, iuſtane, an iniuſta ſit actio: vel *dubia*, quoties in vtramque partem ratiocinamur, e. g. an ſanguine veſci liceat; vel *probabilis*, quando non ſuppetit principium certum, ſed ex hypotheſi tantum ratiocinor; e. g. quia hoc ex miniſtro eccleſiae audiui.

Porro conſcientia eſt vel RECTA, quando nec in materia, nec in forma, vllum eſt vitium, adeoque vtraque praemiſſarum vera eſt, ex eaque fluit concluſio; vel ERRONEA, quoties alterutra praemiſſarum falſa, vel forma vitioſa eſt. Sic e. g. in Caini ſyllogiſmo.

Qui fratrem occidit, eius peccatum eſt maius, quam vt ferri poſſit,

Digitized by Google

ſit, cet. maior eſt falſa, ſi verſionem hanc admittamus. Poteſt vero et minor falſa eſſe, ſi e. g. in turba homo occiſus ſit, et vnuſquiſque putet, ſe auctorem eſſe homicidii.

Denique conſcientia vel BONA eſt, vbi concluſio abſolutoria; vel MALA, vbi condemnatoria.

Quaeritur iam, *num conſcientia ſit norma actionum?* quod negatur, quia et poteſt eſſe erronea; at dicitur norma actionum ob propoſitionem maiorem, quatenus eſt lex.

§. 6.

Quid ſi conſcientia dubia? Tunc actio eſt intermittenda; contra conſcientiam dubiam enim nihil agendum.

Negat hanc regulam TITIVS, *Obſeru.* 18. ea ratione, quod aeque bonam, ac malam actionem omittere tunc poſſit dubitans.

Sed 1. ſi etiam bonam actionem edit quis contra dubitationem, tamen non habet intentionem bene agendi. BARBEYRAC. *ad Puſendorf. I*, 3, 8.

2. Qui contra conſcientiam dubiam agit, non poteſt aliter ratiocinari, quam hoc modo: neſcio quidem, iuſtane ſit actio, an iniuſta, ſed, ſiue iuſta ſit, ſiue iniuſta, eam tamen perpetrabo. Quid vero eſt contemtus Dei, diuinaeque legis, ſi hoc non eſt.

Id tamen certum, hominem obligatum eſſe, vt de euellenda animo hac dubitatione quam maxime laboret, ne actionem forte bonam diutius intermittat. Poteſt ergo aliquis et intermittendo peccare, quia media non adhibet, quibus dubio liberari poſſet, modo vellet.

§. 7.

Hactenus de intellectus operationibus; proxima ſunt eius vitia, *error*, de quo §. 7. et *ignorantia*, de qua §. 8.

Differunt error et ignorantia, quod haec ſit priuatiuum quid, puta priuatio cognitionis; illa poſitiuum, falſitas idearum.

Itaque *errorem* definimus, quod ſit diſconuenientia idearum noſtrarum cum obiecto. Is vero multipliciter committitur: modo in ipſa *perceptione*, quoties nobis falſam ideam formamus, turrim putantes rotundam, quum ſit quadrata; modo in *iudicio*, affirmantes aliquid, quod negandum, et vice verſa; vel vniuerſale formantes iudicium, quum ſit particulare, et vice verſa; modo in *ratiocinatione*, ſiue in materia, ſiue in forma perperam ratiocinemur. Sed ita logice conſideramus errorem.

In

Digitized by Google

In moralibus diuidimus errorem in *vincibilem*, et *inuincibilem*; quae diuiſio et in ignorantia locum habet. *Vincibilis* eſt, qui debita adhibita diligentia poterat euitari; *inuincibilis*, ad quem euitandum nulla ſufficiebat diligentia atque attentio. E. g. ſi quis aurum putat, quod inauratum tantum, errat, ſed error eſt uincibilis; ſi quis vero hominem inter beſtias educatum obtruncaſſet, erraſſet invincibiliter.

Deinde error eſt vel *facti*, ſi quis in facto; vel *iuris*, ſi in iure quis errat. E. g. ſi quis putat, ſe vxorem poſſe ducere amitam, errat, et quidem in iure; ſi quis exiſtimaret, virginem ex captiuitate liberatam eſſe extraneam, eamque vxorem ducat, quae poſtea appareat amita, errauit, et quidem in facto. Iam obſeruandae regulae:

I. Error iuris ſemper eſt vincibilis; α) quia ius naturae cordi inſcriptum; ius poſitiuum promulgatum; β) quia ciuis eſt obligatus ad inquirendum in iura ciuitatis, adque conſulendos peritiores.

II. Error facti poteſt vel vincibilis eſſe, vel inuincibilis: factum enim non diſcimus ex recta ratione, ſed ex circumſtantiis, quarum multae tam occultae eſſe poſſunt, vt et ſapientiſſimum fallant.

Vſum haec doctrina habet, quoties de imputatione actionum humanarum quaeritur, eamque oſtendemus infra §. 20. 21.

§. 8.

Ignorantia eſt ſimplex ſcientiae priuatio, vel defectus cognitionis. Sic e. g. olim ignorabat apoſtolus, cupiditatem eſſe peccatum; ignorabant patres, exiſtere quartam partem orbis, Americam; quia omni idea earum rerum deſtituebantur.

Ea, quoad actiones, eſt vel *efficax*, vel *concomitans*; *Efficax*, ſi quid ex ignorantia egi, quod acturus non fuiſſem, ſi vere habuiſſem perſpectum; exemplum Abimelechi, *Geneſ. XX.* 4. 5.

Concomitans, ſi quid ex ignorantia facio, quod facturus fuiſſem, etiamſi melius rem ſciuiſſem. Sic puer apud PLVTARCHVM lapide petens coruum, oculum nouercae excutit, eoque comperto, ait: *ne ſic quidem male; fors melius conſilium cepit, quam nos.* Signum ergo eſt poenitentia vel gaudium ſuper eius modi actione.

Deinde quod ad cauſſam et originem, ignorantia eſt vel *voluntaria*, vel *inuoluntaria*.

Voluntaria, vbi culpa mea fit, vt rem ignorem, e. g. ſi quis non adhibet debitam diligentiam et attentionem, eaque non eſt excuſabilis.

Inuolun-

Digitized by Google

Inuoluntaria, vbi reuera ignorantiam in praeſenti euitare non potui; eaque duplex eſt.

1. *Vel in ſe et in ſua cauſſa ſimul*, ſi in eo ſtatu ſum, vt rem ſcire non poſſim, nec in culpa tamen ſim, quod in eum ſtatum inciderim; talis eſt ignorantia inuoluntaria furioſi, morbo inſanientis, infantis.

2. *Vel in ſe, et non in ſua cauſſa*, vbi quis in eo ſtatu eſt, vt ignorantiam euitare nequeat, ſed ſua tamen culpa in eius modi ſtatum incidit. In tali ignorantia inuoluntaria verſatur ebrius; et haec non eſt excuſabilis, poterat enim quis cauere eius modi ignorantiam.

Zaleucus legislator crimen ab ebrio commiſſum duplici poena dignum iudicauit; primo quod crimen commiſiſſet; deinde quod inebriatus eſſet. Simile fere edictum pater regis noſtri prodidit.

At in foro humano tamen, quia res publica conſiſtere non poteſt ex mere piis, plerumque ſumma ebrietas pertinet ad cauſſas poenam ordinariam mitigantes.

Vſus etiam huius doctrinae ſeſe exſerit in quaeſtione, *an actio homini imputanda ſit, nec ne?*

§. 9.

Progredimur ad alterum principium actionum humanarum, *voluntatem*, de qua quaeritur

1. *quid ſit?* §. 9.
2. *an libertatem habeat?* §. 10.
3. *cur tam variae ſint eius inclinationes?* §. 11-15.
4. *quaenam actiones ſint voluntariae et inuoluntariae?* §. 16.

Voluntatem exiſtere plane negauit BENED. SPINOZA, *Epiſt. II. ad Oldenburger. pag. 399.* hominem enim habet pro parte magnae iſtius machinae, quae mundus vocatur. Inde concludit: in machina nihil ſe mouet voluntarie, ſed ex neceſſitate; ergo et homo.

Enim vero repugnat conſcientia: nos non mouemur, ita vt nobis actionum et motuum noſtrorum non conſcii ſimus, quemadmodum machina; ſed ſcimus, quod nos mouere velimus, nouimus etiam rationem, cur moueri velimus, quia ſcilicet rem vel pro bona, vel mala agnoſcimus; quae omnia in machinam minime cadunt.

Ceterum quemadmodum intellectum verſari circa verum dixi-

mus: ita *voluntas* verſatur circa bonum, adeoque definitur, quod ſit facultas mentis, qua bonum adpetimus, malum auerſamur.

Operationes intellectus erant perceptio, iudicium, ratiocinatio: operationes voluntatis, adpetere et auerſari.

Hae tamen operationes ſeſe exſerunt diuerſis actibus, quorum alii vocantur

Imperati, quia voluntas imperium exercet in alias facultates: ita voluntas excitare poteſt intellectum, vt rem accuratius contempletur, voluntas mouere poteſt membra corporis: ſaltem experientia docet, praeuia voluntate membra moueri, nec opus eſt, vt iam de cauſſa ſimus ſolliciti. Hi omnes actus ſunt imperati.

Eliciti contra ſunt, qui immanent voluntati, in qua oriuntur; et hi ideo ordine diſponuntur.

Volitio eſt primus motus voluntatis.

Intentio eſt decretum voluntatis de actione ſuſcipienda.

Conſenſus eſt conſilium de mediis eligendis.

Electio eſt electio mediorum.

Vſus eſt ipſe vſus mediorum.

Fruitio eſt, quando quis per media finem ſuum obtinet.

Exemplum furis furtum committentis hos ſex actus optime illuſtrat.

§. 10.

Iam quaeritur, *an voluntas libertate aliqua gaudeat?* LOCKIVS equidem *de intellectu humano, libr. II. cap.* 21. abſurdam putat hanc quaeſtionem, perinde ac ſi quis quaereret, an virtus ſit quadrata? libertatem enim eſſe ſingularem et ſeparatam mentis facultatem: ſed magna inter has quaeſtiones eſt differentia, quum priorem quaeſtionem ne concipere quidem poſſimus, poſterioris bonus ſenſus ſit.

Ita potius de ſtatu quaeſtionis nos decet eſſe ſollicitos. Primo ergo non quaerimus de ſpontaneitate, ſed de libertate. Spontaneitas opponitur neceſſitati internae, qualis eſt in machina; libertas opponitur coactioni; ſpontaneitatem voluntatis ſupra contra SPINOZAM vindicauimus.

Deinde libertas in duplici ſenſu accipitur: aut enim opponitur *coactioni phyſicae*, et tunc conſiſtit in indifferentia ad oppoſita, vt homo poſſit agere, vel non agere, hoc vel illo modo agere; vel *morali*;

morali, et tunc quaeritur, an non intra hominem ſint quaedam impedimenta, quae efficiunt, vt non ſemper agat, quae velit.

Primo ſenſu accepta libertas omnino competit hominis voluntati; experientia enim docet, eum phyſice poſſe pro lubitu ſtare, ſedere, ſurgere, tardius vel citius moueri, furari et non furari, ſi morbo non impediatur.

At poſteriori ſenſu ſi accipiatur libertas, diſtinguendum inter virtute praeditos, et vitiis adhuc obrutos.

Priores liberrimam voluntatem habent, liberat illos virtus, vt cum voluntate legi diuinae pareant, et, quoties obnititur natura, pugnant contra prauas cupiditates, nec prius quieſcunt, donec eas vicerint.

Contra vitioſi homines impedimenta in ſe habent vitia ſua, quibus ad nefanda ſcelera impelluntur, vt ea ne poſſint quidem data occaſione intermittere; e. g. homo auarus et alieni cupidus non poteſt non furari, vbi occaſionem ſibi fauere videt, quin ſi vel maxime furtum malum eſſe ſcit, tamen ipſi ob cupiditatis illecebras eueniat, quod ait poeta:

Video meliora proboque,
Deteriora ſequor.

At ſunt tamen et hic media, quibus, ſi vti velit ſceleratus, haec impedimenta ſuperare poſſit; puta repraeſentatio maioris boni vel mali ſiſtit et impedit cupiditatem boni vel mali minoris, e. g. ſi fur ſibi repraeſentet patibulum, virgas, laqueum.

Et ſic ſceleratiſſimi etiam homines in libertatem ſe vindicare poſſunt, partim ſi animum emendare velint, partim ſi ſibi repraeſentent maius vel minus malum.

Et hanc libertatem ſtatuere neceſſe eſt; quia

1. alias fruſtra eſſent leges;
2. iniquae poenae legibus ſancitae.

§. 11.

Sequitur tertia quaeſtio, *cur tam diuerſae ſint hominum inclinationes;* quum tamen omnes natura appetant bonum, malumque auerſentur? vt inde colligi poſſe videatur, omnes homines ſibi ſimiles fore, quum tamen repugnet experientia.

Cauſſas ergo recenſet auctor, 1. *varios reſpectus boni*, §. 11. 2. B 2 *varia*

varia hominum temperamenta, §. 12. 3. *conſuetudinem*, §. 13. 4. *affe-ctus*, §. 14. 5. *ebrietatem*, §. 15.

Quod ad reſpectus varios BONI attinet, ſciendum eſt, in vero bono diuerſos reſpectus non eſſe ſeparatos. Bonum enim conſideratur tamquam *iucundum*, *honeſtum*, et *vtile*; at hi reſpectus *in vero bono* ſemper coniuncti ſunt, idem enim bonum verum et honeſtum, et vtile eſt, e. g. virtus; quam doctrinam et CICERO in *libris de officiis* tuetur.

At *in bono apparente* haec ſeiuncta ſunt, et talia bona adparentia vel ſe repraeſentant vt *honeſta*, quum non ſint vtilia et iucunda; vel vt *iucunda*, quum non ſint honeſta et vtilia; vel vt *vtilia*, quum nec honeſta, nec iucunda ſint.

Quum ergo homines plerique, immo natura omnes, in apparentia magis bona, quam in vera ferantur: inde naſcuntur diuerſa vitia, diuerſae inclinationes.

Si enim voluntas fertur in bona apparentia tamquam honeſta, naſcitur ambitio; ſi in iucunda, oritur voluptas; ſi denique in vtilia, auaritia.

AMBITIO eſt inclinatio in bona apparentia, quae ſe repraeſentant tamquam honeſta, adeoque homini praerogatiuam tantam dare videntur. Quum vero alii alia in re quaerant praerogatiuam; varia quoque eſt ambitio. Alia enim eſt

RIDICVLA vel STOLIDA, quae praerogatiuam quaerit in re nihili; e. g. in eo, quod verſiculos emendicat; quod nomen in nouellis publicis legatur; hic magna mixtura ſtultitiae, vt iam veteres dixerint:

Stolidus und Stolz
Wachſen auf einem Holtz.

THRASONICA vel BRVTA, quae praerogatiuam quaerit in rebus turpibus, e. g. in frequentibus digladiationibus, facultate bibendi, aſtutia furandi.

SPECIOSA, quae praerogatiuam quaerit in aliqua perfectione; et haec eſt vel

1. *aulica*. Huic qui dediti ſunt, honeſte viuunt, grauitatem adfectantur, ſimulare et diſſimulare commode ſciunt, magnam religionis ſpeciem oſtendunt tam diu, quam ipſis expedit; alias neque haec, neque conſcientia ipſis curae cordique eſſe ſolent, inprimis decoro ſtudent; vel

2. *mi-*

Digitized by Google

2. *militaris.* Huius characteres fere iidem ſunt, niſi quod plerumque accedat inhumanitas, iurgia quaerant, exſecrationes euomant, minoremque decori curam habeant; vel

3. *erudita*, cuius characteres, diligentia, nouitatis ſtudium, controuertendi libido, inuidia, aliquando et pedantiſmus, et decori neglectus; vel

4. *phariſaica*, cuius characteres, adfectata humilitas, decori neglectus, peruicacia, contemtus aliorum; tale quid in Cynicis deprehendimus.

Volvptas eſt inclinatio in bona adparentia, quae ſeſe repraeſentant tamquam iucunda; *iucundum* autem vocamus, quidquid oblectat ſenſus ſiue internos, ſiue externos. Quum vero aliud alium oblectet, voluptas eſt

1. *bacchica*, cuius characteres conſiſtunt in ingluuie, varietate deliciarum, otio, conuerſatione cum hominibus ſimilibus, contemtu religionis, decori neglectu;

2. *venerea*, cuius characteres, fabularum Romanenſium lectio, luſus, ornatus, frequens ad hominum conuentum acceſſus, nimia comitas atque decori cura;

3. *amica*, cuius characteres, conuentus, luſus, hilariores ſermones, curioſorum ſtudiorum ſectatio, nouitatis ſtudium; officioſi tamen ſunt et benefici.

Avaritia eſt inclinatio in bona adparentia, quae ſe repraeſentant tamquam vtilia. Ea eſt vel

1. *ſplendida*, quae de adquirenda pretioſa ſuppellectili laborat;

2. *ruſtica*, quae de fundis et agris ſollicita;

3. *mercatoria*, quae poſſeſſionem pecuniae paratae anhelat.

4. *Sordities* eſt extremus auaritiae gradus, vbi quis ipſe genium defraudat.

Ceterum omnes auari ſunt ſuperſtitioſi, inuidi, nemini boni, decori negligentiſſimi.

Quaeritur *quem effectum habeant 1. cholerici?* Reſp. iudicio et ambitione noti;

2. *melancholici?* memoria et auaritia;

3. *ſanguinei?* ingenio et voluptate;

4. *phlegmatici?* ad vitia et virtutes tardiores et ſomnolenti. Solent tamen haec temperamenta mixta eſſe. Solent aetate variare.

Digitized by Google

An excuſent? Negatur,

α) cultura virtutis omnia ſuperare poteſt, et ad eam quiſque obligatus eſt.

β) Vitari debent occaſiones, quibus temperamenta incitantur.

γ) Pugnandum, corpuſque ad obſequium reducendum.

§. 12.

Cauſſa tot diuerſarum inclinationum altera eſt *temperamentum*; vbi quaeritur

Vnde illa temperamentorum diuerſitas? Reſp.

α) Sanguis noſter per venam cauam tranſit in dextrum cordis ventriculum, inde per arteriam pulmonarem in pulmones, ex his per venam pulmonarem in ſiniſtrum ventriculum cordis, et ex hoc denique per aortam in reliquas corporis partes.

β) Particulae ſanguinis non apud omnes eadem proportione mixtae.

γ) Vaſa quaedam et pulſus variant.

δ) Ergo nec motus ſanguinis idem.

Cholerici ergo ſunt, quorum in ſanguine plus particularum ſulphurearum.

Sanguinei, quorum in ſanguine plus particularum ſalinarum.

Melancholici, quorum in ſanguine plus particularum terreſtrium.

Phlegmatici denique, quorum in ſanguine plurimum ſeri.

§. 13.

Tertia cauſſa diuerſarum inclinationum eſt *conſuetudo*, quae eſt habitus frequente repetitione vnius eiuſdemque generis adquiſitus, e. g. conſuetudine fidibus canere diſcimus.

Ea vero non modo in corpore ſeſe exſerit, e. g. in ſaltando, luctando, aliiſque exercitiis; ſed et in animo, in ſpecie,

In intellectu, conſuetudo bene ratiocinandi.

In voluntate vtramque paginam facit: hoc docet educatio, conuerſatio, immo hoc in ipſis brutis adparet.

Praecipua quaeſtio eſt, *an actio ex conſuetudine orta poſſit imputari?* e. g. exſecrationes.

Ratio dubitandi eſt, quia non eſt voluntaria. Ratio decidendi,

α) Il-

Digitized by Google

α) Illud eſt procul dubio voluntarium, quod nobis actibus toties repetitis adquirimus.

β) Actio ex conſuetudine etiam praeter voluntatem ſuſcepta vitioſa eſt, propter antecedentem culpam; GROT. *de iur. bell. et pac. II*, 10, 29, 2.

γ) Nulla eſt conſuetudo, quae non poſſit contraria deſuetudine minui, ſi homo eamdem diligentiam adhibere vellet. Eleganter ARISTOPH. in *Veſp.*

Vſus, quo fueris diu
Mutare ingenium graue, eſt
Multos inuenias tamen,
Qui mores, moniti, ſuos
Mutarunt melioribus.

§. 14.

Quarta cauſſa ſunt *adfectus*; his enim ſi quis indulgeat, facile degenerant in mores.

AFECTVS ſunt motus voluntatis ex repraeſentatione boni vel mali orti, et cum extraordinaria commotione ſanguinis et fluoris neruoſi coniuncti. Dicimus eſſe

Motus, quia quamdiu adfectus mentem non perturbat, is dicitur quieſcere.

Voluntatis; Omnis enim adfectus vel adpetitus eſt, vel auerſatio, atque hae ſunt operationes voluntatis.

Ex repraeſentatione; ſiue ſenſu fiat, ſiue imaginatione, quamuis haec ſit debilior, quam illa. Vnde regula: *aus den Augen, aus dem Sinn.*

Boni vel mali. Hic varii reſpectus, et innumerae adfectuum ſpecies, e. g. ſi bonum ſe repraeſentat tamquam praeſens, naſcitur laetitia; ſi tamquam futurum, *ſpes*; ſi tamquam certum, *fiducia*; ſi in amico, *congratulatio*; ſi in inimico, *inuidia.*

Extraordinaria commotione ſanguinis. Quod adparet ex rubore et pallore, quin et ſentitur iſte motus in ira et triſtitia, et in hac quidem maxime per anxietatem cordis.

Et fluoris neruoſi. Inde varii geſtus, firmitas eorum membrorum, quae exſerendo adfectui inſeruiunt.

Notandum 1. non omnia in adfectu eſſe inuoluntaria; eius varii

rii gradus, commotio animi, adprobatio, et impetus; primum impedire non poſſumus, reliquos poſſumus.

2. Suſpendendam eſſe actionem.

3. Pugnandum; affectus enim ſunt momentanei quid: Plato iubebat recitare alphabetum Graecum.

§. 15.

Vltima cauſſa eſt *ebrietas*: haec quid ſit, quomodo contrahatur, quantum mentem perturbet, quotidiana experientia docet. Iam obſeruandum:

1. Eam varios habere effectus pro diuerſitate temperamentorum;

2. Eam aliquando eſſe inuoluntariam; e. g. ſi quis potui non adſuetus ſit, ſi alterius dolo inebrietur;

3. Eam vel *modicam* eſſe, vel *ſummam*; hancque in eo conſiſtere, quod ea inebriatus homo ſuarum actionum ſibi plane conſcius non ſit.

Quoties ergo quaeritur, an actio in ebrietate ſuſcepta excuſabilis ſit, vel imputari poſſit; tunc ſemper diſtinguendum inter ebrietatem modicam et ſummam. Modica numquam excuſat, quia homo tunc ſcit, quid agat; e. g. ſi quis ideo contractum reuocare velit, quod contrahentes modice biberint.

In ſumma ebrietate diſtinguendum porro, ſitne *voluntaria*, an *inuoluntaria*: quae poſterior excuſat. Denique in voluntaria diſtinguendum, ſitne actus indifferens, i. e. legibus nec praeceptus, nec prohibitus, tunc actus eſt nullus; e. g. ſi ebrius domum vendiderit; ſi vero criminoſus, tunc non excuſat ebrietas. Conſ. BVDDEI *Diſſert. II. de ſeptem ſapient. Graec. dict.* §. 6. et 9.

§. 16.

Vltima quaeſtio de voluntate humana eſt de actionibus voluntariis et inuoluntariis, vbi

1. Doctrina auctoris explicanda. Diſtinguit ille actiones in

α) *Voluntarias*, quae a voluntate proficiſcuntur et diriguntur, e. g. paciſci, iurare, circumſtantiis omnibus perſpectis;

β) *Inuitas*, quas duplici ſenſu dici exiſtimat, vel late, vel ſtricte; *ſtricte*, quae reluctante voluntate ſuſcipiuntur, e. g. iactus mercium ad euitandum naufragium; *late*, quae per ignorantiam patrantur, e. g. Hercules in furore occidit liberos.

Ad-

Addit auctor, inuitum ſe accipere pro coacto.

II. Sed haec omnia nihili ſunt: nam

α) Inuitum dici non poteſt, vbi ignorantia eſt, quia ignorantia eſt in intellectu; inuitum vero reſpectum habet ad voluntatem;

β) Falſum, inuitum et coactum eſſe ſynonyma; in inuitis enim actionibus voluntas plane abeſt, in coactis adeſt, ſed vi et metu extorta, e. g. ſi quis ex ſcala truditur et aliquem laedit, actio eſt inuita; ſi pater cogit filium, vt alterum laedat, actio eſt coacta.

III. Hinc ita procedendum: actio omnis eſt vel *ſpontanea*, vbi voluntas concurrit, e. g. furari; vel *inuita*, vbi voluntas non concurrit, e. g. ſi ceruum petens pater filium occidit.

Spontaneae actiones itidem ſunt vel

1. *Liberae* quando voluntas nulla vi extorta eſt, e. g. ſi quis ſponte furatur; vel

2. *Coactae*, quando voluntas quidem concurrit, ſed vi alterius extorta, e. g. ſi quis latroni promittit centum aureos.

Statuit auctor etiam actiones *mixtas*, quas et volumus, et, ſi noſtri res arbitrii eſſet, magis nollemus; ſed reuera hae eaedem ſunt cum coactis, e. g. iactus mercium.

Iam quaeritur, *an actiones inuoluntariae ratae ſint*? Reſp.

α) Inuitae plane non imputantur, quia homo non earum auctor eſt;

β) coactae imputantur, ſi alteri ius cogendi eſt: non imputantur, ſi alteri tale ius non eſt.

Demonſtratio haec eſt. Vbi alteri non eſt ius, ibi nec ex mea parte obligatio, ius enim et obligatio ſunt correlata; ſed de hoc infra ſuo loco, e. g. promiſit quis iudici ob minas carceris et exſequutionis, ſe ſoluturum; obligatur ſane, quamuis coactus, quia iudici ius cogendi eſt: contra ſi quis promiſerit latroni centum aureos, non obligatur. Elegans epigramma MARTIALIS: *XI.* 59. 5. *ſeqq.*

Quid ſi me tonſor, dum curua nouacula ſupra eſt,
Tunc libertatem diuitiaſque roget?
Promittam, nec enim rogat illo tempore tonſor,
Latro rogat: res eſt imperioſa timor.
Sed fuerit curua quum tuta nouacula theca:
Frangam tonſori crura, manuſque ſimul.

§. 17.

Supereſt poſtrema pars capitis. Vidimus, quid officium, quae actio humana, quaenam eius principia? Supereſt, vt videamus, quid *imputatio actionum*, et *quaenam actiones imputentur vel non imputentur?*

Imputare proprie eſt aliquid in alterius rationes, vel expenſi tabulas referre. Quemadmodum ergo in ratiociniis quaeritur, quid quis debeat, vel quid ei debeatur: ita in moralibus quaeritur, quid quis ob actiones ſuas debeat, quidue ei debeatur? ac proinde vocatur imputatio.

Ergo *imputare* nihil aliud eſt, quam declarare effectum, quem lex actioni adſignat, huic actioni competere: e. g. furem debere poenam furti ſuſtinere, huic victori deberi praemium.

Iam quum effectus ponat cauſſam, conſequens eſt, vt effectum actionis nemo ferre poſſit, niſi qui eiuſdem cauſſa vel auctor ſit: ac inde fluunt axiomata:

1. *Qui eſt auctor actionis, illi poteſt imputari;*
2. *Qui auctor non eſt, ei nec imputari poteſt.*

Obiici poſſet, aliquando etiam imputari ſolere caſus fortuitos; e. g. conductori. Reſp. 1. id fieri ex pacto, 2. regulariter caſum nemini imputari, niſi culpa concurrat.

§. 18.

Ex generalibus illis axiomatibus fluunt regulae et canones ſpeciales, quorum *primus:*

Actiones ab alio patratae, vt et operationes quarumuis aliarum rerum, nec non quiuis euentus, non poſſunt alteri imputari, niſi quatenus ille poteſt et tenetur iſtas moderari.

Ratio 1. quia, quod alius patrat, eius non ſum auctor, niſi quatenus directionem habere potui et debui;

2. Quia euentuum, qui a prouidentia diuina pendent, non magis auctores ſunt. Sic

Patri non imputantur actiones filii, nec filio patris, niſi quatenus hoc iuſſit, vel alio modo cauſſa moralis fuit. Idem dicendum de ſeruis. Obiiciuntur *actiones de peculio noxales.* Reſp. hic non iniuſte imputatur actio domino vel patri, ſed ideo tenetur, quia, dum peculium dedit, conſenſit in contractum, et dum omnes res per ſeruum adquirit, etiam damna ferre debet.

Quod fit ex neceſſitate phyſica, nemini imputatur. Sic abſurde

de obligabant Mexicani reges ſuos, vt iurarent, effecturos ſe, vt ſol curſum ſplendoremque ſuum teneret, nubes pluerent, riui currerent, et terra produceret omne genus frugum. Sic nemo *adeo iniquus, vt ſceleri adſignet, quod venti et fluctus deliquerunt*, vti ait TACIT. *Annal. XIIII.* 3.

Si tamen factum alicuius concurrat, ob hoc et eius modi euentus imputari poſſunt. Sic Eliae imputatur pluuia, nauarchae imputatur aliquando naufragium, hominibus imputantur bellum, peſtis, fames publica, quia haec iudicia diuina peccatis ſuis prouocarunt.

§. 19.

Sequitur *alter* canon ſpecialis:

Quaecumque in quolibet homine ſunt, vel non ſunt, quae penes ipſum non fuit, vt adeſſent vel non adeſſent, non poſſunt ipſi imputari, niſi quatenus per induſtriam naturalem defectum non ſuppleuit, aut natiuas vires non adiuuit.

Si enim penes ipſum non fuit, vt adeſſent, vel non adeſſent; non eſt cauſſa vel auctor illius rei; ergo non imputatur, (*per axioma* 2.) Sin vero induſtriam debitam omiſit, cauſſa et auctor eſt defectus, adeoque recte illi imputatur, (*per axioma* 1.) Itaque nemini imputantur vitia corporis et animi, e. g. caecitas, ſurdities, deformitas. Inde PHAEDR. *Fabul. III,* 11, 6. 7.

> *Sed quid fortunae, ſtulte, delictum arguis?*
> *Id demum eſt homini turpe, quod meruit pati.*

Ita et ſimplicitas, ignorantia. Imputantur tamen et huius modi defectus, ſi culpa hominis contracti ſunt, e. g. ſi quis per delictum aures, naſum amiſerit, ſi deformitas a ſtigmate ſit ſcelere merito, ſi quis occaſionem culturae habuit, eamque neglexit.

§. 20.

Tertius canon:

Quae per ignorantiam inuincibilem patrantur, imputari non poſſunt.

Quae enim per ignorantiam inuincibilem patrantur, ea non progrediuntur ex principio actionum humanarum; ergo non ſunt actiones humanae, adeoque nec homo earum auctor eſt.

Sed iam ſupra obſeruatum,

1. Hic non intelligendam ignorantiam iuris, ſed facti; iam vero addendum.

2. Ignorantiam etiam facti, licet inuincibilem, etiam imputari, ſi quis

α) verſetur in re illicita, e. g. ſi philtrum detur adoleſcenti. Areopagitae apud ARISTOT. *Moral. magn. I.* 17. feminam, quae philtrum dederat, abſoluerunt, ſed male; melior ratio in *L.* 38. §. 5. *D. de poen. Qui abortionis aut amatorium poculum dant, etſi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res eſt, humiliores in metallum, honeſtiores in inſulam amiſſa parte bonorum, relegantur: quodſi eo mulier aut homo perierit, ſummo ſupplicio adficiuntur;*

β) ſi quis non verſatur in loco licito, tempore licito, modo conſueto et licito, e. g. ſi quis iaculatur in vrbe interdiu, feriens hominem punitur, etſi ignorauit, hominem alicubi latitare; ſin in publica palaeſtra iuſto tempore, excuſatur.

§. 21.

Quartus canon:

Ignorantia, vt et error, circa leges et officium cuique iniunctum, ab imputatione non liberat.

Ratio eius rei eſt, eius modi error et ignorantia ſunt vincibiles, ergo poterant caueri; qui ergo non cauit, eſt in culpa, adeoque auctor huius ſtatus, ergo poſſunt imputari, e. g. ſi quis iudici offerat libellum chartae non ſignatae inſcriptum.

Sed tamen leges benignius agunt, et, ſi non nimis ſupina eſt negligentia, aliquid indulgent feminis, militibus, minoribus, ruſticis; ſed non aliter, quam ſi de damno vitando certent, et peritiores conſulere non potuerint.

§. 22.

Quintus canon:

Cui occaſio agendi citra ſuam culpam deeſt, illi non imputatur, quod non egerit.

Demonſtrari hoc poteſt, ſi ſciamus, quid ſit *occaſio*; per quam intelligimus praeſentiam circumſtantiarum, ſine quibus actio ſuſcipi non poteſt. Tales circumſtantiae ſunt: 1. obiectum actionis; e. g. praecepto de honorandis parentibus ſatisfacere non poſſunt, vbi deſunt parentes; Medicus non culpandus, ſi neminem curet, quum nemo aegrotet; 2. tempus opportunum, e. g. ſalutare amicos non poſſum, dum officio fungor; 3. impedimentum nullum obſtans; quod

Digitized by Google

quod inſuperabile ſit, e. g. Iudaei non erant obſtricti ad ſabbathum celebrandum, quando Pompeius erat ante portas. Vid. CARTES. *de paſſ. art.* 144. 145. 146.

Si ergo occaſio eſt praeſentia circumſtantiarum, ſine quibus actio ſuſcipi non poteſt: ſequitur, actionem ſine occaſione eſſe impoſſibilem, impoſſibilia vero nemo poſſibilia facere poteſt; ergo qui haec non facit, non eſt auctor huius impoſſibilitatis, adeoque nec imputari poteſt.

§. 23.

Sextus canon agit de impoſſibilibus:

Non poteſt alicui imputari, quod non praeſtiterit ea, quae vires ipſius excedunt, neque per eas probiberi, aut effici poſſunt.

Demonſtratio. Omiſſio non imputatur, vbi nulla eſt agendi occaſio. (*per can.* 5.); vbi quid impoſſibile, ibi nulla eſt agendi occaſio; omiſſio ergo impoſſibilium nemini poteſt imputari.

Eſt vero *impoſſibile* aliquid vel

ABSOLVTE, quod a nemine mortalium fieri poteſt, e. g. factum facere infectum, caelum attingere digito; vel

RESPECTIVE, quob ab alio per vires eius fieri non poteſt, quamuis ab aliis facilius praeſtetur, e. g. problema algebraicum ſoluere.

Iam loquimur in canone de prioris generis factis; quod enim ad poſteriora attinet, etiam impoſſibilia ita poſſunt imputari,

1. Si promiſerit quis, ſe praeſtiturum, nec praeſtiterit, e. g. alchymiſta, vel ſi quis metallifodinas reperturum promiſerit;

2. Si vires habuerit, eaſque detriuerit; ſi e. g. ab obaerato exigitur debitum, quamuis non ſit ſoluendo; hinc et Deus ab hominibus perfectum legis obſequium exigit, quamuis eam implere nequeant;

3. Si occaſio fuerit vires adquirendi, eamque neglexerit homo; e. g. dedit quis operam matheſi, vel dare debuit, nec vmquam vllum problema ſoluere didicit.

§. 24.

Septimus canon agit de obligatione vi et metu extorta:

Imputari non poſſunt, quae quis coacte patitur, aut agit.

Sed hanc regulam falſam eſſe, iam ſupra vidimus; dedimus enim inſtantias: coactus a iudice ſoluere obligatur; coacti a principe ſubditi

diti rebelles obligantur; coactus iuſto bello ad pacis conditiones admittendas obligatur. Hinc regula limitanda erit ſic :

Imputari non poſſunt, quae quis coacte agit, aut patitur, ſi alteri nullum ius cogendi ſit.

Iam demonſtratio erit facilis : vbi cogentis nullum eſt ius, ibi coacti nulla obligatio.

Fraudi auctori fuit, quod inuitum confuderit cum coacto ; de illo enim abſolute vera eſt regula :

Imputari non poſſunt, quae quis inuitus agit aut patitur.

Itaque hic animaduertimus, quam neceſſarium ſit, ſi ſolidam eruditionem anhelemus, veras atque accuratas definitiones perſpectas habere.

§. 25.

Octauus canon facillimus eſt :

Eorum, qui rationis vſu deſtituuntur, actiones non imputantur.

Demonſtratio. Non imputatur, cuius non ſum auctor. Non ſum auctor vbi intellectus vel voluntas non concurrit ; nec intellectus vel voluntas concurrit, vbi ratione deſtituimur : ergo, quae hi agunt, non imputantur.

Sed intelligendus eſt caſus, vbi ſine culpa et facto ſuo quis rationis vſum amiſit, vel numquam habuit, e. g. furioſus, infans.

Aliud, ſi quis culpa ſua ratione priuatus eſt, e. g. propter ebrietatem ; et tunc aliter formanda regula :

Ebrio actiones imputantur, niſi vel ebrietas inuoluntaria ſit, vel actio indifferens ſuſcepta ſit a ſumme ebrio.

§. 26.

Nonus canon agit de actionibus in ſommo ſuſceptis :

Imputari non poſſunt, quae quis in ſomniis agere ſibi videtur.

Duplicis ſunt generis actiones, quae in ſomno patrantur :

1. Per ſomnium, vbi imaginatio dormienti fingit aliquid fieri ; quod non fit, e. g. ſi Titius in ſomnio ſibi videtur fratrem occidere ;

2. Per ſomnum, vbi noctambulus vel lunaticus aliquid agit, quod in ſe alias vetitum eſt, e. g. Titius noctu ſurgens vere hominem occidit ; qualis caſus eſt in *Clement. vn. de homicid.*

De vtroque verus eſt canon ab auctore propoſitus.

Demonſtratio. Quae quis ſomnians vel dormiens agit, eorum directio

ctio non eſt penes intellectum; quae actiones ex intellectu non proueniunt, eae non ſunt humanae; ergo non ſumus earum auctores; ergo non imputantur, (*per axiom.* 2.) Elegans caſus de piſcatore per ſomnium iurante, ſe numquam pedem allaturum in cymbam apud THEOCRIT. *Idyll.* 22.

At id quidem de imputatione in foro humano verum eſt: quod ad forum diuinum attinet, ſomnia quoque praua peccata ſunt,

1. Quia ſunt effectus peccati originalis;

2. Quia homo malis cogitationibus et actionibus indulgendo talia ſomnia ipſe excitat. Itaque PLVTARCH. in libello *de profectibus virtutis ſentientis* eleganter obſeruat, virtutis incrementum etiam ex ſomniis animaduerti poſſe;

3. Quia ſaepe homo eius modi ſomniis oblectatur, quin iis excitatur ad male agendum, e. g. eques Romanus in ſomnio ſibi videbatur Imperator; ſomnium hoc cum voluptate vbique narrabat, quin non obſcure prae ſe ferebat, ſe huic ſomnio aliquid tribuere, ac proinde a Tiberio capitis damnabatur.

§. 27.

Sub finem ſubiunxit Auctor tractationem de cauſſa phyſica et morali, et quatenus vtrique actio imputetur.

CAVSSA eſt, quae effectum producit; effectum producimus vel *actu phyſico*, et motu corporis noſtri, e. g. quando fur furtum committit; vel *actu morali*, quando ipſe motus corporis non concurrit, ſed tamen actus mentis vel voluntatis; e. g. ſi pater filium furari iubet: prior vocatur *cauſſa phyſica*, poſterior *moralis*.

Iam quum moraliter quis magis minuſue concurrere poſſit ad actionem; obſeruandae regulae:

I. Quoties alter alterum cogit, cui in obſequio gloria relicta eſt, vel permittit alteri quid, quod impedire poterat, et debebat, toties cauſſa moralis pro principali, phyſica pro minus principali habetur; adeoque in illum maior, quam in hunc, poena ſtatuitur, e. g. pater filium iubet occidere; paedagogus praeſens permittit tironi, vt furetur.

II. Quoties alter conducit, alter locat operam male agendi, vel alter alteri opem fert, toties par vtriuſque reatus eſt, e. g. ſicarius, congraſſator.

III. Quoties alter alterum tantum conſilio vel prauo exemplo ad male agendum inſtigauit, toties ipſe pro cauſſa minus principali, inſtigatus

gatus pro principali habetur, e. g. ſi quis pauperi ſuaſit furari, et hic furatus eſt; ſi quis exſecrationibus vſus alii exemplo fuit, vt eodem ſe ſcelere pollueret.

At hoc quoque de foro humano intelligendum; Deus enim grauiter imputat poſtremi generis ſcelus propter ſcandalum. *Matth. XVIII.* 7. *vae mundo, ob peſſima, quae dat, exempla.*

CAPVT II.

DE NORMA ACTIONVM HVMANARVM, SEV DE LEGE IN GENERE.

§. 1.

HActenus de ACTIONIBVS HVMANIS: iam de NORMA, ad quam actiones componendae, quae eſt LEX; ex complexu enim legum naturalium ius oritur. Itaque auctor noſter agit primum de LEGE IN GENERE *hoc capite*, deinde de lege naturae, *cap.* 3. De lege in genere oſtendit,

1. Non conuenire homini, vt viuat exlex. §. 1.
2. Quid ſit lex? *§.* 2--8.
3. Varia legis adiuncta. §. 9. 10.
4. Actiones ad legem conſideratae quotuplices ſint? §. 11-15.
5. Ipſa lex quotuplex? *§.* 16.

Non conuenire homini, vt exlex viuat, variis demonſtrari poteſt argumentis.

Primarium hoc eſt: *qui iis facultatibus inſtructus eſt, vt actiones aeque bonas, ac malas edere poſſit, ei opus eſt norma, ad quam actiones componat; iam homo inſtructus eſt iis facultatibus, ergo homini opus eſt norma.*

Minor eſt clara, vbi enim periculum eſt in extremum aberrandi, ibi opus eſt norma, e. g. quia manus aeque rectam, ac curuam, lineam ducere poteſt, opus ei eſt regula; quia fallere poteſt in longitudine, capacitate, ideo opus eſt vlna, menſura, ac pondere.

2. A voluntatum humanarum diuerſitate. *Si innumerae hominum ſunt inclinationes, eaeque rectae omnes ac bonae eſſe non poſſunt, opus eſt*

Digitized by Google

eſt norma, ad quam iudicentur; atqui prius eſt verum, ergo eſt poſterius. Conſequentia clara eſt, vbi confuſa ſunt bona et mala, ibi opus eſt illa diſtinguendi, e. g. boni vel falſi adamantes.

3. Ab inſigni hominis prauitate; homo peior omnibus animalibus, homo vitia multa habet, quorum ne veſtigium quidem in animali eſt; quaeque cum animalibus communia habet, ea multo maiori gradu poſſidet; praeterea maiore facultate pollet aliis nocendi. CHARRON. *de la Sageſſe, libr. I. cap.* 34. §. 12. et *cap.* 39. §. 11. Itaque argumentamur: *cuius indomita eſt prauitas, ei opus eſt fraeno et coërcitione; hominis indomita eſt prauitas, opus ergo ei eſt fraeno, ſeu coërcitione*, quae alia eſſe non poteſt, quam lex.

4. A praeſtantia facultatum humanarum; RICH. CVMBERLANDVS *de legibus natur. Sine quo praeſtantiſſimae illae hominis facultates homini parum vtiles, immo noxiae eſſent futurae, illud eſt neceſſarium; atqui ſine norma et lege* cet. *ergo* cet. Maior probatur ab intentione benigniſſimi creatoris, qui, quum nos velit eſſe felices, procul dubio etiam voluit facultates, quas dedit, nobiliſſimas nobis non eſſe noxias, adeoque id dedit, ſine quo eſſent noxiae. Minorem probat experientia; nobiliſſimae hominis facultates ſunt intellectus et voluntas, eiuſque libertas. Iis quam maxime abutuntur, e. g. fures intellectu, vt tanto ingenioſius furentur; voluntatis libertate, vt per omne ſcelus ruant.

Opponi poſſet, ſupra nos demonſtraſſe, Deum homini dediſſe libertatem voluntatis, immo natura omnes ſumus liberi, ergo locum habere non poteſt lex. Reſp. definienda eſt libertas. *Libertas* eſt facultas agendi omnia in meam vtilitatem; quemadmodum *ſeruitus* eſt ſtatus, in quo omnia agere cogor in alterius vtilitatem. Non itaque liberum dico hominem, quod poſſit deuorare venenum, quod ſe praecipitare poſſit in puteum, ſed quod omnia agere poſſit, quae vtilia ſibi ſunt, nec alius inde capit vtilitatem, quam agens, et qui ipſe vtilitatem vult capere.

Si ergo libertas eſt facultas omnia agendi in vtilitatem noſtram; lex non obſtat libertati; nam et ipſa iubet, quae nobis vtilia ſunt; prius verum, ergo et poſterius; legi ergo parere, haec demum ſumma libertas.

§. 2.

Quid ergo eſt *lex*? Auctor definit: *decretum ſuperioris, quo ſibi ſubiectum obligat, vt ad iſtius praeſcriptum actiones ſuas componat.*

Digitized by Google

Ego malim: praeceptum ſuperioris, quo ſubditi poena vel praemio obligantur, vt ad eius praeſcriptum actiones ſuas componant.

Eſt praeceptum.) Decretum enim proprie in mente latet, et ſubditos non obligat, niſi promulgatum; decretum autem promulgatum vocatur *praeceptum.*

Superioris.) Fuere qui legem definierunt per communem ſponſionem, *L. 1. §. 2. D. de leg.* ſed ſponſio non eſt lex, ſed pactum; qui conceptus maxime differunt. Ob oculos quidem habuerunt quidam ICti ſtatum democraticum, ſed in eo quoque lex fertur non in modum pacti, ſed praecepti. Per pactum lex decernitur, per modum praecepti promulgatur: totus populus eſt ſuperior; ſinguli ciues ſubditi.

Poena vel praemio.) Sunt enim pars eſſentialis legis, vt infra dicemus, ergo debent ingredi definitionem; lex ſine poena eſt imperfecta.

Subditi.) Siue perpetui, ſiue temporarii; ergo leges non praeſcribuntur ſuperiori vel pari; ergo capitulationes aliaeque leges fundamentales imperii ſunt pacta.

Vt ad eius normam actiones.) GROT. *de iur. bell. et pac. lib. I. cap. 9.* dicit, legem obligare ad id, quod rectum eſt; falſo: non ideo lex obligat, quia actio iam tum recta eſt, ſed ideo actio recta eſt, quia lex ad eam me obligat. Praeterea parere teneor legi, etiamſi quid praeſcribat, quod in ſe nec rectum, nec prauum ſit; e. g. ſi princeps iubeat, vt peregrino calendario non vtar, vt contractus inſcribam chartae typario principis notatae.

Hac obſeruata definitione diſtinguere poſſum legem

α) *a conſilio*; lex enim 1. a ſuperiore; conſilium a quouis mihi bene cupiente; 2. lex eſt praeceptum, quod a voluntate legiſlatoris pendet; conſilium valet propter rationes; 3. lex obligat; conſilium non eſt obligatorium; 4. lex habet coniunctam poenam et praemium, tale non coniunctum eſt cum conſilio;

β) *a pacto*; lex enim 1. eſt actus, qui intercedit inter ſuperiorem et inferiorem; pactum inter pares; 2. lex exigit voluntatem vnius imperantis; pactum vtriuſque conſenſum; 3. in lege obligatio antecedit; in pacto obligatio ſequitur.

γ) *a iure*, quatenus eſt facultas perſonae competens; lex enim neceſſitatem imponit ſubditis; ius libertatem indulget. Vnde legi renuntiare non poſſum, iuri quiſque ſuo renuntiare

Digitized by Google

tiare poteſt. Thomas. *Fundam. iur. nat. et gent. lib. I. cap. 5.* Lex eſt vel praeceptiua, quae aliquid fieri iubet vel prohibet; vel permiſſiua, quae quid fieri permittit; e. g. ne occidito; cuique patrifamilias ius condendi teſtamentum eſto.

Hanc diuiſionem quidam non admittunt, quia lex permiſſoria non obliget, adeoque legis definitio ei non quadret. Sed obligat omnino lex etiam permiſſiua, non quidem eum, cui quid permittitur, quippe qui iuri ſuo poteſt renuntiare, ſed reliquos ſubditos, ne eum turbent in vſu et exercitio iſtius iuris.

§. 3.

Quum legis praecipua virtus ſit obligatio; hinc de natura legis auctor acturus praecipue etiam quaerit, quid ſit *obligatio.*

Nota eſt vulgaris definitio in *pr. Inſt. de obligat. Obligatio eſt vinculum iuris, quo neceſſitate adſtringimur alicuius rei faciendae, vel praeſtandae.* Quae definitio tolerabilis eſt, quamuis a multis vapulet: Nam

1. Obligationem diſtinguit ab omnibus aliis rebus ſimilibus; quod ſufficit in definitione nominali;

2. Genus, *vinculum iuris*, eſt quidem metaphoricum, ſed non ideo ineptum, quia res morales plerumque metaphorice eloquimur, ob defectum vocabulorum propriorum, quippe ad corpora fere pertinentium, e. g. obligatio, contractus.

Accuratior tamen ſi cui placeat definitio, dicimus, *obligationem* eſſe neceſſitatem moralem, qua homines ad dandum, faciendum, patiendumque adſtringuntur.

Eius correlatum eſt ivs, per quod intelligimus facultatem moralem aliquid agendi habendique ſine iuſta cuiuſquam contradictione; e. g. ſi mihi ius eſt eundi, ambulandi per alterius fundum, alteri eſt obligatio ſeu neceſſitas moralis id patiendi.

Iam duplex nobis imponitur neceſſitas, vel ex conſideratione naturalis commodi, vel incommodi, quod ex violatione legis oritur, et tunc *obligatio* vocatur interna; vel ex metu poenae, vel ex ſpe praemii a legiſlatore propoſiti, et tunc vocatur *obligatio* externa, e. g. alius paret edicto de aduenis ſine teſtimonio tempore peſtis non admittendis ex conſideratione proprii periculi, cui ſe ſuoſque expoſiturus eſſet, ſi hoſpites eo tempore promiſcue acciperet; alius paret quidem edicto, ſed ex metu poenae, quam minatus eſt princeps.

D 2 *Obligatio*

Digitized by Google

Obligatio interna oritur, quoties id, quod a nobis exigitur, tamquam dictamen rectae rationis, vel conſilium aliquod eſt nobis ſaluberrimum; *externa* vero, quoties idem conſideramus tamquam legem propriam, et ſanctione poenali munitam. Sic princeps paret praecepto archiatri ob obligationem internam; medicus praecepto principis ob obligationem externam. THOMAS. *Fundam. iur. nat. et gent. lib. I. cap. 4. §. 61.*

Vſus huius doctrinae eſt in diiudicanda quaeſtione, *an ius naturae futurum eſſet*, etiamſi *non eſſet Deus?* Scholaſtici id affirmarunt, itemque GROTIVS in *Proleg. de iur. bell. et pac.* Contra PVFENDORFFIVS hanc theſin acriter impugnauit: 1. quia nullum ius ſit ſine lege, nulla lex ſine legiſlatore; 2. quia peccatum ſit *ἀνομία*, adeoque ſine lege proprie ſic dicta nullum poſſit eſſe peccatum, nulla obligatio.

At dici poſſet, ſi homo atheus eſſet, eum quidem ſe obligatum putare poſſe obligatione interna, quia praecepta iuris naturalis ſunt rationi conſentanea, non obligatione externa: ergo ipſi haec praecepta non erunt ius naturae, ſed praecepta ſalubria a ſe ipſo reperta, quibus parebit tamquam praeceptis et conſiliis medicorum.

§. 4.

Quis vero proprie obligari poteſt? hoc ex definitione patet. Quum enim obligatio ſit neceſſitas moralis, qua adſtringimur ad aliquid faciendum, dandum, vel patiendum; neceſſe eſt 1. vt intelligat, quid ſibi dandum, faciendum, vel patiendum ſit; 2. vt in eius arbitrio ſit, hoc dare, facere, pati; impoſſibilia enim neminem obligant, (per §. 23. *cap.* 1.) 3. vt quis de iure a me exigere poſſit; ius enim et obligatio ſunt correlata, hinc e. g. par parem praecepto non poteſt obligare, quia ipſi nullum ius eſt alteri imponendi neceſſitatem.

Ex hoc ſequuntur requiſita tria, ſi quis obligari debeat:

1. vt ipſi ſana ſit ratio, qua legem intelligat;

2. vt habeat voluntatem, qua ſe ad legem poſſit determinare;

3. vt aliquem agnoſcamus pro ſuperiore, cui ius ſit imponendi nobis obligationem.

Obiici poſſet, *etiam exteros tamen obligari legibus principis, ſi veniant in ciuitates* alias. Reſp. tunc ſunt ciues temporarii, et per acceſſum illum ſponte ſe legibus ſubiiciunt.

Hinc

Digitized by Google

Hinc ſolui poteſt quaeſtio, *an princeps ſit ſolutus legibus*? Hobbesii dura eſt philoſophia, quidquid princeps agit, rectum eſſe. Si ſolutus dicitur, qui antea vinculo adſtrictus, negamus quaeſtionem; numquam enim princeps legibus fuit adſtrictus: ſi vero ſenſus quaeſtionis eſt, ſitne princeps immunis a legibus? tunc diſtinguimus inter

1. pacta, quales ſunt leges fundamentales, capitulationes, pacta conuenta, quibus omnino obligatur princeps, in eaque plerumque iurare debet;

2. inter *leges proprie ſic dictas*; eae ſunt vel

 α) *diuinae*; quibus obligari principem patet ex tribus requiſitis;

 β) vel *humanae*, quibus non obligatur ob defectum requiſiti tertii. Vid. Bvddei *Diſſ. de principe legibus humanis, non diuinis, ſoluto.*

Obiicitur 1. *legiſlatorem aliquando ſe ſponte obſtringere, ſe legem non mutaturum.* Reſp. id fit vel per modum pacti, vel per modum propoſiti: prius ſeruare tenetur, non poſterius. Thvcidides *Hiſt. libr. II.* refert, Athenienſes 2000. talenta repoſuiſſe in arce, non prius promenda, niſi ſi contingeret vrbem obſideri; quaerebatur, an id mutare poſſent bello Peloponeſiaco? Reſp. quod ſic.

2. *L.* 1. et 2. *C. ſi ex reſcript. nupt. pet. reſcriptis propriis parere vetat Imperator.* Reſp. α) leges iſtas Imperator pro diuinis habuit; β) parere vetat ob praeſumtionem ſub- et obreptionis.

§. 5.

Quaeritur; *quis obligare poſſit alterum*? Hic Hobbesivs *de ciue; cap.* 15. et in *Leuiath. cap.* 22. *pag.* 167. delirat, dum ſolam praecipientis potentiam pro iuſta obligandi cauſſa habet, aitque, *iis, quorum potentiae reſiſti nequit, ius dominandi, leges ferendi, obligandi, ab ipſa potentia deriuari.* Sed ita et latrones ius haberent nos obligandi, nobis dominandi, et leges ferendi.

Alii ſolam praeſtantiam pro iuſta cauſſa habent nos obligandi; vti Moses Amyraldvs, in *Diſſ. de iure Dei in res creatas*; ſed praeſtantia quidem illa dat facultatem ſeu ius imperfectum ad imperandum, non ideo actu quis eſt imperans. Hinc vtrumque coniunxit Pvfendorffivs, et pro requiſitis exigit,

Digitized by Google

1. Vt quis habeat iuſtam cauſſam a me obſequium exigendi;

2. Vt ipſi etiam potentia ſit, malum repraeſentandi illis, qui obſequium denegant, cui aſſentit BVDDEVS, dict. *Diſſert. axiom.* 2.

Vnum eſt, quod obicii poſſet: *principem nempe iure obligare rebelles, quamuis vere hi ſint potentiores.* Reſp. diſtingue inter obligationem internam, quae omnino adeſt, et externam, quae tum apud rebelles ceſſat, ſi ipſi victores ſint; quia princeps ipſis non poteſt repraeſentare malum, quod contumacia ſua merentur.

Sed *quaenam ſunt illae iuſtae cauſſae, ob quas quis obſequium exigere poſſit?* Auctor eo refert

1. Extraordinaria beneficia; ſed ea obligant ad gratitudinem, non ad obſequium; e. g. Cyrus Harpagum non ideo tenebatur pro imperante agnoſcere, quia Cyrum ſuſtulerat expoſitum;

2. prudentia eminens; ſed haec tantum ius imperfectum, vel praetenſionem tribuit, non ius perfectum, vt ipſe quis ſit imperans.

Hinc non niſi tres ſunt cauſſae verae ac proprie ſic dictae:

1. *Dependentia* ratione eſſentiae vel conſecrationis;

2. *Spontanea ſubiectio*;

3. *Pactum inter imperantes et ſubditos.*

§. 6.

Ex his principiis de obligatione fluunt iam aliquot conſectaria:

1. *Legiſlatorem debere eſſe notum*, non quoad perſonam, ſed quoad poteſtatem legiſlatoriam, i. e. certos eſſe debere ſubditos, hunc eſſe legiſlatorem, alias deeſſet requiſitum (§. 4.).

2. *Legem debere eſſe promulgatam*; quum enim intelligi debeat (per requiſitum 1. §. 4.) intelligi autem non poſſit, quod in mente latet legiſlatoris; ſane debet promulgari. Deberent ergo ſubditi informari in legibus, exemplo Hebraeorum, Lacedaemoniorum, Germanorum, Romanorum, qui leges ediſcere iubebant ciues: hinc apud quaſdam gentes in verſus redigebantur, vt eo facilius ediſcerentur; apud nos eadem de cauſſa dicuntur *Geſetze*; eodem pertinent paroemiae iuris.

3. *Legem non obligare in praeteritum, ſed in futurum*; quum enim lex obliget ciues ad actiones normae legum adtemperandas, ſequitur, vt lex prior ſit actionibus: ſi prior eſt actionibus, non poteſt adplicari actionibus praeteritis. At aliquando tamen leges proferuntur ad caſus praeteritos etiam, *L. 7. C. de pact. pign. Nouell. XVIIII.* Reſp. tunc vel lex antiquior reuocatur in vſum, vel aliquid

liquid diſponitur, quod iam tum iure naturali notum eſt.

4. *Legem debere eſſe perſpicuam*; obſcuritas naſcitur vel ex ſtilo: vti legg. XII. tabb. vel ex ambiguitate, vel ex re ipſa, veluti ex colliſione, de qua ſuo loco; hinc *interpretatio authentica, vſualis*, (de qua ZIEGL. in *Dicaſtic. concl.* 36. et *Art. rabuliſt.*) et *doctrinalis*, de qua infra.

Quaeritur, *an et conſenſus requiratur populi?* Affirmant aliqui, vti PETR. DE MARCA, *de concord. ſacerd. et imper. cap.* 16. *§.* 2. *ſeqq.* alii negant, et recte; lex enim non eſt pactum, ſed iuſſus. Confundunt conſenſum tacitum generalem et antecedentem in imperium; cum expreſſo ſpeciali et conſequente in legem; ille adeſſe debet, non autem hic requiritur.

§. 7.

Quaeritur porro *de partibus legis?* de his patet ex fine.

Quum enim pro norma eſſe debeat (§. 2.) ſubditis, requiritur *praeceptum*, vt ſcire poſſint ſubditi, quid facere, vel omittere debeant.

Quumque etiam obligationem externam producere debeat, ea vero ex metu poenae naſcatur praecipue (§. 3.): opus quoque eſt SANCTIONE POENALI.

Illa ſanctio poenalis duplex eſt; 1. *generalis*, vt actus contra leges ſuſceptus nullus ſit, *L.* 5. *de legib.* 2. *ſpecialis*, vt et poena maneat poſitiua illum, qui legem violet, e. g. ſi quis ſine conſenſu parentum nuptias fecerit, nuptiae erunt nullae, et coniuges carceris poena plectentur.

Si his partibus lex conſtat, vocatur *perfecta*; ſi ſanctio poenalis deeſt, *imperfecta*; ſi et haec addita, ſed actus non declaratur nullus, *minus quam perfecta* vocatur. Vid. VLPIAN. *Fragm. tit.* 1. *§.* 1. 2. CVMBERLAND. *Proleg. §.* 14. et *cap.* 5. *§.* 40. Praemiorum potius promiſſionem facit partem legum: ſed diſtinguendum inter leges

1. *Negatiuas* ſeu *prohibitiuas*, quae ſemper cum poena coniunctae;
2. *Affirmatiuas*; hae vero aliquid praecipiunt, vel
   α) quod ius naturale praecipit;
   β) quod iure naturali non praeceptum; tunc vel *generalis* eſt, et poena requiritur, vel *ſpecialis*, et opus eſt praemio.

§. 8.

Materia legum ex fine iudicanda; finis eſt tranquillitas rei publicae; ergo princeps non alias ferre debet leges, quam quae ad finem hunc comparatae. Hinc leges

1. De-

Digitized by Google

1. Debent eſſe poſſibiles; fruſtra ergo feruntur leges, vt aurum fiat; abſurda quoque erat lex Nebucadnezaris Chaldaeis ſcripta, vt ſomnium, ſibi non relatum, interpretarentur;

2. Debent reſpicere vtilitatem et tranquillitatem rei publicae; alias fruſtra reſtringeretur libertas naturalis. Abſurda ergo lex regis Babylon. vt nemo aliquid petat intra certos dies vel a Deo, vel ab homine.

At quod ad poſterius attinet, id caute accipiendum: Nam

1. Vtilitas legis non ſemper in oculos incurrit; ipſae leges Dei caerimoniales ſunt eius generis;

2. Imprudens quidem legiſlator eſt, qui leges inutiles fert, ſed ſubditi ideo non obligatione liberantur.

§. 9.

Tertia pars agit de legis adiunctis, quorum duo ſunt: *diſpenſatio*, §. 9. *aequitas*, §. 10. Dispensare vocabulum minus Latinum; veteres dixere, gratiam legis facere, indulgere, et hinc Grotius ſcripſit de aequitate, facilitate, et indulgentia.

Dispensatio eſt declaratio Legiſlatoris, legem aliquo caſu non obligaturam, quamuis iſte caſus vere lege comprehendatur.

Hinc differt

1. *ab aggratiatione*; nam tum peccauit aliquis, ſed poena remittitur, quum, qui impetrata diſpenſatione agit, non peccet;

2. *ab aequitate*; tunc enim declaratur, caſum ad legem non pertinere.

Sic dum Ageſilaus obtenta victoria deſertoribus ciuibus veniam daret, acclamaretque: Dormiant hodie leges, erat aggratiatio; dum Chriſtus in interpretatione praecepti de ſabbatho eximit operam neceſſitatis et charitatis, eſt aequitas; dum princeps alicui veniam aetatis indulget, vel matrimonium in gradu quodam prohibito permittit, eſt *diſpenſatio*.

Diſpenſare vero poteſt princeps,

1. *quia leges tulit*; nam earum dominus eſt;

2. *quia eas plane tollere poteſt.*

Sed obſeruandum,

α) *diſpenſationem non fieri debere circa leges diuinas*, tum naturales, tum poſitiuas. Quaeritur, *an Deus diſpenſare poſſit contra ius naturae?* Reſp. abſurda quaeſtio: Deus poteſt, quidquid vult, contra ius naturale diſpenſare non vult, ergo non poteſt. Ad obiectionem;

nem, quod Deus *Exod. XI.* 2. 3. diſpenſauerit contra ſeptimum praeceptum, reſpondetur negando, non enim furtum permiſit Iſraelitis, ſed eos immiſit in bona Aegyptiorum, qui operas debebant.

β) Diſpenſationem fieri non debere ſine iuſta et praegnanti cauſſa; ſic Scipioni ante iuſtam aetatem venia aetatis conceſſa, teſte APPIANO.

§. 10.

Alterum legis adiunctum eſt *aequitas*, quam multi in ore habent, quum rei ipſius ſatis ignari ſint. Nimirum

1. Aequitas *generaliter* accipitur pro iuſtitia, et tum aequum eſt, quidquid legi conſentaneum; hoc ſenſu etiam datur aequitas ſcripta.

2. *Specialiter* vero aequitas eſt interpretatio legum reſtrictiua, qua opus eſt, quoties lex aliquid paullo durius inculcare videtur. Ne enim ſummum ius fiat ſumma iniuria, ex aequitate ſubueniendum ieſt, e. g. lex eſt, praedium vſucaptum vindicari non poteſt; caſus occurrit, vbi praedium minoris vel abſentis rei publicae cauſſa vſucapitur: hic ſane aequitas adhuc vindicationem admittit. Ceterum facile patet, aequitatem debere habere aliquod fundamentum; quare aliud eſſe non poteſt, quam regula interpretandi. Si ergo hoc fundamentum adeſt, aequitas eſt vera; ſin abſque fundamento hoc aequitatem crepat, eſt cerebrina, de qua *L.* 91. *§.* 4. *D. de verbor. obligat.* Plerumque ſub auctoritate iuris ſcientiae perniciose erratur.

Ex hoc iam diſcimus, *quomodo aequitas differat a diſpenſatione.*

Differunt 1. *cauſſa efficiente*; diſpenſatio ab imperante eſt, aequitas a quolibet iudice exigitur.

2. *forma*; illa eſt arbitraria, haec neceſſaria, ac proinde illa precibus impetranda, haec vltro concedenda.

3. *effectu*; diſpenſatio legem ſuſpendit, aequitas interpretatur; ibi permittitur aliquid contra legem, hic declaratur, actum non repugnare legi. Vid. Diſſ. GROT. *de aequitat. indulgent. et fac ilt.*

§. 11.

Iam ſequitur quarta pars capitis; Quotuplices ſint actiones ad legem conſideratae?

1. *vel neceſſariae, vel permiſſae, vel licitae*, §. 11. 2. *vel bonae, vel malae*, §. *ead.* 3. *vel iuſtae, vel iniuſtae*, §. 12–15.

Primae diuiſionis auctor bina membra facit, adeoque actiones ipſae ſunt vel neceſſariae, vel licitae ſeu permiſſae; ſed poſtremae differunt.

1. *Neceſſariae*, quae in lege vel prohibentur, vel praecipiuntur, immo et quae honeſtati, aequitati, decoro repugnant. Vnde recte Papinianvs *L.* 15. *D. de condit. inſtit. quae facta laedunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, et vt generaliter dixerim, quae contra bonos mores fiunt, ea nec facere nos poſſe credendum eſt*, e. g. honorare parentes, verum dicere, a mendaciis abſtinere, erranti monſtrare viam, ſunt actiones neceſſariae.

2. *Licitae*, de quibus leges nihil diſponunt, adeoque eas nec praecipiunt, nec prohibent, e. g. quo colore veſtium vtendum ſit? Haec *vel*

α) *perfecte licitae*, quae moraliter indifferentes, e. g. fuſco, an flauo colore vti malim in veſtibus.

β) *vel imperfecte licitae*; hae quidem legibus, nec praecipiuntur, nec prohibentur, tamen vel honeſtati, vel decoro repugnant, e. g. nudis incedere pedibus. Vid. Strykii *Diſſ. de iure liciti, ſed non honeſti.* Eleganter Pavllvs 1. *Cor. VI.* 12. *quiduis mihi licet, tametſi non quiduis conducit*; et Clavdianvs:

Non tibi quid liceat, ſed quid feciſſe deceat
Occurrat.

3. *Permiſſae*, quas lex expreſſe permittit, e. g. vt quis vſuras ſemiſſes accipiat; hinc iuri quiſque poteſt renuntiare, e. g. pater condit teſtamentum in forma illegitima, poſſem illud impugnare, ſed nolo, quia pater eſt.

Altera diuiſio.

Actiones bonae, quae legi ex inſtituto conformantur ſecundum omnes circumſtantias.

Malae, quae legi diſconueniunt.

Dico: actiones bonas conformari debere legibus ex inſtitutio; inde ſequitur

a) Actionam non eſſe bonam, quae caſu legibus conſentanea eſt, e. g. vult quis verberare inimicum, et per errorem verberat ſeruum vagabundum;

b) Nec ſtatim bonam eſſe actionem, cuius effectus bonus, id enim caſu vel potius dirigente diuina prouidentia fieri poteſt; e. g. pars

Lace-

Digitized by Google

Lacedaemoniorum exercitum deſeruerat, montemque occuparat, vt ſe cum hoſtibus coniungeret, Ageſilaus perſuaſerat ciuibus, illud ſuo iuſſu factum eſſe: hoſtes rerum ignari metuebant inſidias, ac facta ab Ageſilao impreſſione fugiebant; an ideo bene egerunt illi transfugae?

c) Nec actionem bonam eſſe, quae non ſecundum omnes circumſtantias legi ſit conſentanea; e. g. eleemoſynas dare, cultui diuino intereſſe oſtentationis gratia.

§. 12. 13.

Tertia diuiſio eſt, quod actiones ſint vel IVSTAE, vel INIVSTAE, vbi quaeritur, 1. *quid iuſtitia*? §. 12. 13. 14. 2. *quid iniuſtitia?* §. 15.

Iuſtitia attribuitur vel

1. *Perſonae*, et tunc eſt virtus, qua ſuum cuique tribuimus; vel

2. *Actionibus*, et tunc eſt conformitas actionis cum lege. Conformitas illa eſt vel

a) *In omnibus circumſtantiis*, et tunc actio bona et iuſta ſunt ſynonyma;

b) *In facto externo*, et tunc actio ciuiliter iuſta eſſe poteſt, quae in ſe bona non eſt, e. g. ſi ruſticus tributa ſoluit, ſed reluctante voluntate.

§. 14.

Iuſtitia eſt vel *expletrix*, quae tribuit ſuum cuique, quod iure perfecto debetur; vel *attributrix*, quae tribuit, quod iure imperfecto debetur.

Nobilior procul dubio attributrix; magis neceſſaria eſt expletrix.

§. 15.

Iniuſtitia eſt vitium, quo ſuum alicui denegamus; vel ſi iniuſtitiam tribuam actionibus, eſt diſcrepantia actionis a lege.

Eius varii gradus:

1. *Culpa*, eaque vel latior, vel leuior.

2. *Dolus*, qui in propoſito conſiſtit.

Hinc inculcari ſolent regulae:

a) *Qui iure ſuo vtitur, nemini facit iniuriam*; modo inde

 1. pro-

1. propoſitum abſit;
2. res in ſe non ſit inſolita; e. g. veneno inficere flores;
β) *Volenti non fit iniuria*; modo
1. res licita;
2. alter ius volendi habuerit;
3. iuſtae aetatis fuerit.

§. 16.

Vltima pars capitis explicat varias ſpecies vel diuiſiones legis:

1. Lex eſt vel a Deo, vel ab homine; ergo vel *diuina*, vel *humana*.

2. Lex diuina vel innoteſcit per rectam rationem, vel per reuelationem tantum; ergo eſt vel *naturalis*, e. g. neminem occide; vel *poſitiua*, e. g. ſabbathum ſanctifica.

3. Lex poſitiua vel omne humanum genus obligat, vel aliquam tantum gentem; illa eſt *vniuerſalis*, haec vero *particularis*. Earum ratio praecipue typica, quod contra Io. MARSHAM. *Canon. chronic.* et SPENCER. *de legib. ritualib. Hebraeor.* tenendum.

De vniuerſalibus poſitiuis legibus quaeritur, *an dentur*? Affirmarunt initio poſt Theologos, et GROTIVM *de iur. bell. et pac. II.* 5. 8. THOMASIVS, *Iuris prud. diuin. I.* 2. 63. et BVDDEVS in *Elem. philoſ. pract. part. II. cap.* 2. *et* 13. Probarunt id exemplis legum de vetita arbore in paradiſo, legum matrimonialium, *Leuit. XVIII. et XX.* de poena homicidii, *Geneſ. VIIII.* 6. ſabbathi.

Addunt characteres: 1. repetitionem eiuſmodi legis in Nouo Teſtamento; 2. comminationem poenae et gentilibus irrogandae.

Sed eaſdem leges iterum negauit THOMASIVS in *Fundam. iur. nat. et gent.* quem ſequuti BVDDEVS, in *Inſtit. theol. moral. part. II. cap.* 1. §. 9. WEIDLERVS, et alii. Rationes dubitandi praecipuae;

1. Quod excogitari non poſſit ratio promulgandi has leges; non promulgatae ſunt illae leges per rationem, quia haec illas ignorat; nec per reuelationem, quia Sacra Scriptura tum ſoli populo Dei tradita, *Pſalm. CXXXXVII.* 19. 20. *Deus ſua dicta Iacobaeis, ſua placita et ſententias Iſraelitis indicauit: id quod non fecit vlli caeterarum gentium.* Septuaginta viralis verſio vero multo poſt captiuitatem Babylonicam curata eſt.

Poſſet quidem promulgatio ſtatim per traditionem, perque Adamum, Noachum, atque Chriſtum eſſe facta: ſed Adamo iſtae leges nondum notae fuerunt omnes, e. g. non matrimoniales, quia fratres

fratres et ſorores, nempe Adami liberi, inierunt matrimonium; nec de poena homicidii, quia Cainus hanc poenam non luit. *An eae Noacho reuelatae omnes, itidem non conſtat.* Statuunt id Iudaei, idque probabile viſum *Buddeo* in *Introd. ad Hiſt. Philoſ. Hebraeorum pag.* 14. *et* 15. ſed certis argumentis non conſtat. Si per Chriſtum demum innotuiſſent, toto tempore Veteris Teſtamenti gentiles fuiſſent excuſabiles, et tamen eos ideo punitos praeſupponunt.

2. Quod characteres iſti non ſunt vniuerſales, e. g. lex de vetita arbore non eſt repetita in Nouo Teſtamento, ſed fuit tantum temporaria. *Leuit. XVIII.* dicitur quidem, Cananeos ob violationem legum eiectos terris ſuis; ſed immediate praecedunt eiuſmodi leges, quae et ex recta ratione innoteſcunt. Lex de ſabbatho adeo non repetita in Nouo Teſtamento, vt potius ex libertate Chriſtiana mutata, et loco ſabbathi ipſa Apoſtolorum aetate ſit ſubſtitutus dies ſolis.

3. Nec neceſſarium quidem eſt, has leges ſtatuere; α) quaedam enim harum legum ſunt temporariae; β) quaedam ex naturalibus rationibus innoteſcunt, e. g. lex de poena homicidii; γ) quaedam ex regulis decori et honeſti poſſunt deduci, veluti leges matrimoniales, et de ſabbatho, vt adeo his legibus vniuerſalibus poſitiuis facile careamus.

CAPVT III.

DE LEGE NATVRALI.

HActenus de lege in genere; iam in ſpecie de lege naturali, vbi quaeritur, 1. *quodnam ſit principium iuris naturae?* §. 1--9. 2. *quis eius auctor?* §. 10. 11. 3. *quis modus promulgandi?* §. 12. 4. *quaenam eius obiecta?* §. 13.

De principio iuris naturae agitur.

Non ergo hic intelligimus principium eſſendi, quod vocant; ſed cognoſcendi. Per PRINCIPIVM intelligimus propoſitionem vniuerſalem, ex qua omnes iuris naturalis concluſiones deriuari poſſunt. Quod eſt in vita communi cynoſura, lapis lydius, ſtatera; id in moralibus eſt principium.

Digitized by Google

Iam mirus eſt in re tam neceſſaria diſſenſus ; ergo opus eſt ; vt ſciamus, quae ſint principii boni requiſita.

1. Debet eſſe *principium cognoſcendi*, id eſt, vt ſimul concluſionum inde reddi poſſit ratio ; ergo non ſufficit illud ſcholaſticum: *quod eſt in ſe iuſtum, illud eſt iuris naturalis* ; perinde eſt, ac ſi dicerent : quod in ſe iuſtum, eſt iuſtum.

2. *Debet eſſe verum* ; quia ex vno falſo ſequuntur plura ; itaque et fictiones excluduntur, qualia ſunt Iudaeorum praecepta Noachica, HOBBESII bellum omnium in omnes.

3. *Debet eſſe euidens* ; omnes enim homines inde colligere debent, quod quid iuris naturalis ſit, tam indocti, quam docti.

4. *Adaequatum* denique ; quia qui legem vnicam violat, omnes violaſſe videtur ; debet ergo homo habere principium, ex quo omnes leges cognoſcat : ſi tale habet, vocatur adaequatum ; ergo et

5. *Vnicum* ; nam ſi plura ; aut nexum inter ſe habent, aut non : ſi poſterius, ſunt ſibi contraria ; ſin prius, reduci poſſunt ad vnam communem propoſitionem. Iam hunc ordinem tenebimus, vt

1. Diſpiciamus qua methodo inueſtigandum ſit hoc principium. §. 1-6.

2. Oſtendamus, quodnam ſit principium auctoris, et quid de eo ſentiendum, §. 7--9.

3. Conſideremus aliorum auctorum principia ; ac demum

4. Quodnam veriſſimum ſit, diſpiciamus.

§. 1.

Quod ad methodum attinet, commendat auctor conſiderationem ſtatus naturalis : eo cognito perſpectum eſſe debere putat iuris naturalis principium.

Supponit, prudentem Legiſlatorem leges ſuas adtemperare ſtatui rei publicae, adeoque non eaſdem leges quadrare ſtatui rei publicae monarchico, democratico, ariſtocratico, rebus publicis militaribus et commerciorum cauſſa inſtitutis. Ex inſtituto hoc oſtenderunt ARISTOTELES, *Ethic. ad Nicom. I.* 7. et CONRING. in *Diſſ. de legib. §.* 27.

Demonſtratio. Quoties diuerſae ſunt rei publicae formae, toties diuerſi ſunt fines ſpeciales ; diuerſi fines ſpeciales requirunt diuerſa media ; talia diuerſa media ſunt leges ; ergo in diuerſis rebus publicis ſunt diuerſae leges.

Iam Deus eſt Legiſlator prudentiſſimus, qui nihil ſine ratione

et

Digitized by Google

et ſufficiente fundamento ſancire poteſt; ergo Deus adtemperauit ius naturale ſtatui naturali hominum.

Itaque ſi quis cognoſcere velit legem naturae primariam, vel iuris naturalis principium, debet conſiderare ſtatum naturalem.

Enim vero 1. Status naturalis hominis, ceu ipſe auctor agnoſcit, eſt corruptiſſimus: at procul dubio aliquid iuſtum fuit et ante naturae corruptionem.

2. Prudens legiſlator non modo ad ſtatum rei publicae et ſubditorum reſpicit, ſed ad finem ſuum, quem paene neglexit PVFENDORFFIVS. Ita quum Deus populum Iudaicum vellet ad regnum Chriſti praeparare, omnes leges huic fini adtemperauit, non ſoli genio populi Iudaici, vt viſum eſt SPENCERO et MARSHAMO.

§. 2.

Sed ſemel poſita hac methodo iam inquirit in ſtatum hominis naturalem: per hunc itaque intelligimus

1. Statum conditioni brutorum oppoſitum;
2. Statum hominum extra ſocietatem viuentium;
3. Statum oppoſitum ſtatui ciuili.

Quoad primam acceptationem obſeruat homini ineſſe naturalem φιλαυτίαν, vel ſui amorem. Docet experientia

α) Hominem facere omnia ad ſui conſeruationem;

β) Hominem ſuae felicitatis cupidiſſimum eſſe; eius cauſſa omnia facit, et quamuis tum in conceptu felicitatis erret, tum in mediis, finem tamen hunc ſemper habet. Hoc omne Dei intentioni non aduerſatur; qui enim nobis dedit exiſtentiam, is et vult, vt ſimus, adeoque in eſſe noſtro conſeruemur; atqui Deus dedit nobis exiſtentiam; ergo voluit vt in eſſe noſtro conſeruemur. Qui vult vt conſeruemur, vult etiam, vt mediis vtamur ad conſeruationem noſtram neceſſariis. Itaque philautia illa in ſe non eſt praua, ſed fit talis, ſi ordo amoris turbetur, e. g. ſi homo ſui conſeruationem maioris facit, quam ipſum Deum.

§. 3.

In ſenſu ſecundo homo in ſtatu naturali eſt ad ſui conſeruationem ineptiſſimus. Hoc probatur

1. Ex natiuitate; homo in hoc mundi theatrum prodit nudus, rerum omnium indigus, ſine rationis vſu, nec edere, nec bibe-

bibere, nec frigus, nec aeſtum repellere poteſt, quod pleraque bruta poſſunt.

2. Ex educatione; homo degenerat in brutum, ſi deeſt educatio; docent hoc exempla barbararum gentium, inprimis Hottentottorum. 3. Ex vitae vſibus; nemo ſibi ipſi ſufficit; quam miſera ſit hominis conditio in ſtatu naturali, conſideret tantum hominem in deſerto viuentem, vel in inſulam incultam proiectum. Commendari meretur GRACIANI *Criticon animorum.*

§. 4. 5.

In tertio ſignificatu, ſtatus naturalis hominis coniunctus eſt cum inſigni hominis prauitate, qua omnia bruta ſuperat. Nam

α) Homo habet plus malitiae, quam beſtiae, e. g. ex voluptate, et alios laedit. Exemplum Luctatii Neratii apud GELLIVM, *Noct. Attic. XX.* 1. Hoc non faciunt beſtiae. Praeterea multas in homine deprehendimus paſſiones, quibus vel carent beſtiae, vel non tam prauis et validis vtuntur, e. g. auaritiam, dominandi libidinem, cet.

β) Habet plus potentiae male faciendi, ingenium promtum, arma nocentiſſima, quum bruta tantum naturalibus vtantur.

γ) Nullum in hoc ſtatu naturali fraenum eſt, quemadmodum cohiberi poſſit; tale enim fraenum eſt poena et praemium, at his caremus in ſtatu naturali. Obſeruari quidem ab homine poteſt iuſtitia Dei vindicatiua, ſed quia 1. Deus non ſemper ſtatim punit; nec 2. certam poenam determinauit; 3 ſaepe etiam poenitentibus eam remittit; hinc homines hoc parum curant. δ) Homines ne in ſtatu quidem ciuili ab inſigni prauitate poſſunt cohiberi, quum grauiſſima immineant ſupplicia; quid ergo de ſtatu naturali ſperandum?

§. 6.

Denique in ſtatu naturali auctor deprehendit inſignem ingeniorum varietatem, dum ſupra ex diuerſis reſpectibus boni et mali, ex varietate temperamentorum, et eorum mixtura, conſuetudine, affectibus eam deriuauimus, hinc quot capita, tot ſenſus.

Ea ingeniorum diuerſitas non poteſt non innumeras lites progignere: aut enim duo vel plures idem volunt, aut diuerſa; ſi idem, liti-

litigabunt, quia omnes idem concupiſcunt; ſi diuerſa litigabunt, quia nec in fine, nec in mediis conuenient, ergo ſemper in ſtatu naturali hominibus male conueniet.

§. 7.

Iam inde auctor colligit, hominem natum eſſe ad ſocietatem: Eius argumentum, quod hac paragrapho profert, reſolui poteſt in ſequentes ratiocinationes:

1. *Quicumque eſt animal ſui conſeruandi ſtudioſiſſimum, illud viuere debet ſocialiter; homo eſt animal ſui conſeruandi ſtudioſiſſimum* (*per* §. 2.) *ergo homo debet viuere ſocialiter.* Maior certa, quia ſe conſeruare homo non poſſet, ſi extra ſocietatem viueret.

2. *Quicumque eſt animal extra ſocietatem miſerrimum, illud viuere tenetur ſocialiter; homo eſt extra ſocietatem animal miſerrimum* (*per* §. 3. *ergo homo viuere tenetur ſocialiter.*

3. *Si homo eſt animal peſſimum extra ſocietatem, et nocentiſſimum, ſequitur, vt ſocialiter viuere debeat ex intentione Dei; atqui verum eſt prius; ergo et poſterius.*

4. *Si homines diuerſiſſima habent ingenia, adeoque extra ſocietatem ſe inuicem neceſſario deſtruerent, neceſſarium eſt, vt ſocialiter viuant; atqui prius verum eſt, ergo et poſterius.*

§. 8. 9.

Hinc ergo colligit auctor, principium iuris naturae eſſe *ſocialitatem*, eaque in re conuenit ille cum veteribus. Cic. *de legib. I.* 5. *de offi. I.* 16. *ſequ. de finib. III.* Senec. *de benef. IIII.* 18. Iamblich. *in Protrept. cap.* 20.

Quin et Hobbesivs atque Grotivs idem principium ſubſtrauerunt iuri naturae, quamuis diſſentiant in medio termino, vel fundamento ſocialitatis: Nam

1. Grotivs ſocialiter putat viuendum, quia id per ſe iuſtum ſit etiam ante leges

2. Hobbesivs, quia alias naſceretur bellum omnium in omnes.

3. Pvfendorffivs, quia naturalis hominis ſtatus, Deique intentio id exigat.

Iam quum Pvfendorffivs demonſtrauerit, ſocialiter eſſe viuendum, idque exiſtimet eſſe principium iuris naturalis, inde colligit axiomata.

Digitized by Google

1. *Quidquid ſocialitatem inter homines conſeruat, eique conſentaneum eſt, id eſſe iuris naturalis.*

2. *Quidquid eamdem deſtruit, aut ei aduerſatur, id contra ius naturae eſſe.*

Quaeritur ergo, *an illud principium* PVFENDORFFII *recte ſe habeat?* Hoc oſtendunt characteres ſub initium capitis explicati. Primo itaque fatemur

1. Principium hoc PVFENDORFFII eſſe *principium cognoſcendi*; nam facile ſubſumere poſſum, hoc vel illud eſſe ſocietati conſentaneum vel contrarium. At quamuis hodie in ſtatu ſociali inde concluſiones petere poſſimus, id tamen non potuiſſet Adamus, qui ſolus in mundo viuebat.

2. Eſt etiam verum, hominem debere viuere ſocialiter; nam obligatos nos eſſe ex intentione Dei ad ſocialem vitam, auctor ſatis liquide demonſtrauit; ergo hoc ipſum eſſe principium iuris naturae. Sane poteſt aliquod praeceptum iuris naturae eſſe veriſſimum, quamuis ideo id non ſtatim ſit principium vnicum.

3. Non eſt euidens; euidens quidem eſt, hominem viuere debere ſocialiter, ſed non ſtatim expeditum eſt, qualem eſſe oporteat ſocialitatem; nam et latrones viuunt ſocialiter: ſocietas ergo eſt terminus aequiuocus; quod aequiuocum eſt, non poteſt euidens eſſe.

4. Eſt quidem hoc principium vnicum, ſed tamen

5. Non adaequatum, quia non omnia officia iuris naturae, quae tamen conſcientia dictitat, inde poſſunt deriuari, e. g. officia erga Deum et ſe ipſum. Auctor quidem ea inde deriuat, Deum colendum, quia religio ſit vinculum ſocietatis; hominem obligatum eſſe ad ſui conſeruationem, quia alias ſocialiter viuere non poſſet: ſed vtrumque officiorum genus locum habiturum eſſet, etiamſi ſoli viueremus inter homines, ceu iam demonſtratum eſt.

Sed age: examinemus aliorum principia, et, an firmiore talo ſubnitantur, diſpiciamus.

I. ICti quidem ſuppoſuerunt: *quidquid natura omnia animantia docuit, eſt iuris naturae*, e. g. procreare ſobolem, eamdem educare, ſe aduerſus aliorum iniurias defendere. Sed hoc 1. *non* eſt *verum* (*per §. 4. cap.* 2.) quia obligari nemo poteſt, niſi qui et ratione inſtructus, et libertate voluntatis; 2. *non euidens*, quia natura omnium animalium nobis non ſatis nota eſt; 3. *non adaequatum*, quia impoſ-

impoſſibile eſt, vt inde deducantur officia erga Deum, et officia imperantium et ſubditorum; vnde et ICti *§. vlt. Inſt. de iuſtit. et iur.* dicunt, ius tantum priuatum tripertitum eſſe, compoſitum quippe ex naturalibus praeceptis, gentium, et ciuilibus, quia ſtatum ciuitatis natura omnia animantia non docuit.

II. Scholaſtici quidam: *quod ſua natura eſt iuſtum, eſt faciendum, et quidquid turpe, fugiendum*; ſed hoc principium *non* eſt 1. *cognoſcendi* principium; explicat enim idem per idem, nec ſcire inde poſſum, quid ſua natura iuſtum vel turpe; 2. *nec* eſt *verum*; nititur enim hypotheſi, ius naturae fore, etiamſi ponatur, non eſſe Deum, ſed tum non futurum eſſe ius proprie dictum ſupra demonſtrauimus.

III. Alii ſcholaſticorum adſumunt principium: *quod ſanctitati Dei conuenit, id eſt iuris naturae*; quod poſtea et ZENTGRAVIVS Argentoratenſis recoxit; ſed et hoc principium *non* eſt *euidens*; quis enim adcurate nouit, quid ſit ſanctitati Dei conſentaneum; 2. *non adaequatum*; multi actus iuſtitiae ſunt, quorum nullum archetypum in Deo reperimus, e. g. debita ſoluere, emere, vendere, Vid. PVFEND. *Specim. controuerſ. cap.* 4. §. 4.

IIII. VAL. ALBERTI, theologus et philoſophus Lipſienſis, in *Compendio iuris naturae, orthodoxae theologiae conformato*, quum animaduerteret, PVFENDORFFIVM ius naturae ex natura corrupta deducere, vt emendaret id, ponebat principium: *quidquid conuenit ſtatui integritatis*,, *illud eſt iuris naturae.* Enim vero 1. *non* eſt *principium cognoſcendi*; nam Ethnici illud ignorant; 2. *non eſt euidens*, nam ipſi quidem generatim nouimus, hominem creatum eſſe ad imaginem Dei, nouimus etiam imaginem conſtitiſſe in iuſtitia et ſanctitate, ſed ſpecialia ignoramus; 3. *non adaequatum*, quia hodie de multis officiis quaeritur, quibus ne locus quidem futurus in ſtatu integritatis; e.g. de officiis erga pauperes, belligerantium, magiſtratuum, ſubditorum, cet.

V. SELDENVS, vel Hebraei, quorum hypotheſes proponit, pro principio adſumunt *ſeptem praecepta Noachica*; ſed 1. haec non ſunt *principium cognoſcendi*; Ethnici enim Noachum et praecepta illa data ignorant; 2. *non* eſt *verum*; deſunt enim teſtimonia hiſtoricorum; 3. *non adaequatum*, non enim ſine coactione omnes concluſiones iuris naturae inde deriuari poſſunt.

VI. GROTIVS duplex habet principium, *ſocialitatem*, de qua quid ſentiendum, iam ſupra ſub Pufendorffiano vidimus, et *conſenſum omnium gentium*; ſed hoc 1. *non* eſt *verum*; nam gentes etiam in

actibus turpibus conſenſerunt, nec conſenſus gentium eſt lex; e. g. in idololatria πολυθεότητι; 2. *non euidens*; eſt enim ille conſenſus gentium ex innumeris auctoribus petendus, quod quis ab Indis, Iaponenſibus, Americanis, aliiſque barbaris deſideret? 3. *non adaequatum*; nam non in omnibus concluſionibus iuris naturae gentes conſenſere; e. g. Lacedaemonii furtum pro licito habuere; Germani latrocinia, duella; aliae gentes ſcortationem negarunt eſſe peccatum.

VII. HOBBESIVS quidem etiam ſtatuit, *ſocialiter eſſe viuendum*; ſed eius principium reſoluitur in *bellum omnium in omnes*; id vero 1. *non eſt verum*; eſt hypotheſis ex hiſtoria non demonſtrabilis; 2. *non* principium *cognoſcendi*; nam ſic ante ciuitates et res publicas nullum plane fuiſſet ius naturae; 3. *non adaequatum*; inde enim non fluunt officia erga Deum et me ipſum.

VIII. LAMB. VELTHVYSEN *pudorem naturalem*; ſed 1. *non eſt euidens*; multarum enim rerum pudet hominem, quae ſunt iuſta; multorum non pudet, quae ſunt turpia; 2. *non adaequatum*; inde quidem deriuari poſſunt officia honeſti et decori, ſed non iuſti; 3. *nec abſolute verum* eſt; pudor quidem eſt naturalis, ſed non omnium turpium naturam pudet.

VIIII. BODINVS, *ordo naturae*; ſed id 1. *nec euidens* eſt, 2. *nec* principium *cognoſcendi*.

X. THOMASIVS; *homo a Deo accepit eſſe, ergo et Deus vult, vt conſeruemur*; inde regula: *omnia agenda, quae durationem et conſeruationem noſtram promouent*; *omnia* contra *fugienda, quae conſeruationem noſtram deſtruunt*. Ad hominis conſeruationem pertinent 1. exiſtimatio bona; 2. indolentia; 3. ſufficientia. Primum adſequimur honeſte viuendo; alterum, iuſte; tertium, decore.

Principium iuſti: *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

Principium honeſti: *fac tibi, quae vis vt alii tibi faciant.*

Principium decori: *quae tibi fieri vis, aliis fac.*

Iam quidem principalis propoſitio eſt principium cognoſcendi; eſt vera, euidens, ſed ſunt tamen quae deſideres: 1. ſi ad ſolam noſtram conſeruationem reſpicimus, nulla eſt ratio, cur ius naturae violare non poſſimus, ſi aliter conſeruari non poſſemus; e. g. tyrannus mihi minatur ſupplicium, niſi Deum abnegem; 2. decorum non recte videtur definitum, nam vere et regula iuſti eſt: *quod tibi vis fieri, alteri feceris*; 3. inde non fluunt officia erga Deum. THOMASIVS quidem putat, ex principio honeſti illa fluere; ſed non colendus eſt Deus ob ſolam conſeruationem noſtram.

XI. Itaque facilius principium inueſtigabimus ita, ſi ad finem Dei in

in condendis hominibus reſpiciamus; ſcilicet ſupponimus,

a) Nos exiſtentiae noſtrae cauſſam non eſſe; antequam eramus, eramus nihil, nihil aliquid producere non poteſt.

b) Si nos exiſtentiae noſtrae cauſſae non ſumus, oportet ſane nos conditos ab ente alio, et perfectiſſimo quidem; quin omnipotentiae eſt, ex nihilo ſubſtantiam viuam, ſuique conſciam producere; ſapientiae, eam ita condere, vt nihil in nobis ſine ſumma ratione factum ſit, id eſt, a Deo.

c) Qui a Deo conditus eſt, ab eo pendet in eſſe ſuo, ergo ei obligatus eſt, id eſt, eius voluntati vel fini, quem in creatione noſtra habuit, ſatisfacere debet; itaque propoſitio primaria:

Fac ea omnia, quae fini Dei in creatione hominis conueniunt, et contraria omitte.

d) Iam ſi finem Dei inueſtigare velimus, reſpiciendum erit ad media, quae nobis dedit, vel facultates; quum ergo dederit nobis *α*) corpus mobile; vult, vt illo varias actiones agamus; *β*) voluntatem, quae bonum adpetit, et malum auerſatur; vult, vt bona tantum ſectemur, mala fugiamus; *γ*) intellectum, vult vt bona vera, non apparentia ſectemur. Ergo vult, vt actiones edamus, quae ex veri boni adpetentia proficiſcuntur. Veri boni adpetentia eſt *amor*; vult ergo, vt *amemus*, omneſque actiones noſtrae ex vero amore proficiſcantur.

e) Amor tendit vel in Deum, vel in nos, vel in proximum, vel in alias creaturas; quae obiecta quum non ſint eiuſdem dignitatis perfectioniſque, amorem quoque non eiuſdem generis eſſe oportet.

f) Amor, ſi tendit in obiectum perfectius, vocatur *reuerentia*; ſi in tale, a quo pendemus, *obſequium*, quod eſt amor, quo obiectum aliquod ob perfectionem maximi facimus, eique libentiſſime obſequimur; ergo prima propoſitio ſpecialis:

Deus tamquam ens perfectiſſimum ſubmiſſa veneratione colendus; eique per omnia parendum eſt.

g) Si tendit in nos ipſos, *philautia*, eaque eſt amor, quo quis veram ſui perfectionem conſeruationemque intendit. Ne tamen illa philautia ſit praua, ordo ſeruandus, ne noſtram conſeruationem Dei voluntati praeferamus; hinc altera propoſitio ſpecialis:

Homo ad ſuam perfectionem et conſeruationem promouendam tenetur, quatenus illa ſine violatione maieſtatis diuinae obtineri poteſt.

h) Si tendit in obiectum extra nos, illud nobis vel aequale

eſt, vt proximus, vel inferius ac imperfectius, vt reliquae creaturae; ſi prius, amorem quoque oportet eſſe aequalem amori, quo nos ipſos proſequimur; ergo regula ſpecialis tertia:

Homo hominem tenetur eodem proſequi amore, quo ſe ipſum proſequitur.

Sin poſterius, amor eſt *beneuolentiae*, eaque eſt amor, quo ſubſtantia nobis imperfectiore non abutimur; ergo regula quarta:

Non abutendum eſt creaturis nobis imperfectioribus.

Ex his totum ius naturae prono alueo fluit; conſentit etiam Scriptura pulcherrime. *Matth. XXII.* 37. *Dominum Deum tuum toto corde, toto animo, tota mente amato: hoc eſt primum et maximum praeceptum. Alterum autem eſt huic ſimile: alterum, vt te ipſum amato. Luc. X.* 27. *Epiſt. ad Roman. XIII.* 9. 1. *Tim. I.* 5. *Matth. VII.* 12. *quidquid vultis, vt vobis faciant alii, idem vos etiam eis facite.* Eſt hoc principium 1. *verum*; fluit enim ex veris definitionibus, 2. *adaequatum*; quia omnia officia erga Deum, nos, et proximum, quin et erga creaturas inde fluunt; 3. *euidens*; omnia enim prius definiuimus; 4. *cognoſcendi*; hoc enim et Ethnicus quilibet cognoſcit.

§. 10.

Quaeritur iam, *quis ſit iuris naturae auctor*? Reſp. Deus.

Auctor *a*) oſtendit, ſupponendam eſſe Dei exiſtentiam §. 10. *b*) demonſtrat, Deum eſſe auctorem iuris naturae. Prius monet contra ſcholaſticos, quos ſtatuiſſe diximus, ius naturae fore, etiamſi ponamus, non eſſe Deum; ſed hoc falſum: nam 1. ius eſt complexus legum; lex ponit legiſlatorem, legiſlatore non exiſtente, non exiſtit lex; 2. obligatio externa et ius ſunt correlata; obligatio externa oritur ex poenis et praemiis, talia non ſunt, vbi non eſt legiſlator, ergo et ius naturae non erit. Ad obiectionem, atheos etiam, quae iuris naturae ſunt, facere poſſe, iam ſupra reſpondimus, atheos tum his legibus non parere tamquam iuri, ſed tamquam dictatis rationi conſentaneis, quemadmodum princeps paret medico.

Itaque facile intelligendum eſt, quid reſpondendum ſit ad quaeſtionem, *an atheiſmus hominem neceſſario impellat ad impietatem?* Negat BAELIVS, quem poſtea alii ſequuti, his vſi argumentis: 1. quod homines viuant ſecundum paſſiones voluntatis, non ſecundum principia intellectus; e. g. ideo homo non ſtatim eſt pius, quia accuratiore Dei rerumque diuinarum cognitione imbutus eſt; ergo non ideo quis impius, quia ea cognitione deſtituitur; 2. quod homo ad ſuam vtilitatem reſpiciat, ideoque et atheus ius naturae

turae obſeruaturus ſit, quia id ſibi vtile fore animaduertat. Sed reſp. α) homo quidem viuit ſecundum paſſiones voluntatis; at hae ſemper malae; deinde paſſiones voluntatis non excitantur ad bonum, niſi boni ideam intellectu comprehenderint; β) negatur, hominem ſemper agere, quae vtilia ſunt; aliud videmus in voluptuoſis. Nos diſtinguimus atheos practicos, et theoreticos; illi ſemper improbi, quia vel ideo notitiam Dei in ſe exſtinguunt, vt tanto minus a peccatis abhorreant; hi, ſi rationem ſequuntur, abſtinebunt a ſceleribus, ſed quamdiu ſua intereſſe putant; alias enim nihil eſt, quod eos a peccato coërcere poſſit; non metus numinis, cuius quippe exiſtentiam negant; non poenae et praemia, quae negant cet. CICERO *de nat. Deor. I.* 2. *atque haud ſcio, an pietate aduerſus Deos ſublata, fides etiam, et ſocietas humani generis et vna excellentiſſima virtutum iuſtitia tollatur.* Conf. BARBEYRAC. *ad* PVFENDORF. *II.* 4. 2.

§. 11.

Iam ergo auctor demonſtrat, ius naturae auctorem habere Deum: ſupponit nimirum, 1. Deum hominem creaſſe; 2. Deum non cura ſua creaturas deſtituere, ſed prouidentia ſua omnia complecti; 3. qui creauerit hominem, et omnia prouideat, eum intendere eius conſeruationem; 4. qui hominis conſeruationem intendat, eum et media conſeruationis velle; 5. atqui ſupra probatum eſſe, hominem conſeruari non poſſe ſine lege naturae; 6. Deum ergo legem naturae dediſſe.

Sed non opus eſt tot ambagibus; Nos paucis rem demonſtramus ita:

Qui auctor eſt iuris naturae, is debet potentia pollere, talia principia cordi inſcribendi;
Atqui tali potentia principia iuris naturae cordi inſcribendi pollet Deus;
Ergo ſolus Deus eſt auctor iuris naturae.

Maior clara eſt ex definitione iuris naturae; minor vero ita probatur: qui cordi quid inſcribit, debet auctor fuiſſe mentis humanae; auctor mentis humanae ſolus eſt Deus; ergo Deus ſolus principia iuris naturae cordi inſcribere poteſt.

§. 12.

§. 12.

Sequitur tertia pars capitis, *de modo promulgandi ius naturae.* Ad id facile reſpondetur: 1. ius naturae eſt ius vniuerſale totius humani generis; ergo talis debet eſſe modus promulgandi, vt omnibus hominibus innoteſcat; 2. ius naturae eſt immutabile, ergo modus promulgandi debet eſſe talis, qui ſit immutabilis, et apud omnes homines ſemper idem: atqui nullum eſt principium commune toti generi humano, et ſemper idem, quam RATIO; itaque ius naturae promulgatum eſſe debet per rationem. Et hoc ipſum ſibi vult phraſis: *ius naturae inſcriptum eſt cordibus*, qua non modo vtitur Apoſtolus *Rom. II*, 14. 15. ſed et CICERO *pro Milon. cap.* 4.

Quaeritur tantum, *an actu nobis inſit, an vero potentia*? Reſp. potentia; nam quid iuſtum ſit, ratiocinando demum adſequimur; illud non iam actu ineſt cordibus hominum. Demonſtratur id etiam 1. exemplo infantum, qui neſciunt, quid iuſtum iniuſtumue ſit, *Ion. IIII*, 11. 2. experientia, hominem obbruteſcere poſſe, ſi non diligenter ratiocinetur, e. g. barbaros, inter feras educatos. Demonſtrant hoc ex inſtituto LOCKIVS, *de intellect. human. I*, 2. et 3. BVDDEVS *Inſtit. theol. moral. pag.* 544. CVMBERLAND. *de legib. natur. prolegom.* §. 5.

§. 13.

Vltima pars capitis agit de obiecto iuris naturae, vel quotuplicia ſint officia? Conſideranda ſunt entia, quae nos circumſtant; ſupra nos eſt DEVS, proximi ſumus NOS IPSI, et aequalis nobis PROXIMVS. Hinc et nemo vmquam dubitauit, officia alia deberi Deo, alia nobis ipſis, alia proximo. Atque ita etiam auctor diſtribuit libellum; agit enim 1. *de officiis erga Deum*, *cap.* 4. 2. *de officiis erga nos ipſos*, *cap.* 5. 3. *de officiis erga proximum*, *cap.* 6. *ſeqq.*

Sed praeter haec tria obiecta et alia nobis obſeruantur in hoc mundi theatro: 1. Angeli; 2. Bruta, et creaturae inanimatae. Quaer. *an non his quoque certa officia debeamus?* (*) Reſp. *a*) agimus de iure naturae, quod per rationem innoteſcit; Angelorum autem exiſtentia nobis per rectam rationem non innoteſcit. Habuerunt quidem Chaldaei, Pythagoraei, et Platonici, quamuis gentiles, notitiam Angelorum, Archangelorum, Daemonum, cet. Vid. *oracula* ZOROASTRIS:

(*) PORPHYRIVS περὶ ἀποχῆς de abſtinentia ab animalibus.

ROASTRIS: ſed id hi per traditiones acceperunt ab Hebraeis. Itaque officia erga Angelos ceſſant iure naturae. β) Bruta et creaturae inanimatae ratione deſtituuntur, adeoque nobis nulla officia praeſtare poſſunt, ergo nec ipſis vlla debemus. Bruta nobis neque ſuperiora ſunt, neque aequalia, ſed inferiora, haec autem maiora nobis debent, quam nos ipſis, nec vlla tamen praeſtare poſſunt. Deus in ſumma legis poſitiuae omittit bruta.

Sed obiiciunt, 1. brutis etiam fieri poſſe iniuriam, e. g. torquendo ſine ratione; hinc *Prouerb. XII*, 10. *habet rationem iuſtus vel iumenti ſui.* 2. *Rom. VIII*, 21. dicitur *omnem rerum naturam congemiſcere ac condolere*? Reſp. poſterior locus dubiae eſt interpretationis; quocumque vero modo intelligatur, gemitus iſte improprie talis; itaque inde officia erga bruta non inferuntur. Prius negamus, iniuriam fieri brutis et creaturis inanimatis; qui enim nullum ius habent certa officia a nobis exigendi, illis nulla fit iniuria.

At non tamen recte agunt, qui bruta excruciantur ſine ratione, fateor, ſed tunc iniuriam non faciunt brutis et creaturis inanimatis, verum Deo. eorum conditori. Res declaratur exemplo eius, qui artificis officinam inuadens, eius horologia deſtruit; is ſane horologiis non facit iniuriam, ſed artifici. Hinc nos ſupra, vbi principium iuris naturae inueſtigauimus, meditatione inuenimus regulam ſpecialem: *non abutendum eſt creaturis*; cuius concluſiones ſuo loco videbimus.

CAPVT IIII.

DE OFFICIIS HOMINIS ERGA DEVM, SEV DE RELIGIONE NATVRALI.

§. 1.

IAm de primo OBIECTO iuris naturae; puta DEO. Quum per *Deum* nihil aliud intelligere poſſimus, quam ens perfectiſſimum; de eo ſupra inuenimus regulam ſpecialem.

Deus tamquam ens perfectiſſimum ſubmiſſa veneratione colendus, eique per omnia parendum eſt.

Cultus ille et obſequium, quod Deo debetur, dicitur RELIGIO;

ergo de hac agendum, et quidem quatenus ex recta ratione poteſt cognoſci.

Haec officia non poſſunt deduci ex principio ſocialitatis; nam cultum Deo debemus et extra ſocietatem; nec ex ſolis principiis THOMASII, quia ſic Deum colemus propter nos, non propter ſe. Sed ex noſtro fluunt aperte: Si enim *Deus tamquam ens perfectiſſimum ſubmiſſa veneratione colendus, recte de eo ſentire debemus; ſi ei obſequium praeſtare velimus, actiones noſtras ad eius praeſcriptum adtemperare debemus.*

Eam auctor duabus partibus conſtare ait: 1. in eo, vt de Deo recte ſentiamus; 2. vt actiones noſtras ad eius voluntatem componamus. Prius vocatur RELIGIO ſtricte; poſterius PIETAS. Prius conſiſtit in intellectu, poſterius in voluntate: prius eſt theoreticum, poſterius practicum. EPICTET. *Enchir. cap.* 38. *religionis erga Deum immortalem praecipuum illud eſſe ſcito, rectas de eo habere opiniones, et parendum ei eſſe vltro.*

Sunt, qui prius putant ſuperuacuum, et ſufficere exiſtimant; ſi quis pie viuat, et Dei praeceptis pareat; ſed hunc indifferentiſſimum falſum eſſe demonſtrabimus duplici argumento.

1. Si in me exigitur obſequium erga Deum, debeo ens iſtud reuereri, id eſt, metuere, amare; atqui reuereri, metuere, amare nihil poſſum, niſi cuius perfectionem et praeſtantiam perſpectam habeo; ergo debeo Dei perfectionem et praeſtantiam perſpectam habere. Ignotum hominem reuereri non poſſum: ſi quis vero mihi eius perfectiones et praeſtantiam oſtendit, ſtatim in me orietur reuerentia.

2. A fine. Deus nobis dedit intellectum, vt cognoſcamus eius perfectiones; hoc ſane non fecit fruſtra. Itaque oſtendit auctor, 1. quid de Deo ſentiendum §. 2-5. 2. quomodo ille colendus, §. 6. *ad finem.* In qua poſteriore parte omnia ex principiis noſtris demonſtrabimus.

§. 2.

Prima propoſitio theoretica eſt:

DEVM EXSISTERE.

Fruſtra enim a nobis exigeretur pietas, niſi certi eſſemus de exiſtentia Dei. Iam multae demonſtrationes huius theſeos neceſſariae, ſed quaedam nimis ſubtiles ſunt, aliae non ſatisfaciunt atheis; hinc ita procedimus:

A) Omne

Digitized by Google

A) Omne ens vel neceſſarium eſt, vel contingens.

Neceſſarium eſt, quod a ſe ipſo eſt; et hinc non poteſt non eſſe.

Contingens, quod cauſſam exiſtentiae extra ſe habet, adeoque poteſt eſſe et non eſſe; tertium non datur.

B) Quum neceſſarium ſit a ſe ipſo, et non poſſit non eſſe: conſequens eſt, vt ſit

1. aeternum, et nec principium, nec finem habet:
2. immutabile; ſi enim mutaretur, non eſſet neceſſarium:
3. ſimplex; quia mutabilia ſunt compoſita:
4. incorporeum.

C) Quumque ens contingens poſſit eſſe et non eſſe: ſequitur,

a) vt principium et finem habeat,
b) vt variis mutationibus ſit obnoxium,
c) compoſitum, ac proinde diſſolubile, et
d) corporeum.

D) Iam non modo nos, ſed totus mundus eſt contingens; videmus enim varias eius mutationes; videmus eſſe ens compoſitum; videmus denique, nihil aeternum: ergo nos et mundus non ſumus a nobis ipſis, ſed ab alia cauſſa extra nos.

E) Quum progreſſus cauſſarum in infinitum ſit impoſſibilis, ſubſiſtere debemus in cauſſa prima, quae ſit ens neceſſarium a ſe ſubſiſtens, aeternum, immutabile, ſimplex.

F) Atqui ens a ſe ſubſiſtens, aeternum, immutabile, ſimplex, incorporeum vocamus Deum; Deus ergo exiſtit.

Itaque ſtultum eſt dogma Spinozae, mundum confundentis cum Deo; ſic enim mundus eſſet ens neceſſarium; ergo incorporeum: ſimplex, immutabile, quae omnia experientiae repugnant.

Stultum quoque dogma Epicureorum, qui mundum ſine cauſſa ab aeterno exiſtere ſtatuerunt; ita enim nihil in mundo corporeum, nihil mutabile eſſet, quod abſurdum.

Stultum eſt, ſtatuere progreſſum cauſſarum in infinitum, quia hic rationi repugnat; vbi enim omnes cauſſae ponuntur, neceſſario etiam ponitur prima.

Stultum denique eſt obiicere progreſſum numerorum in infinitum: nam hic eſt imaginarius quantitatum; nos loquimur de progreſſu vero cauſſarum.

Ex eo colligit auctor, atheos eſſe deteſtandos, et grauiſſimis

poenis coërcendos. Prius concedo, deteſtandus eſt atheiſmus, 1. quia eſt doctrina peſtilentiſſima, quae omnem tollit fidem et iuſtitiam; 2. quia eſt indemonſtrabilis, quippe propoſitio negatiua; 3. quia mentem turbat. PLVTARCHVS librum ſcripſit, quod non ſuauiter viui poſſet ſecundum Epicurum. Sed non ideo concedendum poſterius: nam 1. atheus poteſt aliquis eſſe inuitus ob varias tentationes; hic commiſeratione potius dignus, et hinc iuuandus potius; 2. atheiſmus eſt defectus intellectus, ac hinc ignorantia vel error, non delictum; diſtinguendum ergo inter atheum, qui ciuiliter quiete viuit, et qui turbat rem publicam, alios corrumpendo, ſecundum atheiſmum ſuum viuendo, fidem et iuſtitiam violando; hic puniendus, non vero ille. Conf. PETR. FRID. ARPE *Apologia pro Iul. Caeſar. Vanino.* HOBBESIVS, *de ciu. XIIII*, 19. *et XV*, 2. ſtulte admodum ſtatuebat, atheum comparandum cum eo, qui quadraturam circuli reperire nequeat.

§. 3.

Secunda propoſitio theoretica haec eſt:

DEVM ESSE MVNDI CREATOREM.

Demonſtratio. Mundus eſt ens contingens, quia corporeus, mutabilis, compoſitus, ceu demonſtratum §. 2. Omne contingens exiſtentiae ſuae cauſſam habet extra ſe; ergo et mundus.

Cauſſa illa non poteſt alia eſſe, quam ens perfectiſſimum; nempe Deus; ergo Deus eſt cauſſa huius vniuerſi.

Obiiciunt, 1. *Naturam omnia feciſſe*; at per hanc intelligunt vel aliquid extra mundum, vel ipſius mundi ordinem ac diſpoſitionem. Si poſterius: mundus eſſet cauſſa mundi, quod abſurdum; ſin prius, natura eſt Deus;

2. *Sidera eſſe mundi cauſſam*; ARISTOTELES: *ſol et rana creant ranam.* Reſp. mundus eſt totum, ſidera ſunt pars; abſurdum, partem eſſe cauſſam totius;

3. *Animam mundi eſſe cauſſam mundi*; ſed per eam quoque intelligunt vel aliquid extra mundum, tunc erit Deus; vel mundi partem, tunc pars condit totum, quod abſurdum.

4. *Mundum eſſe aeternum.* Reſp. quidquid eſt aeternum, illud eſt immutabile; mundus eſt mutabilis; ergo non aeternus. Docet hoc ipſum quoque mundi natura, vrbium hiſtoriae; elegans argumentum LEIBNITII a montibus deſumtum.

Cete-

Ceterum et haec theſis eſt magni momenti, ſcituque maxime neceſſaria; inde enim ſequitur dependentia noſtra a Deo, quam eſſe fundamentum omnis obligationis, iam ſupra vidimus *cap. II.* §. 5.

§. 4.

Tertia propoſitio theoretica eſt:

DEI PROVIDENTIAM AD OMNIA SESE EXTENDERE.

Per *prouidentiam* intelligimus actum Dei, quo omnia creata conſeruat, ac dirigit. Hanc ita demonſtramus:

1. *Quidquid durationis ſuae cauſſam in ſe non habet, id non a ſe, ſed ab alio conſeruatur; creaturae durationis ſuae cauſſam non habent in ſe, ſed extra ſe*; nam concludere non poſſum: ſum modo, ergo et ſequenti momento ero; *ergo conſeruantur ab alio.*

A quonam vero? Qui nos conſeruat, is exiſtentiam futuram dat; ergo conſeruatio eſt continuata creatio: qui nos creauit, et conſeruat; Deus creauit nos (per §. 3.) ergo et nos conſeruat. Sic demonſtratur conſeruatio noſtri. Elegans obſeruatio ERH. WEIGELII, nos ſingulis momentis de nouo creari; ipſa namque noſtra materia per tranſpirationem mutatur.

2. Directio omnium ita probatur: *Omnia, quae fiunt, habent ſuas cauſſas, cur fiant; earum cauſſarum is eſt nexus, vt vna deficiente res non fieret; nexus iſte cauſſarum requirit ens omniſcium, omnipotens, ſapientiſſimum; ergo eſt a Deo; directio ergo omnium rerum eſt a Deo.*

Ceterum magni momenti eſt haec propoſitio; quiſquis enim Dei prouidentiam negat, veluti EPICVRVS, vel eamdem in fatum mutat, vti Stoici, is non minus tollit omnem moralitatem, ac ſi Deum plane negaret. Quomodo enim timere, amare, confidere poſſem ens, quod nullam mei curam gerit? ex inſtituto huius doctrinae neceſſitatem demonſtrat ARRIANVS, *Diſſ. Epict. I.* 12.

§. 5.

Quarta propoſitio theoretica eſt:

NIHIL IN DEVM CADERE IMPERFECTIONIS:

Eſt enim ens perfectiſſimum, adeoque non eſſet Deus, ſi quidquam imperfectionis ineſſet; cui enim non competit definitio, ei nec competit definitum.

Eſt ergo Deus

1. INFINITVS; cui enim addi detrahique poteſt, ille eſt ens imper-

 fectum;

fectum; ſi ergo finitus eſſet Deus, ei aliquid addi detrahique poſſet; eſſet ergo tunc ens imperfectum, adeoque non eſſet Deus.

2. Incomprehensibilis; nullum enim finitum comprehendit infinitum; intellectus noſter eſt finitus, (alias eſſemus omniſcii); ergo non comprehendit infinitum; ergo Deus nobis eſt incomprehenſibilis.

3. Aeternvs; eſt enim cauſſa prima omnium rerum; ſi vero principium habuiſſet, non eſſet cauſſa prima, ſed ipſe aliam cauſſam haberet; eſt ergo aeternus, adeoque et

4. A se ipso, nec non

5. Simplex; ſi enim eſſet compoſitum, haberet partes, adeoque eſſet diſſolubile in partes, ergo non aeternum: at aeternum eſſe ante probauimus;

6. Omnipraesens; qui enim fines non habet ſubſtantiae ſuae, ille vbique eſt; Deus non habet fines ſubſtantiae ſuae, (eſt enim ens infinitum, vt paullo ante demonſtratum); itaque vbique eſt, et ſic omnipraeſens;

7. Omniscivs; qui enim eſt omnipraeſens, is omnia intuetur ac videt; Deus eſt omnipraeſens, (vt paulo ante vidimus); ergo eſt omniſcius;

8. Omnipotens; qui enim omnia produxit, quae poſſibilia ſunt, is poteſt omnia producere; Deus omnia produxit (§. 3.); ergo et poteſt omnia producere. Facultatem omnia producendi vocamus *omnipotentiam*; ergo Deus eſt omnipotens;

9. Ivstissimvs, clementissimvs, sapientissimvs; hae ſimileſque adfectiones ſunt perfectiones; nulla vero perfectio deeſſe poteſt enti perfectiſſimo;

10. Vnvs; quia eſt infinitus; duo vero infinita concipi non poſſunt.

Haec omnia fluunt ex naturali lumine, rectaque ratione, ac proinde non mirum, pleraque et gentiles agnouiſſe, in primis Pythagoraeos et Platonicos.

§. 6.

Iam progredimur ad alteram partem, de cvltv Dei, vel pietate, quae conſtat propoſitionibus practicis.

Deum eſſe colendum, patet ex principiis noſtris; quod eſt bonum, id eſt adpetendum, adeoque amandum; ergo Deus eſt amandus; quod bonum

bonum eſt nobis perfectius, id amandum amore reuerentiae et obedientiae; ergo Deus amandus amore reuerentiae et obedientiae. Amorem reuerentiae et obedientiae vocamus CVLTVM; ergo Deus eſt colendus.

Cultus ergo eſt complexus omnium officiorum, quae ex amore reuerentiae et obedientiae erga Deum proficiſcuntur.

Eſtque vel INTERNVS, qui in mente eſt, vel EXTERNVS, qui actibus externis ſe exſerit; e. g. amare Deum, timere, ei confidere, ſunt actus cultus interni; orare, eum laudare, praeceptis eius parere, cultus externus; de interno agitur §. 6. de externo §. 7.

In quo vero conſiſtat *cultus internus*, facile poteſt oſtendi ex conſideratione attributorum paullo ante demonſtratorum: 1. vidimus Deum eſſe bonum, ergo amandus, et quidem in gradu eminentiſſimo; ſcriptura ait: *toto corde*; 2. vidimus eſſe ens perfectiſſimum, ergo honorandus; 3. vidimus eſſe iuſtiſſimum, ſimulque omnipotentem, ergo eſt timendus; 4. vidimus eſſe omniſcium, clementem, potentem, ergo in eo ſperandum et fiducia collocanda; 5. vidimus eſſe vnum, ergo abſtinendum a cultu plurium deorum, et idololatria; 6. vidimus eſſe clementem et ſapientem, ergo adquieſcendum in eius voluntate; 7. vidimus eſſe omniſcium, ergo integra mente colendus, deteſtanda hypocriſis.

§. 7.

Quod ad cultum *externum* attinet, primum nonnulli quaeſiuerunt, *an ſit neceſſarius?* Statum controuerſiae ſatis adcurate firmarunt, non quaeri de caſu, quando Deus talem cultum exigit, vt exegit a Iudaeis; ſecundo, nec an Deus eius modi cultu dignus ſit? nec tertio, an non laudabilis ſit? ſed quarto, an ita neceſſarius, vt omitti ſine crimine nequeat? Negarunt hoc nonnulli, 1. quia Deus eius modi cultu non indiget. Sic Demonax apud LVCIANVM in *Demonact. tom. I. Opp. pag.* 861. excuſauit omiſſum Mineruae cultum eo argumento, quod non putarit, Mineruam ſuo ſacrificio indigere. Deus eſt mens, ergo mente colendus: cogitationes noſtras perſpicit, ergo non indiget precibus, hymnis, gratiarum actione, cet. 2. quia Devs ipſe ſaepiſſime eius modi cultum in ipſa Sacra Scriptura reiiciat, v. gr. *Pſalm. LI.* 17. *non delectaris ſacrificio, vt id exhibeam: non tibi acceptae ſunt victimae. Diuina ſacrificia ſunt fractus ſpiritus; fractam adflictamque mentem tu, Deus, non deſpicis*; 3. quia omiſſio tranquillitatem non turbet; eam enim niti adquieſcentia mentis in Dei voluntate, non in externis ritibus ac caerimoniis.

Sed

Sed reſp. 1. diſtinguendum inter neceſſitatem cultus ex parte Dei, et ex parte hominum; priorem omnino negamus, at poſteriorem defendimus. Notum eſt, Deum etiam non indigere cultu interno, et eius tamen neceſſitatem ab ipſis diſſentientibus admitti; 2. Deus ipſe inſtituit cultum externum, ergo eum non reiicit, ſed abuſum; non placet Deo cultus externus ſine interno; non placent ſacrificia ſine fide, amore, obſequio; inde vero non ſequitur, vt non placeant ſacrificia cum eo cultu coniuncta; exemplum Abelis, Eliae, Salomonis, contrarium euincunt; 3. tranquillitas conſiſtit in conſcientia, quae ſemper adeſt, quoties conſcii nobis ſumus, quod officiis noſtris ſatisfecerimus. Non ſatisfecimus autem, ſi cultum Dei externum omittamus.

Obſtrictos enim nos eſſe ad illum, demonſtramus ſequentibus rationibus: 1. omnes interni adfectus erumpunt in actum externum: 2. cultus internus eſt internus adfectus; erumpit ergo cultus internus in actum; 3. cultus externus conſiſtit in obſequio, (per propoſitionem noſtram ſpecialem primam,) obſequium ſe exſerit actionibus externis; ergo cultus Dei ſe exſerit actionibus externis.

In quonam vero conſiſtit? Fluit hoc ex cultu interno: diximus §. *6.*

a) Deum eſſe amandum; quod amamus, de eo libenter et cum teſtificatione adfectus loquimur, et aliorum quoque adfectum excitare ſtudemus; ergo *de Deo honorifice loquendum, ad eiuſque amorem alii excitandi.*

b) Diximus, Deum eſſe honorandum; ergo *Dei nomen honorandum; is hymnis celebrandus, non peierandum*; commendatur locus inſignis Arriani *Diſſ. Epict. I*, 16.

c) Vidimus Deum timendum, ergo *eius praeceptis obediendum*, Socrates apud Xenoph. *non ſanctius et caſtius coles Deum, quam ea, quae iuſſerit, faciendo.* Marc. Antonin. *ad ſe ipſum, X*, 7. *quomodo ſeruus colis Deum.*

d) Vidimus, in Deo collocandam fiduciam; ergo *calamitates patienter et ſine obmurmuratione ferendae, ergo precibus et ſupplicationibus inſiſtendum.*

e) Vidimus, eſſe vnum; ergo *cauenda omnis idololatria, atque plurium deorum cultus.*

f) Vidimus, eſſe adquieſcendum in eius voluntate; ergo *cultum non ad noſtram, ſed Dei voluntatem componere debemus.*

g) Vidimus, cauendam eſſe hypocriſin; ergo *cauendus eſt cultus externus ſine pietate.*

§. 8.

Digitized by Google

§. 8.

Sub finem quaerit auctor, *quem vſum haec naturalis religio habeat?* idque oſtendit, 1. tum *negatiue*, §. 8. 2. tum *poſitiue* §. 9. *Negatiue:* demonſtrat enim, religionem hanc naturalem non ſufficere ad ſalutem aeternam conſequendam; quod obſeruandum contra HERB. CHERBVRY, alioſque, qui Naturaliſtae vocantur, de quibus TRIBBECHOVIVS ſingulari ſchediaſmate agit.

Argumenta ſunt: 1. religio naturalis nobis non oſtendit medium propitiandi Deum; ratio enim ſatis nos conuincit, nec ſacrificia, nec preces, nec ieiunia ad id ſufficere, vt iuſtitiae Dei infinitae ſatisfiat; 2. ea quidem praecipit, quid agendum ſit, ſed non ſupeditat vires ad agendum neceſſarias; perinde eſt, ac ſi aegroto diceres, ambulandum eſſe, cum appetitu coenam capiendam, modice laborandum; 3. ipſam ſalutem aeternam non poteſt promittere; an Deus velit probos aeternum beatos reddere, ignoramus ſine promiſſione Dei; ratio enim nos non conuincit, Deum pro breuis temporis obſequio nobis dare velle felicitatem ſempiternam.

Hinc ſequitur, 1. neceſſariam eſſe aliquam reuelationem, quod omnes religiones agnouerunt. Habuerunt enim Ethnici ſua oracula; Iudaei ſuum Talmudem; Mahomedani ſuum Alcoranum; Chriſtiani ſua Biblia; 2. eam diligenter indagandam eſſe, et ex characteribus ſuis iudicandam; 3. characteres eius non alios eſſe, quam vt ſuppleant, quod rationi deeſt, modo Deo digno, adeoque oſtendat medium proportionatum Deum placandi, vires ad ſanctificationem neceſſarias, et certitudinem ſalutis aeternaae. Hinc apud PLATONEM in *Phoedon. tom. II. pag.* 604. SOCRATES: *alterutrum horum fieri debet ab homine ſapiente; aut enim diſcere debebant inuenire, quemadmodum ita ſe habeant, aut, ſi hoc fieri nequeat, optimum ac tutiſſimum humanam rationem eligere.* Et haec poſterior via omnino eligenda, niſi liceat forte iſtas procellas firmiore quodam vehiculo ἢ λόγου θείου τινός verbo quodam diuino tutius ac minore cum periculo tranare.

§. 9.

Poſitiue huius naturalis religionis vtilitatem oſtendere conatur auctor, aitque, vinculum eſſe ſocietatis humanae; alias enim non potuiſſet religionem ex principio ſocialitatis deriuare. Id quidem

 verum,

verum, quia ceſſaret fides, reuerentia ſubditorum erga principes et ſummas poteſtates impotentiores, ſi ceſſaret religio: vt iam non dicam, iuſiurandum, cuius religione inprimis ſocietas humana continetur, vanum et ſine effectu futurum, niſi eſſet religio.

Sed 1. nec ſolus eſt huius religionis hic naturalis vſus, et 2. ille religioni reuelatae cum naturali, verae cum falſa communis eſt; ſane Graeci, Romani, et pleraeque gentes, quamuis a recta ratione quam maxime diſcederent, tamen religione ſua continuerunt ſocietates ciuiles.

Itaque potior vſus conſiſtit 1. in confirmatione reuelatae religionis: Deus non poteſt reuelare, quod rectae rationi repugnat; eſt enim vtriuſque luminis auctor; ergo inſignis certitudo accedit reuelationi, ſi eam nihil aduerſum rationi continere, oſtendere poſſimus. Commendari merentur PETR. DAN. HVETII *Quaeſtion. Alnet.* 2. In conuictione hominum improborum; hi abhorrent ab omni religione, ſed eam Deus iam inſcripſit cordi, vt ſint inexcuſabiles. Hinc Apoſtolus *Rom. I.* inexcuſabiles eſſe demonſtrat Romanos, quod cognouerint, Deum exiſtere, ſed eum non coluerint, vt Deum, ſed eius maieſtatem commutarint in idola, et ſpeciem hominum, animalium, quadrupedum cet. item quod eius praeceptis non paruerint, ſed ſe polluerint nefandis peccatis.

CAPVT V.

DE OFFICIIS HOMINIS ERGA SE IPSVM.

§. 1.

HAec officia PVFENDORFFIVS denuo ex principio SOCIALITATIS deducit; ponit enim, nos non noſtri tantum, ſed et aliorum hominum cauſſa eſſe creatos, adeoque ſocietati humanae ſeruire et prodeſſe debere; ei autem ſeruire et prodeſſe nos non poſſe, niſi nos ipſos conſeruemus; ergo nos iure naturae teneri ad conſeruationem noſtri.

Sed nos contra argumentamur: quaecumque officia et ante ſocietatem, et extra eamdem, nobis incumbunt; illa non deducenda ex ſocialitate: officia erga nos ipſos; cet. Nos ex principio noſtro

ſtro facilius haec officia deriuamus : finis Dei in creando homine fuit, vt verum bonum, adpeteret, malum auerſaretur ; obligatus ergo hic eſt ad adpetitionem boni, adeoque ad AMOREM ; amor erga nos ipſos vel philautia non poteſt in alia re conſiſtere, quam in perfectione et conſeruatione noſtri ; obligati ergo ſumus ad nos perficiendos et conſeruandos : quumque amorem noſtri oporteat eſſe ordinatum, ac proinde nos non magis debeamus amare, quam Deum, ens praeſtantius et perfectius ; hinc addidimus reſtrictionem, homo tenetur ad ſe perficiendum conſeruandumque, quatenus id ſine violatione diuinae maieſtatis fieri poteſt. Vid. *cap.* 3. §. 9.

Ex eo ſequitur : α) *vt homo ſe perficiat*, quod quum fiat *per culturam ſui*, de ea §. 1--3. β) *vt homo ſe conſeruet* §. 4. γ) *vt ſe defendat aduerſus omnem vim iniuſtam* §. 5--17. δ) denique *vt in caſibus neceſſitatis nec ſui conſeruationem, nec Dei voluntatem violet* §. 18. *ad finem.*

a) Homo tenetur ad SVI CVLTVRAM ; id probamus 1. *ex inſtinctu naturali* ; volumus felices et perfectiores eſſe ; ergo tenemur ad culturam ; 2. *ex facultatum noſtrarum natura* ; Deus dedit nobis facultates praeſtantiſſimas, corpus ad varia aptum, intellectum perſpicacem, voluntatem ad bonum flexibilem : ſed ea omnia parum vtilia ; obbruteſceremus enim ſine cultura ; ergo eas facultates excolere, et ad maiorem perfectionem perducere tenemur ; 3. *ex breuitate vitae* ; ars longa, vita breuis, etiam longiſſima vita breuis, quia ſi ad 80. annos peruenerimus, primum detrahendum decennium pueritiae, et poſtremum decrepitae ſenectutis, quia tunc vſu rationis paene deſtituimur ; ſic remanebunt anni 60. hos pro parte dimidia vigilando, pro parte dimidia dormiendo exigimus, ſic remanebunt 30. Iam ſi ab his annis deducimus tempus, quo nihil egimus, quo edimus, bibimus, nugas egimus, quo impediti ſumus amicorum congreſſibus et ſalutationibus, vix decem anni ſupererunt. Properandum itaque erit, vt nos perficiamus. Similius, praefectus praetorio Hadriani, abdicato magiſtratu rus ſeceſſit, ibique meditationibus vacauit per quinquennium, moriens ſibi poni iuſſit monumentum :

HIC SITVS EST SIMILIVS;

QVI QVINQVE ANNOS VIXIT,

ipſos emendare decet; δ) *in decoro*; homines libertatem in eo quaerunt, vt ſint ruſticae indolis; ſed ii per omnem vitam infelices, quia nemini placent; decorum nobis aliorum hominum conciliat amorem, quia nec ſapientia ſine decori obſeruatione cuiquam prodeſt; exemplo ſunt Cynici; ε) *cuiuis incumbit honeſtae arti ſtudere, qua ſe ſuſtentet*; aut enim mendicandum, aut furandum, aut ex honeſto labore viuendum; primum et ſecundum eſt iniuſtum, ergo eligendum eſt poſtremum; honeſtum autem dico vitae genus eligendum eſſe, nam alioquin a furto parum differt; hinc officio iuris naturae non ſatisfaciunt praeſtigiatores, ludiones, ſcenici, aſtrologi.

Specialis nititur regula: α) *quiſque in tantum tenetur, vt ad perfectionem adſpiret: in quantum ipſius indoles patitur*; β) *ergo indaganda indoles*; i. e. *vires animi et corporis*, quod dum facimus, diuinae vocationi paremus. Quid diuina vocatio? Eleganter PERS. *Sat. III.* 71. 72. 73.

> *quem te Deus eſſe*
> *Iuſſit, et humana qua parte locatus es in re*
> *Diſce.*

VID. IANI HVARTI *Scrutin. ingeniorum*, TVLDEN. *de cognitione ſui*, BARCLAII *Icon animorum.* Sed hoc plerique nimium negligunt, et hinc tot homines, quibus infeliciter omnia, electo ſemel vitae genere, procedunt.

§. 3.

Corpus deſtinatum eſt *actionibus externis*, eaeque quoque duorum ſunt generum: 1. *generales*, ad quas omnes homines adſtricti; e. g. eundum, ſedendum, laborandum; 2. *ſpeciales*, ad quas tantum quidam obligati, e. g. concionandum, docendum, pugnandum.

Generalia officia ratione culturae corporis ſunt, α) ne debilitemus corpus voluptatibus, otio, vigiliis, labore; β) vt agile reddamus illud; hinc non plane reiicienda exercitia corporis, ſaltare, pugilandi artem addiſcere, equitare.

Specialia, vt in eum habitum componere ſtudeamus corpus, quo opus eſt ad profeſſionem ſuam adquirendam, e. g. miles aeſtum et frigus ferre diſcat; docens, vt linguam obtemperantem habeat, vocemque ad amoenitatem componat, vt geſtus deformes vitet; opifex, vt corpus robuſtius exercitatione et cultu duriore reddat.

§. 4.

Alterum officium erga nos ipſos eſt *noſtra conſeruatio*; conſeruatio quidem dependet a Deo, vt ſupra demonſtratum, ſed vſus mediorum nobis incumbit; itaque omnia media, quibus vita conſeruatur, adhibenda; ergo

1. Corpori noſtro debemus nutritionem.
2. Abſtinendum eſt a luxu, quo nos ante tempus deſtruimus.
3. Abſtinendum a rebus inſalubribus.
4. Quiete et labore moderate vtendum.
5. Cauendi affectus vehementiores, qui nos quam facillime deſtruunt.
6. Quum vero ſui conſeruationi quam maxime repugnet propricidium, quaeſtio eſt,

a) Cur veteres etiam Philoſophi laude dignum putarint hoc facinus; exemplo Arriae apud PLIN. *Epiſt. III.* 16. quia 1. exſtimabant, corpus non eſſe partem eſſentialem hominis, ſed ergaſtulum; 2. quia illud credebant originem omnis mali; 3. quia non erat ſaepe in poteſtate, perturbationes fugere, tunc putabant portam patere. VALER. MAXIMVS, *VIII.* 9. Praeter Philoſophos et Hebraei permittebant hoc propricidium, ſed eo tantum caſu, ſi vita vergeret in Dei ignominiam, exemplo Samſonis. GROT. *de iur. bell. et pac. II.* 19. 5. Ex recentioribus exſtat *Anonymi Biothanatos*, quo libro autochiria defenditur, quod fit etiam in THOMAE MORI *Vtopia, libr. II.* Hodie non ita philoſophantur, qui violentas ſibi manus inferunt, ſed ex mera deſperatione id faciunt, tantoque deteriores omnino ſunt, vel ſtupidiores potius.

b) Qu. *an id iure naturae permiſſum?* Negatur: α) tenetur homo ex fine Dei ad conſeruationem ſui, non ergo ad deſtructionem, Deus non poteſt velle contraria; β) non poteſt eiuſmodi facinus committi ſine diffidentia in Deum; at ſuperiore capite demonſtrauimus, ſperandum in Deo, in eiuſque voluntate adquieſcendum eſſe, quod contra Hebraeorum doctrinam obſeruandum; γ) amare tenemur proximum, vti nos ipſos, ergo nos vt proximum; atqui proximum occidere non licet; ergo nec nos ipſos; δ) abſurdum eſt pro remedio quaerere id, quod fugimus, et perire, ne pereamus; inde MARTIALIS *Epigr. II.* 80.

Hoſtem dum fugit ſe Fannius ipſe peremit;
Nonne haec ſtultitia eſt, ne moriare, mori?

Obiiciunt: 1. *volenti non fit iniuria?* Reſp. ſupra vidimus; hanc

hanc regulam fallere, ſi quis *a)* in re licita non verſetur, nec *b)* facultatem volendi habeat. 2. Obiiciunt *exemplum Samſonis, qui virtute diuina firmatus manus ſibi intulerit?* Reſp. Samſonis exemplum eſt typicum, adeoque ad exemplum non trahendum. Non Deus ipſi conceſſit virtutem ad ſe occidendum, ſed ad hoſtes Dei proſternendos; quod ſimul ipſe periit, non magis propricidium eſt, quam ſi quis in acie pereat. 3. Obiiciunt, *ſocialitati id non repugnare, ſi quis e. g. ad horrendum damnatus ſupplicium morte voluntaria iſtud anteuertat, ſocietatem enim ei iam renunciatam eſſe a reliquis?* Reſp. inde hoc tantum patet, principium iuris naturae non eſſe ſocialitatem, non autem licitam eſſe autochiriam.

§. 5. 6.

Sequitur officium tertium erga ſe ipſum, ſui defenſio, de qua quaeritur

1. *an ſit iure naturae licita?* §. 5. 6.
2. *quibus conditionibus ſit licita?* §. 7--13.
3. *pro quibus rebus licita ſit?* §. 14--17.

1. Negarunt alii primam quaeſtionem abſolute, ob dicta *Matth. V. 39. ego vero vobis dico, non eſſe reſiſtendum iniuriae: quin ſi quis tibi colaphum in dextram malam impegerit, obuerte ei et alteram. Rom. V. 18. 19. ſi fieri poteſt, (quantum in vobis eſt,) pacem cum omnibus exercete, non vos ipſos vlciſcentes, o mihi cariſſimi, ſed ſupplicio locum dantes. Exſtat enim ſcriptum: mea eſt vltio, ego remunerabor.*

2. Alii diſtinguunt inter defenſionem cum laeſione, et ſine laeſione; hanc concedunt, non illam; Sociniani et Arminiani hanc ſententiam defendunt.

3. Lacedaemonii eam non modo permiſſam, ſed et praeceptam putabant, ac proinde puniebant eos, qui vel non propulſarunt iniuriam, vel ignauiores ea in re fuerant. Vid. PLVTARCH. in *Laconicis*, LAMB. VELTHVYSEN in *Principio iuſti et decori*, *pag.* 33.

Sed 4. licitam ſaltem eſſe defenſionem, ſiue ſine laeſione, ſiue cum ea fiat, recte ſtatuunt GROTIVS, PVFENDORFFIVS, THOMASIVS; eaque ſententia facile demonſtratur *α)* ex principio noſtro, quia tenemur ad noſtri conſeruationem, tenemur etiam ad illa amolienda, quae nos deſtruunt; id vero fit per defenſionem ſui; ergo ad eam tenemur; *β)* amare nos iubemur tamquam proximum; at proximum tenemur defendere; ergo et nos ipſos; *γ)* ab abſurdo, quod cum contraria ſententia coniunctum; ſi enim me defendere non liceret,

ceret, obligatio mihi eſſet mortem iniuſtiſſimam ſubeundi; magiſtratus ſane nobis vbique et ſemper auxilio eſſe non poteſt.

Huic ſententiae non obſtant dicta paullo ante allegata, *Matth. V.* 39. hic enim procul dubio agitur de patientia in perſequutione, alias enim et iudicia ſuſtuliſſet Chriſtus, quod abſurdum. *Rom. XII.* 19. PAVLLVS loquitur de vindicta periculo iam propulſato, non de ſui defenſione.

§. 7.

Altera de hac materia quaeſtio eſt, *quibus conditionibus haec ſui defenſio ſit licita?*

1. *deſcribitur caſus* §. 7.
2. *ſubiectum ſe defendens* §. 8. 9.
3. *ſubiectum, contra quod ſe defendere liceat* §. 10.
4. *duratio iuris ſe defendendi* §. 11. 12.
5. *modus defenſionis* §. 13.

Primus caſus in ſtatu naturali eſt, quoties alter nobis vel quamcumque facit iniuriam, vel intentat, nam tunc iudice deſtituimur: in ſtatu ciuili vero caſus licitae defenſionis, quando alterius ſcelere nos in periculo verſamur extremo, idque aliter effugere non poſſumus, quam eo modo. Hinc patet,

a) Periculum debere alicuius momenti eſſe, nec ferendos ſcholaſticos, qui ob leuem quoque iniuriam hanc defenſionem violentam concedunt; vnde mirum iis adſentiri GROTIVM, *de iur. bell. et pac. II.* 1. 10. Sane 1. reparatio tunc fieri poteſt ope iudicis; 2. non imminet deſtructio; ſed de hoc infra §. 14. *ſequ.*

b) Periculum deberet eſſe praeſentiſſimum, e. g. ſi quis me aggrediatur armis mortiferis.

c) Vt ab alterius ſcelere proficiſcatur; nam ſi ipſe me illi ſponte obieci, nullum ius defendendi eſſe poteſt.

d) Vt illud aliter, quam alterius deſtructione, euitare non poſſim.

Quaeritur, *an quis obligatus ſit ad fugam?* Reſp. diſtinguendum eſſe inter perfugium et fugam: in theſi nullum dubium eſt, quin, ſi tuto me aliquo recipere poſſim, ad id obſtrictus ſim; non enim praeſentiſſimum eſt periculum, quod euitare poſſum. At ad fugam nemo obligatus eſt, ob anceps periculum, quia tergum praebet hoſti, et ſe ipſum facultate defendendi priuat. At in hypotheſi

potheſi non omnia tam ad viuum reſecanda, quia in tanta conſternatione non omnia accurate circumſpicere licet.

§. 8. 9.

Quod ad ſubiectum ſe defendens attinet, denuo diſtinguendum inter ſtatum naturalem. et ciuilem.

1. *In ſtatu naturali* laeſus vel iniuria adfectus, etiam ſi ea ſatis leuis videatur, modo ſatisfactio denegetur, ius habet ſe in infinitum defendendi; nam qui nos laedit in ſtatu naturali, et ſatisfactionem denegat, is hoſtili in nos animo eſt; hoſti in hoſtem in ſtatu naturali in infinitum omnia licent; ergo et defendere ſe in infinitum licet. Aliud *in ſtatu ciuili*, ibi non quilibet laeſus habet ius ſe violenter defendendi, ſed in periculo conſtitutus.

2. *In ſtatu naturali* recte ſe defendere pergit quis etiam extra periculum conſtitutus quamdiu alter ſatisfactionem denegat, quia adhuc durat hoſtilis animus. Id itidem non licet *in ſtatu ciuili*, quin potius ſtatim ceſſat ius ſeſe defendendi, ac ceſſat periculum, GROT. *de iur. bell. et pac. III. 4. ſeqq.*

Ratio diſcriminis denuo eſt, quia in ſtatu naturali non eſt iudex, quem implorare poſſem, quum in ſtatu ciuili eius auxilio vti poſſim.

§. 10.

Iam tertia quaeſtio oritur, *contra quem me eo modo poſſim defendere?* Poteſt quis me laedere vel *dolo*, vel *culpa*, vel plane *caſu*. Quod contra primum, e. g. adgreſſorem, iuſta ſit defenſio, nullum eſt dubium; at magis ambigi poſſe videtur, an idem dicendum ſit de poſterioribus. Inprimis diſputant de caſibus, *a*) ſi quis alium adgreſſurus per errorem me adgrediatur; *b*) ſi furioſus me adgrediatur; *c*) ſi miles me hoſtem putet, et me adgrediatur.

Sed omnibus caſibus licita eſt defenſio: ego teneor me conſeruare; ergo et impedire, quo minus quis me deſtruat; hoc quum ſine defenſione fieri non poſſit, defendere me teneor. Obiiciunt *a) adgreſſorem non in me irruere dolo malo, quia vel errat, vel rationis vſu deſtituitur?* Reſp. non hic quaeſtio eſt de poena, ſed de defenſione; non quaeritur an alter peccet, ſed an non ego ius habeam me defendendi. Eleganter GROT. *de iur. bell. et pac. II. 1. 3. ius defenſionis non naſcitur ex delicto alterius, ſed ex obligatione*

Digitized by Google

ſe defendendi; β) Obiiciunt, *durum eſſe, hominem occidere, qui vel erret, vel furioſus ſit?* Reſp. at multo durius, occidi ſe pati ab homine errante et furioſo; quemadmodum ergo mihi ius eſt me defendendi contra bruta et belluas, quamuis his dolus imputari non poſſit; ita et contra errantes, furioſos, et ſimiles.

§. 11. 12.

Duratio iuris defendendi ſe conſideranda ſecundum *terminum, a quo* incipit, et terminum, *ad quem* porrigitur, et quidem iterum *ſecundum ſtatum naturalem* §. 11. *et ciuilem* §. 12.

Terminus a quo a) *in ſtatu naturali* eſt momentum, quo laeſit quis et denegauit ſatisfactionem; nam ab eo momento oſtendit hoſtilem animum; ergo mihi ab eo tempore ius eſt illum vt hoſtem tractandi. b) *In ſtatu ciuili* contra non a laeſione, ſed ab initio periculi praeſentiſſimi ius defenſionis oritur; nam antea iudicis auxilio vti licet.

Terminus ad quem a) *in ſtatu naturali* durat tam diu, donec mihi ſatisfactio data, et de futura ſecuritate cautum eſt; b) *in ſtatu ciuili*, donec ex periculo iſto me expediui; nam tunc de ſatisfactione et ſecuritate futura iudicis eſt ſtatuere.

Quaeri hac occaſione ſolet: *an ſola ſuſpicio in ſtatu naturali ſufficiat ad defenſionem violentam, ſeu bellum?* e. g. ſi vicinus arma paret, milites conſcribat? HOBBESIVS, *de ciue* V. 1. hoc adfirmat ex ea ratione: qui et vult, et poteſt me adgredi, eius adgreſſionem praeoccupare poſſum: in ſtatu naturali viuentes et volunt, et poſſunt me adgredi; volunt, quia natura mali ſunt; poſſunt, quia arma parant; ergo poſſum adgreſſionem praeoccupare. Sed hic ſemper ius erit bellum inchoandi ſine cauſſa; quis enim princeps non armatus? ergo vult et poteſt me adgredi.

Sed diſtinguendum inter ſuſpicionem *iuſtam*, et *iniuſtam*; illa eſt, quando certa argumentandi ratione concludere poſſum, illum me petere; e. g. 1. ſi omnia comparat ad futurum bellum neceſſaria, et neminem tamen habeat vicinum, quem petere poſſit, quam me: v. c. ſi Rex Luſitaniae, non mari ſed terra arma pararet; 2. ſi non modo arma paret, ſed etiam hoſtilem animum declaret.

Obiicitur α) *ſic non fore defenſionem, ſed offenſionem?* Reſp. negando, quia in ſtatu naturali tempus defenſionis non incipit a praeſen-

ſenti periculo, ſed quam primum alter hoſtilem animum declarat; ergo nemo tenetur primum ictum exſpectare; β) *ita minus cautos eſſe, ſi non niſi ob iuſtam ſuſpicionem velimus ad defenſionem procedere?* Reſp. negando; nam quis prohibet, ſe quoque praeparare ad defenſionem.

Eadem facilitate deciditur quaeſtio, *an nimia potentia vicini iuſta cauſſa ſit defenſionis?* Ita philoſophantur Hobbesivs *l. c.* et Alb. Gentilis, in libro *de iniuſtitia armorum Romanorum*; ſed cauſſa defenſionis in ſtatu naturali eſt laeſio: adquiſitio potentiae non ſemper me laedit; nam qui iure ſuo vtitur, nemini facit iniuriam. At ſi quis iniuſte ſeſe reddit potentiorem, tunc id pro laeſione habendum, adeoque diſtinguendum inter potentiam *iuſte*, et *iniuſte* adquiſitam. Priore caſu ſola haec ratio non ſufficit, quia alter iure ſuo vtitur; poſteriore ſufficit, quia facile colligere poſſum, qui alios oppreſſit, me quoque oppreſſurum, ſi faueat occaſio; e. g. ſuperiore bello Hiſpanico ſucceſſionis cauſſa geſto, Hollandi breui manifeſto cauſſam dicebant, cur arma prehenderent, quia Galliae rex ad nimiam potentiam adſpirauit: recte; nam Galli monarchiam Hiſpanicam cum iniuria domus Auſtriacae occuparant. At male hac ratione iam vtitur rex Sardiniae, quia Imperator prouincias ſuas non iniuſte occupauit, ſed fauente iure, et ipſa iuuante domo Sabaudica.

§. 13.

Sequitur quinto *modus defenſionis*; hic iudicatur ex fine; *ea omnia pro defenſione ſui facienda, ſine quibus periculum euadere non licet.*

Hinc in theſi certum eſt, 1. ſi vulneratione adgreſſoris depellere periculum poſſim, eum occidere nefas eſſe; 2. ne vulnerare quidem licere, ſi pateat perfugium; 3. ſi neutrum ſufficiat, nos ad ipſam quoque mortem procedere poſſe.

Sed abſurdum eſt, in hypotheſi haec praeſcribere, quia perbreue eſt ſpatium defenſionis, tantaque animorum perturbatio, vt vix haec omnia ad libellam expendi poſſint.

Potius itaque diſquiremus, *an et duella ſint iuſtus defenſionis modus?* Notum eſt, omnes paene gentes veteres haec ignoraſſe; itaque 1. quaeritur, *vnde illorum origo repetenda ſit?* reperimus quidem apud veteres ſingularia certamina Dauidis et Goliathi, Horatiorum et Curiatiorum, Aeneae et Turni apud Virgilivm, aliaque. Sed ea fuere bella repraeſentatiua, quando duo exercitus hoſtiles, vt

 ſan-

ſanguini hominum parcerent, eligebant vtrimque viros fortiſſimos, qui vtrumque populum repraeſentarent, quorum victoria patriae prodeſſet, ignauia noceret. Hoc procul dubio iuſtum; populi enim viuunt in ſtatu naturali, poſſunt ergo bellum iuſtum gerere: quum ergo multa millia inter ſe pugnare poſſunt, quidni etiam pauci poſſint, ſi ita compromiſerint. Sed duella haec, de quibus loquimur, ab illis plane diuerſa ſunt, ad vindicandam quippe priuatam iniuriam comparata. Origo itaque duellorum vera eſt a Germanis; hi duellis vtebantur probationis cauſſa, quemadmodum aliis mediis, quae *ortelia* vocabant, e. g. ferro candente, aqua tum feruida, tum frigida. Vid. DV FRESNE *Gloſſar. med. et infim. Latinit.* voce *Ortel.* Quoties itaque reus ita quid negabat, deficiente alia probatione cum accuſatore manus conſerere iubebatur, et vincens abſoluebatur, victus damnabatur; dicebatur *Kampf-Recht*, *Kolben-Recht.* Hoc more iam Romanorum tempore Germani vſi ſunt. Hinc VELLEI. PATERC. II. 118. obſeruat, miratos Germanos ſolita armis diſcerni, iure terminari.

Iam quidem demum legibus publicis hoc prohibebatur, ſed manebant tamen ſemper reliquiae inter nobiles et milites, quos et alii imitati ſunt.

Quid vero 2. de duellis ſentiendum? Reſp. in ſtatu naturali nihil habent iniuſti; nam deſunt iudices, adeoque ipſi ſibi ius dicere debent. Obiicitur, improbari in ſacra ſcriptura duellum Caini et Abelis? Sed reſp. α) hi non vixere in ſtatu plane naturali, quia quiſque paterfamilias, adeoque et Adam, procul dubio fuit ſimul princeps familiae ſuae; β) cauſſa huius certaminis erat iniuſta, quia nimirum Deus benigne receperat ſacrificium Abelis. In ſtatu ciuili nullo modo defendi poſſunt, 1. quia non pro defenſione ſuſcipiuntur; defenſio enim incipit a periculo, quale hic non eſt; 2. quia vi numquam iuſte vtimur, quamdiu in magiſtratu nobis eſt praeſidium; 3. quia cum maximo magiſtratus contemtu coniuncta duella; 4. quia medium admodum lubricum decidendi controuerſias; nec enim certi eſſe poſſunt ii, quibus iuſta cauſſa eſt, ſe victoria potituros, alioſque ſuccubituros.

Sed quid *ſi iubeant Imperatores, vel nec per indirectum eum negent ſe inter ſuos miniſtros ferre poſſe, qui iniuriam hoc modo non vindicet?* Reſp. tunc quidem homo veluti ad ſtatum naturalem redit, adeoque duellum in ſe non iniuſtum eſt: at in cauſſa ſua plerumque iniuſtiſſimum. Accedit, Deo placere non poſſe affectus

irae,

Digitized by Google

irae, vindictae, cupiditatis, odii, ſine quibus vix duellum intelligi poteſt.

§. 14.

Vltima quaeſtio eſt, *pro quibus rebus licita ſit defenſio eius modi violenta?* Reſp. non modo pro vita, ſed et pro integritate membrorum; nam a) nemo praeuidere poteſt, an non et hoc coniunctum cum vitae periculo; b) aliquando membra quaedam pari paſſu ambulant cum vita, e. g. oculi; c) aliquando per omnem vitam infelix eſt, qui membrum amiſit, e. g. manum, qua ſibi victum et amictum parat; d) omnis vulneratio et mutilatio coniuncta eſt cum dolore tali, a quo natura ipſa abhorret. VAL. quidem ALBERTI in *Comp. iur. nat. part. II. cap. 3. §. 15.* diſtinguit, an periculum vitae ſubſit, nec ne? ſed haec dictinctio mere ſpeculatiua; quis enim hoc praeuideat?

§. 15.

An et pro pudicitia? Adfirmat auctor, et exaggerat iniuriam; negant AVGVSTINVS, THOMASIVS, BVDDEVS. Diſtinguendum inter 1. pudicitiam moralem, quae in animo conſiſtit; haec eripi non poteſt, adeoque nullo modo defendi; 2. et inter pudicitiam phyſicam; haec eripi poteſt; ergo etiam defendi; ſed non, vt videtur, violenter, a) quia non ſubeſt vitae periculum; b) quia nec infamia ſequitur ſtuprum; c) magiſtratus ſatisfactionem poteſt procurare. Interim ſi virgo tale admiſerit facinus, procul dubio impune feret, quia eam excuſabit iuſtus dolor, ſtupratoris vis et malitia, metus infamiae, incertitudo ſatisfactionis.

Alia quaeſtio, *an femina ſtupri vel declinandi, vel vindicandi cauſſa ſe ipſam interimere poſſit?* quo nomine laudant Lucretiam; id vero negandum, 1. quia autochiriam illicitam probauimus; 2. quia punitur ita innocens pro nocente: 3. quia nullum effectum habere poteſt hoc facinus.

§. 16.

An pro rebus quoque noſtris licita defenſio violenta? Diſtinguit auctor inter ſtatum naturalem et ciuilem; 1. in ſtatu naturali licita; qui enim res meas mihi eripit, animum hoſtilem declarat; 2. in ſtatu ciuili non niſi imminente vitae periculo; alias enim ſi furem aliter amoliri, vel a iudice defendi poſſum, mihi vim adhibe-

re non licet. Hinc leges diuinae, Solonis, XII. tabb. furem nocturnum occidi patiuntur, diurnum vero non, niſi ſi ſe telo defendat.

§. 17.

Aliquando is, qui iuſte ſe defendit, iniuſtam cauſſam habet; aggreſſor iuſtam. Hoc fit potiſſimum in ſtatu naturali inter liberos populos; quoties ſe, qui laeſit, ad ſatisfactionem offert, laeſus vero illam acceptare recuſat; e. g. populus bellum iniuſtiſſimum infert, et alter victoriis variis potitur, belli priorem poenitet, offert ſatisfactionem, petit pacem, victor denegat; tunc ſane iuſtitiae cauſſa tranſit ad adgreſſorem; ratio, quia in ſtatu naturali non alia eſt iuſta defenſionis cauſſa, quam laeſio, et ſatisfactionis denegatio: hac ceſſante, ceſſat ius defenſionis.

§. 18.

Progredimur ad vltimam capitis partem *de fauore neceſſitatis*, de quo auctor noſter ad finem vſque ita agit, vt 1. *fundamentum huius doctrinae explicet* §. 18. 2. *ex eo caſus varios ſoluat* §. 19. *ad fin.*

Quaeſtio eſt: *ſi caſus incidat, vt me conſeruare non poſſim, niſi violem alium, vtrum hunc ſalua religione violare poſſim, an mihi potius pereundum ſit.*

Fundamentum auctor ponit admodum generale, quod nempe *neceſſitas non habeat legem*; idque probat, 1. quia legiſlatores ſalutem hominum intendere videantur, adeoque iis caſibus lege nos intelligantur ſoluiſſe, quibus eam ſine periculo ſeruare non poſſumus, e. g. Chriſtus ipſe ait: *homo non eſt propter ſabbathum creatus, verum ſabbatum propter hominem*; ergo ſi ſabbatho Hannibal ſit ante portas, procul dubio Deus diſpenſat, vt ſepoſitis ſabbathi officiis me aduerſus hoſtem defendam; 2. quia nemo obligatur ad impoſſibilia, impoſſibile autem videtur, quod agendum cum mea pernicie. At haec auctoris philoſophia eſt nimis generalis; nam ſane ſi haec regula vera eſſet, imprudenter egiſſent martyres, qui mori, quam ſacrificari maluerint; imprudenter Ioſephus praetuliſſet captiuitatem amoribus vxoris.

Hinc alii diſtinctius procedere ſolent, et TITIVS quidem diſtinguit inter leges diuinas et humanas; de illis habet regulam: *quoties violatio legis tendit in contumeliam vel abnegationem Dei, toties neceſſitas non parit exceptionem*; reliquis caſibus, vt et in legibus humanis hanc exceptionem admittit.

Iam

Iam quidem haec egregie congruunt cum principio noſtro, vbi ſupra praeſtruximus, teneri nos ad conſeruationem perfectionemque noſtram promouendam, quatenus ea re maieſtas diuina non laeditur; ſed tamen adhuc incertum manet ex regulis Titii, quando actio vergat in contemtum et abnegationem Dei? Ait Titivs, ſi lex ſit diuina naturalis. eam non ſine contemtu Dei violari; ſin poſitiua, aliter ſe rem habere; ſed procul dubio, *neminem occide*, Dei lex eſt naturalis, et tamen eam in caſu neceſſitatis aliquando violari poſſe adhuc vidimus exemplo moderaminis inculpatae tutelae.

Itaque rem magis perſpicue tradidit Thomasivs, *Iuris prud. diuin. II.* 2. 123. *ſeqq.* aut lex eſt vel diuina, vel humana; diuina vel praeſcribit

a) Officia erga Deum, vel erga proximum; illa denuo ſunt vel *α*) affirmatiua; haec ſemper habent exceptionem neceſſitatis, quia leges adfirmatiuae tantum obligant data occaſione; non autem occaſio eſt, vbi mihi pereundum eſt; hinc ipſe Chriſtus in lege de ſabbatho excipit neceſſitatem; *β*) vel negatiua; haec non admittunt exceptionem neceſſitatis, quia dum prohibuit Deus, maieſtatem ſuam exercuit, ea vero violatur, quoties contra eius prohibitionem agimus, e. g. martyres recte egerunt, dum mori maluerunt, quam idolis ſupplicare;

b) Officia erga hominem itidem vel *affirmatiua*, vel negatiua; illa itidem admittunt exceptionem neceſſitatis 1. ob eamdem regulam, quia leges affirmatiuae obligant data occaſione; 2. et ſic ob neceſſitatem licet violare officia affirmatiua erga Deum, multo magis erga proximum; *negatiua*; in his diſtinguendum, an neceſſitas ſit *α*) a Deo; tunc quaelibet honeſta ratio expediendi ſalutem; e. g. in naufragio ſuae quiſque ſaluti conſulere poteſt, quamuis alii pereundum ſit; nam ex duobus malis phyſicis minus eſt eligendum; *β*) a malitia hominum; tunc, ſi homines intendant, idque agant, 1. vt peccem, neceſſitas non excuſat, e. g. ſi quis carcere adigatur ad Peccatum, veluti Ioſeph; nam ita laederetur maieſtas diuina; 2. vt peream; tunc quaelibet honeſta ratio eſt expediendi ſalutem. Ita Iudaei obſeſſi ab hoſte merito comedere potuiſſent carnem ſuillam.

§. 19.

Iam varii caſus ſoluuntur, 1. *an enſe reſecari poſſit membrum, ne pars ſincera trahatur?* a) Affirmat auctor recte; lex eſt: *conſerua mem-*

membra tua; ea eſt adfirmatiua; ergo admittit exceptionem neceſſitatis; ſin negatiue legem concipias: ne *corrumpas membra tua*; iam neceſſitas eſt a Deo; ergo quaelibet honeſta ratio expediendi ſalutem; b) ex duobus malis phyſicis minus eſt eligendum.

§. 20.

Alter caſus: *in caſu naufragii ſi plures inſideant cymbae, quam ferre poſſit, an aliqui repelli queant?* Affirmat auctor; ſecundum principia noſtra haec lex, *ne occide*, eſt officium erga proximum; neceſſitas eſt a Deo; ergo quaelibet honeſta ratio expediendi ſalutem; amare praeterea non magis teneor proximum, quam me ipſum, ſed tamquam me ipſum.

Illud modo dubium, *quinam cedere debeant?* Reſp. in eius modi caſibus quidem non locum fore diuturnae deliberationi; in theſi tamen, ſi dominus cymbae in cymba eſt, ad eius arbitrium rem redire volunt. Sed in caſu neceſſitatis ceſſare dominium, ipſe auctor paullo poſt adfirmabit; hinc ſiue dominus adſit, ſiue non, iis, qui vltimi inſilierunt, cedendum erit, quia prioribus iam ius quaeſitum fuit per occupationem.

Dubitat TITIVS, *Obſeru.* 144. *n.* 2. an talis caſus exiſtere poſſit, putat homines potius vna perituros, quam alios perdituros; ſed quam neceſſitas omnem miſericordiam excludat, ſtupendo exemplo ſeptem Anglorum oſtendit GROT. *de iur. bell. et pac. II.* 13. quod defendit PVFENDORF. in *opere maiore II. 6. 3.*

§. 21.

Caſus tertius: *an, ſi duo in praeſenti periculo ſint, vni liceat ſibi conſulere alterius interitu?* Contingere hoc poteſt 1. in naufragio, ſi alter nantem complectatur, vel ſi alter mecum tabulam adprehendat, quae duos ferre non poſſit; 2. in fuga, ſi quoſdam excludamus, ne hoſtis ſimul in vrbem penetret? Reſp. in vtroque caſu quaelibet honeſta ratio eſt expediendi ſalutem; priori enim caſu neceſſitas eſt a Deo; poſteriori a malitia hominum, iique me occidere intendunt. Sed poſteriore caſu probe conſiderandum, an non et hoſtes quidam admitti ſine periculo poſſent. Apud CVRT. *IIII.* 16. Darius fugiens conſilio miniſtrorum pontes diſſoluere noluit, dicens: ſe malle inſequentibus iter dare, quam auferre fugientibus.

§. 22.

Digitized by Google

§. 22.

An in fuga proterere poſſim obſtantem? Reſp. quaeſtionem non eſſe de fuga turpi, e. g. malefici, quem lictores perſequuntur, ſed de fuga neceſſaria; e. g. ſi armatus inermem adgrediatur; tunc qui obſtat, 1. aut id facit ex malitia; tunc intendit mortem meam, ergo neceſſitas excuſat; 2. aut obſtat mihi ex impotentia, e. g. infans, claudus; tunc neceſſitas eſt a Deo, ergo et hoc caſu locus eſt exceptioni neceſſitatis.

Exceptio eſt, ſi talis obſtet, pro quo ipſe vitam ponere teneor; limitatio quoque addenda, vt, ſi damnum dederim, illud pro virili reſarciam.

§. 23.

An in caſu neceſſitatis liceat alterius bonis inuito domino vti? Negat Alberti in *Compend. iur. nat. part. II. cap.* 2. §. 20-24. quia ſit furtum; ſed haec petitio principii; furtum eſt contrectatio fraudulosa rei alienae, hic non eſt fraus; furtum fit lucrifaciendi cauſſa, hic famis cauſſa et ex neceſſitate.

Caſus eſt, ſi 1. ſine culpa quis 2. in eum ſtatum deuenerit, 3. vt pereundum ſit, 4. nec aliud ſuperſit medium expellendi famem, nec vllus misereatur famelici, an 5. tantum ſumere poſſit, quantum neceſſitas praeſens adſit, 6. ſub propoſito reſtituendi, ſi ita ferat occaſio? e. g. ſi naufragi in terram peruenerint nudi et famelici, et nemo velit fruſtum panis dare.

Hoc caſu quaeſtio affirmanda; 1. neceſſitas eſt a malitia hominum, ii volunt meum interitum; 2. ſi in caſu neceſſitatis ne vitae quidem alterius parcere poſſum, multo minus ergo bonis.

Non ergo hac doctrina ſe excuſare poſſunt fures, qui 1. ſua culpa, 2. etiam ſine neceſſitate, 3. aliis reiectis remediis, quibus famem expellere poſſent, 4. lucri faciendi cauſſa, 5. ſine propoſito reſtituendi aliorum bona contrectant. Grot. *II.* 11. 6. Seldenvs, *VI.* 7. Thomas. *II.* 2.

§. 24.

Vltimus caſus: *an ad me conſeruandum aliorum res corrumpere poſſim?* e. g. proiicio aliorum merces ex naui, vt leuetur nauis; diruo alterius aedes ob incendium, vt mea intacta ſeruentur? Reſp. neceſſitas vtrobique a Deo eſt, adeoque illa non habet legem; ſed 1. periculum aliter effugi non poſſe, ſupponendum; 2. obſtri-

ctus ſum ad damnum reſarciendum aequiſſima lege Rhodia de iactu. Ea in incendiis ſemper ſeruari nequit, quia incertum eſt, an illa domo non diruta, et illa fuiſſet incendio haud liberata.

CAPVT VI.

DE OFFICIO QVORVMLIBET ERGA QVOSLIBET, ET DE NON LAEDENDIS ALIIS.

§. I.

PRoxima ſunt *officia erga alios*, ſeu proximum, *de quibus ab hoc ſexto capite ad finem* huius libelli agitur.

Vt vero de ordine conſtet, obſeruandum, alia *officia* eſſe ABSOLVTA, quae cuilibet a quolibet debentur, ſine reſpectu ad certum ſtatum, vel inſtitutum humanum; e. g. neminem occide; alia *hypothetica*, ad quae non obſtringitur homo, niſi ſupponatur certus ſtatus, vel certum inſtitutum humanum; e. g. Ne furare; haec enim lex non obligaret, niſi homines inſtituiſſent dominium; eo vero ſemel introducto, ius naturae vult, nos a furtis adſtinere. Obſeruandum hoc contra SALMASIVM, qui negat, furtum eſſe contra ius naturae, *de vſur. libr. II. cap. 9.* et hinc ridet doctrinam ICtorum §. I. *Inſt. de oblig. quae ex delict. naſc. L. I. §. 3. D. de furt.*

Eius modi inſtituta humana potiſſimum ſunt quatuor:

SERMO; verba enim non ſignificant naturaliter, vt ſibi perſuaſerat PLATO, ſed ex impoſitione hominum; ſi enim naturaliter ſignificarent, non poſſet vnum vocabulum in diuerſis linguis res diuerſas notare, quod tamen ſaepiſſime contingit: e. g. *Gibbel* Arab. ſignificat *montem*, Germanice *culmen*. *Geber* Hebraice ſignificat *fortis*, Germanice *donatorem*.

DOMINIVM; nam antea omnia erant communia, et dominium introductum eſt per occupationem tum demum, quum res humano generi vniuerſo non amplius ſufficere viderentur.

RERVM PRETIVM; initio homines ignorabant nummi vſum; ſed omnia permutatione ſibi adquirebant, quod apud antiquiſſimas gentes diu valuit. Sic Eſauus primogeniturae ius Iacobo pro pulte turpiter vendidit, *Geneſ. XXV, 29. ſequ.* Apud HOMER. *Iliad.* *.

Inde

Digitized by Google

Inde capillati ſibi vina parare Pelaſgi
Aere micante alii, nitido pars altera ferro,
Pars bubulis tergis, ipſis plerique iuuencis,
Pars quoque mancipiis.

Similia de veteribus Germanis refert TACITVS, *de moribus German.* et obſernatio ſane elegans eſt MVRETI, *Lect. var. X.* 3. omnia vocabula, quae Graece ſignificant emere vendere, eſſe ab animalibus deriuata, e. g. ἀγνυᾶσθαι ἀπὸ τȣ̃ ἄγρȣ; ὠνεῖσθαι ἀπὸ τȣ̃ ὤνȣ; πωλεῖν ἀπὸ τȣ̃ πώλȣ.

CIVITAS vel RES PVBLICA: omnes enim homines natura aequales et liberi; hinc inualuit imperium domeſticum; denique integrae inſtitutae ſunt res publicae.

Omnia ergo officia, quae ex quatuor his inſtitutis humanis fluunt, vocantur HYPOTHETICA; hinc agitur 1. *de officiis abſolutis, cap.* 7. et 8. 2. *de officiis hypotheticis, cap.* 9. *ſeqq.* et quidem *de iis, quae fluunt* α) *ex ſermone, cap.* 9-11. β) *dominio, cap.* 12-13. γ) *rerum pretia, cap.* 14. *ad finem libri I.* δ) *ex ſtatu tum familiae, tum ciuitatis, toto libro II.*

Primo ergo *de* ABSOLVTIS, quae denuo duorum generum ſunt; alia vocamus PERFECTA, quae admittunt *coactionem, in ſtatu naturali* per bellum, *in ſtatu ciuili* per iudicem, e. g. pacta ſeruare, debita ſoluere; IMPERFECTA, quae t[illegible]m coactionem non admittunt, quamuis et ipſa omnino iure debeantur, e. g. eleemoſynas dare, erranti viam monſtrare.

Ratio, cur haec coactionem non admittant, illa admittant, haec eſt, 1. quia haec ex virtute proficiſcuntur, illa ex lege; lex gaudet facultate cogendi, virtus ſi coacta praeſtatur, virtus eſſe deſinit; 2. quia illa ab vno tantum ſubiecto debentur, quo non praeſtante iure meo excido; haec ab omnibus promiſcue recte petantur.

Iam agitur ergo primum 1. *de officiis* ABSOLVTIS, *a*) *de non laedendis aliis, cap.* 6. *b*) *de agnoſcenda hominum aequalitate, cap.* 7. *c*) *de promiſcuis officiis humanitatis exercendis, cap.* 8. 2. *de officiis* HYPOTHETICIS, *cap.* 9. *ſeqq.*

§. 2.

Abſolutorum officiorum ergo *primum* omnium auctor ſtatuit illud *de* NON LAEDENDIS ALIIS, quod denuo reſoluitur in duo alia:

Digitized by Google

Neminem laede, §. 2. 3.
Si laeſiſti, damnum reſarci, §. 4-13.

Neminem, eſſe laedendum, Auctor 1. ex ſuo principio ſocialitatis probat: quod eam deſtruit, eſt contra ius naturae: atqui ſocietas non poteſt non deſtrui, ſi impune alter alterum laeſerit; ergo eſt contra ius naturae; 2. ex facilitate huius officii; pleraque alia officia praeſtantur cum aliquo detrimento, hoc ſine detrimento; 3. a communi hominum affectione; pauci a nobis quid praetendunt; at ne laedantur, a nobis omnes exigunt.

Sed debentur haec officia illis quoque, quibuſcum non viuimus in ſocietate. Itaque ex noſtro principio ratiocinamur: homo hominem eodem proſequi tenetur amore, quo ſe ipſum proſequitur; inde fluit illud CHRISTI: *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*; laedi ergo quum nolis, neminem laede.

§. 3.

Sed iam porro hoc officium explicandum: *Homo non eſt laedendus.* Laeditur homo vel

1. In ſubſtantia, et quidem α) corpore, per occiſionem, vulnerationem; ergo inde fluunt leges: *Neminem occidito, mutilato, vulnerato.* Apud veteres exſorres habebantur, qui homicidium admiſerant, tamquam indigni ſocietate humana. Cain *vnſtætig, flüchtig*: idem apud Graecos; β) quoad animum; hinc leges: *Neminem corrumpito, nemini ſcandalum praebeto.*

2. In pudicitia; hinc leges: *Ne adulterium, ne ſtuprum, ne aliud huius modi probrum committito.*

3. In honore; hinc leges: *Nemini honorem, quo dignus eſt, denegato, neminem iniuriis proſcindito.*

4. In rebus et iuribus; hinc regulae: *Furtum ne admittito, neminis iura intercipito, ſuum cuique tribuito, falſo teſtimonio neminem opprimito*; at ita tota tabula poſterior decalogi eſt iuris naturae. Hinc Alexander Seuerus imp. apud LAMPRIDIUM ſupplicia infligebat cum elogio: *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

§. 4.

Iam alterum officium: *ſi laeſeris, damnum reſarci*; hoc auctor probat §. 4. explicat §. 5. *ſeqq.* Probatio facilis eſt. 1. Eo amore proſe-

proſequi tenemur proximum, quo nos ipſos; nos volumus nobis damnum ab alio datum reſarciri; ergo et aliis reſarcire debemus. 2. Sine quo aliud officium iam demonſtratum eſſet fruſtraneum, illud omnino eſt neceſſarium: atqui ſine reſtitutione damni officium, *neminem laede*, eſt fruſtraneum; neceſſaria ergo eſt reſtitutio.

§. 5.

Quam ergo regulam de reſarciendo damno antea probauimus, ea iam quoque explicanda erit, quod fit, dum auctor oſtendit, *quid ſit damnum*, §. 5-7. *quo modo illud reſarciendum*, §. 8. *ſeqq.*

Damnvm in iure Romano accipitur pro deminutione patrimonii; hinc quidquid non recipit certam aeſtimationem, non vindicatur lege Aquillia. Poſſum quidem agere ſerui vel ancillae occiſae nomine, itemque ob pecudem, quadrupedem, omniaque quae in patrimonio ſunt corrupta, ſed agere non poſſum ex ea lege ob damnum inaeſtimabile; ergo *damnum* ex iure Romano eſt quaelibet deminutio patrimonii noſtri ab altero iniuria facta.

At in iure naturae latius accipitur vocabulum, comprehenditque omnem rei perfecto iure ad nos pertinentis corruptionem, deminutionemque nullo iure factam. Dicimus,

Rei perfecto iure ad nos pertinentis.) Nam ſi quis intercipit, vel interuertit, quod nobis iure perfecto non debetur, non videtur damnum feciſſe; e. g. ſi quis nobiſcum ambit officium idem publicum, et illud accipit, nos vero repulſam ferimus:

Nullo iure facta.) Nam qui ſuo iure vtitur, nemini facit iniuriam; hinc damnum nobis datum vindicare non poſſumus, ſi quis hortum ſuum in horreum conuertit, atque ita indirecte ſubtrahit flores apibus vicini; iure enim ſuo vſus eſt.

Ceterum hoc damnum *varii generis* eſt, tum *ratione* nocentis; dum enim vel datur *dolo malo*, i. e. ex propoſito nocendi, e. g. ſi quis lapidem in praetereuntem proiecerit; *culpa*, id eſt, ex negligentia et ſupina inaduertentia, e. g. ſi propoſitum quidem non habet, lapide aliquem feriendi, at lapidem tamen e feneſtra mittit interdiu in locum, vbi vulgo iter fit, et aliquem percutit; *caſu*, ſi nec propoſitum, nec culpa concurrit, ſed ſola prouidentia diuina, cui reſiſti non poteſt, e. g. ſi tegula ex tecto noſtro defluit.

Deinde damnum conſiſtit *ratione obiecti* 1. partim in negatione eius, quod nobis iure perfecto debetur, e. g. ſi quis cui dene-

gat alimenta debita, fructus rerum ſuarum, vſuras, ſortem; 2. partim in illatione detrimenti poſitiua, de qua §. *ſequ.*

§. 6.

Damnum nobis *poſitiue* datur, quoties quidquam, quod iure perfecto noſtrum eſt, laeditur, ſiue aeſtimabile ſit, ſiue inaeſtimabile, v. c. ſi laeditur *animus*; e. g. ſcandalum; ita diabolus maximum damnum intulit protoplaſtis, dum iis perſuaſit eſum fructus vetiti; *corpus*, e. g. vulnerando, mutilando; *libertas*, e. g. dum Ioſephus a fratribus venditus; *res noſtrae*, e. g. dum incenduntur aedes, fruges, arbores furtim caeduntur, ſiue fructus iam percepti, ſiue percipiendi ſint, e. g. ſi quis fructus immaturos deſecet, vel arboribus excutiat; *fama*, per calumnias, iniuriam; et quidem hic non modo ad factum reſpicitur, ſed ad effectum ſeu conſequentiam, e. g. Ariarathes a Romanis 30. talentis multatus, quod obſtructo Euphrate occaſionem dederat, vt Cappadocia inundaretur. STRABO, *libr. XII.*

§. 7.

Denique *damnum* quis dat vel

1. *Per ſe*, ſi ipſe actu phyſico ad id facinus concurrit, e. g. ſi quis ipſe fruges noſtras deſecet;

2. *Per alios*, quoties actu phyſico quidem non concurrit, ſed tamen ſimul cauſſa moralis eſt a) *per iuſſum*, *conſenſum*, *patientiam*, e. g. ſi paterfamilias filium quid iubet facere, vel id facturo permittit, vel praeſens id fieri patitur; b) *per participationem*, ſi partem lucri ſibi capit, e. g. aliquis occaſionem alteri furandi oſtendit, ſibique dimidium furti ſtipulatur.

Quaeritur, *an et iſte ad reſarciendam damnum obligatus ſit, qui ex poſt facto demum conſentit*; e. g. laudando facinus, vel illud ratum habendo? Reſp. negando; obligatio enim reſarciendi damnum ex duplici fundamento eſt, 1. quia aliquis eſt cauſſa damni, 2. quia particeps eſt lucri; nemo enim debet cum alterius damno locupletior fieri. Aſt qui ex poſt facto demum conſentit, is nec cauſſa eſt, nec lucri factus particeps; ergo nec obligatus eſt ad reſarciendum damnum.

Alia quaeſtio eſt, *an non hoc peccatum ſit, et poena dignum?* id vero nemo negauerit; nemo enim ſine peccato approbabit alterius peccatum; et nouimus, quam grauiter Deus animaduerterit in Eli,

pon-

Digitized by Google

pontificem maximum Iudaeorum, qui ſane nec auctor fuerat filiis, vt ſpoliarent ſacrificantes, nec eius lucri factus fuerat particeps, ſed tamen eos non caſtigarat, quum fama eorum ſcelera annunciaret.

Et ita facile intelligimus locum CICERONIS ex *Philipp. II. quid intereſt inter ſuaſorem facti, et probatorem? aut quid refert, vti voluerim fieri, an gaudeam factum?* id enim verum eſt, ſi de peccato quaeritur, non ſi de damni reſtitutione.

§. 8.

Hactenus de damno, quod reſarciendum, iam regulae ipſae de damno reſarciendo:

I. Qui eſt cauſſa principalis, primo loco tenetur.

Ad poenam omnes tenentur, etiam, qui cauſſa minus principalis fuit; ſed ad reſtitutionem damni cauſſa principalis, altera non niſi in ſubſidium; e. g. ſi pater iuſſit arbores caedere, filius paruit.

II. Plures vna damnum dantes tenentur in ſolidum, vno vero ſoluente reliqui liberantur.

Ratio, quia laeſo nihil debetur, quam quod amiſit, hoc ſi ſemel recepit, plura fruſtra petit. Quod aliter ſe habet in poena, quam ſinguli debent, qui peccarunt, adeoque vno ſoluente, reliqui non liberantur. Diſtinguit auctor, an plures per conſpirationem, an citra conſpirationem vnum idemque facinus perpetrarent, additque, priore caſu omnes ſoluere debere pro ſingulis, et ſingulos pro omnibus. Sed ad id et illi obſtricti ſunt, qui citra conſpirationem damnum dederunt, adeoque hactenus nihil eſt differentiae; alia vero obſeruanda regula:

III. Si plures citra conſpirationem damnum dederunt, tunc aut diuiduum eſt factum, aut indiuiduum.

Si prius, quiſque damnum a ſe datum penſat, e. g. Titius fores perfregit, Maeuius feneſtras. Sempronius fornacem, ſpeculum, menſas, cet. ſin poſterius, ſinguli tenentur in ſolidum, ita tamen, vt vno ſoluente, reliqui liberentur, e. g. ſi quatuor fregerint noctu feneſtras, adcurate diſtingui non poteſt, quot orbes vel rhombos quiſque perfregerit, adeoque actus eſt indiuiduus. Idem obſeruandum, ſi plures citra conſpirationem hominem vulnerauerint, vnus gladio, alter fuſte, tertius ſclopeto vſus; tunc vulnera facile diſtinguuntur; ſecus, ſi ſinguli iiſdem armis vſi ſint.

§. 9. 10.

Digitized by Google

§. 9. 10.

Sed quum ſupra oſtenderimus, non ſolum dolo, ſed et culpa, et caſu damnum dari poſſe, de his quoque obſeruandae regulae:

IIII. Qui culpa ſua, ſiue lata, ſiue leui, ſiue leuiſſima damnum dedit, ad reſtitutionem tenetur.

Eſt enim et is cauſſa damni.

Quaeritur, *an haec diſtinctio culpae ſolida ſit?* reiecerunt eam aliqui, tamquam ſomnium ICtorum, et quidem vel ideo maxime, quod culpa menſuram non capiat. Sed reſp. vel ideo tres fiunt gradus, quia menſuram non recipit. Vid. Titii *Obſeru.* 164. Omnes res morales habent duo extrema, et medium inter extrema; e. g. vnum extremum eſt primo negligentia nimis ſupina, qualis diſſolutorum hominum; alterum eſt nimia et miſera diligentia, qualis eſt Euclionum; tertium media inter haec extrema eſt diligentia, qualis eſt patrumfamilias frugalium; ergo eſt triplex culpa.

Ceterum & culpa ſua datum damnum reſarcire debet, 1. ſi lex prohibet eiuſmodi damnum; 2. ſi obſtrictus ſit ad diligentiam; ergo non tenetur, qui in vicinia audiens ſtrepitum lecto non ſurrexit, adeoque furtum non prohibuit; 3. ſi laeſus vel directe, vel indirecte non conſenſerit; indirecte conſentit, qui ipſe tale quid agit, ex quo damnum conſequi neceſſe eſt, e. g. pugnam moues, et plagam accipis. Huc pertinet caſus Henrici II. Galliae regis, qui ad pugnam equeſtrem prouocans Comitem de Montgomery periit in illo haſtiludio. Thvanvs, *libr. XXII. ad annum* 1559. 4. Si damnum culpa datur in magna animi perturbatione, quae omnem diligentiam excludit, reſtitutio peti non poteſt, niſi culpa praeceſſerit; e. g. iniuſte quis alterum adgreditur in alieno cubiculo, hic ſe defendit, et inter pugnandum frangit ſpeculum aliquod pretioſum; hic nulla praecedente culpa ad reſarciendum damnum non tenetur; ſin ipſe, qui ſpeculum confregit, pugnam mouerit, ob culpam antecedentem tenetur; ſupra enim diximus, obligationem ad reſarciendum damnum oriri vel ex eo, quod quis cauſſa fuerit, vel particeps factus ſit lucri; neutrum adeſt priore caſu. Elegans exemplum apud Aelianvm, *Hiſtor. var. III.* 44. adoleſcentis, qui ſocium defenſurus in ipſum ſocium enſem impulit; conſultum ea de re oraculum reſpondit:

Defendens ſocium, verſo mucrone, necaſti:
Adiutans ſocium perimis; nil polluit iſta

Purior;

Purior es, manibus nunc, quam prius eſſe ſolebas.
Te caedes, manibus mage purum, ac ante ſolebas.

V. Damnum caſu datum nemo reparat, quia cauſſa non eſt. Addunt quidem nonnulli limitationem, *niſi culpa accedat*; ſed haec ridicula; culpa enim accedente non amplius eſt caſus.

§. 11.

Paragraphis inſequentibus auctor agit tum *de noxali actione §. 11.* tum *de actione, ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur §. 12.* Quum enim ſupra monuiſſet, damnum dare quem poſſe vel per ſe, vel per alium; ad hunc pertinet quaeſtio: *quid iuris ſit, ſi ſeruus animalue noſtrum alterum laeſerit.*

Hoc caſu iure Romano agere poſſumus aduerſus dominum, vt damnum reſarciat, aut ſeruum noxae det, quod etiam eo caſu obtinebat, ſi filius familias nocuiſſet, §. *vlt. Inſt. de noxal. act.*

Iam quaerit auctor, *an hoc iuris naturae ſit?* idque affirmat, quia ſeruus naturaliter debeat damnum reſarcire, et tamen nihil habeat proprii; hinc dominum aut pro eo ſoluere debere, aut corpus noxae dare.

Titivs, *Obſ.* 169. aliter rem explicat; ſeruus, inquit, ſi dominum non haberet, a me poſſet occupari pro damno, quod reſarcire non poteſt; at dominus non potuit conſtitui in praeiudicium noſtrum; ergo etiam occupari poteſt; aut, ſi dominus id nolit: pro eo ſoluat oportet.

Sed fruſtraneae ſunt illae ratiocinationes; ſi enim quaeritur, *an noxales actiones ſint iuris naturae praeceptiui?* id quiſque negauerit; hinc et apud multas gentes non in vſu fuerunt actiones noxales: ſin de iure naturae permiſſiuo dicitur, et quaeritur, concedimus id permittere, vt ſerui delinquentes noxae dentur, ſed non ob rationes adhuc allatas; verum ideo, quia dominus omnem vtilitatem ex ſeruo capit, adeoque merito et incommodum fert, ac proinde aut pro eo ſoluat, aut eum noxae det.

Ceterum diſtinguendi caſus, 1. ſi dominus inſtigauit, ipſe directe tenetur; 2. ſi tertius inſtigauit, hic itidem directe tenetur; 3. ſi ipſe laeſus ſeruum incitauit, ſatisfactio plane ceſſat; ideoque vnus ſupermanet caſus, 4. ſi ſeruus proprio motu alicui nocuerit.

Digitized by Google

§. 12.

Iam ergo facillime etiam deciditur quaeſtio *de animalium pauperie*; totam hanc quaeſtionem ex iure Romano eſſe, argumento eſt, 1. quod diſtinguatur iure illo, ſitne quadrupes pecus, nec ne? 2. quod quaeratur, an contra naturam ſui generis nocuerit? 3. quod non omnes gentes id ius receperint. Hebraei eius modi animal lapidibus obruebant; Saxones expelli iubent a domino, aut noxam ſarciri, GROT. *de iur. bell. et pac. II.* 17. 21. Interim facile largimur, non repugnare hanc diſpoſitionem iuri naturae, ob eamdem rationem, quam paragrapho ſuperiore oſtendimus, adeoque eſſe iuris naturae permiſſiui.

Ceterum iidem caſus diſtinguendi, quos ſuperiore paragrapho recenſuimus; nec hoc ius pertinet ad caſus, ſi 1. vel dominus, 2. tertius, vel 3. ipſe laeſus animal irritarit, ſed 4. eo tantum caſu datur actio de pauperie, ſi animal motu proprio damnum dederit, e. g. ſi bos cornu petierit, equus calce quem percuſſerit, cet.

§. 13.

Denique diſquirit auctor, *quouſque quis ad damnum reſarciendum teneatur?* Reſp. 1. ſi damnum eſt aeſtimabile, tantum praeſtandum, quantum nocitum; e. g. ſi quis abſtulit centum, centum reſtituit: 2. ſi damnum eſt inaeſtimabile, tantum reſtituit, quantum poteſt; e. g. ſi quis vulnerauit hominem, vel manu mutilauit, non poteſt quidem manum reddere, ſed tamen ſoluet ſoſtrum, operas ceſſantes. In Germania etiam pro dolore aliquid adiudicatur. 3. Damnum non reſarciendum cum propoſito nocendi; e. g. Nicephorus Imperator abduxerat Zoen, alienam vxorem, pro eaque offerebat marito praedia pinguiſſima; id abſurdum; ita enim continuatur damnum; ergo omni momento noua debetur ſatisfactio; 4. laedentem ergo debet poenitere, et facti veniam petere, ſi ex malitia damnum datum; contra 5. laeſum ad id promtum eſſe ac paratum; alias enim damnum reſarciretur cum propoſito peccandi contra regulam tertiam. TITIVS quidem putat, hoc generoſitatis tantum eſſe, ſed non iuris praeceptiui, ac proinde in foro humano non obſeruari: ſed erroris is fons eſt, quod putat, ius naturae tantum dirigere actiones externas, ad interiora non pertinere; quod et PVFENDORFFIVS ſtatuit in *praefat.*

Sed id falſiſſimum ſequentes ob rationes. 1. Auctor iuris naturae

turae eſt Deus, qui non reſpicit ad externa tantum, ſed ad animum praecipue; 2. principium eſt amor, qui in corde reſidet, non ſolum verbis, ſed et actionibus ſeſe exſerit; 3. quia ipſi gentiles agnouerunt, per ſolas actiones externas iuri naturae non ſatisfieri, ſed Deo eſſe offerendum:

Compoſitum ius, faſque animi, ſanctoſque receſſus
Mentis, et incoctum generoſo pectus honeſto.

Hoc nomine libellum Puſendorffianum reprehendit inprimis Leibnitivs in *Epiſt. ad virum* quemdam *doctum*, edita a Boehmer. in *Programmat. III. diſputat. Puſendorff. praemiſſ. pag.* 44.

CAPVT VII.

DE AGNOSCENDA NATVRALI HOMINVM AEQVALITATE.

§. 1.

Qvemadmodum infimus gradus amoris erga proximum eſt, *neminem laedere:* ita proximus eſt, ſi alios homines nobis aequales agnoſcamus.

Eſſe hoc praeceptum iuris naturae, facile probatur; eius principium ſi ſtatuamus 1. ſocietatem humanam; inter ſocios ſane eſt aequalitas, habent enim communem finem; 2. ſin amorem pro fundamento ponimus, is aut venerationis eſt, aut beneuolentiae, aut amicitiae: non venerationis, quia homo ab homine non pendet; nec beneuolentiae, ob eamdem rationem; ergo amicitiae; is vero ſemper ponit aequalitatem; 3. hoc etiam ita cordi inſcriptum obſeruat auctor, vt ſtatim homo laeſus conqueratur: vtique non canis ſum, ſed aeque homo, ac tu.

Iam diſpiciendum, 1. *qua in re conſiſtat ea aequalitas?* §. 2. 2. *quae officia inde conſequantur* §. 3. ad fin.

§. 2.

Sed iam explicanda vlterius haec aequalitas: videmus, *ſtatum hominis* duplicem eſſe; alterum 1. *naturalem*, in quo natura viuimus,

mus, quemque non primum elegimus; 2. *aduentitium*, quem ipſi adoptauimus, vel qui per legem, aut per pactum nobis eſt impoſitus; e. g. coniugalem, herilem, ciuilem. In poſteriore maxima eſt inaequalitas; maritus e. g. ſuperior eſt vxore, herus ſeruo, imperans ciue: quin inter ciues magna differentia et inaequalitas, e. g. alii nobiles, alii plebeii.

Iam facile patet, nos de poſteriore non loqui, ſed de priore; vnde et in rubrica additum: *de naturali hominum aequalitate agnoſcenda.* Probandum ergo, talem aequalitatem inter homines eſſe; auctor ſubleſta habet argumenta, 1. *ob aequalitatem virium*; ſed hoc non eſt aequalitatis fundamentum; alias et bruta quaedam pro aequalibus agnoſcere tenerer, quae eſt philoſophia HOBBESII, *de ciue, l. 3.* 2. *ab inaequalitate dotium naturae et fortunae*; ſed non ſequitur, homines intuitu harum ſunt inaequales, ergo quoad reliqua aequales; 3. *ab obligationis aequalitate*; ego volo viuere ſocialiter, alii id etiam volunt; ergo ſumus aequales; nam a) eſt circulus; obligationis enim illius et fundamentum, et effectum ſtatuit aequalitatem; b) probat hoc quidem aequalitatem voluntatis, non vero naturae.

Hinc praecipua argumenta ſunt; 1. quia eaedem omnium hominum partes eſſentiales; 2. eadem omnium origo; 3. eaedem infirmitates; 4. eadem fata; omnes orimur, morimur; 5. ſi iungimus hiſtoriam, etiam ex eadem nos omnes maſſa eſſe cognoſcimus, adeoque cognatos, quod et Stoici, et ICti pagani agnouerunt. *L. 4. D. de iuſtit. et iur.*

§. 3.

Iam 2. de officiis, quae ex hac naturali aequalitate fluunt:

I. Qui alios ſibi vtiles fieri cupiunt, et iis viciſſim vtiles eſſe ſtudeant.

Aequalium enim aequalis obligatio eſt, agimus enim hic de officiis perfectis; eorum haec natura eſt, vt retributionem exigant, quum imperfecta non perfecte obligent ad retributionem, ſed ad gratitudinem; e. g. non ideo ab altero exigo eleemoſynam, quia ipſe dedi, ſed gratitudinem tantum: attamen et retributio non ſemper exigit identitatem, ſed aequalitatem; e. g. ſi faber aedificat aedes meas, non ideo teneor aedificare aedes fabri.

II. Nemo in pari cauſſa ſibi debet praecipuum vindicare.

Aequalium enim aequalis eſt dignitas, aequale ius; hinc e. g. ex

ex duobus fratribus neuter poteſt plus ex hereditate paterna petere. Interim hoc mutari poteſt per leges ciuiles, quae ſaepe rei publicae cauſſa inaequalitatem inter homines introducunt, qui alias natura aequales ſunt; aliquando et ipſi homines pacto aequalitatem tollunt; e. g. legibus Danicis cautum, vt fratres prae ſororibus accipiant duplicem portionem hereditatis; in familiis Principum introductum ius primogeniturae.

§. 4.

Maxime in rebus indiuiduis alicui quaedam praerogatiua concedi ſolet; quamuis enim certiſſima ſit regula:

III. Inter aequales res aequaliter diſtribuenda eſt, propter regulam 2.

Haec tamen regula patitur exceptionem in rebus indiuiduis, quae vel α) communes ſunt et manent; ſic inter Duces Brunſuicenſes communes ſunt aliquot metallifodinae, ſyluae, academia Iulia; in domo Saxonica, archiuum; in linea Erneſtina, academia Ienenſis; β) alternatiue conceduntur, apud Heluetios *die Bevoigtigung der Italieniſchen vnd anderer conquetirten Lander*; γ) res ſorte diuidendae.

§. 5.

Haec officiorum praeſtatio conſtituit certam virtutem, *generoſitatem*; eorumque omiſſio incidit in vitium, quod *ſuperbia* vocatur. Auctor prius agit de vitio, tum de virtute, contra naturam bonae methodi; virtutem enim prius cognoſcere debemus, quam cognoſcamus vitium, quippe quod in declinatione a virtute conſiſtit. Sequor tamen ordinem auctoris; quia Deus vult, vt vera bona ſectemur ac amemus, omnes res iuſto pretio aeſtimandae ſunt; quumque et nos amare teneamur, ſequitur, vt et nos iuſto pretio aeſtimemus, id ſi facimus, generoſi vocamur; eſt ergo *generoſitas* iuſta ſui aeſtimatio; huic opponitur *ſuperbia*, quae eſt iniuſta et immodica ſui aeſtimatio; haec ſeſe exſerit, α) in arrogantia, ſi quis ſe ſine ratione aliis praefert, et de facultatibus ſuis amplius, quam in iis eſt, ſperat; β) ſi imperium in aequales affectat; γ) ſi ex hac imperandi cupiditate ſeſe immiſcet rebus alienis. Caeſareo-papatus; δ) ſi omnes alios contemnit, eorum dotes ac merita deprimit, ſolum ſe ſapere putans, ceteros volitare velut vmbras. Characteres ſuperborum ſunt, 1. quod omnium odium incur-

currant; 2. quod ſemper ſtultitiam prodant; omnis enim ſuperbus eſt ſtultus, et omnis ſtultus eſt ſuperbus; 3. quod litigioſi et iniurii in alios.

§. 6.

Hinc facile intelligitur, qualem ſe gerat; quales characteres prae ſe ferat *generoſus*; 1. nullam enim praerogatiuam iniuſte prae aliis affectat; 2. veram praerogatiuam in virtute ponit, et hac ſola prae aequalibus excellere ſtudet. Hinc notanda Athenienſium inſania, qui ne eos quidem in ciuitate ferebant, qui virtute excellebant, eoſque oſtraciſmo vrbe expellebant; 3. fortuna ac ſorte ſua contentus, ſpartam, quam nactus eſt, ornare laborat. Hinc elegans Epaminondae dictum, qui quum Demarchus fieret, idque officium parum aeſtimaretur, ſeſe operam daturum dixit, vt hoc in poſterum honorabilius habeatur; 4. vt nihil agat, ſtatu ſuo indignum, neminem contemnat, neminem iniuria adficiat, nemini aduletur: at omnes beneficiis ſibi deuincire ſtudeat; 5. vt aliorum iniquitatem generoſo contemtu vindicet. Exemplum generoſi principis oſtendere voluit XENOPHON in *Cyropaedia*, cuius auctoris finis et ſcopus oſtenditur.

CAPVT VIII.

DE PROMISCVIS OFFICIIS HVMANITATIS.

§. 1.

Diximus adhuc de officiis abſolutis perfectis; ſequuntur IMPERFECTA, quae quidem etiam, vt ſupra diximus, debentur, ſed coactionem tamen minime admittunt.

Ea differunt a perfectis multifariam: nam 1. perfecta poſſunt eſſe vel affirmatiua, vel negatiua; e. g. neminem laede, alios aequales agnoſce. Imperfecta omnia adfirmatiua ſunt; 2. perfecta ſunt ex lege proprie ſic dicta; imperfecta ex virtute; 3. ad illa quis poteſt cogi, ad haec non poteſt; 4. qui illa non praeſtat, eſt iniuſtus, qui haec denegat, inhumanus vocatur; 5. illa ſemper ſunt mutua et reciproca; haec non ſunt ſemper; ſic princeps dat beneficia, ſed talia non exſpectat.

Fluere

Fluere haec officia ex principio iuris naturae, ita demonſtramus; ex fine Dei tenemur ad amorem proximi; quem amamus, eius commoda pro virili promouere ſtudemus; in commodis alienis promouendis conſiſtunt officia humanitatis; ſumus ergo ad ea ex fine Dei obligati.

Vnum addimus: ex officiis imperfectis aliquando fieri poſſe perfecta; 1. ſi caſus neceſſitatis incidat; 2. ſi in ſtatu ciuili Imperantes talia officia legibus praecipiant.

Ceterum ea vel a) INDEFINITA ſunt, quae reſpectu ad certam perſonam promiſcue omnibus praeſtantur, aut offeruntur ſaltim, §. 2. 3. b) DEFINITA, quae tantum certis perſonis, earumque intuitu praeſtamus, eaque 1. vel *ſine detrimento*, quae vocantur officia innoxiae vtilitatis, §. 4. 2. vel *cum detrimento* quodam exhibentur, *§. 5. ad fin.*

§. 2.

Officia humanitatis in eo conſiſtunt, quod *quilibet teneatur operam dare, vt publico proſit.* Quum enim 1. alios amare debeamus, tamquam nos ipſos, nos vero nobis modis omnibus prodeſſe ſtudeamus, noſtrum quoque eſt, aliis prodeſſe. 2. In philoſophia morali demonſtratur, bonum communionis praeferendum eſſe bono proprio: bonum communionis eſt, quod toti humano generi, vel multis prodeſt; ergo id bono proprio praeferendum, ad illudque ſumus obligati.

Peccant ergo contra hoc officium 1. qui data opera obbruteſcunt, et nec corpus, nec animam excolunt, qua de re ſupra *cap.* 4. diximus; 2. qui nullum vitae genus eligunt, aut 3. ſi elegerunt, otio torpent, genioque indulgent. Hos recte SALLVST. *Bell. Catilin. cap.* 1. *vitam tranſigere*, ait, *veluti pecora.* Obiiciunt, *ſe opibus ſatis inſtructos eſſe, vt non neceſſe ſit aliquo officio vel opificio victum parare?* Reſp. non nobis ſolis nati ſumus, ſed et proximo; non ſolos nos amare tenemur, ſed et proximum tamquam nos ipſos; 4. qui vitae genus quidem eligunt, ſed turpe, et humano generi noxium, veluti fures, raptores, ludiones, cet. Hinc recte Aegyptii quotannis explorabant, vnde quiſque viueret, eumque mulctabant, qui hoc indicare non poſſet. DIOD. SICVL. I. 77.

§. 3.

Digitized by Google

§. 3.

Iam ad officia *indefinita*: haec auctor ex ſuperioribus elicit; ſi enim publico prodeſſe teneamur, alii quoque tenentur nos profuturos non impedire, hinc regula:

Nemo alios humano generi profuturos impediat.

At obſeruandum tamen, vere vtile eſſe debere inſtitutum, ad quod pertinet regula hactenus explicata, adeoque praetendere neminem poſſe, 1. vt promoueamus inſtituta manifeſto noxia, e. g. furta, ſeditiones; 2. vt inſtituta dubii vſus promoueamus; e. g. alchymiam. Vid. Bvddei *Diſſ. an alchymiſtae in re publica ſint tolerandi.*

Peccant homines contra hanc regulam ſaepius: α) *ex ſuperſtitione*; ſi multi alios vtiliſſimas doctrinas propoſituros impediunt, quia eas putant religioni contrarias; id priusquam liquido demonſtrari poſſit, neminem mouere decet. Exemplum Pvfendorffii; eadem obiecta ſunt ipſi Seruatori; β) *ex ignorantia*; damnant doctrinam, quia non intelligunt, ac proinde anguem in herba latitare putant; ſic Profeſſor quidam refutare volebat Galilaeum a Galilaeis, cuius ipſe librum numquam viderat; 3. *ex inuidia*; nihil enim ferre poſſunt, quo alii prae ſe excellant; ita inuidia ſophiſtarum Socratem oppreſſit; 4. *ex auaritia*, quae cum inuidia coniuncta; elegans exemplum Demetrii.

§. 4.

Haec officia indefinita; ſequuntur definita, et primo ea quidem, quae ſine detrimento praeſtantur, vocanturque ideo officia innoxiae vtilitatis; de his auctor tradit regulam:

Ille ſumme inhumanus eſt, qui alteri denegat officia, quae ſine vllo detrimento praeſtantur.

Quum enim aliis prodeſſe teneamur, etiam cum detrimento ex lege amoris, quanto magis ſine detrimento? Vnde etiam Doctores inculcare ſolent axioma: *Quod tibi non nocet, et alteri prodeſt, ad id es obligatus*; e. g. lumen a tuo lumine accendere pati; erranti monſtrare viam; ſalutantem comiter reſalutare.

Ex eo ſequitur, 1. inutilia rei publicae membra eſſe, qui haec denegant officia; quid enim ſperare poſſum ab iis, qui mihi ne quidem ſine detrimento prodeſſe volunt? 2. non eſſe perdenda, quibus ipſi non indigemus; e. g. ſi quis proiiceret in flumen, quod

quod prodeſſe adhuc pauperibus poſſet; 3. non eſſe occultanda, quae nobis non proſunt, et aliis prodeſſe poſſint; abſurditas heredum Ariſtotelis, qui defodiebant eius bibliothecam, ne Attalus eam peteret; tales ſunt ſimiles cani incumbenti paleae, et alios eius vſu prohibenti.

Sed addendum, hanc regulam tantum valere 1. in ſtatu ordinario, et in pace; nam hoſtis ab hoſte eius modi officia poſcere non poteſt, quia ita nobis non forent innoxia, e. g. hoſtis potius flammis abſumet commeatum, et tormenta perdet, quam vt ea relinquat hoſti; 2. ſi ipſe eius modi rebus non indigeam; e. g. alios aquam patior ex puteo meo haurire; at ſi ea eſſet aquae penuria, vt ipſe indigeam, merito alios putei vſu excluderem; teneor enim alios amare tamquam me ipſum, non magis quam me ipſum.

Hinc facile iudicari poteſt de officiis humanitatis inter gentes, quae nimis extendit GROTIVS.

Sic *libr. I. cap. 2. §. 13.* quaerit, *an gens genti teneatur tranſitum per territorium ſuum concedere?* idque affirmat, ſi iuſta cauſſa adſit, quarum tres recenſet: a) ſi populus expulſus regione ſedes nouas quaerit; b) ſi gens cum gente extera commercia velit inſtituere; c) ſi iuſtam bellandi cauſſam habeat, et aliter ad hoſtem peruenire non poſſit, quam terras noſtras tranſeundo. Sed raro eius modi tranſitus eſt innoxius, non modo ob periculum a tranſeuntibus imminens, ſed et ob tertium, qui hoc ipſo laeditur. Hinc primo et ſecundo caſu diſtinguendum, vtrum imbelles tranſire vellent, 1. an armati, e. g. olim Cimbri; 2. an ius quaeſitum habeamus, nec ne. Tertio caſu vero numquam fere innoxius eſt tranſitus, quia eumdem etiam hoſti denegare non poſſumus, et proſtratis tranſeuntibus hoſtis vltionem capiet; quid Holſatiae contigerit, adhuc in recenti memoria eſt.

Tales etiam ſunt reliquae quaeſtiones a GROTIO motae, *an merces extraneas per territorium noſtrum duci pati debeamus? an teneamur ſuſcipere aduenas? an mercibus tranſituris vectigalia imponere poſſimus?* ſemper enim diſpiciendum, an eius modi officia vere ſint innoxia.

§. 5.

Haec de officiis, quae ſine noſtro detrimento praeſtantur: proxima ſunt, quae ſine detrimento aliquo praeſtari nequeunt; talia ſunt *Beneficentia* §. 5. *Gratitudo* §. 6-8.

Beneficentia eſt virtus, qua opis noſtrae indigis beneficia cum ratione adhibemus.

Per *beneficia* autem intelligimus quaeuis commoda, quae alteri ſine ſpe reſtitutionis praeſtantur. Itaque

1. Beneficia debent ex virtute proficiſci; ergo beneficia ex prodigalitate, ambitione, aliiſque eius modi cauſſis exhibita, id nomen non merentur.

2. Beneficia debent praeſtari indigis; ergo hamata ſunt, quae opulentis exhibentur. Alexandro Corinthii ius ciuitatis donabant; ridebat Alexander beneficium; tunc legati: atqui hoc nemini dedimus, praeterquam Herculi, et tibi. SENEC. *de benef. I.* 13.

3. Non ergo ſunt beneficia, quae cum alterius indigentia non conueniunt; ita beneficium non foret, ſi quis ad furcam damnato nobilitatem, famelico gemmam, ſiti exareſcenti veſtem pretioſam offerret. Hinc ex hoc quoque capite abſurdum erat, Corinthios offerre Regi ius ciuitatis; beneficia praeſtanda cum ratione. Itaque

4. Inter pariter indigos parentes cognatis, hi extraneis, inter hos amici aliis praeferendi. Ita Aeneas patrem ex Troia exportabat humeris, quamuis plures procul dubio ea ope indiguiſſent.

5. Si indigni petant beneficium, ii quidem non praeferendi dignioribus: at nec ſic plane deferendi, modo noſtris beneficiis eos non reddamus deteriores. Abſurdum eſſet, homini bibaci donare cupam vini. Eleganter philoſophus apud DIOG. LAERTIVM, *libr. V.* reprehenſus, quod homini improbo ſtipem dederit; *non mores;* inquit, *ſed hominem miſeratus ſum.*

6. Beneficia debent alteri commodum praebere; quidam ſeruatus a Caeſaris amico inter proſcriptos, at deinde perpetuo circumductus, oſtentationis cauſſa: *nihil tibi*, inquit, *debeo, ſi ſeruaſti, vt haberes, quem oſtenderes.* SENEC. *de benefic. II.* 3.

7. Non debent beneficia, quae proximo praeſtantur, facultates noſtras ſuperare. PLIN. *Panegyr. cap.* 38. *profuſio, et quidquid potius, quam liberalitas eſt, cui ratio non conſtat.*

8. Quum beneficia ſine ſpe reſtitutionis praeſtanda ſint; pro beneficiis non habentur hamata, captationes. THOMAS. *de iniuſta iure heredipedarum.*

9. Beneficia praeſtanda animo hilari, beneuolo, celeri; bis dat, qui cito dat, nec beneficium reputabitur aureus in oculum proiectus.

§. 6.

Digitized by Google

§. 6.

Alterum officium, quod cum detrimento aliquo coniunctum, eſt ex mente auctoris GRATITVDO. Sed id non ſemper verum.

Gratitudo eſt virtus, qua is, qui beneficia accepit, benefactori fauet, eique quauis occaſione paria reddere ſtudet. Ergo 1. praeſtatur *animo*; quando benefactorem amamus, eique paria reddere ſtudemus, quamuis non ſemper ſit occaſio; et hoc fit ſine detrimento noſtro; 2. *verbis*; quando benefactorem laudamus, eius beneficia celebramus, gratias agimus; id quoque ſine detrimento praeſtamus; 3. *re ipſa*; quando gratias referimus, quin cum foenore; et de hoc dici poteſt, quod ſine detrimento aliquo praeſtari non poſſit. Sic gratus erat Ariſtoteles, quando Nicomachi, a quo educatus erat, filium iterum inſtituit.

Ex definitione vero patet, 1. gratitudinem praeſupponere beneficia, adeoque illum fruſtra praetendere gratitudinem, qui quid facit, vt aegre alicui faceret; e. g. fratres Ioſephi non poterant poſtulare, vt Ioſephus ſibi gratiam referret, quia cauſſa fuerint, cur factus ſit pro-rex Aegypti. PHAEDR. *Fabul. I.* 23. 2. gratitudinem non requirere identitatem beneficiorum, ſed qualiacumque praeſtari poſſunt, alias non eſſet beneficium, ſed creditum; non gratitudo, ſed retributio.

§. 7.

Iam facile demonſtratur, obſtrictum eſſe vnumquemque ad hoc officium: nam 1. amantem debemus redamare; ille eſt hominum inhumaniſſimus, qui ne beneficiis quidem conciliari poteſt; 2. is, qui nobis bene facit, intentionem habet, ſibi nos conciliandi; ego, dum accipio, conſentio in hanc intentionem benefactoris; teneor ergo re ipſa oſtendere, me illi conciliatum eſſe; 3. ab abſurdo; ſi nulla ad gratitudinem obligatio eſt, ius naturae me iuberet proiicere et temere iactare meum, quod abſurdum; 4. quin et effectus admodum triſtis futurus eſſet, ſi nulla eſſet ad gratitudinem obligatio; quis enim tam ſtolidus eſſet, vt alicui benefaceret? ceſſaret itaque beneficentia inter homines.

§. 8.

Gratitudo opponitur INGRATITVDINI, quae eſt vitium, quo quis beneficia male rependit; id fit dupliciter: *negatiue*, quando bene-

Digitized by Google

factori non benefacimus; ea vocatur SIMPLEX; 2. *poſitiue*; quando ei quaſuis iniurias exhibemus, et haec dicitur ATROX, vel PRAEGNANS: Ciceronem occidebat miles, quem in cauſſa criminali defenderat. Prior ingratitudo repugnat virtuti, poſterior ipſis legibus. Quum enim nemini ſit aegre faciendum, nemo laedendus: dupliciter procul dubio peccat, qui benefactorem laedit.

Hinc facile ſoluuntur quaeſtiones: 1. *An ingratitudo ſit iniuſtitia*? Reſpondet auctor, in animo ingrato in ſe nulla eſt iniuria; ratio eius eſt, quia ad eam nemo perfecte obligatur; praeſtantur enim beneficia ſine ſpe retributionis; ſed tamen diſtingue inter ſimplicem et atrocem vel praegnantem; haec omnino iuſtitiae repugnat, quia repugnaret, ſi etiam alii, qui nobis nihil boni praeſtitit, aegre faceremus. Accedit, quod erga quaſdam perſonas etiam leges gratitudinem praecipiant, e. g. erga parentes, patronos; iniuſtus vero eſt, qui legibus non paret.

2. *An detur actio ingrati*? Multis hanc quaſtionem tractant SENEC. *de benef. VII.* BOECLER. *de actione ingrati.*? Idque plerique negant; ergo diſtingue denuo ingratitudinem ſimplicem, et atrocem: illa non dabit actionem, quia eſt officium imperfectum, gratum eſſe; haec dabit, maxime ſi legibus praecepta. Sic e. g. leges ciuiles dant actionem aduerſus liberos alimenta denegantes; ea eſt ex ingratitudine; eaedem dant actionem aduerſus libertum ingratum, vt reuocetur in ſeruitutem. Quin et ſimplex, ſi legibus praecepta, dat actionem, e. g. ſi quis patrem ſenem et indigum domum ſuam recipere nolit. Conf. THOMAS. *Iuris prudent. diuin. II. 6. 23.*

CAPVT VIIII.

DE OFFICIO PACISCENTIVM.

§. 1.

VT de connexione conſtet, ſciendum eſt, pertractatis adhuc officiis abſolutis, tam perfectis, quam imperfectis, ſequi debere officia HYPOTHETICA. Sed intermiſcuit auctor doctrinam *de pactis*; quia

quia officia hypothetica ſupponunt inſtituta humana, ſermonem, dominium, rerum pretium, et rem publicam. Haec auctor omnia pactis introducta cenſet. Negat equidem TITIVS, verum id eſſe, quia numquam homines conuenerint, vt ſermonem, dominium, cet. introducerent, ſed haec omnia ex conſuetudine eſſe contendit. Verum haec non repugnant; primi, qui haec inuexerant, mortales non aliter id facere potuerunt, quam per pacta, e. g. conuenire debuit inter protoplaſtas, quod velint hoc animal bouem, illud felem, iſtud camelum appellare; conuenire debuit inter familiam, quod quiſque occupaturus ſit, id in eius dominio fore, cet. id vero poſtea alii probarunt et imitati ſunt, itaque ita res abiit in conſuetudinem.

Quidquid ſit de connexione, vtiliſſimum ſane eſt hoc caput, quia pactis fere totum humanum genus conſeruatur, quibus ſublatis et fides, et iuſtitia collabaſceret; de iis itaque diſpiciendum. 1. *quam obligationem producant?* §. 2-4. 2. *quotuplicia ſint?* §. 5-7. 3. *quodnam requiſitum eorum primarium?* §. 8-19. 4. *quomodo paciſci poſſimus?* §. 20-22.

§. 2.

Quaeritur, *quam obligationem pacta producant?* ad id vero reſpondere non licet, niſi pactorum praemittamus definitionem.

Pactum igitur *eſt duorum pluriumue in idem placitum conſenſus, obligationis vel introducendae, vel ſoluendae, vel vtriuſque cauſſa initus.*

Eſt conſenſus.) Quidquid agimus, agimus vel imperio legis, vel ſponte, ſeu libere; ſponte quod agimus, agimus volentes; ergo ſi vult alter, vt agamus aliquid, ad id non tenemur, niſi et nos velimus; quod duo volunt, eſt conſenſus; ergo pactum eſt conſenſus.

Duorum vel plurium.) Poſſunt enim innumeri paciſci; e. g. tota res publica pacto continetur.

Obligationis vel introducendae.) Omne enim pactum aut eſt *obligatorium*, e. g. ſi quis alteri promittit certum; aut *liberatorium*, ſi debitum remittit; aut *mixtum*, ſi tranſigit, adeoque pro vetere obligatione nouam introducit.

Iam facile intelligitur, 1. *cur pacta inter homines neceſſaria ſint*; 2. *quam obligationem producant.*

1. Neceſſaria fuerunt; quia a) officia humanitatis nullam admittunt coactionem, adeoque certus eſſe non poſſum, alterum mihi ea

 praeſti-

praeſtiturum; opus ergo eſt pactis, quibus alter ad ea mihi praeſtanda deuincitur, e. g. indiget aliquis pecunia, eam pauci praeſtituri eſſent ex ſola humanitate, itaque eam mihi ſtipulari cogor; b) ſaepe indigeo rebus alienis; eas nec lex, nec princeps domino eripere poteſt; ſi ergo mihi praeſtandae ſunt, opus mihi eſt domini conſenſu, adeoque pacto; c) ſaepe amicitia et pax inter homines interrumpitur; in bello nihil hoſtis hoſti humanitatis exhibet; opus ergo eſt pactis, quibus pax et amicitia reparetur.

Eleganter ISOCRATES aduerſus Callimachum: *in foederibus et pactis tanta vis eſt, vt pleraeque res tum Graecorum, tum barbarorum ex pactis et conuentis tranſigantur. His enim freti conuenimus, et commercia agitamus, per haec inter nos contrahimus, per haec cum priuatas inimicitas, tum communia bella deponimus, hoc vno tamquam communi bono homines vti non deſiſtimus.*

§. 3. 4.

Nec difficile iam erit demonſtrare,

II. Pacta obligationem perfectam producere, vel neceſſario ſeruanda eſſe.

1. Exigit id ſocialitas, quam auctor pro principio adſumit, nam illa pactis coaleſcit, et tam diu durat, quamdiu pacta ſeruantur; diſſoluitur vero, ſimulac a pactis diſceditur: hinc CICERO oſtendit, etiam latronum ſocietatem conſiſtere non poſſe, niſi pacta ſeruentur; 2. ſin principium amoris ſupponamus, illud exigit, vt alios amemus tamquam nos ipſos; ergo, quod nobis fieri volumus, et alteri facere debemus: iam nihil magis dolemus, quam vbi pacta nobis non ſeruantur; ergo nec nos ea violare debemus.

Notum eſt, Romanos pactis non tribuere obligationem ciuilem, indeque prouenientem actionem: vnde quaeri poteſt, *an idem ius naturae ſtatuat?* CONNANVS *Commentar. iur. ciuil. libr. V. cap.* 1. id demonſtrare conatur, ſequentibus vſus argumentis, a) culpam eſſe, credere promittenti ſine cauſſa; promittere cum cauſſa, eſſe contrahere; culpam ergo eſſe, non contrahere, ſed ſolo pacto confidere; b) pacta ſaepe ex oſtentatione proficiſci:

Regia, crede mihi, res eſt, promittere multa;

Fortunis ergo hominum imminere periculum, ſi pactis obligatio perfecta tribuatur; c) nihil relinqui liberalitati, ſi pacta omnia neceſſario ſeruanda.

Sed

Digitized by Google

Sed reſpondetur, 1. CONNANVM vlterius progredi, quam ICtos Romanos; hi enim pactis tantum obligationem ciuilem negabant, et concedebant, pacta obligare naturaliter; at hic ne naturalem quidem obligationem relinquit; 2. omnia CONNANI argumenta eſſe friuola: a) culpa eſt, fidere homini ſine cauſſa pollicenti, ſed multo maior culpa, immo dolus, promittere, quae praeſtare nolis; illa eſt imprudentia, haec perfidia. An ius naturae dolo adſiſtat? hoc contradictionem in adiecto inuolueret; b) oſtentationis cauſſa promittere, quae praeſtare nolis, eſt dolus, adeoque et hic reſpondendum, quod ad argumentum primum. Nec obſtat, periculum inde imminere fortunis; hoc enim non eſt ab eo, cui promiſſum, ſed ab ipſo promittente; damnum, quod quis ſua culpa ſentit, ſentire non videtur; c) liberalitati tantumdem relinquitur, quantum relinquendum eſt ex mente CONNANI, ſi pacta non obligarent. Nam 1. etiamſi valida ſunt pacta, tamen et ſine pacto poſſum donare, beneficia praeſtare, et alteri quaeuis officia humanitatis exhibere, 2. potius dicendum, liberalitati nihil relictum iri, ſi pacta non obligarent; nam qui ne ea quidem praeſtanda praeſtat, quae promiſit, quomodo praeſtiturus eſt, ad quae ex promiſſo non tenetur; 3. hanc doctrinam vere tollere omnem fidem humanam; nam *fides eſt*, inquit CICERO, *quum ſit id, quod dicitur*. Iam illa fides nititur aut pacto, aut contractu, quia diſcrimen inter pacta et contractus ius naturae ignorat, illudque ex mente CONNANI iure naturae non obligat; nec contractus, quia diſcrimen inter pactum et contractus ius naturae ignorat, illudque ex ſolo iure ciuili eſt, ergo iure naturae plane nulla erit fides.

§. 5.

Quotuplicia ſint pacta, oſtenditur paragraphis ſequentibus. Supra vidimus diuiſionem in pacta obligatoria, liberatoria, et mixta; ſed eam auctor omiſit.

Hinc prima diuiſio eſt, quod pacta ſint vel VNILATERALIA, quae non ſunt, quando fidem damus per actum ſolitarium; (id enim numquam poteſt fieri) ſed quando vnus tantum obligatur, alter nullam obligationem in ſe ſuſcipit, e. g. donatio, promiſſio, mutuum; vel BILATERALIA, quando duo pluresue ſe ſibi inuicem reciproce obligant, e. g. ſponſalia, permutatio, tranſactio. Simile quid contingit in foederibus: nam ea iniri ſolent cum oppreſſo; ita vt potentior promittat ſubſidia, oppreſſus nulla promittat; e. g. Impe-

Imperator cum Republica Raguſenſi ſeu Epidaurica. Aliquando foederati ſibi reciproce mutua auxilia promittunt; veluti hodie Galli, Sabaudi, Hiſpani.

§. 6. 7.

Deinde auctor pacta vel promiſſiones diuidit in *perfectas*, quibus non ſolum obligari volumus, ſed et alteri ius damus, illud, quod promiſimus, a nobis exigendi, e. g. debitor promittit ſe ſoluturum; et *imperfectas*, quibus quidem obligari volumus, ſed alteri tamen non ideo ſtatim ius eſt, id, quod promiſſum, exigendi; e. g. ſincerationes amicorum, promiſſa potentum, patronorum. Sed haec doctrina minus eſt adcurata; nam imperfecta vocantur, aut quia eius modi promiſſiones non obligant ciuiliter, aut quia exſecutio difficilis eſt, e. g. in promiſſis potentum; ſi poſterius, obligatio tamen eſt perfecta. Quamuis enim inter homines deſit exſequutio, quia iudicem non habent: Deus tamen, tamquam auctor iuris naturae, poenas exiget a legem violantibus.

Priore ſenſu omnes promiſſiones producunt ius perfectum; eſt enim officii abſoluti perfecti: *pacta ſunt ſeruanda*, iubet hoc lex, iubet regula iuſti, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

Itaque dicendum potius: *Omnia pacta pure, ſerio, ex deliberato animo inita, perfectam producunt obligationem, quamuis per accidens fieri poſſit, vt exitum non habeant.* Dicimus:

Pacta pure inita.) Nam ſi tacitam in ſe continent conditionem, non exſiſtente conditione non obligare poſſent; tales ſunt promiſſiones amicorum et patronorum, ego te promotum ibo, ego te ex his turbis expediam, ſcilicet, ſi Princeps poteſt perſuaderi, ſi aptus eris officio publico, ſi potero.

Serio inita.) Alias enim deeſt conſenſus: hinc facile patet, ſi ioco quis polliceatur nuptias, diuitias, cet. nullam inde naſci obligationem.

Deliberato animo.) Ergo ſupra oſtendimus, non obligare promiſſa ebriorum, quia conſenſus deeſt; imputantur quidem ebriis actiones neceſſariae, non voluntariae; crimina, non pacta et promiſſiones, *cap.* 1. §. 15.

Per accidens.) E. g. ſi conueniri promittens non poſſit, quia non habet ſuperiorem, e. g. ſi Rex quid promiſit; ſi prudentia eum conuenire diſſuadeat, e. g. ſi potentes, miniſtri aulici promiſerint, ſi quis ante praeſtitum promiſſum non habeat heredem vel

ſucceſ-

Digitized by Google

ſucceſſorem, a quo peti poſſit. Si rem ita concipimus, plane non opus eſt diuiſione illa in promiſſa, et pacta perfecta et imperfecta.

§. 8.

Tertia pars capitis agit *de primariis pacti requiſitis*, quae ſunt 1. *conſenſus*, §. 8—16. 2. *rei poſſibilitas*, §. 17. 18. 3. *libera de re diſpoſitio*, §. 19.

Requiritur *Conſenſus*; ob definitionem, quia eſt duorum vel plurium in idem placitum conſenſus.

Rei poſſibilitas; quia obligationem de dando vel faciendo vel introduco, vel tollo, vel vtrumque facio; dare vero vel facere non poſſum, quod mihi poſſibile non eſt, immo et de quo libere diſponere non poſſum, vnde et tertium requiſitum eſt euidens.

Per *conſenſum* intelligimus duorum vel plurium voluntatum conuenientiam in re, de qua agitur: e. g. rem volo emere, alter vult mihi emendam dare, ego pretium conſtituo 10. aureorum, ille mihi dare vult pro 10. aureis.

Ex ea definitione patet, *conſenſum debere eſſe* 1. *declaratum*, §. 9. 2. *verum*, §. 10—15. 3. *mutuum*, §. 16.

§. 9.

Conſenſum oportet eſſe *declaratum*; quum enim conſiſtat in conuenientia voluntatum, alter autem alterius voluntatem perſpicere non poſſit, conſequens eſt, vt ſignis quibuſdam alteri innoteſcere, adeoque declarari debeat: iam quum declaratio illa fiat ſignis, ea vel in verbis, ſiue ſcriptis, ſiue ore prolatis, ſiue in factis conſiſtunt. Si prius, conſenſus vocatur *expreſſus*, e. g. ſi quis ore interrogat, dabis, alter reſpondeat, dabo; vel ſi mercator ad alterum Lipſienſem ſcribit, rogatque, vt ſibi tot pondo optimi cinamomi pro tanto pretio mittere velit, et alter reſcribit, ſe miſſurum; ſin poſterius, conſenſus erit *tacitus*, ergo hic ſemper praeſupponit factum, ex quibus immediate et apodictice colligi poſſit, alterum conſentire.

Talia ſunt 1. ex more et conſuetudine nutus, quemadmodum conuerſio capitis pro declaratione diſſenſus habetur; itemque conſenſum indicare dicitur dextra, fidei pignus, nec non ſilentium; plerumque enim qui tacet, conſentit, quia non contradicit; plerumque, inquam; nam ſaepe quis ex indignatione et contemtu

tacet. In aulis Principes tacent, vbi nec concedere, nec indulgere volunt: vnde frequens in aula prouerbium: nulla reſponſio reſponſionis loco eſt; 2. ex conuentione contrahentium, e. g. qui hoc ſentitis in hanc, qui alia omnia in illam partem diſcedite, qua ſentitis; talis Athenis et inter Chriſtianos veteres recepta χειροτονία, apud Coſacos proiectio pileorum; 3. ex praeſumtione, e. g. ex redditione chirographi colligitur remiſſio debiti, *L. 2. D. de pact.* ex redditione pignoris remiſſio pignoris, ex continuata habitatione et vſu rei tacita reconductio.

Adiiciendae tamen quaedam obſeruationes; *a*) ſigna debere eſſe voluntaria; hinc ſtolide quis colligeret, ſenem hunc noluiſſe accipere ſolutionem, quia caput quaſſarit, quum caput ſenio tremuerit. Ludimagiſter moribundum interrogabat, an filium heredem inſtituat? addebat, illum annuiſſe, quum moriens caput ſubmitteret; *b*) facta non debere habere aliam rationem; nam ſi conſtat de alia ratione, fruſtra inde elicitur conſenſus tacitus, e. g. ſi redderem debitori meo chirographum, vt defectus ſuppleatur, fruſtra hic diceret, ſibi remiſſum eſſe debitum; ſi debitori pignus commodarem, vt eo die nuptiali vtatur, fruſtra hic inde probaret, ſibi a me remiſſum eſſe ius pignoris; denique ſi quis migrare volentis inquilini vtenſilia retineret, fruſtra diceres, inquilinum relocaſſe aedes; *c*) non confundendum eſſe conſenſum tacitum et praeſumtum, ille eſt verus, hic contra fictus; ille ſupponit ſubiectum habile; qui enim non poteſt conſentire expreſſe, is nec tacite poteſt; at praeſumtus poteſt et locum habere in furioſo, infante, abſente, ignorante, qui nec expreſſe, nec tacite conſentire poteſt. Errauit hunc errorem PVFENDORFF. *de iur. nat. et gent. libr. III. cap. 6.* vbi tutelam ex conſenſu tacito pupilli repetit; illum agnoſcit ius naturae, hunc ciuile tantum, et quidem in omnibus quaſi contractibus.

§. 10.

Conſenſum oportet eſſe VERVM; ex definitione autem ſupra §. 8. data patet, verum illum eſſe non poſſe, niſi quis 1. intelligat, qua de re agatur; eiuſque diſtinctam ideam habeat; hinc non conſenſit Iacobus et Labanus, quin ille de Rahele, hic de Lea ſentiret; 2. liberam voluntatem habeat, vt in idem, quod alteri placet, adpetitus ferri poſſit, adeoque non conſentiebat Carolus V. Imperator, et Franciſcus I. Rex Galliae, quum hic petens Mediolanum

Digitized by Google

ſanum a Carolo per Galliam iter facienti reſponderet, quod vult frater meus et ego volo.

Ex hoc principio patet, conſenſum verum impedire 1. *furorem, amentiam, infantiam, ebrietatem*, §. 10. 11. 2. *errorem*, §. 12. 3. *dolum*, §. 13. 4. *metum*, §. 14. 15.

De furore, amentia, infantia nullum eſt dubium, quum vſu rationis deſtituantur; *quomodo vero conſentiant in id, quod non intelligunt? at de ebriis res altioris indaginis videri poſſet.* Quamuis enim et hi rem non intelligant, adeoque conſentire non poſſint, tamen haec ignorantia eſt in ſe quidem, ſed non in ſua cauſſa inuoluntaria; culpa plerumque ſua in hunc ſtatum inciderunt. Sed 1. diſtinguendum inter ebrietatem inuoluntariam et voluntariam: in illa non obligatur quiſquam, quia ſine culpa contracta; in hac obligatur. Diſtinguendum denuo 2. an ſit modica, an ſumma: illa non impedit, quo minus quis ſciat, quid agat, adeoque obligatur, ſi pactus eſt, quia conſenſit. Hinc gentium mos de publicis priuatiſque negotiis inter pocula agendi; fuit hic mos Germanis quoque, TACIT. *de morib. Germ.* Perſis, Athenienſibus, CVRT. *VII*, 4. Contra ſi ſumma ſit ebrietas, diſtinguendum, 3. an actio ſit neceſſaria, legibus prohibita, vel praecepta, an arbitraria: priore caſu obligatur conſentiens e. g. delinquens, poſteriore non obligatur. Ratio diſcriminis eſt, *a*) quia poſteriore caſu agere et non agere potui ſalua lege, priore non potui; *b*) priore caſu actus fuit ſolitarius, poſteriore alter mecum contraxit. Id vero dum egit, aut ipſe ſobrius ſciuit me ebrium eſſe, vel ipſe quoque ebrius fuit; ſi prius, ipſe in dolo fuit, adeoque fructum ex ſua malitia capere non debebit; ſin poſterius, neuter conſenſit, adeoque nullum initum eſt pactum. Elegantem Flandrorum conſuetudinem refert NIC. BVRGVNDVS in *praefat. conſuetudinum Flandrorum* de contractibus in taberna vinaria contractis, recedere nempe iis licere ante meridiem inſequentis diei.

§. 11.

Quum oſtenſum ſit, *infantiam* impedire conſenſum §. 10. quaerit auctor. *quo vſque ea duret, et quando pubes fiat homo?* recte reſpondet, hoc definiri in iure naturali non poſſe, hoc enim requirit propoſitiones mere vniuerſales, et quae toti generi humano applicari poſſint. Talis autem propoſitio hic inueniri non poteſt, 1. quia alii citius, alii tardius propter temperamentum corporis adoleſcunt:

leſcunt: 2. quia in quibuſdam ingenium praecocius, in quibuſdam tardius; 3. quia et climata hic diſcrimen aliquod faciunt, ac potiſſimum 4. educatio efficit, vt quidam reliquis ſapiant citius.

Antiqui philoſophi et mathematici, inprimis genethliaci, ab Aegyptiis didicerunt, ſingulis ſeptenis annis corpora, octonis mentes quaſdam mutationes ſubire; hinc pleraeque gentes hos annos climactericos pro principio ſumſerunt.

Hinc Romani annum pubertatis 14. plenam pubertatem anno 18. infantiam anno 7. finiri ſtatuerunt. Saxones quoque anno 21. finiunt minorennitatem, i. e. anno climacterico tertio.

Sed hoc principium quoque, quod latius deduxit CENSORINVS *de die natali*, et indemonſtrabile eſt, et ſuas patitur in hominibus exceptiones. Itaque nihil ſupereſt, quam 1. vt vel ex animo, vel ex mentis acumine ipſoque corporis habitu iudicetur, an quis ad conſentiendum habilis ſit; (Haec olim ſententia Caſſianorum. *Vlp. Fragm. XI.* 28.) vel 2. imperantes in ſtatu ciuili annos definiant, quod et vbique fieri, factumque eſſe nouimus.

Ceterum et hoc fundamentum eſt, ex quo 1. *tutelam* eſſe iuris naturalis colligimus; quum enim pleraque expediantur in vita pactis, iiſque carere non poſſimus (§. 2.), ad pacta requiratur conſenſus verus (§. 10.), is vero ab impuberibus exſpectari non poſſit, conſequens eſt, vt alii conſenſum ſuppleant, ac ſic fiant pupillorum tutores; 2. ex eodem fundamento colligimus, aequiſſimam eſſe ſiue tutelam, ſiue curatelam furioſorum, amentium, ſimiliumque perſonarum miſerabilium ob eamdem rationem; 3. vtroque caſu praerogatiuam merito concedendam eſſe propinquis, amicis, cognatis. Quum enim aliorum conſulere commodis ſupponat amorem, amor autem quam maxime cadat in propinquos, his praerogatiua ceteris paribus merito conceditur; 4. tutores hos merito ea omnia agere, quae ipſe pupillus agere nequit, adeoque eorum nomine paciſci, adminiſtrare, cet. 5. eoſdem adminiſtrare tamdiu, quamdiu durat cauſſa; ceſſante vero ea, ceſſare quoque tutelam; 6. finita tutela merito poſci rationem; ad eam enim obſtrictus eſt, quicumque res alienas adminiſtrat.

§. 12.

Conſenſui quoque obſtat *error*, quem ſupra definiuimus diſcrepantiam idearum ab obiecto: ſi diſcrepant ideae ab obiecto, de alio obiecto cogito, quam quod reuera adeſt; ergo non conſentio; e. g. Iacobus, dum Leam duxit pro Rahele, non conſenſiſſe dici poteſt.

At

Digitized by Google

At facile tamen patet, non omnem errorem pactum vitiare: primo enim ſupra vidimus, errorem eſſe vel vincibilem, vel inuincibilem; *inuincibilem* errorem omnem impedire conſenſum, dubio caret, ergo eiuſmodi pactum non valet, e. g. ſi quis morboſum animal pro ſano emerit; *vincibilis* vel *difficilius* deprehenditur, adeoque merito conſenſum impedit, e. g. ſi quis rei gemmariae imperitus adamantem occidentalem pro orientali emerit, vel *facile* deprehendi aut euitari potuiſſet, et tunc conſenſum non impedit. Reuera enim conſentit, qui, dum errorem euitare potuiſſet, rem diligentius explorare noluit, itaque hic regula eſt:

Error in dubio nocere debet erranti.

Germani eleganter: *wer die Augen nicht aufthut, thue den Beutel auf.*

Sed quum dicimus in dubio, ex natura erroris et conſenſus iudicandum de exceptionibus; tales auctor tres tradit, quum regulas tradere debuiſſet: a) quoties aliquid tamquam conditionem ſupponimus, ea deficiente conſenſiſſe non videmur, e. g. promitto matrimonium, ſi doctor fueris; (fama nunciarat militem in praelio occubuiſſe. Pater mutarat teſtamentum. *Valer. Max. VII.* 7. 1.) b) ſi in errorem fuerim impulſus ad contrahendum, re integra poenitere licet; hoc falſum, quia licet errauerim, mea tamen culpa eſt; in dubio autem error nocere debet erranti; c) vbi circa ipſam rem, eiuſque ſubſtantiam erratum, error merito conſenſum impedire videtur, non, ſi error circa accidentalia; e. g. ſi quis aureum putans horologium inauratum emat, non conſentit; ſin a Titio emerit, quum vellet emere a Caio, conſentit, pactumque ratum eſt. Ita auctor ſuo more ſine fundamento. Nos exceptiones accuratius ita concipere poſſumus: *Quoties error eſt efficax, non nocet erranti*; *quoties concomitans tantum, nocet.*

§. 13.

Impedit porro conſenſum *dolus*, qui eſt propoſitum alterum in errorem inducendi, qui illi detrimentum inferat. Dolus hic vel eſt a) *a paciſcente*, et tunc non obligatur deceptus, 1. quia reuera non conſentit, 2. alter verſatur in delicto, cui iura non adſiſtunt; b) *a tertio*, et tunc etiam quidem non conſentio, ſed delictum non eſt penes eum, quocum pactus ſum, ergo hic me non laeſit, adeoque nulla cauſſa eſt a pacto vel contractu diſcedendi:

at poſſum tertium illum, qui me decepit, conuenire in id, quod intereſt.

Hinc non difficile eſt iudicare de regulis auctoris. 1. Prima eſt veriſſima, dolus enim a tertio adhibitus nemini poteſt imputari, niſi doloſo; 2. ſecunda itidem rectiſſime ſe habet, nam dolo ius naturae non adſiſtit, nec quiſquam debet ex malitia ſua fructum capere: 3. diſtinctionem inter dolum cauſſam contractui dantem et incidentem ius Romanum inuenit, adeoque non eſt iuris naturae, et hinc regula haec ſuperflua eſt, et ad ſecundam poteſt referri; 4. vltima regula plane non pertinet ad dolum, ſed ad errorem potius in accidentalibus, interim vera eſt per ea, quae §. 12. diximus.

§. 14. 15.

Quarta cauſſa impediens conſenſum eſt METVS, de quo tamen auctor eodem fere modo philoſophatur, ac de dolo, id eſt, confuſe admodum. *

Primo ait, metum accipi dupliciter, vel 1. pro ſuſpicione probabili, fore, vt ab altero decipiamur, aut 2. pro vehementi animi terrore, orto ex alterius vi et intentato malo; nam e. g. qui non ſine inſigni ſuſpicione gemmas ab ignoto emit, metuit, et cui vis armis intentatur a latrone, itidem metuit. Deinde de vtroque genere metus dat regulas, de primo agit §. 14.

1. *Qui confidit alterius promiſſis, cui parum fidei eſt, pactum impugnare nequit.*
2. *Si pactum iam initum, ob ſolam ſuſpicionem meam ab eo reſilire non poſſum.*
3. *Si inito pacto emergant indicia, vt mihi, ſi ex mea parte promiſſis ſtetero, illudat, iure exigere poſſum cautionem.*

Similes regulas dat deinde §. 15. de metu, qui ex alterius vi oritur. Sed multa ſe hic et in tota hac doctrina male habent; nam 1. ſuſpicio de dolo non eſt metus, quia ſuſpicio eſt coniectura vergens in deteriorem partem; coniectura autem ad intellectum, non ad voluntatem pertinet; 2. miſcet auctor regulas prudentiae et de iuſto; ad ſolam tamen prudentiam pertinet regula 3. §. 14.

Nos

* HOBBESIVS cap. II. §. 11. cum ſtoicis plane negat metum pacta vitiare. 1. quia alias et pactum viciaretur quo res publicae coaluerunt: 2. quia ſic non teneretur captiuus ad . . . ſoluendum. Similem doctrinam defendit GROTIVS *II.* 2. 7. refutatus a PVFENDORFFIO *III.* 6. 12.

Nos itaque diſtinguimus inter metum leuiori et maiori vi extortum. Terror Panicus neminem ab obligatione liberat, quia vanus eſt, et ratio ei facile reſiſtere potuiſſet: at ſi atrocior vis, taliſque ſit metus, qui et in virum conſtantem cadit, diſtinguendum eſt, ſitne alteri ius cogendi, an non? priori caſu pactum validum eſt, poſteriore non.

Rationes ſunt a) quia obligatio et ius ſunt correlata; vbi ergo ex vna parte ius non fuit cogendi, ibi ex altera parte non eſt obligatio; b) ſi praeſtandum eſſet latroni; quod coactus promiſi, naſceretur inde abſurdum, eum praemium exigere poſſe, quod me non occiderit. Eleganter HORATIVS, *Epiſt. I. 16. 46. ſequ.*

Nec furtum feci, nec fugi, ſi mihi dicat
Seruus: habes pretium, loris non vreris; aio.
Non hominem occidi: non paſces in cruce coruos.

Hinc facile patet, cur metus reuerentialis ſecundum *reg. 2. §. 15.* non liberet ab obligatione. At contra non minus intellectu facile eſt, non obligari quemquam ex promiſſo latroni, qui illud iniuſtiſſima vi extorſit.

Inde etiam ſolui poteſt quaeſtio, *an locus exceptioni metus ſit aduerſus pacem?* bello ſane illa extorta eſt, adeoque vi et metu; quis ignorat, quantum terrarum pace Vltraiectina, et Raſtadienſi ceſſerit Imperatori? ſed bellum eſt medium iuſtum cogendi liberam gentem, adeoque idem, quod actio in re publica, ergo procul dubio valeret pactum vel tranſactio, ad quam aduerſarium actione iudiciali inſtituta adegerim; ita valebit etiam pax, ad quam quis bello coactus eſt.

Obiicitur, poſſe eſſe bellum iniuſtiſſimum? Reſp. at alterum id negare, idque pro iuſto habere; iam in mundo non eſt iudex, qui pro vno vel altero poſſit pronuntiare, ergo praeſumitur bellum iuſtum fuiſſe, adeoque et pacem initam valide obligare. Conf. GVNDLING. *de efficient. met.* Aliud ergo, ſi princeps a ſubditis carcere cogatur ad aliquid promittendum, e. g. Maria, regina Scotiae, in carcere ceſſerat filio 13. menſes nato regnum; id pactum poſtea Scotiae proceres irritum pronunciarunt. Vid. CAMBDEN. *ad annum* 1564. THVANVS, *Hiſtor. libr. XXXXII. ad eumd. ann.*

§. 16.

Diximus, conſenſum debere eſſe declaratum et verum: at debet etiam

etiam eſſe mutuus, quia *pactum* eſt duorum vel plurium in idem placitum conſenſus.

Ex eo patet, in omni pacto eſſe debere PROMISSVM et ACCEPTATIONEM: eorum vtrumque in pactis vnilateralibus eſt ſimplex, e. g. Titius mihi donat librum, ego accepto; in bilateralibus contra vtrimque et promiſſum et acceptatio occurrit; e. g. venditor promittit rei traditionem, emtor acceptat; emtor promittit pretium, venditor acceptat.

Praeterea acceptatio etiam tacita ſufficit, modo quis non contradicat; e. g. ſi quis donanti geſtu teſtatur, ſibi donationem gratam eſſe; aliquando etiam praeſumitur acceptatio ex antecedente rogatione, e. g. rogat quis centum ſibi mutuo dari, ego promitto, nulla hic opus eſt noua acceptatione, quia illa iam in anteceſſum facta eſt.

In iure ciuili et eccleſiaſtico quaedam promiſſa occurrunt, quae ſine ſubſequente acceptatione valere dicuntur, nimirum

POLLICITATIO, ſi quis rei publicae vel ciuitati aliquid ex iuſta cauſſa promittit; ad id enim promittens tenetur, quamuis nemo nomine rei publicae acceptarit; e. g. ſi quis pollicitus ſit, ſe moenia refecturum ſuis ſumtibus. Vid. *tit. D. de pollicit.*

VOTVM, quando Deo quid promiſſum, e. g. ſi quis Deo promiſerit ieiunium, legatum ad pias cauſſas.

Enim vero negatur, alterutrum ſine acceptatione eſſe; pollicitationem enim in anteceſſum pro re publica acceptauit legiſlator, dum lege cauit, pollicitationem eiuſmodi eſſe adimplendam. Et Deus procul dubio quoque acceptat promiſſum ſibi ab homine factum, adeoque perfidus eſt, qui votum violat.

Ex eo vero principio facile patet, *quaenam demum vota id nomen mereantur?* Reſp. quaecumque acceptauit Deus; acceptare autem nec vult, nec poteſt, quae ipſius legi, rectaeque rationi repugnant; acceptat ergo votum poenitentiae, precum, virtutum; non autem acceptauit procul dubio votum Iephtae de filia mactanda, nec magis acceptare videri poteſt vota monaſtica, et alia ad ἐθελοθρησκείαν pertinentia.

§. 17. 18.

Habuimus primum pactorum requiſitum: ſequitur alterum, REI POSSIBILITAS. Quum enim pactum ſit conſenſus de obligatione introducenda vel tollenda; vtroque vero caſu aliquid dandum, faciendum, remittendumue ſit, conſequens eſt, vt naſci poſſit obligatio,

Digitized by Google

gatio, ſi quid dari, fieri, remittiue nequeat, e. g. ſi res, de qua pactus ſum, quamque promiſi, ſit impoſſibilis.

Impoſſibile eſt, quidquid fieri non poteſt: vt aliquid fieri non poſſit cauſſa ſunt impedimenta: ea vel ſunt a natura. vel a lege; ſi a natura, dicitur eſſe aliquid impoſſibile phyſice, e. g. coelum attingere; ſin a lege, impoſſibile aliquid eſt moraliter, e. g. hominem occidere.

Impedimenta porro obiiciuntur vel omnibus ſine diſcrimine; tunc aliquid impoſſibile eſt abſolute; vel quibuſdam tantum, et tunc impoſſibile quid eſt reſpectiue, reſpectu videlicet eius perſonae, quae quid praeſtare debebat, e. g. ſcriptum Sinicum interpretari mihi eſt impoſſibile, at non aliis; alterius ſcire cogitationes et mihi et aliis impoſſibile eſt.

Iam facilis quidem regula:

Impoſſibilium nulla eſt obligatio.

At quum impoſſibilitas ſit ab impedimento, diſtinguendum, utrum illud ab ipſo promittente ſit, an a tertio, an a natura vel lege. 1. Si a promittente ipſo, regula erit: *Impoſſibilitas praeſtationis a culpa ipſius promittentis orta ab obligatione non liberat*; e. g. non liberat obtenta impoſſibilitas debitorem; qui bona abalienauit. 2. Sin a tertio, tunc non quidem tenetur promittens, ſed tamen is, qui impediuit, e. g. commodatarius equi non tenetur, ſi a fure ſubtractus, at fur tenetur. 3. Si denique a natura vel lege, non tenetur promittens, e. g. promittens Salam ſe ebibiturum, vel hominem occiſurum, non tenetur.

Obiici poſſet, at in culpa eſſe, qui tale quid promiſerit? Reſp. in culpa quoque pari eſſe, qui tale promiſſum acceptauit. Accedit, quod vere non adeſt conſenſus in praeſtationem, ſed in non praeſtationem; aut inſaniuerunt, aut iocati ſunt, qui conſenſerunt in aliquid impoſſibile.

Ex eo ergo patet, ex promiſſo quoque impoſſibili moraliter nullam naſci obligationem, adeoque 1. nec promittentem rem teneri praeſtare; dupliciter enim peccaret, ſi fidem ſeruaret; 2. nec eum poſſe promiſſum praemium exigere; 3. nec non praeſtantem conueniri poſſe ad praemium repetendum; 4. nec qui promiſſum praeſtitit, petere poſſe indemnitatem, ſed 5. Deo obligatos eſſe ad poenam. Contradictio enim eſt, leges aliquid prohibere, et aliquem tamen cogere ad factum lege prohibitum.

Digitized by Google

§. 19.

Tertium denique pactorum requiſitum eſt LIBERA DE RE DISPOSITIO. Ex eo patet, 1. pupillum vel in patria, vel in dominica poteſtate conſtitutum nihil poſſe promittere; 2. circa rem alienam neminem eſſe poſſe liberalem; 3. poſſe tamen aliquem promittere circa rem alienam, a) *diligentiam*, qua adhibita et probata tunc liberatur; b) *indemnitatem*; c) *ipſam rem*, ſi perſona ſuae poteſtati ſubiecta eſt, e. g. promittit quis, filium ſuum alterius cauſſam acturum; 4 non poſſe me aliquid promittere, in quo alter iam habet ius quaeſitum, e. g. non poteſt noua ſponſalia inire, qui iam alii fidem dedit de matrimonio. Conf. HERTII *Diſſ. de obligatione alium daturum facturumue*. Et hactenus vera eſt regula, *Qui prior tempore, potior iure eſt*.

Obiici poſſet, *ſaepe tamen poſterius pactum valere et derogare priori?* Reſp. diſtinguendum, vtrum iidem, qui antea pacti ſunt, inter ſe de nouo paciſcantur, an de nouo quis paciſcatur cum tertio; priore caſu pactum poſterius eſt potius priore; poſteriore caſu qui prior eſt tempore, potior iure. Deinde diſtinguendum eſt inter ius naturae et ciuile; regulas iuris naturae iam vidimus; iure ciuili diſtinguitur inter ius in re, et ad rem, et illud praefertur, hinc e. g. ſi prior emi, alteri prius traditum, huic ius eſt potius, quia per traditionem conſequitur ius in re.

§. 20.

Supereſt vltima pars capitis, in qua diſquiritur, *quotuplici modo paciſci poſſumus?* Reſp. 1. *vel pure, vel ſub conditione*, §. 20. 2. *vel per ſe, vel per alios*, §. 21. deinde ſubnectitur *tranſitio ad caput ſequens*, §. 22.

Paciſcimur PVRE, quoties nullam circumſtantiam futuram adiicimus; EX DIE, vel IN DIEM, quoties adiicimus circumſtantiam temporis; SVB CONDITIONE, quoties aliam adiicimus circumſtantiam.

Eſt ergo CONDITIO adiectio circumſtantiae eum in finem, vt actus imperfectus ab eius euentu ſuſpendatur, perfectus eo reſoluatur, e. g. vendam tibi aedes pro 1000. ſi hac hieme nemo plus obtulerit, eſt conditio ſuſpenſiua; trado tibi aedes pro 1000. ſed reddas eas, ſi quis hac hieme plus obtulerit, eſt conditio reſolutiua.

Condi-

Digitized by Google

Conditionem vulgo diuidunt in POSSIBILEM et IMPOSSIBILEM, ſed reuera conditio impoſſibilis ne conditio quidem eſt, quia actum nec ſuſpendit, nec reſoluit.

POSSIBILES denuo ſunt vel *poteſtatiuae*, quae in naturali poteſtate ſunt, e. g. dabo 100. ſi ſtudium iuris elegeris; *caſuales*, quae a prouidentia diuina pendent, e. g. dabo 100. ſi cras nauis redierit; *mixtae*, quae a prouidentia diuina et certo reſpectu a meo arbitrio pendent, e. g. dabo 100. ſi Maeuiam vxorem duxeris. Ea vera quidem quodam modo ſunt, niſi quod vix vlla eſt poteſtatiua conditio, quum multa cadant inter calicem ſupremaque labra. At in iure naturae non habent vſum, ac ne in iure quidem ciuili habent vſum in doctrina de pactis, ſed in vltimis voluntatibus. Regulae potius obſeruandae:

I. Promiſſa pura ſtatim obligant, ac proinde ſtatim peti poſſunt, leges tamen ciuiles plerumque concedunt puſillum laxamentum.

II. Promiſſa ex die vel in diem debentur a certo tempore, vel ad certum tempus; ergo ius naturae ignorat ſubtilitates iuris ciuilis, quo promiſſa in diem perpetuantur, et exceptione excluduntur.

III. Promiſſa ſub conditione poſſibili ſuſpenſiua non obligant, niſi exſiſtente conditione.

IIII. Pacta ſub conditione poſſibili reſolutiua inita diſſoluuntur exſiſtente conditione.

V. Pactum ſub conditione impoſſibili initum irritum eſt, ſiue phyſice impoſſibilis ſit res, ſiue moraliter. Agnoſcit hanc regulam etiam ius ciuile; at in vltimis voluntatibus aliter ſe res habet, vbi conditio impoſſibilis pro non adiecta habetur. Ratio diſcriminis eſt, quia in conditionem impoſſibilem heres vel legatarius non conſentit, adeoque vel iocatus eſt, vel non ſatis ſanus fuit.

VI. non impletur conditio impoſſibilis per cauillationem. CORN. NEP. *Miltiad. cap.* 2.

§. 21.

Deinde paciſcimur vel *per nos ipſos*, vel *per alium*, eumque vel *nullo mandato* inſtructum, e. g. ſi amicus mihi ſtipuletur 100. hoc pactum non valet iure ciuili, §. 4. *Inſt. de inutil. ſtipul.* at iure naturae nulla eſt ratio, cur valere non debeat, quia alter vtilitatem meam promouit, idque ratum habere poſſum; vel *mandato inſtructum:* hoc porro eſt vel 1. *generale*, vbi omnia relinquo alterius arbitrio, e. g. eme mihi domum; 2. *ſpeciale*, vbi praeſcribo ipſi

omnes circumſtantias, e. g. qualem, in qua platea, quanti emere debeat. Iam regulae faciles:

I. Quod alii promiſi in vtilitatem tertii, ſeruandum eſt.

II. Quod egit, qui generale mandatum habuit, ratum habendum, modo dolus non acceſſerit, vel culpa plane enormis.

III. Quod pactus eſt is, cui ſpeciale mandatum dedi, ratum habere teneor, ſi fines mandati non exceſſerit.

Quid ſi minoris emerit? Reſp. ſi res talis, qualem emtam volui, teneor; ſi nulli mihi vſui ſit, non teneor. *Quid ſi fines exceſſerit, an non teneor ad ſummam ſaltem concurrentem?* Affirmatur, quia ſic nullum patior detrimentum, et alter damnum fert, quod ſua culpa accidit.

§. 22.

Vltima paragraphus non niſi tranſitionem ad caput ſequens continet. Egimus hactenus de officiis abſolutis, in quibus inſtitutum humanum non ſupponitur; ſequi debebant hypothetica, quae tali inſtituto nituntur. Quum vero pleraque eius modi inſtituta per pacta introducta ſint, auctori viſum eſt, praemittere doctrinam de pactis.

Hoc abſoluto iam ad ipſa officia hypothetica progredimur, quorum quum ſint quatuor, auctor agit 1. *de ſermone, cap.* 10. 11. 2. *de dominio, cap.* 12. 13. 3. *de rerum pretio, cap.* 14. 15. 16.

CAPVT X.

DE OFFICIO SERMOCINANTIVM.

§. 1.

PRimum inſtitutum humanum, ex quo officia hypothetica fluunt, eſt *ſermo*, circa quem auctor duo explicat officia: 1. *circa vim ſignificatiuam, §.* 1. 2. 2. *circa eiuſdem vſum, §.* 3. *ad fin.* Sed neutrum ſatis intelligitur, niſi praemittatur definitio.

Sermo eſt vox articulata ex impoſitione hominum ſignificans, quo animi ſenſa diſtincte cum altero communicamus.

Vox.) Hinc ſermo non eſt, quando inter nos aliquid ſignifica-

mus

Digitized by Google

mus nutu, geſtibus, ſimilibusque ſignis. Sic MOLLERVS, Profeſſor Altdorffinus, ſcripſit *de oculiloquio et pediloquio.*

Articulata) i. e. dentibus, palato, lingua et gutture ita temperata et fracta, vt diſtincta vocabula prodeant, ergo nudus ſonus, qualem edunt vaccae, aliaque animalia, non eſt ſermo. Atqui et animalia diſtincta quaedam vocabula ſeu voces articulatas proferunt; e. g. cuculus, rana, nec is tamen ſermo dici poteſt; hinc additur.

Ex impoſitione hominem ſignificans.) Nam ranae voces articulatae nihil ſignificant, nec ex impoſitione hominum, nec ex impoſitione ranae: at notum tamen eſt, pſittacum loqui diſcere, et alias aues diſcere certas ſententias, e. g. ſalue Auguſte, credo in vnum Deum, cet. at nec is ſermo eſt, quamuis ex impoſitione hominum ſignificet; additur ergo:

Quo ſenſa animi cum altero communicamus.) Pſittacus vocat aliquam, *coquette*, ſed ſine animo iniuriandi, neſcit, quid loquatur; homines autem eius modi voces articulatas proferunt, vt alii id intelligant, et tamen nullum eſt dubium, animalia quoque ſenſa animi ſono indicare. Alium enim ſonum edit canis iratus, alium ludibundus, alium dolorem ſentiens et timidus, alium frigus ſentiens. At rem omnem conficit vnum, quod additur, aduerbium:

Diſtincte.) Canis quidem indicat, ſe dolorem ſentire, ſed non narrat, quid dolorem operetur: homo vero diſtincte per ſermonem omnes cogitationes, reique cauſſas et circumſtantias indicat.

Vnde dicere poſſumus, plane parallela eſſe rationem et ſermonem: illa eſt ſermo internus, hic ratio externa ſeu extrinſecus ſeſe exſerens.

Quamuis ergo ita recte ſeſe habeat definitio, vocis tamen iſtius articulatae loco et aliis ſignis vtimur, quae itidem valent ex impoſitione hominum, qualia ſunt 1. litterae vel ſcriptura, 2. nutus et quaſſatio capitis, 3. manus, pedes, oculi.

Quum ergo loco ſermonis ſint: regulae de ſermone et his ſignis recte applicantur.

Iam facile patet, quis finis ſit doni huius diuini plane incomparabilis: ſane enim Deus nobis ſermonem nec ſui, nec noſtri, nec animalium aliorum cauſſa dedit; *non ſui cauſſa*, quia cogitationes noſtras ſcit ſine noſtro ſermone; *non noſtri cauſſa*, quia et nos ſine ſermone intelligimus; denique *non aliorum animalium cauſſa*, quia haec nos non intelligunt; ergo *proximi cauſſa.*

O 3 Quum

Quum ergo proximum teneamur amare tamquam nos ipſos, neceſſe eſt, vt ſermone quoque non aliter vtamur, quam quemadmodum eo vti volumus erga nos proximum noſtrum.

Inde recte auctor colligit regulam: *Neminem ſermone aut aliis ſignis alium decipere debere.*

§. 2.

Iam primum ergo officium CIRCA SIGNIFICATIONEM ſermonis facile intelligitur. Verba valent ex impoſitione hominum: impoſitio illa facta primum conſenſu plurium, mox aliorum, qui imitati ſunt. Itaque

I. Quiſque obligatus eſt ad eam ſignificationem voci tribuendam, quae conſenſu hominum vocabulo data eſt; nam a) ad id tenetur ex pacto; b) exigit et hoc finis ſermonis, quippe inutilis futurus, niſi recepta ſignificatione vtar. Eleganter MARCELLVS apud SVETONIVM: *tu, Caeſar, ciuitatem potes dare hominibus, verbis non potes.*

II. Quiſquis vocabulo vtitur inter homines recepto, ei non fit iniuria, ſi eo ſenſu accipiatur, qui receptus eſt, e. g. ſi quis principem vocet tyrannum, virum in dignitate conſtitutum barbarum, fruſtra ſe excuſaret, quod per barbarum intellexerit extra Graeciam natum, per tyrannum regem.

III. Mutatam ſignificationem etiam in ſermone eſſe obſeruandam. Verba valent ſicut nummi, et in aliam plerumque ſignificationem degenerant, e. g. fur hodie non ſignificat ſeruum, ſed rapacem hominem, olim ſignificabat ſeruum:

Quid domini faciant, audent quum talia fures?

IIII. Definitiones quidem nominales eſſe arbitrarias, ſed eum tamen ſtolide agere, qui vocabulum plane aliter definit, ac alii homines ſolent. Sic e. g. Plato ideam vocat exemplar rerum omnium animo obuerſans; alii philoſophi obiectum intellectus proprium. Iam ſi quis diceret, ſe intelligere per ideam figuram quatuor lineis incluſam, nemini quidem faceret iniuriam, at parum tamen ſapere videretur.

V. Neminem alteri illudere debere vocabulis nihil ſignificantibus. Si quis diceret, ſe vidiſſe pulcherrimum blictri, illuderet alteri, blictri enim vox nihili eſt. At re vera tamen homines ſaepiſſime vtuntur eius modi vocabulis nihil ſignificantibus, e. g. fatum, fortuna, ſympathia, antipathia, vis attractiua.

Digitized by Google

VI. Si quis inuſitata voce vel phraſi vtatur, eum teneri, vt eam alteri explicet, et, ſi explicare non poſſit, non aegre ferre debere, ſi vel ignorantiae, vel fraudis arguatur: v. g. Entelechia Ariſtotelis.

§. 3. 4.

Quod ad vſum ſermonis attinet, ille quoque ex regula ſupra allata rectiſſime intelligitur. Quum enim tenear ſermone ita vti erga alium, quemadmodum alium eo vti volo adverſus me, ego vero nolim, vt quis mihi veritatem vel bona verba deneget, ſi habeam vel ius perfectum, vel imperfectum talia exigendi, ſane nec ego haec alii denegare debeo.

Ex quo patet,

1. Non ad omnia euulganda quem teneri, quae cogitat; ſic nemo tenetur dicere, quam diues ſit, cet.

2. Tacere aliquando praeſtare, quam loqui, e. g. ſi quis arcana amici non prodit; PIND. *Nem. od.* 5. non omnis veritas aperiens faciem eſt vtilis: ſed ſcire tacere eſt ſaepe ſapientiſſimum inter homines.

3. Iure perfecto nos ad veritatem dicendam adſtringi, a) quoties alter ius ex pacto habet, eam a me exigendi; ſic in ſpecula poſitus diſſimulare non poteſt hoſtis aduentum; contrahens non debet diſſimulare rei, de qua contrahitur, qualitates; b) quoties eam exigit officium, e. g. docens veritatem nec diſſimulare, nec corrumpere poteſt; c) quoties tranquillitas publica ſilentio laederetur, e. g. coniurationem aduerſus principem vel rem publicam nemo tacere poteſt; d) quoties imperium adeſt legitimum, vi cuius quis veritatem a me exigere poteſt, e. g. parentes, magiſtratus.

4. Iure quoque imperfecto a nobis exigi poſſe veritatem, et verba bona, quoties id mihi non nocet, et alteri prodeſt; eſt enim hoc officium humanitatis et innoxiae vtilitatis, ad quod nemo non obligatus eſt; hinc a) ſalutans eſt reſalutandus; b) triſtis ſolatio erigendus; c) proximus de imminente damno praemonendus; d) erranti monſtranda via; e) ignorans docendus.

§. 5.

Quum ergo appareat ex antecedentibus, non ſemper nos obſtrictos eſſe ad ſenſa animi alteri pandenda, quaerit auctor, 1. *An aliquid liceat diſſimulare,* §. 5. 2. *An aliquando verbis obſcuris,*

imma

immo quodam modo ambiguis vti liceat, §. 6. Prius hac paragrapho adſirmare non dubitat auctor, ſed ex falſa ratione, quia ſermo non ſolum ſit inuentus propter alios, ſed et propter nos ipſos. Nam ſi id ita intelligit, quod ſermo mihi datus ſit, vt verum loquar, id falſum eſt; ſin ſenſus eſt, nobis ſermocinandi facultatem dediſſe Deum, vt vtilitatem noſtram ea promoueamus, vnuſquiſque mendax excuſare poſſet mendacium.

Nos ita procedimus: cogitationes noſtras ſignis cum altero communicamus; id fit vel per ſermonem, tunc loqui dicimur, vel per alia ſigna, inprimis facta, tunc dicimus ſcribere, innuere pro diuerſis factis, quibus ſenſa animi pandimus: ſi ſermonem omittimus, vocatur id *reticentia*; ſi facto nullo animum prodimus, erit hoc *diſſimulatio*.

Iam licet 1. a pari argumentari: reticentia non eſt illicita, ſi alter nec ius perfectum nec imperfectum habeat veritatem a me exigendi, (§ 3. 4.) ergo nec diſſimulatio illicita, ſi alter nec ius perfectum, nec imperfectum habeat, vt ſenſa animi pandam; 2. nullum eſt dubium, quin diſſimulando ſaepe alterius vtilitas promoueatur, et ita quidem, vt aliter promoueri nequeat. Sic non vteretur medicina infans, niſi Medicus diſſimularet eam amaram eſſe; non reſipuiſſent fratres Ioſephi, niſi amorem aduerſus eos diſſimulaſſet. Iam quum vtilitas proximi ſit promouenda tamquam propria, procul dubio et eam diſſimulatione promouere poſſum.

§. 6.

Paullo maioris momenti altera eſt quaeſtio; nam 1. obſcuritas et ambiguitas ipſi fini orationis repugnat, a) quia loqui, vt non intelligaris, eſt actus fruſtraneus; b) ambiguitas autem peccat contra regulam, quam ſupra de ſignificatione verborum dedimus. Oraculum Delphicum iubebat muris ligneis muniri; quis vmquam audiuit inter homines, muros ligneos vocari naues; 2. quia eius modi ambiguitas et obſcuritas plerumque alterum in errorem inducit, in errorem autem alterum inducere eſt contra amorem proximi.

Enim vero res paullo altius ordienda. Sermo ſemper ad alterius vtilitatem veram adtemperandus; id enim exigit amor: quum vero ſaepe aliter non poſſim vtilitatem proximi promouere, quam ſi ſermone obſcuro vel ambiguo vtar, prono alueo inde fluit;

Reg. I. Licitum eſt ſermone obſcuro, ambiguo, figurato, parabolico vti, quoties vere alterius vtilitatem promoueo. Sic pueris narramus

Digitized by Google

ramus fabulas, ſic iiſdem vtebatur AESOPVS. PHAEDRVS, *Fab. III. prolog.* 34–37.

> *Seruitus obnoxia,*
> *Quia, quae volebat, non audebat dicere,*
> *Adfectus proprios in fabellas tranſtulit,*
> *Calumniamque fictis eluſit iocis.*

Chriſtus ipſe vſus eſt parabolis, quia nudam veritatem ferre nondum poterant. Pythagorae ſymbola eumdem habent finem. Deinde ſi ad me reſpiciam, non ſane ſum obligatus ad proximum magis, quam me ipſum amandum, itaque prodere me innocentem numquam cogor, ſi alter nec ius perfectum, nec imperfectum habet, mihi innocenti nocendi; hinc

Reg. II. Quoties in periculo verſor innocens, et alter nec perfectum, nec imperfectum ius habet mihi nocendi, ego tamen ſine periculo tacere non poſſum, toties vitio verti non poteſt, ſi ſermone vel obſcuro, vel ambiguo vtar. Athanaſium iniuſte perſequebatur Iulianus apoſtata, fugit ergo in nauiculam, mutatis veſtibus: miſſi equites, qui eum e fuga retraherent; illi nauiculam ſtare iuſſerunt, et ex Athanaſio quaeſiuerunt, noſſetne Athanaſium? reſpondit, ſe noſſe tam bene ac ſe ipſum. An non hac via fugerit? Reſp. fugiſſe; an procul hinc abſit? immo non procul, inquit. Ambigua haec ſunt, quis vero vitio vertat viro optimo, quod non candide dixerit, ſe eſſe Athanaſium.

§. 7.

Iam facile patet, *quid ſit veritas?* §. 7. *quid mendacium?* §. 8. *quid falſiloquium?* §. 9. 10.

Veritas accipitur vel in *ſenſu* 1. *metaphyſico*, quando in re eſt eſſentia, quae rei illi competit, e. g. hoc eſt verum aurum, hic eſt verus homo; haec nec virtus eſt, nec vitium, ſed attributum intrinſecum, quod a nobis plane non pendet; 2. vel in ſenſu *logico*, et tunc eſt conuenientia ideae cum obiecto; haec eſt perfectio intellectus, adeoque nec virtus, nec vitium, quia haec ſemper in voluntate ſita; 3. in ſenſu *morali*; et tunc eſt conuenientia ſermonis, aliorumque ſignorum externorum cum animi cogitationibus; haec quoque non ſemper virtus, immo aliquando vitium eſt; e. g. ſi amici ſecreta prodo, vera loquor, at pecco tamen:

Digitized by Google

men: contra qui tacet, amici cogitationes non communicat; et tamen plerumque recte et ſapienter agit.

Itaque diſtinguenda veritas a *veracitate*: illa eſt res indifferens et iam definita; haec ſemper virtus eſt, ac ita definiri poteſt, quod ſit virtus, qua quis animi cogitationes ſine ſimulatione ac diſſimulatione communicat cum illo, qui ius vel perfectum, vel imperfectum habet, veritatem ab illo exigendi.

§. 8.

Ergo facile patet, quid ſit MENDACIVM? Hoc non opponitur veritati, ſed veracitati, adeoque *eſt vitium, quo quis animi cogitationes ſupprimit, vel aliter, ac re ipſa comparatae ſunt, enunciat ei, qui ius perfectum, vel imperfectum habet, veritatem ab eo exigendi.*

Ergo 1. mendacium ſemper eſt iniuſtum, quia alterius ius perfectum vel imperfectum laedit, adeoque 2. turpe, et 3. poena dignum. Hinc apud PHILOSTRATVM in *vita Apollonii Thyan.* legimus: Indos philoſophos eos, qui ſemel mentiti, et in mendacio deprehenſi fuerint, ab omni honorum aditu excluſiſſe, quia communem hominum ſocietatem mentiendo fraudarint; 4. in aeſtimando tamen mendacio reſpiciendum eſſe ad animum, ex quo promanarit; alii enim mentiuntur ex ſola leuitate animi, vel conſuetudine praua; hi ſe turpiter proſtituunt; alii ex dolo malo, vt alios decipiant, damnoque afficiant; hi grauiore animaduerſione digni.

§. 9.

Quid ergo eſt FALSILOQVIVM? Reſp. eſſe *ſermonem cum cogitatione animi non conuenientem, quo quis vtitur aduerſus illum, cui nec ius perfectum, nec imperfectum eſt veritatem exigendi*; e. g. ſi quis curioſo ſciſcitanti, quantum quis pecuniae habeat, reſpondet, ſe tam adcurate non ſcire, vel, ſe ſatis diuitem eſſe; falſum loquitur, nec tamen ideo mendax eſt, quia alter nec perfectum, nec imperfectum ius habet, id ex illo ſciſcitandi; contra ſi quis magiſtratui cenſum acturo ita reſpondeat, mendax erit.

Ergo 1. falſiloquium in ſe non eſt iniuſtum; vbi enim alteri non eſt ius, ibi nec eius ius laedi poteſt, 2. illud non in ſe turpe, ſed aliquando laude dignum, e. g. ſi quis liberos ſcire nolit diuitias; 3. adeoque nec poenam mereri; 4. illud nec ex dolo malo pro-

Digitized by Google

proficiſci, nec ex leuitate animi, ſed ex prudentia et ſagacitate animi, adeoque nec decipiendi, nec nocendi cauſſa proferri.

§. 10.

Iam ergo facile oſtendi poterit differentia inter mendacium et falſiloquium: 1. omne mendacium eſt falſiloquium, non ſed omne falſiloquium eſt mendacium; 2. mendacium opponitur veracitati, falſiloquium veritati morali; 3. quum ergo veritas ſit nec virtus, nec vitium, idem dicendum erit de falſiloquio: contra quum veracitas ſit virtus, mendacium vitium eſſe oportet; 4. mendacium ſemper eſt contra amorem, adeoque iniuſtum, falſiloquium aliquando ipſe amor exigit, ergo iuſtum; 5. mendax amittit omnem fidem; falſiloquio tanto magis creditur, quando apparet, eum non enunciare, quidquid in buccam venit.

CAPVT XI.

DE OFFICIO IVRANTIVM.

§. 1.

SPecies ſermonis eſt *iusiurandum*, vnde de eo quoque agitur, et quidem conſideratur 1. *definitio*, §. 1. 2. *quid iuſtum ſit circa iuſiurandum?* §. 2--5. 3. *effectus*, §. 6--9. 4. *variae ſpecies et diuiſio*, §. 10.

Iuſiurandum, quod omnes gentes pro ſanctiſſimo fidei pignore habuerunt, recte definitur ab auctore, quod ſit 1. *aſſertio*; ergo vbi nihil aſſeritur, vel nihil ſaltem tanta aſſeueratione dignum occurrit, nec iusiurandum hoc dici poteſt, ſed leuitas, e. g. accepi litteras plenas, me Hercule, amoris et humanitatis; 2. *religioſa*; ergo leuitas denuo eſt, non iusiurandum, ſi quis iurat per res, quas religioſe non veneratur, e. g. per oculos, per animam, per coelum; 3. *qua diuinae miſericordiae renuntiamus*; id enim ſibi volunt verba: *ita me Deus adiuuet*, id eſt, Deus miſericors me non adiuuabit, ſi ſciens peierauero; 4. *et vindictam diuinam in nos depoſcimus*; hoc ex antecedente iam ſequitur, non poteſt enim non ſequi vindicta, vbi miſericordiae non eſt locus; 5. *niſi verum di-*

Digitized by Google

eamus, ergo conditionalis eſt haec interpretatio, adeoque in ſe non mala, ſi quis ſalua conſcientia iurat.

Obſeruat TITIVS *ad hanc* §. *obſ.* 257. minus adcuratam hanc eſſe definitionem, quia et periurio quadret; ſed parum ſolida eſt haec obſeruatio: nam periurium etiam eſt iusiurandum, adeoque et illi quadrare debet definitio.

Qu. *an licita ſint iuraiuranda*? ſaepe dubitatum, 1. quia ſint confeſſio perfidiae humanae; ſi homines eſſent virtutis ſtudioſi, ſine iureiurando verum dicerent; iam vix vlli etiam iurato credimus; nonne ita confitemur perfidiam humani generis? 2. Chriſtus manifeſto prohibuit omne iusiurandum. MATTH. V. 34. *omnino non eſt iurandum*, quod et repetit IACOBVS Apoſtolus.

Sed reſp. ad 1. hoc argumentum tantum probat, melius ſeſe habituras res humanas, ſi iureiurando non eſſet opus, ſed inde non ſequitur, illud illicitum. Melius ſeſe haberet genus humanum, ſi non indigeremus iudiciis, poenis, bellis; ſunt haec manifeſta confeſſio iniuſtitiae, ſcelerum, prauae cupiditatis hominum; inde tamen non ſequitur, vt illicita ſint. Ad 2. ex aliis ſcripturae locis patet, iuraiuranda licita eſſe. Dicit Pſalmiſta, *Pſ. XV.* 1. *Domine, quis deget in tabernaculo tuo? quis in tuo ſacro monte habitabit?* et paucis interiectis reſpondet *v.* 4. *qui, quod iurauit alteri, non reuocat.* Videmus etiam, ipſum CHRISTVM iuraſſe: *amen, amen*, quod ſanctiſſimum apud Iudaeos erat iusiurandum. Quin et Apoſtolus dicit in *Epiſt. ad Hebr. VI.* 16. *omnium controuerſiarum finis eſt ius iurandum ad rem confirmandam.* Ergo Chriſtus non abſolute prohibuit ius iurandum, ſed vult, ne temere nullo deferente ſponte iuremus.

Nos argumentamur: quidquid nec reuerentiam erga Deum; nec amorem erga proximum, nec amorem erga nos ipſos violat, illud iure naturae eſt licitum, atqui ius iurandum, cet. ergo, cet. Minorem inde probamus, quia non violat reuerentiam numinis, quin potius illam eo ipſo teſtamur ac profitemur, dum inuocamus vindicem: nec violat amorem proximi, quin illum potius eo ipſo ex incerto certum reddimus, eique ſcrupulum eximimus; denique nec amori noſtri repugnat ius iurandum, quia non prouocamus in nos vindictam pure, ſed conditionate, adeoque ſemper in poteſtate noſtra eſt, diram hanc vindictam euitare.

Eius *finis* §. 2. *forma* §. 3. 4. *modus illud praeſtandi* §. 5.

§. 2.

§. 2.

Iam quaeritur, *quid iuſtum circa ius iurandum*? id vero iudicandum eſt ex fine iuris iurandi, qui alius eſt 1. *reſpectu eius, cui iuratur*, nempe ad eo magis obſtringendum iurantem, vt vel veritatem dicat, vel promiſſum praeſtet. Is finis eſt iudicis, dum ius iurandum defert teſti, is finis Abrahami, dum in verba ſua adegit Eleaſarum. Ratio eſt, quia vidimus, iurantem debere renuntiare diuinae miſericordiae, et in ſe prouocare vindictam diuinam, ſi ſciens fallat: at quum nemo praeſumatur immemor ſalutis aeternae, merito etiam praeſumitur, eum veritatem dictitare, fidemque ſeruaturum, quia ita iurat; 2. ex parte iurantis finis eſt, vt vel alterum certiorem reddat, vel ſuſpicionem a ſe amoliatur, vel liti finem faciat: nam quum iuſiurandum vel praeſtetur de re praeterita, vel futura; illud praeſtatur, vt alterum certiorem faciam, litemque finiam; hoc, vt ſuſpicionem perfidiae a me amoliar, qua de re plura *§. vlt. huius capitis*.

§. 3.

Deinde quaeritur, *per quid iurandum?* Reſp. hoc patet ex definitione: eſt religioſa adſeueratio; ergo non iurandum 1. per res, quas quidem admiramur, ſed non religioſe colimus; hinc abſurda iuraiuranda Iudaeorum per caelum, terram, templum, vrbem Hieroſolymae, *Matth. V.* 34. *XXXIII.* 16. *ſeqq.* 2. exemplo Socratis per caput, anſerem, canem, arbores. Excuſant aliqui haec iuraiuranda Socratica, exiſtimantque cum PORPHYRIO, *III. de abſtinentia ab anim.* Socratem iuraſſe per creatorem capitis, anſeris: at hoc verbis repugnat, caput enim non ſignificat creatorem capitis; 3. abſurda ergo etiam ſunt iuraiuranda per res nobis cariſſimas concepta, e. g. per animam, per oculos, cet. OVID. *Amor. III.* 3. 13. *ſeqq.*

Perque ſuos illum nuper iuraſſe recordor,
Perque meos oculos; et doluere mei.

Et VIRGILIVS *Aeneid. VIIII.* 300.

Per caput hoc iuro, per quod pater ante ſolebat.

Hinc et Chriſtiani veteres iurare nolebant per genium et ſalutem principum. Vid. TERTVLLIAN. *in Apologet.*

Defendit quidem quodam modo haec iuraiuranda SANDERSON, *de iuram. oblig. pract. I.* §. 4. ſed eodem modo, vt PORPHYRIVS, ſenſum

ſenſum nimirum eſſe, iurari per capitis creatorem, cet. Sed ad hoc iam reſpondimus.

PVFENDORFF. in *iur. nat. et gent. IIII.* 2. 3. alio colore illa diluit, quod nempe homo inuocet Deum, vt, ſi ſciens fallat, Deus ſe puniat in parte illa alias cariſſima, anima, capite, oculis. Sed id quoque admitti nequit; quid enim tunc fiat iuriiurando per ſalutem principis? ſi ſciens fallo, puniri principem, ſenſus erit, Nugae! Eiuſmodi impietatem in Regulo cauſſidico reprehendit PLINIVS, *Epiſt. II.* 20. 21. Quomodo homo Deo praeſcribere poteſt, quam poenam a ſe exigere debeat ſupremum numen? ſuperioris eſt, poenam definire, non delinquentis; 4. per res quoque abſtractas fruſtra iuratur; tale fuit Pythagorae iuſiurandum per numerum quaternarium; iuſiurandum equitum a Carolo Gonzaga duce Mantuano creatorum per nobilitatem maiorum. GRAMMOND. *Hiſt. Gall.* V. Turpe ſane eſt, ludere in re tam ſeria; 5. vnus ergo ſupereſt, DEVS omniſcius et iuſtus, per quem iurandum, eum enim ſolum colimus, eum veneramur; quod et Ethnici non ignorarunt, quippe iurantes per Iouem, quem verum Deum putabant.

§. 4.

Praeterea quaeritur, *quomodo concipiendum ſit iusiurandum?* Denuo id diſcimus ex definitione; eſt enim religioſa aſſertio, adeoque procul dubio adtemperandum cuiuſque religioni; ſic abſonum eſſet, Iudaeos adigere, vt iurent per Chriſtum: Chriſtianos, vt iurent per Mahomedem.

Ratio eſt, quia iuraiuranda inuenta, vt homines metu numinis adigantur ad veritatem dicendam, ſeruandumque promiſſum; quomodo vero metu numinis, quod vel non exiſtere, vel falſum eſſe putant, adiguntur ad verum dicendum; potius eo audacius mentientur, quo minus ſibi ab eo metuunt.

Sed quaeritur, *an periurii reus ſit, qui per falſos Deos iurauit?* Adfirmatur, 1. quia religioſa fuit adſertio, ſcilicet ſecundum perſuaſionem iurantis; 2. quia, quantem in ſe fuit, Dei maieſtatem violauit, quamuis in perſona Dei errarit. Non ideo excuſandus erat Scaeuola, quod occiſurus Porſennam regem, eius adminiſtrum occidit. SENECA, *de benef. VIII.* 7. *punitur, quia tamquam Deo fecit, opinio illum noſtra ac ſua obligat poenae.*

Similiter quaeri ſolet, *an ſalua conſcientia ferre poſſimus formulam iurisiurandi falſae religioni adtemperatam?* id quoque adfirmatur; non

Digitized by Google

non enim probamus iurantis religionem, ſed tantum ea vtimur ad veritatem eruendam. Quemadmodum enim a foeneratore improbo mutuam ſumentes pecuniam, non ideo probant improbum foenus, eo tamen vtuntur, vt neceſſitatibus ſuis conſulant: ita idem ſtatuendum de eiuſmodi iuribus iurandis. GROT. *libr. II. cap.* 13. §. 12. et ibi ZIEGLERVS.

§. 5.

Proxima eſt quaeſtio, *quomodo iusiurandum praeſtandum?* Reſpondet auctor 1. animo deliberato, id eſt, eo animo, quod velit iurare, eſt enim adſertio religioſa, quae ſine intentione concipi nequit. Hinc facile patet, *a*) non iurare ſecretarium iudicii, qui iusiurandum praelegit, *b*) nec docentem, qui formulam iurisiurandi auditoribus recitat, nec *c*) lectorem, qui iſtam ſcriptam in libro reperit. Hinc quum Acontius inſcripſiſſet iusiurandum pomo, perituam Cydippen, ſi alium amaret, quam Acontium, et Cydippe haec verba legiſſet; primum dubitauerat, an non obſtricta ſit? ſed poſtea rectius ratiocinatur apud OVID. *Epiſt. Heroid. XXI.* 135. *ſeqq.*

Quae iurat mens eſt; nil coniurauimus illa.
Verba, ſuis fruſtra viribus orba tenes.
Illa fidem dictis addere ſola poteſt.

Et paullo poſt.

Conſilium prudenſque animi ſententia iurat;
Et niſi iudicii vincula nulla valent.
Si tibi coniugium volui promittere noſtrum;
Exige polliciti debita iura tori:
Sed ſi nil dedimus, praeter ſine pectore vocem;
Verba ſuis fruſtra viribus orba tenes.
Non ego iuraui: legi iurantia verba. cet.

2. contra non excuſari a periurio, qui iurauit deliberato animo, poſteaque cauſatur, ſe non id intendiſſe, vt obligaretur. *a*) Contradictorium eſt, velle iurare, et nolle tamen iureiurando obligari; *b*) ita fruſtraneum foret omne iusiurandum, nec vmquam illo fretus poſſet credere, alterum ſe non decepturum. Apud RADEVICVM *in vita Friderici I. imp. II.* 25. Mediolanenſes: *iurauimus quidem, ſed iuramentum adtendere non promiſimus.*

§. 6. 7.

Iam ergo de effectu iuriſiurandi ſeu de obligatione iuriſiurandi. Primo certum eſt.

1. Illud

1. Illud obligare ad veritatem dicendam, ſeruandumque promiſſum; fluit id α) ex principio noſtro, ex quo cultum diuinum deduximus, Deum eſſe amandum amore reuerentiae. Ex quo colligimus, eumdem eſſe honorandum timendumque: an dixeris vero, illum honorare ac timere Deum, qui deliberato animo peierat? β) idem fluit ex amore proximi; iubebat ille proximum amare tamquam nos ipſos; ex quo collegimus ſuperiore capite, ſermone eſſe vtendum non ad alterum decipiendum, ſed ad vtilitatem eius promouendam. Iam quum ſermonis ſpecies ſit iuſiurandum, eo quoque vtendum erit in proximi non detrimentum, ſed vtilitatem; id vero non faciunt periuri: periurium ergo repugnat iuri naturae; ergo obligationem producere iuſiurandum eſt certum; illud tantum quaeritur, qualem?

2. Obligatio iuriſiurandi eſt acceſſoria, adeoque ſemper praeſupponit, nos iam ante ad aliquid obſtrictos eſſe; quomodo enim poſſem in me vindictam diuinam prouocare, ſi hoc non praeſtem, niſi ad praeſtationem obſtrictus eſſem. Poena ſane praeſupponit delictum, e. g. ciues praeſtant homagium; tunc ſane non obligari primum incipiunt ex homagio, ſed iam antea obligati erant, eamque obligationem tantum maiorem efficiebant praeſtito illo iureiurando. Ex eo vero patet, a) iuſiurandum non tollere obligationem, acceſſorium enim non tollit principale; ſic abſurdum eſſet, debitorem ideo denegare ſolutionem, quia iurauit, ſe non ſoluturum; b) iuſiurandum dolo malo elicitum non obligare; errans enim dum iurat, ponit obligationem, quae, dum non adeſt, nec iuſiurandum poteſt obligare: acceſſorium ſequitur ſuum principale; exemplum inſigne *Ioſuae I. c)* idem etiam valere, ſi iuſiurandum vi metuue iniuſto extortum ſit, nam tunc deficiente obligatione principali, itidem ceſſabit acceſſorium, e. g. qui latroni cogenti iurauit, ſe 1000. daturum. Obiicit GROTIVS, *ius quidem non naſci latroni, ſed naſci tamen Deo*? Reſp. id falſum eſſe, quia Deus eius modi iuſiurandum non acceptat, quia nihil iniuſtum acceptare poteſt; *d)* rem illicitam non confirmari, vel licitam fieri iureiurando; ſic non obligabatur Dauides, quum per iracundiam iuraſſet, ſe Nabalis vniuerſam familiam euerſurum ob denegatum beneficium, 1. *Sam.* 25. contradictorium enim eſt, vindictam diuinam prouocare in eum caſum, ſi ab illicito facto abſtineamus. Peccat, qui hoc modo iurat; at non peccat, qui hoc iuſiurandum non ſeruat, ſed bis peccaret, ſi ſeruaret. Canoniſtae hoc concedunt de iureiurando

do ſuper re iure diuino prohibita praeſtito ; at quae legibus humanis prohibentur, ea iureiurando praeſtito praeſtanda putant. Sed id falſum, Deus enim etiam humanas leges ſeruari vult; ergo iuſiurandum non immutare naturam pacti, cui acceſſit ; itaque priora ſponſalia praeferenda, licet vel maxime poſterioribus iuſiurandum acceſſerit.

§. 8.

Haec de obligatione iuriſiurandi : proximum eſt, vt et de eiuſdem interpretatione agamus. Primo ergo tenenda regula:

I. In adimplendo iureiurando omnes cauendae ſunt cauillationes, *α*) cauillationes enim in iureiurando ſunt ad decipiendum comparatae ; decipere vero iureiurando eſt peierare ; *β*) iuranti res eſt cum Deo omniſcio, hunc vel fallere velle abſurdum ; *γ*) cauillans verbis inhaeret, Deus autem mentem intuetur. Hinc turpiter egit captiuus, qui dimiſſus iurauit, ſe in caſtra rediturum, et mox aliquot paſſus progreſſus in caſtra remeauit, ac ſi aliquid oblitus eſſet, et ſic ſe defunctum iuriſiurandi religione putauit. Gell. *Noct. Attic. VII.* 18. Comes *de Fontaine* quum iuraſſet, ſe nec equitem, nec peditem aduerſus Gallos pugnaturum, lectica vectatus eſt. Addit auctor regulam :

II. Quibuſdam caſibus iuſiurandum eſſe ſtricte interpretandum, caſuſque eus modi recenſet : *α*) ſi iuratum in alicuius odium ex ira alioue animi impetu, quale exemplum eſt *Iud. XXI.* Ita apud Plvtarch. Antigonus Mithridatem occidere conſtituerat, remque crediderat Demetrio, eumque adegerat iureiurando, quod tacere id velit ; hic amici ſalutem metuens haſta inſcripſit arenae : *fuge Mithridates* ; *β*) quoties quid iureiurando promiſſum ex neceſſitate, quod non ſeruari rei publicae intererſit ; e. g. Dauid, 2. *Sam. XVIIII.* 23. Simei ſibi maledicenti promiſerat impunitatem, et tamen Salomoni filio mandauit 1. *Reg. II.* 8. ne incruento fato iſte nequam defungatur ; *γ*) ſi tacita iuriiurando inſit conditio, aliquem honeſti quid petiturum ; hinc ſtolida religio Herodis occidentis Ioannem Baptiſtam, quia priuignae ſaltatriculae optionem iuratus fecerat quiduis petendi. Haec auctor ; ſed pleraque, quae affert, exempla ad cauillationem pertinent.

Potius ita tenendum, aut abſurdum, quod vel impoſſibile, ſiue phyſice ſiue moraliter, promiſſum, tunc peccatum quidem, ſed iuſiurandum non ſeruandum eſt. Ita recte priuignae potuiſſet Herodes nega-

re caput Ioannis; Ita et Salomo recte matri negauit, quod ipſa petebat, quamuis iuraſſet, 1. *Reg. II.* 20. Aut iureiurando quid promiſſum, quod non eſt impium, abſurdum, impoſſibile, tunc cauillatione non adimpletur, (per *reg. I.*) adeoque peccauit captiuus ille, qui in caſtra obiter remeauit: nec minus peccauit Timoleon, qui quum Milarcho iuratus promiſiſſet, ſe eum non accuſaturum; prodeunte illo in concionem dixit: *ego illum hominem non accuſabo, quia iurato pactus ſum, at interfici celerrime iubeo.* POLYAEN. *Stratagem. libr. V.*

§. 9.

Sed praecipue quaeritur, *quodnam ſit fundamentum interpretationis iuriſiurandi?* recte reſpondetur, diſpiciendum eſſe ad ſententiam et ſcopum, non iurantis, ſed deferentis; nam 1. cuius cauſſa praeſtatur iuſiurandum, ad illius mentem iurandum eſt; at praeſtatur praecipue deferentis, non iurantis cauſſa, ergo cet. 2. ſi ex mente iurantis intelligendum eſſet iuſiurandum, vnuſquiſque poſſet reſeruationibus mentalibus pro lubitu vti, et ſic fruſtraneum foret iuſiurandum, e. g. iurauit Vlyſſes, ſe pacta, quae cum Antenore iniiſſet, ſeruaturum, ac interea cum alio Antenore pactus erat proditionem Troiae; 3. omnis delatio et acceptatio iuriſiurandi eſt pactum; pacto enim vel promiſſo me obſtrinxi ad animi ſenſa de re, de qua quaerit, reuelanda; ergo contra pactum ago, ſi de alia re iuro, quam ille interrogauit. Recte hoc intellexere Romani; hinc quum Cenſores ex aliquo quaererent: *ex animi tui ſententia; habeſne vxorem?* et hic reſponderet; *non ſane ex animi ſententia*; Cenſores eum ſeuere notarunt; reſpondere enim iuratus debebat ex mente Cenſorum, qui non interrogabant, an vxorem ex animi ſententia duxerit? ſed an habeat vxorem?

Aliud 1. ſi quis proprio motu iurato quid promiſerit; tunc enim iuſiurandum eſt interpretandum ex mente iurantis, quia nemo detulit; promiſit quis iurato, ſe templo daturum calicem, et prouiſores iam exigunt aureum.

Aliud quoque obtinet, 2. ſi iurans ex mente deferentis errauit, aliudque intellexit, quam alter ſcire voluit. Sic ſi ille ciuis Romanus in ſenſu interrogationis cenſoriae erraſſet, non peieraſſet, dum reſpondit: *non ſane ex animi ſententia.*

§. 10.

Digitized by Google

§. 10.

Supereſt vltima pars huius capitis, in qua quaeritur, *quotuplex ſit iuſiurandum*? Praeſtatur 1. aut de re praeterita, et tunc dicitur *aſſertorium*, e. g. iurat reus, ſe nihil debere: aut de re futura, tunc dicitur *promiſſorium*, e. g. homagium, iuſiurandum Salomonis, Herodis, Ahaſueri; 2. aſſertorium praeſtatur vel de facto alieno, et tunc eſt *teſtimoniale*, *ein Zeugen-Eyd*; vel de proprio, et tunc eſt *litis deciſorium*, de quo PAVLLVS *Epiſt. ad Ebr. VI*, 16. *iuſiurandum terminat omnem litem*; 3. litis deciſorium vel defertur a parte parti, et vocatur neceſſarium, vbi aut iurandum, aut referendum eſt, e. g. actor defert reo iuſiurandum ſuper depoſito; vel a iudice alterutri parti, et tunc dicitur iudiciale, e. g. Caiphas adiurabat Ieſum, an ſit Chriſtus? 4. iudiciale aut defertur ſuper quaeſtione, quantum debeatur? aut ſuper quaeſtione, an aliquid factum? priore caſu vocatur iuſiurandum *in litem*; poſteriore *purgatorium*, ſi quis indicia contra ſe militantia iureiurando elidit; modo *ſuppletorium*, quoties ſemiplenam probationem ſupplere iubetur iureiurando. At poſtremum et iuri Romano, et rationi repugnare, docuimus in *Syllog. opuſc. Exerc. XVI. de lubricitate iuriſiurandi ſuppletorii.* Nam 1. ita quis ſit teſtis in propria cauſa: et 2. occaſio datur innumeris periuriis ob praemium periurii paratiſſimum, nempe victoriam in cauſa.

CAPVT XII.

DE OFFICIO CIRCA ADQVIRENDVM RERVM DOMINIVM.

§. 1.

Alterum inſtitutum humanum, ex quo fluunt officia hypothetica, eſt DOMINIVM. Vnde hoc capite diſquiritur 1. *de dominii origine*, §. 1. 2. 2. *de eiuſdem natura*, §. 3. 4. 3. *de modis illud adquirendi*, §. 5. *ad fin.*

I. Quod ad dominii originem adtinet, de ea ſubtiliter philoſophati ſunt veteres et recentiores, inprimis ALBERTI, *Comp. iur.*

nat. part. II. §. 4. dominium deducit ex praecepto diuino *Geneſ. I.* 28. Sed 1. Deus ibi non diſtribuit res ſingulis futuris hominibus, adeoque nec dominium aliquod ſingulare conſtituit ; 2. locus ille dat facultatem dominium conſtituendi, non ipſum conſtituit dominium ; 3. verſamur hic in iure naturae, cuius origines et concluſiones non ex Sacra Scriptura, ſed ex ratione deducendae.

Ceterum recta ratio ſtatim cognoſcit, Deum ius dediſſe vtendi rebus omnibus, quae ad conſeruationem noſtram pertinent ; nam 1. qui dedit exiſtentiam, voluit vt exiſteremus, qui vult nos exiſtere, vult vt mediis vtamur, ſine quibus conſeruari non poſſemus. Quumque ſine rebus naturalibus paſſim in orbe obuiis conſeruari non poſſemus, ſequitur, vt earum vſum nobis ac ius vtendi dederit ; 2. idem probat finis Dei ; is tamquam ens ſapientiſſimum nihil fecit fruſtra ; quum vero tam multa creauit, quae aliis creaturis vſum non praeſtant, e. g. aurum, reliqua metalla, materias, ex quibus veſtes, cibi ſapidiores, aedificia, ſuppellex cet. confici poſſunt, procul dubio Deus ea creauit noſtro bono, adeoque ius nobis dedit iis vtendi.

Equidem Stoici longius procedunt, omniaque in vniuerſo mundo hominis cauſſa condita exiſtimant, quod principium etiam in iure noſtro regnat, §. 37. *Inſt, de rer. diuiſ.* CICERO *de offic. libr. I. cap. 6. de natur. Deor. II. 62. ſeqq. de finibus III.* 20. Sed multa ſane ſunt, ad quae nemo mortalium vmquam penetrauit; e. g. in meditullio terrae, in mari, vt taceamus de iis, quae fortaſſis in corporibus caeleſtibus occurrunt; hinc ſatis eſt, ſi dicamus, Deum ius nobis dediſſe vtendi fruendi omnibus, quae ad conſeruationem commodit temque noſtram faciunt. Eleganter SENECA, *de ira, II.* 27. *nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur.*

§. 2.

Poſito hoc iure recta ratio facile cognoſcet, *quomodo ſenſim inde natum ſit dominium*, nimirum 1. vbi ius nobis datur rebus omnibus vtendi, ibi datum eſt etiam ius illas res occupandi ; occupatio eſt facti, fuiſſe ergo oportet ſtatum ante occupationem dominio contrarium; iam antequam res occuparentur, erant nullius, et omnibus tamen ius erat illas occupandi, ceu §. 1. demonſtrauimus, ergo ante occupationem erat communio negatiua. Communionem hanc negatiuam definimus eum ſtatum, quo res omnes fuere quod ad proprietatem nullius, quod ad ius vero occupandi, omnibus patebant.

Oc-

Digitized by Google

2. Occupatio porro fit dupliciter, vt recte obſeruauit GROTIVS, vel per vniuerſitatem, vel per fundos ſeu rectius per ſingulos: *per vniuerſitatem*, quando tota multitudo rem occupat, eamque inter ſe diuidit, e. g. Iſraelitae terram Canaan; *per ſingulos*, quando ſinguli ſingula ſibi occupant, veluti Tartari, aliique populi Nomades. Itaque multiplicato primum genere humano neceſſe fuit integras familias, et inde natas gentes totas prouincias communi nomine occupaſſe, eaſque communes habuiſſe: inde nata altera communio, quam poſitiuam appellamus. Eſt vero *communio poſitiua* is ſtatus, quo multi ſimul rem communi nomine occupant, vt ſit ſaltim multitudinis occupantis, et alii ab eius vſu excludantur.

Vnde facile patet differentia communionis negatiuae et poſitiuae: in illa enim 1. res ſunt nullius, in hac ad multitudinem, quae eas occupauit, pertinent; 2. in illa vſus patet promiſcue omnibus, in hac tantum illis, qui ſunt de iſta multitudine; 3. ibi excluditur nemo, hic omnes praeter illam multitudinem. Rebus ſic in communione poſitiua exiſtentibus, commode vti non potuere gentes integrae, vt illae omnibus ſuffecerint; itaque non potuerunt non inter ſe conuenire, cuilibet de illa multitudine ius futurum eſſe, quaedam ſibi, quibus opus eſſet, occupandi; ac proinde ſinguli ſibi occuparunt partem agri, arbores, aliaque neceſſaria ad ſuſtentationem familiae. Eo facto ſtatim natum eſt *dominium*; quaecumque enim ex communibus rebus conſenſu alterius occupo, ea fiunt occupantis, adeoque eſſe in dominio incipiunt.

Iam facile oſtendi poteſt diſcrimen inter communionem poſitiuam et dominium. Nam 1. in illa multi ſunt domini, hoc introducto vnicus; 2. in illa excluduntur omnes extra illam multitudinem, hoc introducto etiam ii, qui ſunt de multitudine illa; 3. in illa nihil eſt ſingulorum, hoc introducto ſingula habent ſuum dominum, adeoque ſunt ſingulorum, qui occuparunt. Non ſine cauſſa addimus: *qui occuparunt*; paullo poſt enim §. 4. oſtendemus, ne hodienum quidem omnia occupata eſſe, adeoque multa nondum facta eſſe ſingulorum, ſed partim in communione poſitiua, partim in negatiua permanſiſſe.

Totus ergo ordo, quo introductum dominium, hic eſt: *a*) omnia fuere in communione negatiua, *b*) multiplicatis hominibus ſingulae familiae, et natae inde gentes occuparunt totos terrae tractus, et ibi conſtituerunt communionem poſitiuam; *c*) denique ſinguli de iſta gente conſentientibus reliquis occuparunt res ſingulas ſibi neceſſarias, et ſic natum eſt dominium.

Digitized by Google

Id quod cum S. S. egregie congruit; dum enim Deus dixit: *creſcite et multiplicamini*, cet. conſtituit *communionem negatiuam*; dum homines tam poſteri Adami, quam filii et poſteri Noachi ſibi nouas ſedes quaeſiuere, nata eſt communio *poſitiua;* dum denique ſinguli loca quaedam inculta occupare, ſibique colere coeperunt, natum eſt *dominium*: quin eo modo ſeſe res habitura eſſet, ſi gens quaedam hodie immigraret in inſulam quamdam incultam.

§. 3.

Haec de dominii origine: progredimur II. ad *naturam dominii*, quae commodiſſime explicabitur per definitionem.

Eſt *dominium* ius rem corporalem ſibi ita habendi, vt ea ſoli vtamur, nec quiſquam ea ſine conſenſu noſtro vtatur.

Eſt ius.) Vbicumque enim ex parte Dei eſt conceſſio, ibi ex parte noſtra eſt ius rem conceſſam vſibus noſtris adhibendi; atqui ex parte Dei eſſe conceſſionem, probauimus §. 1. eſt ergo ex parte noſtra ius.

Rem corporalem habendi.) Res enim incorporales ſunt iura; iura rebus vel perſonis inhaerent; ſi rebus inhaerent, ſunt conſequentia dominii, non ipſa in dominio ſunt; ſin perſonae inhaerent, ſunt attributa perſonae, ergo plane non cadunt ſub dominium.

Habendi.) Ergo dominii initium eſt poſſeſſio; habere enim dicimur, quae occupauimus, at ſemel facta occupatione, poſſeſſio et animo retinetur, id eſt, maneo dominus et poſſeſſor, quamuis rei non inſiſtam, quia nemini ius eſt, rem ſemel occupatam occupandi.

Nec quiſquam ea ſine conſenſu noſtro vti poterit.) Negat hoc TITIVS, *obſeru.* 282. ſed male; nam ne intelligi quidem poteſt dominium ſine facultate alios ab eius vſu excludendi; fatetur hoc TITIVS, dum concedit, hanc alios excludendi facultatem dominium conſequi, negat tantum, eam ad dominii eſſentiam pertinere.

Sed argumentamur: Sine quocumque non intelligitur dominium, id pertinet ad eius eſſentiam; ſine facultate alios vſu rei excludendi non intelligitur dominium; ea ergo ad dominii eſſentiam pertinet. Sed fraudi fuit TITIO, quod negauit communionem negatiuam, putauitque, ſtatuendum Adamum, quamuis adhuc ſolus in hoc terrarum orbe eſſet, verum tamen ac actuale dominium habere; quod paradoxum ipſe aliter ſaluare non potuit, quam vt negaret, ad dominii eſſentiam pertinere ius excludendi alios.

Cete-

Digitized by Google

Ceterum quamuis hodie dominium varie diuidi ſoleat, veluti in *plenum* et *minus plenum*, hocque tribuatur domino et vaſallo in feudis, domino emphyteuſeos et emphyteutae in re emphyteutica, domino ſuperficiei et ſuperficiario in ſuperficie, facile tamen patet, haec omnia legibus pactiſque humanis eſſe introducta, adeoque ex iure naturae deriuari non poſſe; iure enim naturae per occupationem quiſque plenum ius conſequitur, adeoque dominium omne eſt plenum, nulliſque circumſcriptum limitibus.

§. 4.

Diximus de natura et definitione dominii: proximum eſt, vt et quaeſtionem ſoluamus, *quibuſnam in rebus dominio locus ſit?* Hoc ex ſuperioribus principiis ita eruimus, 1. quia homines a primaeua illa communione negatiua et poſitiua diſceſſerunt, quod res communes non ſufficerent omnibus; hinc conſequitur, vt non opus ſit dominio rerum inexhauſti vſus, quales ſunt aër, aqua profluens: 2. quumque ideo in dominium redactae ſint res, quia ad conſeruationem noſtram facere videbantur, ſane in dominio habere nemo cupiet res, quae nulli vſui ſunt, e. g. muſcas, mures, araneas, nec ideo quiſquam furti actione pulſatur, quod nobis aliquot mures ex aedibus clam ſubtraxit; 3. denique quum poſſeſſione opus ſit ad dominium adquirendum, eaque ſine apprehenſione ac cuſtodia non intelligitur, non poſſunt in dominio eſſe, quae cuſtodiri nequeunt, id eſt, a quorum vſu alter excludi non poteſt, itaque ex hac quoque ratione aër et aqua profluens non ſunt in dominio. Ovid. *Metam. VI*, 349. *ſeqq.*

Quid prohibetis aquis? vſus communis aquarum.
Nec ſolem proprium natura, nec aëra fecit,
Nec tenues vndas. --- --- ---

Itaque requiſita rerum, quae dominium recipiunt, ſunt tria: 1. vt ſint exhauſti vſus, nam alias dominio non opus eſt; 2. vt ſint vtiles, nam alias dominium habere nolumus; 3. vt poſſint cuſtodiri, nam alias domini eſſe non poſſumus.

Iam facile decidi poteſt quaeſtio *de dominio maris*, de qua adhuc tanto animorum motu diſceptatum. Dominium maris ex Anglis defenderunt Io. Seldenvs, in *mari clauſo, ſeu de dominio maris*, Ionston, *rerum Britannic. libr. XIIII.* Gvil. Velvoodvs,

de

de dominio maris, iuribuſque ad dominium ſpectantibus. Ex Italis PETR. BAPTIST. BVRGVS, *de dominio Genuenſis rei publicae in mari Liguſtico.* In gratiam gentis Danicae et Noruegicae IO. ISAAC. PONTANVS ſcripſit libros duos *diſcuſſionum hiſtoricarum de mari libero, aduerſus Io. Seldeni mare clauſum.* Contra hoc dominium maris ſcripſerunt praecipue Belgae, GROTIVS *de mari libero*, THEOD. GRASWINCKEL in *Vindiciis maris liberi contra Seldenum*, VLR. HVBERVS, *Digreſſ. part. I. libr. IIII. cap.* 14. 15. 16. et nouiſſime Vir ill. CORN. *van* BYNKERSHOECK in *Diſſert. de dominio maris*, qui modeſtiſſimus. Harum gentium intererat de ea re diſputare propter nauigationes Indicas, itemque propter capturam halecum. Sed Bataui vetera principia paullatim deſeruerunt, poſtquam de ſocietate Oſtendenſi agi coeptum. Nullo partium ſtudio hac de re ſcripſerunt IAC. GOTHOFRED. *de dominio maris*, IO. STRAVCH. *de dominio maris*, IO. HENR. BOECLERVS, in *Min. maris domino*; immo et auctor noſter alienus a partium ſtudio hanc quaeſtionem tractaſſe videtur in *Iur. nat. et gent. libr. IIII. cap.* 5. §. 5.

Quod ad rem ipſam attinet, 1. formandus eſt ſtatus controuerſiae, non eſſe quaeſtionem de Oceano, qui nec exhauſti vſus eſſe, nec cuſtodiri poſſet, adeoque non eſſe poteſt in dominio; ſed de mari quodam prouinciae proximo; itemque non quaeri de iis rebus, quae in mari inexhauſti ſint vſus, e. g. de nauigatione ſola, de aqua marina, cet. ſed de mari, quatenus exhauſti vſus eſt, e. g. quoad commercia, vnionum piſcaturam, capturam piſcium pretioſorum, cet.

Quaeſtio ergo eſt, *an mare particulare quoad res exhauſti vſus ita ſit in dominio, vel potius imperio, alicuius gentis, vt haec alios eius vſu excludere poſſit?* Id affirmamus, quia omnia adſunt requiſita: 1. eſt exhauſti vſus, 2. illae res ſummam praeſtant vtilitatem genti alicui, vel rei publicae, 3. poteſt claſſibus et nauibus occupari et cuſtodiri.

Agnoſcit hoc quoque ill. BYNKERSHOEK. Id tamen ſibi perſuadet, ſic mare non diu poſſe eſſe in dominio, quia claſſibus domum reuerſis ſtatim ceſſat poſſeſſio; ſed audiuimus, poſſeſſionem ſemel adquiſitam etiam animo retineri.

Haec demonſtrant, mare eſſe poſſe in dominio, ſed idem aequum eſſe, vt dominium illud vicinis prouinciis permittatur, ita probatur: amor erga proximum exigit, vt quod nobis denegari nolimus,

nolimus, id nec aliis denegemus; nos iam iniquum putamus, ſi quis nobis negaret vtilitatem ex ea re, ex qua alias omne incommodum ſentimus, ergo nec nos iniquitatis abſolui poterimus, ſi prouinciae denegamus commodum maris, quae incommoda quotidie ſentit.

Obiicitur, 1. mare eſſe inexhauſti vſus; ad id iam reſpondimus; 2. mare non eſſe in commercio; eſt petitio principii, de eo enim quaeſtio eſt; 3. eſſe fluidum, adeoque non poſſe cuſtodiri; Reſp. poteſt omnino per claſſes, praeterea aqua marina eſt fluida, non mare; 4. mare ſic eſſe acceſſorium, terram principale, mare vero plerumque terra maius eſſe. Reſp. quid tum? America Hiſpanica acceſſorium eſt Hiſpaniae, et ea tamen Hiſpania multo maior eſt.

Ceterum effectus huius dominii ſunt, 1. prohibere nauigantes, piſcantes, vniones colligentes certis locis; 2. leges maritimas et nauticas dare; 3. piratas perſequi, ab iiſque ſupplicium ſumere; 4. vectigalia colligere a praeternauigantibus. Signum eius dominii Venetiis eſt deſponſatio cum mari; alibi demiſſio veli, cuius veſtigium in antiquitate quoque prehendit LIPSIVS *Elector. I.* 23. Conf. LOCCENIVS, *de iure maritimo*, *cap.* 4. *§.* 10.

§. 5.

Progredimur *III.* ad *modos adquirendi dominium*, quos auctor recte diuidit cum GROTIO, *libr. II. cap.* 3. *§.* 1. in *originarios*, quibus dominium adquirimus rei in nullius dominio conſtitutae, e. g. ſi quis adquirit examen apum; 2. *deriuatiuos*, quibus adquirimus dominium rei in alterius dominio iam conſtitutae, e. g. ſi quis praeuia emtione vel donatione aluearium a ruſtico traditum accipit.

Originarios PVFENDORFFIVS ſubdiuidit in eos, qui tales ſunt *a*) *in ſe*, quando ipſam rei ſubſtantiam antea in nullius dominio conſtitutam adquirimus, e. g. examen apum: *b*) *ſecundum quid*, quoties adquirimus incrementum, quod ei accedit, e. g. mel.

Obiicit TITIVS, *Obſeru.* 290. hanc ſubdiuiſionem etiam ad modos deriuatiuos pertinere? ſed nego; fructus enim et acceſſiones non traditos accipimus tamquam fructus, ſed tamquam partem ſubſtantiae, nos vero loquimur de fructibus futuris.

Iam agitur 1. *de modis originariis a*) *in ſe et ſimpliciter talibus*, §. 6. *b*) *ſecundum quid talibus*, *§.* 7. 8. 2. *de modis deriuatiuis*, §. 9. *ad fin.*

§. 6.

Modus *in ſe* et *ſimpliciter* talis eſt *occupatio*, quae eſt apprehenſio rerum nullius, animo ſibi habendi facta. Requiritur ergo.

1. *Vt res ſit nullius*. Quae nullius ſunt, cedunt occupanti, quia nemini eſt ius contradicendi, meque rei vſu excludendi: nullius autem poteſt eſſe res, partim quod nullum habuit dominum, e. g. piſcis mari eiectus; partim quod dominus rem pro relicta habuit, e. g. pecten, quem caluus apud PHAEDRVM inuenit; et hoc iure theſauros noſtros facimus, ſi vere tales ſint, id eſt, veteres peniae pro derelictis habitae; vtrumque ergo per occupationem cedit occupanti; contra ex hoc patet, res amiſſas, bona naufragorum, cet. non fieri occupantis, quia neutro ſenſu ſunt nullius.

2. *Animus ſibi habendi*; ſine illo enim adprehenſio eſt actio mere phyſica vel naturalis, non humana et moralis, adeoque effectum moralem producere nequit, e. g. ſi gallina vnionem vel gemmam e ſterquilinio eruat, non ideo fit domina, adeoque nec furioſus, mente captus.

3. *Adprehenſio*, et quidem tali modo facta, quae vſitata eſt circa huius modi res; e. g. feras poſſum adprehendere manu, venabulo, retibus, cet. auiculas telo, laqueo, viſco.

Solus animus ſine adprehenſione non tribuit dominium, e. g. ſi aureum nummum Titius prior e feneſtra viderit, ſibique verbis adſeruerit, Maeuius vero eumdem prior adprehenderit, Maeuius procul dubio dominium conſequetur. Vnde ſoluenda elegans quaeſtio de Acantho inſula et vrbe deſerta, quam Chalcidenſium legatus primus introiit, Andriorum legatus prior iaculo petiit, PLVTARCH. *Quaeſt Graec.* 29.

4. Occupatio quum fiat vel per vniuerſitatem, vel per fundos, conſequens eſt, vt in prouincia per vniuerſitatem adquiſita nihil ſit nullius; cuius enim eſt tota prouincia, eius ſunt omnia, quae illa continentur, e. g. ferae, piſces, flumina, metalla, ſiluae; hinc omnia haec pertinent ad populum, vocanturque *res publicae*.

At quia commode diuidi non poſſunt, et facile per communionem plane extinguerentur, e. g. ferae nullae ſuperfuturae eſſent, ſi ſingulis promiſcue venari liceret), hinc populus ea principi relinquere maluit, ac proinde hodie referuntur ad regalia.

§. 7.

Digitized by Google

§. 7.

Hic modus adquirendi originarius in ſe et ſimpliciter talis: ſequitur alter ſecundum quid talis, puta *acceſſio*; Haec nihil aliud eſt, quam adquiſitio incrementi, quod rei noſtrae ſiue natura, ſiue opera noſtra, ſiue vtraque accedit. Ea eſt vel *naturalis*, quam naturae beneficio debemus, e. g. alluuio, foetus animalium; *induſtrialis*, quae induſtria noſtra accedit, e. g. forma annuli ex auro, ſcriptura vel pictura chartae; *mixta*, quam et naturae, et induſtriae debemus, e. g. ſatio, plantatio.

Subtiliter equidem de hac acceſſione philoſophantur ICti Romani; ſed generalis regula eſt iuris naturae: *acceſſorium ſequitur ſuum principale*, ſi vel e re noſtra eſt, vel incertae originis, vel ſeparatio commode fieri non poteſt; ſi certa eſt origo, vel rei fungibili accedit, potius reſtituendum erit priori domino, vel ei, qui induſtriam habuit.

Regulam hanc probamus: 1. quia, qui ſemel dominus eſt, illud dominium ſine conſenſu vel culpa ſua amittere nequit; ſi ergo de domino conſtat, illi res reſtituenda; hinc e. g. vi fluminis abrupta terra merito relinquenda priori domino, non eſt alluuio; 2. ſi res fungibilis eſt, cui aliquid accedit, non poteſt admittere pretium affectionis; tantumdem enim tunc eſt idem, adeoque abſurdum, et amori aduerſum eſſet, ſi retinere vellem acceſſorium, quod tale pretium admittit: hinc ſi alienae chartae inſcripſi, charta merito cedit ſcripturae, quia illa pretium adfectionis non admittit, haec admittit; 3. quod commode ſeparari poteſt, id procul dubio reddendum, quia nulla cauſſa, nullusque titulus eſt, ob quem ego mihi retinere velim, e. g. ſi quis capulum alienum enſi meo adferruminarit; 4 ſi commode ſeparari non poteſt, tunc res ſeparata domino priori vtilitatem non praeſtat, mihi praeſtat, ergo merito ſoluto pretio retineo; *ſoluto pretio*, inquam, quia nemo debet cum alterius damno locupletior fieri. Ex hac regula iam de omnibus caſibus poteſt iudicari.

Naturales: 1. Partus ſequitur ventrem, eſt enim e re mea.

2. Alluuio eſt mea, quia incertae eſt originis.

3. Vis fluminis non mutat dominium, quia origo certa.

4. Noua inſula eſt acceſſorium fluminis.

5. Alueus eſt pars fluminis, ergo eiuſdem erit, cuius flumen.

Induſtriales 1. Adferruminata plerumque commode ſeparantur; aeque ac incluſa, non vero intexta.

2. Tabula et charta procul dubio cedunt ſcripturae et picturae.

3. Species noua procul dubio pertinet ad ſpecificantem, quia materia pretium adfectionis non admittit.

Mixtae. 1. Satio me reddit dominum, ſi ager eſt meus, ſeparari enim res commode non poteſt, planta plerumque ſeparari poteſt, ergo recte vindicatur.

2. Aedificium e lapidibus conſtans non commode, nec ſine ſumtu ſeparatur, ergo manet eius, cuius eſt ſolum; at ſi e lignis, diſtinguendum, an iam perfectum ſit, an tantum ligna iuncta; priore caſu itidem ſeparari ſine incommodo nequit, poſteriore poteſt.

3. Bonae fidei poſſeſſorem fructus lucrari, vel ideo aequiſſimum, quia eius opera prouenerunt, iſque per iuſtum errorem ſe pro domino habuit.

Ita facile patet, pleraque, quae ſtatuit circa eam rem ius Romanum, ſubtilia magis eſſe, quam aequitati conſentanea.

§. 8.

Interſerit hic auctor quaeſtionem, *qui fiat, vt non ſemper dominus, ſed aliquando tertius acceſſiones vel fructus e re noſtra capiat?* Reſp. id fieri per pacta, qualibus complura iura introduci poſſunt. Nam e. g. ſi cui concedo 1. partem dominii, vt omnibus fructibus vti poſſit, id vocatur *dominium vtile*; ſin concedo creditori 2. poſſeſſionem rei meae in ſecuritatem crediti, dicitur *pignus*; et quidem ſi ſimul concedo 3. ius vtendi fructibus, *antichreſis*; ſi 4. vtilitatem concedo in meo praedio vel perſonae, vel praedio alterius id vocatur *ſeruitus*, ſiue *perſonalis*, vti vſusfructus, vſus, et habitatio; ſiue *realis*, e. g. iter, actus, via.

Sed haec omnia ſunt ex iure ciuili: ius naturae quidem haec non improbat, ſed nec introduxit; non praecipit, ſed permittit.

§. 9.

Iam ſequuntur modi adquirendi deriuatiui. Hic ante omnia obſeruandum, iure ciuili aliud eſſe *titulum*, aliud *modum adquirendi*; illum dare tantum ius ad rem, hunc ius in re. Sed hanc differentiam ius naturae ignorat; iure enim naturae, vt recte obſeruauit GROTIVS, II. 8. 25. ad transferendum dominium ſola ſufficit domini voluntas, et nec traditio, nec quidquam aliud requiritur.

Op-

Opponit Hertivs, *ad Pufend. libr. IIII. cap. 9. §. 8.* 1. dominium a naturali poſſeſſione coepiſſe; 2. eſſe ius in ipſum rei ſubſtantiam; 3. ita nullam fore differentiam inter conuentiones, et modos adquirendi; 4. repugnare vſum gentium.

Sed quum 1. ICti concedant dominium in vltimis voluntatibus transferri poſſe ſine traditione; 2. ius in rei ſubſtantia habere poſſim ſine traditione, veluti in pignore; 3. differentia inter conuentiones et modos adquirendi ſit tantum iuris ciuilis; 4. mores gentium non faciant ius naturae: merito ſententiae Grotii ſubſcribimus.

Hinc non mirum, quaedam ab auctore huc referri, quae alios ad titulos potius referri ſolent in iure ciuili.

Ceterum auctor agit de *modis adquirendi deriuatiuis*, qui deſcendunt 1. *ex diſpoſitione legis per ſucceſſionem ab inteſtato*, §. 10. 11. 2. *facto prioris domini.* Tunc vero transfertur vel a) *vniuerſitas bonorum*, §. 12. b) *portio bonorum*, idque α) vel *volente domino*, §. 13. β) vel *eo inuito*, §. 14. 15.

§. 10.

Primus adquirendi modus deriuatiuus eſt ex *diſpoſitione legis*; ex hac autem adquirimus per *ſucceſſionem ab inteſtato.*

Itaque 1. non difficile eſt contra Io. a Felde *ad* Grot. *libr. II. cap. 7. §. 3.* demonſtrare, rectae rationi conſentaneum eſſe, bona defunctorum non fieri *ἀδέσποτα*, ſed in iis aliquem ſuccedere: 1. aut enim ea magiſtratus vindicare deberet, aut cuiuis cederent occupanti.

Si prius fieret, plane futurum eſſet, vt nihil amplius eſſet in priuatorum dominio; ſin poſterius, naſcerentur innumerae turbae, et, ſi cum Hobbesio loqui liceret, bellum omnium in omnes.

2. Vnuſquiſque quando adquirit, eum ſibi proponit finem, vt non modo ſibi, ſed et ſuis bene ſit; quin magis quiſque pro his laborat, quam pro illis; atqui bene non futurum eſſet noſtris, niſi ſucceſſio quaedam in bona defunctorum daretur, debet ergo ſucceſſio quaedam in bona defunctorum dari.

Sed iam quaeritur, *quodnam praeſupponi oporteat ſucceſſionis huius fundamentum?* Veteres duo habuerunt huius modi fundamenta: primum eſt, conſeruatio familiarum; poſterius, praeſumpta voluntas defuncti.

Si prius recipimus fundamentum, tunc regula erit: *Quicumque pertinent ad familiam, illi ſuccedunt, reliqui excluduntur.*

 Hinc

Digitized by Google

Hinc 1. Hebraei filiis plus dabant, quam filiabus; ſi hae eſſent heredes ex aſſe, eas cogebant nubere proximo agnato; 2. Romani veteres ideo tantum admittebant liberos ſuos, non emancipatos; agnatos, non cognatos; quin ideo inter matrem et liberos nulla erat ſucceſſio vetere iure; aliquando et feminae excludebantur per legem Voconiam, de qua vid. IAC. PERIZONII *Diſſ. ad leg. Voconiam*, noſtris auſpiciis Halae recuſam.

Sin poſterius fundamentum ponimus, regula erit: *Quoſcumque defunctus ordine naturae praeſumitur quam maxime dilexiſſe, illi ſuccedunt.*

Hunc ordinem ſequutus eſt IVSTINIANVS in *Nouella CXVIII.* in qua ſtatuit, vt liberi ſeu deſcendentes ante omnes ſuccedant; his non exiſtentibus, aſcendentes; ac denique, iis deficientibus, collaterales, ſine diſcrimine ſuorum ac emancipatorum, agnatorum et cognatorum, maſculorum et feminarum.

Vtra ergo ex his ſententiis vero ſimilior? procul dubio poſterior, quod inde demonſtratur: fundamentum omnium officiorum erga proximum eſt *amor*; eius haec eſt indoles, vt quo quis mihi eſt ſanguine propior, eo magis optem ei bene eſſe; ergo proximis ſanguine bene eſſe prae ceteris volo; ergo et lubentiſſime illis relicta volo bona, quibus ipſe amplius vti nequeo.

§. II.

Iam facile patet, *quis ſuccedendi ordo inde ſequatur*? nam 1. experientia docet, neminem nobis eſſe cariorem liberis, quos ipſa nobis commendat natura; hinc Apoſtolus PAVLLVS, *Epiſt. ad Rom. VIIII.* 17. *ſi liberi, ergo et heredes.* Quemadmodum vero iure naturae nulla eſt inter maſculos et feminas, ſuos et emancipatos differentia, quos boni parentes pari modo complectuntur, maxime quum hoc diſcrimen demum ius ciuile repererit; ita et procul dubio illegitimos admittit.

Negat id auctor, quia ipſa ratio et decorum vitae legitimis pro illegitimis faueat; ſed inde non ſequitur, vt hi ſucceſſione iure naturae excludendi ſint; ipſi enim nihil aduerſus rectam rationem admiſerunt, cur priuandi ſint hoc commodo, ſed parentum culpa eſt, ob quam eo magis his liberis ſucceſſionem deberi putandum eſt.

Quid ſi filius, ſiue legitimus, ſiue illegimus, male ſe aduerſus parentem geſſerit? tunc aut declarauit parens, filium excluſum eſſe debere; et ſtan-

ſtandum omnino eius voluntati, quia praeſumtio cedit veritati; aut non declarauit, et merito creditur, patrem filio ignouiſſe.

2. Si liberi gradus prioris non ſuperſunt, merito ſequuntur nepotes, pronepotes, et quidem aequiſſimum tunc eſt ius repraeſentationis; qui ſuccedunt in locum, ſuccedunt in ius; nepotes ſuccedunt in locum liberorum, ex quibus nati ſunt, ſuccedunt ergo in eorum ius; hinc et eorum portionem merito capiunt. Dico: aequiſſimum hoc eſſe; id enim ius naturae praecipere abſolute nemo dixerit.

3. Si deſcendentes non ſint, merito ſucceſſio adſcendentibus defertur, idque quia experientia docet, poſt liberos parentes nobis eſſe cariſſimos, exigit etiam id amor et gratus animus, vt, a quibus ab incunabulis alimenta accepimus, iis, deficientibus liberis, bona relinquamus.

4. His quoque non ſuperſtitibus, fratres et ſorores ſuccedunt, nec iniquum eſt, hic germanos vnilateralibus praeferri.

5. Denique his non exſtantibus, quilibet gradu proximi.

Huc vſque ius naturae pertingere poteſt: at quum haec ſola aequitate nitantur, adeoque iuris naturae magis permiſſiui, quam praeceptiui ſint, facile largimur, ea omnia mutari poſſe legibus ciuilibus; hinc animaduertimus,

1. In Dania et Sleſwicenſi Ducatu filios duplam portionem accipere: iure feudali filias ſolis alimentis et dote contentas eſſe iuberi.

2. In Auſtria adſcendentes plane excludi.

3. Inter collaterales alibi ſucceſſionem gradualem, alibi linealem obtinere.

4. In pleriſque legibus rationem etiam vel maxime haberi coniugum, quibus ſaltem portio aliqua ſtatutaria conceditur.

§. 12.

Eſt hic modus adquirendi deriuatiuus ex diſpoſitione legis; ſequitur alter *ex facto prioris domini.* Quumque hoc modo adquiratur vel vniuerſitas bonorum, vel res ſingularis, prius ſit *per teſtamentum*, de quo hac paragrapho agendum.

Praecipua et vnica quaeſtio eſt, *an teſtamenta iuri naturae ſint conſentanea?* Adfirmant GROTIVS, PVFENDORFFIVS, et plerique alii: Negant MERILLIVS, *Obſeru. VIII.* 25. THOMASIVS in *Iuris prud. diuin.* aliique, idque

1. Ex ea ratione, quod nemo poſſit velle poſt mortem; argumen-

mentantur: omnis tranſlatio dominii fieri debet, quando dominus adhuc velle poteſt; teſtamento non transfertur dominium, quando dominus adhuc velle poteſt; ergo teſtamento non fit tranſlatio dominii. Minor clara eſt: non enim ad heredem tranſit dominium, viuo adhuc teſtatore, ſed demum eo mortuo; nam quoad viuit, voluntatem ſuam pro lubitu mutare poteſt.

2. Teſtamento mutantur leges de ſucceſſione ab inteſtato, abſurdum autem eſt, leges priuata alicuius voluntate mutari.

3. Plerumque teſtamenta conduntur ex odio inuidiaque erga propinquos; his prauis affectibus iura aſſiſtere nequeunt. At GROTIVS, *libr. II. cap. 6. §. 14.* vt *teſtamenta* iuris naturae et gentium eſſe probaret, teſtamentum ita definit: eſſe *alienationem vniuerſi patrimonii in mortis eventum, ante eam reuocabilem, retento interim iure poſſidendi et fruendi.* Iam colligit, domino licere alienare, licere id facere ſub conditione, vel in euentum mortis, licere alienare reuocabiliter, denique licere ſibi referuare poſſeſſionem et vſumfructum, ergo licitum iure naturae eſſe teſtamentum.

Sed male definiuit GROTIVS: 1. falſum enim eſt, per teſtamentum fieri alienationem, quia manet teſtator dominus; 2. falſum, alienationem factam in euentum mortis; nam ſic heres haberet ius quaeſitum, quod ei auferri non poſſet, et tamen teſtatoris voluntas eſt ambulatoria vſque ad mortem; 3. falſum ergo etiam, teſtamento factam alienationem reuocabilem, vbi enim plane facta non eſt alienatio, ibi et reuocabiliter facta eſſe dici nequit; 4. falſum denique, teſtatorem ſibi reſeruare poſſeſſionem et vſumfructum; vere enim retinet dominium, et nullum ius in heredem transfert, ſed vult, vt illud tum demum tranſeat, quando nihil amplius velle poteſt, id eſt, poſt mortem. Quum ergo GROTIVS totam deciſionem ſuam ſuperſtruat definitioni falſae, tota quoque demonſtratio, quae inde petita, falſa ſit oportet. *Teſtamentum* enim potius eſt *voluntas viuentis de bonis ſuis poſt mortem in alios transferendis.*

Manet ergo fixum et firmum, teſtamenta non eſſe ex iure naturae, quia tranſire iubent dominium in id tempus, quando amplius velle non poteſt.

Agnouit hanc difficultatem LEIBNITIVS, ſed putauit, eam difficultatem euanituram, ſi mens ſtatuatur immortalis, quaſi vero mens immortalis adhuc de bonis in terrarum orbe relictis ſit ſollicita.

Quum ergo teſtamentum non ſit ex iure naturae, fruſtranea futura

Digitized by Google

futura eſſet quaeſtio, quaenam ſollemnitates requirantur in teſtamento, et quae alia eius ſint requiſita; omnia enim haec ex iure ciuili ſingulorum locorum, non ex iure naturae diſcenda ſunt.

§. 13.

Ita facto prioris domini ex mente auctoris tranſmittitur dominium vniuerſorum bonorum per teſtamentum.

Iam explicaturus et *tranſlationem rerum ſingularium*, eam fieri obſeruat vel *volente domino*, vel *eo inuito*. Si volente domino, id fit vel gratis per donationem, vel titulo oneroſo per contractum. Sed de contractibus infra. Iam tantum obſeruandum, non omnes contractus rem transferre titulo oneroſo, e. g. commodatum, depoſitum.

Donatio, de qua hac paragrapho, eſt gratuita dominii in alterum acceptantem tranſlatio, vel eſt pactum de rei dominio in alterum acceptantem gratis transferendo.

Diuidunt eam ICti in eam, quae eſt *inter viuos*, et *mortis cauſſa*; ſed donatio mortis cauſſa iiſdem difficultatibus premitur, ac teſtamentum; nam et hic transfertur dominium ex eo tempore, quo id velle donator non poteſt, ergo et haec non eſt ex iure naturae, ſed ex ſolo iure ciuili; iure naturae omnis donatio inter viuos eſt.

Rectius dicere poſſimus, donationem eſſe vel vniuerſorum bonorum, vel rei ſingularis; illa vere erat veterum teſtamentum. Vide exemplum Cyri apud XENOPHONT. in *Cyropaedia*, *libr. VIII. Geneſ. XXV.* 5. 1. *Reg. I.* 35. SIRACID. *X.* 25. Conf. PVFENDORFF. *Iur. nat. et gent. libr. IIII. cap.* 10. §. 5.

Sed in donatione quae ſint officia obſeruanda facile patet: 1. donatio eſt pactum, et hinc requirit acceptationem; 2. eadem ex eadem ratione transfert in alterum ius, quod auferri non poteſt, ſcilicet dominium, ergo 3. donatio ſua natura eſt irreuocabilis, denique 4. eadem eſt gratuita, adeoque obligat tantum ad gratitudinem.

§. 14.

Quibuſdam caſibus et inuito domino in alterum tranſit dominium? 1. Per modum poenae in ciuitatibus, e. g. quando quis condemnatur in mulctam, quando bona rediguntur in fiſcum, cet. 2. per occupationem bellicam in ſtatu naturali, e. g. quoties hoſtis hoſti oppida, pecunias, tormenta, commeatum eripit.

Quod ad prius attinet, nullum dubium eſt, eius modi poenam locum habere, nam poena eſt malum paſſionis, quod infligitur ob malum actionis a ſuperiore: iam iactura pecuniae et bonorum eſt malum paſſionis, quin tale malum, quod grauius ſaepe adfligit hominem, quam ipſe corporis dolor, ergo a ſuperiore per modum poenae omnino poteſt infligi.

Obiiciunt quidem, *ita poenam magis ad innocentes coniuges et liberos pertinere, quam ad delinquentem ipſum?* Sed reſp. 1. id fieri indirecte, et in nulla poena prorſus id euitari poſſe, nam et liberi indirecte patiuntur aliquam infamiam et iacturam, ſi pater ob delictum gladio percutitur, laqueo ſuffocatur, cet. 2. culpa haec eſt patris delinquentis non principis vel iudicis punientis; hic iure ſuo vtitur, adeoque nemini facit iniuriam.

Interim laudanda legiſlatorum Romanorum humanitas, qui his caſibus liberis aliquam bonorum partem relinquebant, ne alimentis deſtituerentur, *L.* 1. et 7. *D. de bon. damn.* Immanis contra eſt *L.* 5. *C. ad leg. Iul. maieſt.* quae liberos perduellium ad perpetuam paupertatem damnat.

Quod ad ſecundum ius attinet, leges Romanae id referunt ad occupationem, adeoque ſtatuunt, bona hoſtium eſſe nullius. Quamuis enim hoſtes dominium habeant ratione aliorum hominum, non tamen domini ſunt ratione hoſtium, quippe quos vſu ſuarum rerum excludere non poſſunt; hinc argumentantur: Quemcumque ab vſu rerum noſtrarum excludere non poſſumus, eius contemplatione non ſumus domini; atqui hoſtes ab vſu rerum noſtrarum excludere non poſſumus, ergo contemplatione hoſtium non ſumus domini.

Si ergo non ſumus domini ratione hoſtium, res noſtrae contemplatione eorum ſunt nullius, adeoque cedunt occupanti.

Sed haec ſubtilia magis, quam vera; nam 1. ſi non eſſemus domini contemplatione hoſtium, res noſtras aduerſus illos ne defendere quidem poſſemus; 2. reuera per bellum nulla adhuc eſt adquiſitio: quemadmodum enim hoſti ius fuit aliquid nobis eripiendi, ita nobis ius eſt recuperandi; cuius vero futura ſit, demum pacis conditionibus determinatur?

Itaque rectius dicimus, ius illud hoſti res eripiendi eſſe ex ipſo belli iure; hoſti in hoſtem in infinitum ius eſſe, donec ad pacem ſit procliuis, ergo et ipſi quaeuis eripere licet; eius autem dominium non ſtatim quis adquirit, ſed tum demum, quando pacis legibus ceditur.

§. 15.

§. 15.

Denique inuitis nobis dominium etiam transfertur per *vſucapionem*, quae eſt adquiſitio dominii per poſſeſſionem temporis lege definiti.

De ea quaeritur 1. *an ſit licita?* idque adfirmandum, *a*) quia, qui res ſuas non vindicat iuſto tempore, ipſe in culpa eſt, adeoque rem veluti pro derelicta habuit; vid. *Iudic. II*, 14. *b*) quia intereſt rei publicae et communis tranquillitatis, dominia eſſe certa.

Sed alia quaeſtio eſt, 2. *an vſucapio ſit iuris naturae?* id quod merito negamus: nam *a*) ius naturae nullum tempus definit, quamdiu quis poſſidere rem debeat, vt dominium conſequatur; illud plane ex iure ciuili eſt; *b*) tempus in ſe non poteſt vel dominium dare, vel eripere, quia eſt idea relatiua, quae nihil operari poteſt; *c*) non praeſumi poteſt pro derelicta habita, quam poſtea vindico, quando vindicandi occaſio eſt.

Ergo ita dici poteſt, non iniquum eſſe, vt admittatur vel adquiratur dominium a poſſidente, 1. ſi quis neſciat, alium dominum eſſe, adeoque bona fide et iuſto titulo poſſideat; 2. ſi dominus ſciat, alium poſſidere, et tamen rem non vindicet; 3. ſi tam diu quieſcat, vt iure inde colligi poſſit, eum pro derelicta rem habuiſſe. Sed tunc proprie non eſt praeſcriptio vel vſucapio, quia tempus certum non eſt lege definitum, ſed erit ſpecies occupationis ſecundum regulam: *Quae nullius ſunt, cedunt occupanti*, res enim pro derelictis habitas nullius eſſe nemo negauerit. Idemque obtinet inter gentes; negabant id Galli apud CAMBDENVM *ad annum* 1567. idemque ſingulari *diſſ.* egit PVTEANVS: ſed ei vindicias pro Grotio oppoſuit WERLHOFIVS.

CAPVT XIII.

DE OFFICIIS, QVAE EX DOMINIO RERVM PER SE RESVLTANT.

§. 1.

Egimus hactenus de dominio in ſe conſiderato, eiuſque tum origine, tum adquiſitione. Quum ergo dominium ſit ius, ſequitur, vt et effectum ſuum habere debeat; vbi enim ex mea parte ius, ibi ex altera eſt obligatio.

Quaeritur ergo, *in quonam conſiſtat obligatio noſtra erga dominum?* Auctor noſter varios caſus conſiderat, quaeritque *ad quid obligati ſimus* 1. *ſi res ſit penes verum dominum*, §. 1. 2. *ſi res in alterius poteſtate ſit*, §. 2. *ad fin.*

Si res eſt penes verum dominum, tenenda eſt regula: *Quilibet tenetur alterum* (non hoſtem) *pati rebus ſuis quiete frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, interuertere, aut ad ſe trahere ſuſtineat;* *a*) amandus enim proximus tamquam nos ipſi; itaque quod nobis fieri nolumus, alteri facere non debemus; at nolumus ipſi priuari dominio noſtro, ergo nec alios eo priuare debemus; *b*) fluit idem ex natura dominii, dominus enim gaudet iure alios vſu rerum ſuarum excludendi, ergo obligatus ſum, vt res alienas, a quibus iure excluſus ſum, non appetam.

Ex eo ergo fluit, 1. contra ius naturae eſſe furtum, quippe quod eſt ablatio rei alienae inuito domino facta, adeoque errare Salmasivm, *de vſuris cap.* 9. qui furtum iuri naturae repugnare negat; 2. non minus eidem repugnare rapinam, ob eamdem rationem: differt autem rapina a furto, quia hoc fit fraudulenter, illa vero vi; 3. damnum in rebus alteri illatum, nec non 4. quamlibet defraudationem iuri naturae quam maxime aduerſari; 5. crimen termini moti.

§. 2.

Hoc primum officium, cui locus eſt, quando res penes dominum eſt. Quid vero *ſi penes alium?* tunc obtinet regula: *Quando res peruenit ad nos ſine noſtro crimine, et bona noſtra fide, eamque adhuc*

huc in noſtra poteſtate habemus, tenemur efficere, quantum in nobis eſt, vt illa in poteſtatem legitimi ſui domini redeat, id eſt, bonae fidei poſſeſſor tenetur curare, vt res in poteſtatem legitimam redeat; 1. hoc iterum exigit amor, nam et ego volo, vt qui rem meam poſſidet, eam mihi reſtituat, ergo et ego teneor.

Auctor *lib. IIII. cap.* 13. §. 5. id officium deducit ex communi et vniuerſali conuentione hominum, quaſi pacti ſint inter ſe homines, vt quod in dominium ſemel redactum domino reſtituatur, ſed eius modi conuentionem vmquam factam eſſe probari nequit, ideoque illa fingitur; rectius ergo hoc deducimus ex amore, ſimulque 2. ex natura dominii: quum enim illud ſit ius, et ſupra *cap. 6.* §. 3. demonſtratum, nullius ius interuertendum eſſe, conſequens eſt, vt nec dominium proximo interuertere poſſimus, adeoque operam dare teneamur, vt dominus rem ſuam recipiat.

Inde ſequitur: 1. neminem debere res ſibi comparare, quas ſcit alienas; 2. res inuentas ſtatim reddendas, ſimulac verum dominum ſciamus, *Deuter. XXII.* 1. *ſeqq.* 3. domino res ſuas requirenti eas non eſſe celandas; neque tamen impenſis noſtris; 4. aeque furem eſſe, qui res celat, quam qui ſurripit.

Quaeritur autem, an officium hoc ſuperet alterum, quod ex pacto eſt; e. g. ſi fur apud aliquem inſcium rem furtiuam depoſuerit, et dominus verus ſuperueniat, remque ſuam eſſe probet, an furi res reddenda, an domino? illi ſane ex conuentione, puta depoſito, tenetur; huic ex lege naturali? Reſp. vero domino res reſtituenda; pactum enim contra legem non valet; hic autem eſt lex naturalis, ergo per pactum tolli non potuit.

§. 3.

De eodem caſu, *quando quis bona fide poſſidet*, eſt tertia regula: *Si res bona fide adquiſita conſumta, tantum reſtituendum, in quantum ſumus facti locupletiores*; quamdiu enim in bona fide ſum, puto me dominum, dominus poteſt rem ſuam conſumere, ergo et eam rem mihi bona fide adquiſitam conſumere potui; at quum tamen locupletior fieri non debeam cum alterius damno, merito reſtituo id, quo factus ſum locupletior; e. g. emi alienum frumentum et conſumſi, tantum reſtituere teneor, quantum interea lucratus ſum, dum frumentum emere non debui.

§. 4.

Pertinet eodem regula quarta: *Poſſeſſor bonae fidei non tenetur ad vllam reſtitutionem, ſi res caſu periit*; nam 1. caſum in re aliena nemo praeſtat, qui in bona fide eſt, quia ipſi rei interitus non poteſt imputari; 2. rem reſtituere nequit, quia illa non exſtat; 3. locupletior re pereunte non factus eſt, ergo nec fructus reſtituere poteſt, ergo plane nihil reſtituit; aliud ſi quid ex re, quae periit, ſupereſt, e. g. equi demortui ſuperſunt ornamenta, haec reſtituenda, vel domus incendio deletae ſupereſt area, haec reſtituenda, ne cum alterius damno fiam locupletior.

§. 5.

Regula quinta: *Bonae fidei poſſeſſor tenetur ad reſtituendos fructus exſtantes*; *a*) cuius enim eſt res, eius et fructus; *b*) fieret bonae fidei poſſeſſor cum alterius damno locupletior, ſi hos fructus exſtantes ſibi retineret. At ob eamdem cauſſam, quod nemo debeat cum alterius damno locupletior fieri, recte ab auctore obſeruatum, fructus reſtitui non debere, niſi reſtitutis impenſis in illos factis.

§. 6.

Regula ſexta: *Bonae fidei poſſeſſor tenetur ex fructibus conſumtis tantum reſtituere, quantum factus eſt locupletior.*

Sed quandonam quis factus cenſetur locupletior? Reſp. ſi rem alienam conſumendo ſuis pepercit, e. g. ſi alienum frumentum conſumendo ſuum retinuit vel vendidit. Enim vero hic non eſt vnicus caſus: nam etſi ſuum conſumſit, et alienum vendidit, tantumdem lucri fecit.

Itaque magis diſpiciendum, 1. vtrum res alienas minus neceſſarias in vſus ſuos adhibuerit, alias iis non vſurus, niſi eas habuiſſet; e. g. comedit aliquis piſces, cancros, poma ex alieno fundo, quem bona fide poſſedit; 2. an vero res tam ſint neceſſariae, vt eas parata pecunia ſibi comparare debuiſſet, niſi alienis vti potuiſſet; e. g. conſumit quis alienum frumentum; priore caſu non eſt factus locupletior, at poſteriore factus eſt.

Ceterum ſine animaduerſione hic praetereundus non eſt error auctoris, quaſi bonae fidei poſſeſſor tum teneatur ad fructus hos reſtituendos, ſi rei euictae pretium poſſit recuperare; quid enim hoc ad dominum? is rem ſuam cum fructibus ſuo iure vindicat, poſſeſſoris erit videre, an pretium recuperare poſſit.

§. 7.

Digitized by Google

§. 7.

Regula ſeptima: *Bonae fidei poſſeſſor non tenetur penſare fructus, quos neglexit*, id eſt, non tenetur reſtituere fructus percipiendos, nam 1. quamdiu de vero domino mihi non conſtitit, mihi viſus ſum dominus, adeoque et ius mihi eſſe de re pro lubitu diſponendi, merito putaui; iure ergo meo vſus ſum, ac proinde nemini feci iniuriam; 2. fructibus neglectis non ſum factus locupletior, ergo nec cet.

§. 8.

Regula octaua: *Bonae fidei poſſeſſor ad nihil tenetur, ſi rem alienam ſibi donatam iterum alteri donauit*, ex iiſdem rationibus: nam 1. et iure ſuo vſus eſt, et 2. non factus eſt locupletior; aliud tamen, ſi talis ſit donatio, quam ex officio, vel vrgente exiſtimatione quis facere debuit; e. g. ſi quis pateram argenteam alienam ſibi donatam fratri obtulerit tamquam donum nuptiale; hac enim donatione ſuperſedere non potuit, adeoque ſuae rei pepercit.

§. 9.

Regula nona: *ſi bonae fidei poſſeſſor rem alienam titulo oneroſo partam alienauerit, non tenetur, niſi in quantum lucrum fecit*, nemo enim debet cum alterius damno fieri locupletior: hinc ſi quis emit equum alienum 100. florenis, eumque iterum vendiderit 150. domino, qui equum non recipit, tenetur reſtituere 50.

§. 10.

Regula decima. Sed quaeritur, *an dominus rem ſuam repetens reſtituere debeat pretium, quod bonae fidei poſſeſſor expendit?* Negatur, 1. quia neque ex conuentione, neque ex delicto obligatur; 2. quia nemo tenetur dominium ſemel adquiſitum titulo oneroſo iterum adquirere.

Aliud 1. ſi rem bonae fidei poſſeſſor recuperauit, quam ne dominus quidem ſine aliquo pretio fuiſſet recuperaturus, e. g. a piratis; 2. ſi honorarium ei promiſſum, qui rem vero domino reſtituerit; tunc enim dominus tenetur ex pacto.

Digitized by Google

§. 11.

Regula vndecima. Denique quaerit auctor, *an quis rei inuentae fiat dominus?* Reſp. aut res inuenta eſt nullius, aut habet dominum: ſi prius, cedit occupanti, quod et tunc competit, ſi res derelicta; ſin poſterius, res reddenda vero domino.

Quid ſi quis miſſilia ſpargat? Ea cedunt inuentori vel occupanti, niſi forte ebrius talia iactet, qui ſane neſcit, quid agat. Id ex perſona, qui hanc liberalitatem exercet, et ex occaſione, qua id faciat, facile diiudicabitur.

CAPVT XIIII.

DE PRETIO.

§. 1.

SEquitur tertium inſtitutum humanum, ex quo officia hypothetica fluunt, puta, *rerum* PRETIVM.

Agitur ergo 1. *de pretii origine ac definitione*, §. 1. 2. *de eiuſdem diuiſione in vulgare et eminens*, §. 2. 3. *de pretio vulgari*, §. 3--5. 4. *de pretio eminente*, §. 6--9.

Pretium rerum originem debuit dominio; Nam

1. Eo introducto homines coeperunt et carere pluribus rebus ad neceſſitatem vel vitae commoditatem pertinentibus, et aliis etiam quibuſdam abundare.

2. Itaque opus fuit commerciis, rerumque commutationibus.

3. Ad ea initio videbatur ſufficere permutatio, quam et antiquiſſimis gentibus placuiſſe nouimus, veluti Graecis apud HOMERVM, vid. §. 2. *Inſt. de emt. vendit.* veteribus Germanis, apud TACITVM *de morib. German.* et hodienum barbaris in India et America, qui aurum, gemmas, aliaſque res pretioſiſſimas cum Belgis permutant pro ſpeculis, cultellis, fiſtulis.

4. Mox tamen apparuit, hoc commerciorum genus permulta habere incommoda: nam *a*) ſaepe qui alienis rebus indigebat, plane nihil habebat, quod pro iis daret; *b*) ſaepe, quae alicui ſupererant, non placebant alteri, vt pro iis ſuas merces daret; *c*) ſaepe ſeruari non poterat aequalitas, quando res pro re dabatur; *d*) denique res permutandae non ſine incommodo in loca remotiora tunc ferri poterant.

5. Hinc

Digitized by Google

5. Hinc de materia cogitatum, quae pro menſura omnium rerum, earumque pretio haberetur, id eſt, inuenere pecuniam, qua omnia comparari poſſent ab omnibus, et ſic pro permutatione magis placuit emtio venditio, locatio conductio, ſimileſque contractus, qui interueniente pecunia ineuntur, *L.* 1. *D. de contrah. emt.*

Eſt ergo *pretium* quantitas moralis, ad quam res et operae aeſtimantur ad commodiorem vitae vſum.

Dico, eſſe *quantitatem*) quia et augeri vel intendi, et minui vel remitti, et in quaſuis partes aequales et inaequales diuidi, et arithmetico calculo ad liquidum perduci poteſt.

Moralem.) Nec enim res habent pretium a natura, ſed ab aeſtimatione hominum: nulla eſſet ratio, cur tantillum fruſtulum auri tantum valeret, quantum multo maior portio argenti, aeris, plumbi, niſi homines illi hunc valorem impoſuiſſent; hinc et videmus incolas inſularum Heſperidum pro pecunia habere conchas conditas vel variegatas, HVGO GROT. *Hiſt. Belg. libr. I. ad annum* 1599. quin meminimus, in Gallia chartas pro pecunia valuiſſe, quibus ſane parum virtualis pretii eſt.

Ad quam res et operae aeſtimantur:) pretium enim verum videmus in emtione venditione, operarum in conductione operarum; et quamuis iure Romano artes liberales dicantur operae inaeſtimabiles, tamen et illis pretium vel maius vel minus videmus ſtatui.

Ad commodiorem vitae vſum.) Neceſſitatem enim hominibus hanc extorſiſſe inuentionem diximus.

§. 2.

Iam porro quaeritur, *quotuplex* ſit *pretium?* Auctor illud recte diuidit in *vulgare* et *eminens*: *Vulgare* illud eſt, quod attribuitur rebus et actionibus, e. g. agro, aedibus, praediis, operis fabrilibus; *eminens*, quod attribuitur pecuniae ſeu nummo, quo illae res aeſtimantur.

Differunt hae ſpecies, 1. quia vulgare ex rerum qualitate et vſu naſcitur; eminens ex impoſitione hominum; 2. quod vulgare eſt veluti normatum, eminens norma, ad quam vulgare aeſtimatur; 3. quod illud quidem ſit proprium, hoc commune omnibus rebus, quia nummo omnia comparare poſſumus; et hinc etiam vocatur eminens, quia virtualiter rerum omnium pretium complectitur. OVIDIVS, *Art. am. II.* 163.

Digitized by Google

Secum habet ingenium, qui, quum libet, accipe, *dicit.*

Videmus pecunia comparari res, operas, iura, honores, titulos, officia, libertatem, aliquando et iuſtitiam, maritos, et quid non?

Quiſquis habet nummos, ſecura nauigat aura.

§. 3.

Iam ergo primum agitur de pretio vulgari, et quaeritur, *cur non omnes res, omneſque operae ſint eiuſdem pretii?* Id ſane non eſt 1, ab vtilitate, quam praeſtant; nam quis neget, aërem eſſe vtiliorem gemmis; et tamen illi nullum pretium, his immenſum ſaepe pretium ſtatuitur; 2. nec a quantitate phyſica; nam magnam molem frumenti comparare poſſum pro minima gemma; 3. nec a neceſſitate; nam aqua carere non poſſumus, gemmis poſſumus, et hae tamen permagnum pretium habent, aqua nullum.

Potius ergo reſpiciendum ad alia, nimirum 1. an ſint in dominio? res enim inexhauſti vſus dominio hominum exemtae ſunt, et hinc nullum admittunt pretium, e. g. aër, aqua, lumen: at poſſunt tamen rerum pretium intendere; ſic e. g. pretioſius eſt praedium, quod habet aquam, aërem ſalubrem et liquidum, apricum lumen; 2. an ſint in commercio? hinc pretium non habent templa, aliaeque res ſacrae, officia eccleſiaſtica, adminiſtratio iuſtitiae; (ſed id de iure, de facto enim ſaepe et haec ſimiliaque fiunt venalia, quin ipſe calamus doctorum ſaepe venalis eſt); 3. an homini inſeruire poſſint ſiue ad vtilitatem, ſiue ad commoditatem, ſiue ad voluptatem, his omnibus ſtatuitur pretium, quum res inutiles vocare ſoleamus nullius pretii; ſic pretium non ſtatuitur muſcis, muribus, gliribus, at ſtatuitur leporibus, vulpibus, auiculis.

Et quidem animaduertere licet inſignem Dei prouidentiam, qua fit, vt res maxime neceſſariae et vtiles viliore pretio conſtent; ad voluptatem vero comparatae enormi ac ſaepe immenſo; illas enim Deus copioſiſſimas produxit, has rariores eſſe voluit; egit ergo Deus veluti legiſlator prudentiſſimus, qui ſubditorum luxuriam cohibiturus rebus ad luxuriam comparatis magnum imponit vectigal.

§. 4.

Hactenus de illis, ad quae reſpiciendum, ſi ſcire velimus, an res in

in ſe pretium aliquod habeat? Iam porro quaeritur, *quaenam ſint cauſſae, ob quas in ſpecie huius vel illius rei pretium vel intendatur, vel minuatur?*

Hic in primis vera cauſſa eſt raritas; quo maior enim eſt mercium copia, eo vilioris pretii habentur, quo rariores ſunt, eo cariores; quo maior enim mercium copia, eo pauciores ſunt, qui eas anxie quaerant, adeoque eo viliore pretio a venditore addicuntur.

Rariora autem habentur, 1. quae non adeo copioſa proueniunt, vt gemmae, vniones, frumenta annis ſterilibus; 2. quae ex regionibus admodum remotis ad nos deferuntur, e. g. cinnamomum, et alia aromata; 3. quae non niſi magno labore et periculo adquiruntur, e. g. argentum viuum, merces ex terris longinquis aduectae tempore belli, vel piratis maria infeſtantibus; 4. quae caſu facta ſunt rariora, e. g. IOANNIS *Scriptores rerum Moguntinarum* libri a fiſco occupati, atheorum, haereticorum, hoſtium reipublicae. 5. quando ſibi quis monopolium vindicat; e. g. Batavi in cinnamomo, adeo vt ſuperfluum quotannis flammis conſumant; 6. quae proficiſcuntur ab artificibus celeberrimis, quod verum eſſe deprehendimus in tabulis pictis, ſculpturis; 7. quando res vel a natura, vel ab arte ſingulare quid accepit, e. g. lapis, in quo figura Chriſti crucifixi; 8. quae admittunt pretium affectionis; *pretium affectionis* eſt pretium, quod rei ſtatuimus non ob eius praeſtantiam, ſed quia nobis aliquid iucundum in memoriam reuocat. Fundamentum eius eſt adſociatio idearum, de qua inſignem obſeruationem habet LOCKIUS, *de intellectu humano*; experientia enim docet, 1. vna idea ſe ſe nobis repraeſentante, plerumque reuiuiſcere reliquas omnes, quae tum cum illa erant coniunctae, quum eam primum perciperemus; ſic e. g. ſi quis ſibi repraeſentat abſentem patrem, ſimul etiam reuiuiſcent ideae veſtium eius, actionum, verborum, cet. 2. vna idea reuocata, in mentem etiam redire gratas et ingratas perceptiones et ſenſiones, quas tum habuimus; haec perceptio aliquando ſatis valida eſt, e. g. iuuenis quidam deliquium animi patiebatur, quoties in conſpectum eius veniebat Chirurgus, a quo lithotiam erat paſſus; quin ſaepe matris grauidae perceptio reuiuiſcit in liberis iam natis, quoties res, per quam mater talem perceptionem habuit, per ſenſum repraeſentatur; ſic e. g. Iacobus I. Rex Angliae deliquium animi patiebatur, quoties videbat gladium euaginatum.

Poſita hac idearum adſociatione, facile explicari poteſt, vnde ſit pretium affectionis; ſaepe enim res quaedam nobis in mentem reuo-

eat 1. amicum vel perſonam amatam; hinc pretium affectionis admittunt donaria amicorum, maiorum noſtrorum; 2. inſignem honorem; hinc pretium huius modi ſtatuitur donariis principum; 3. periculum feliciter ſuperatum; hinc pretium tale ſtatutum a Petro Imperatore Ruſſiae equo, quo vſus fuerat in praelio Pultauenſi; 4. priſtinae fortunae cataſtrophen; hinc pretium magnum Stechinelli Baro ſtatuit pileo, quo puer vſus fuerat, quum mendicaret; 5. rem admodum antiquam et memorabilem; hinc magni fiebat fictilis Epicteti lucerna, magni fiunt nummi antiqui, gemmae, ſtatuae.

Sed obſeruandum, affectionem eſſe perſonalem, ac proinde hoc pretium a poſſeſſore in alterum non transfertur: vnde et ratio patet, cur eius quidem ratio habeatur in delictis, non vero in contractibus.

§. 5. 6.

Hoc erat primarium pretii fundamentum, ſecundum quod illud intenditur vel remittitur: ſed ſunt quaedam cauſſae acceſſoriae, ob quas itidem pretium augetur vel minuitur, et quidem obſeruandum, pretium eſſe vel *conuentionale*, quando illud licitando definitur, id eſt, aliquid addendo vel remittendo, vel *legitimum*, quod a magiſtratibus definitur. Illud ergo in ſtatu naturali et ciuili locum habet, hoc in ſtatu ciuili tantum; illud latitudinem admittit, hoc conſiſtit in puncto; in illo laeſio eſt occultior, in hoc illa in oculos incurrit.

Iam in vtroque variae poſſunt eſſe cauſſae, cur vel intendatur, vel remittatur, e. g. in conuentionali ratio habetur 1. laborum et expenſarum in rem factarum, ſed ordinariarum tantum, non extraordinariarum, e. g. ſoſtri, ſi mercator in itinere in morbum grauiorem incidit; 2. fori; an merx quaedam anxie quaeratur, an non; 3. pecuniae; an proba afferatur, an ſuſpecta; parata, an fides emtoris ſequenda; totum pretium ſoluatur, an pro parte tantum; 4. temporis; ſic tempore belli praediorum pretium vileſcit; emtores rerum pretioſarum ſunt rariores; 5. a quo contractus incipiat, ab emtore, an a venditore; priore caſu res ſolet maiori pretio venire, quam poſteriore.

Ita et in *legitimo* plures eſſe poſſunt cauſſae, cur pretium vel remittendum, vel intendendum ſit, e. g. 1. ſi annona doloſe flagellatur, 2. ſi rerum peregrinarum vile pretium ciuium quaeſtui nocet; hinc tantum pretium ſtatutum cereuiſiae Martisburgenſi.

§. 7.

Digitized by Google

§. 7.

Iam ergo ad vltimam progredimur capitis partem, quae agit *de pretio eminente* ſeu *pecunia*, vbi quaeritur 1. *quae origo pecuniae?* §. 7. 2. *cur metalla eum in finem electa?* §. 8. 3. *quis valorem pecuniae definiat?* §. 9.

Pecuniae originem iam ad §. 1. expoſuimus; quum enim permutatio non ſufficeret, cogitatum de re, quae eminens eſſet rerum omnium pretium, omnibuſque peraeque grata eſſet, ac denique placuit pecunia. Auctor ſtatuit, id per pactum factum eſſe, et vniuerſale quidem generis humani. Non arridet hoc TITIO, qui in *Obſeru.* 347. negat, vmquam eius pacti cauſſa in vnum conueniſſe genus humanum; Recte: poſſumus tamen et debemus pactum aliquod ſupponere, non quidem vniuerſale generis humani, ſed vnius alicuius gentis. Quae omnium prima tali vſa ſit pecunia, neſcimus. Orientem tamen ea prius vſum, quam Occidentem, ex hiſtoria Abrahami et Iacobi patet. Abrahamus enim pecunia emit agrum cum ſpelunca, in qua ſepeliuit Saaram; Ioſephus venditus 30. ſiclis; Filii Iacobi pecunia inſtructi ibant in Aegyptum; fingamus ergo primos Hebraeos, aut, ſi mauis, Phoenices gentem nauticam ita inter ſe conueniſſe; tunc nullum erit dubium, quin eorum conſuetudinem imitati ſint alii. Origo ergo prima eſt a pacto; ei autem deinde ſucceſſit conſuetudo et imitatio aliarum gentium: ab Orientalibus enim hoc didicerunt Graeci, ab his Romani, ab his Germani, aliaeque gentes.

§. 8.

Sed quaeritur, *cur metalla potiſſimum eum in finem elegerint?*

Equidem initio pecudibus vſos eſſe pro pecunia certum eſt; hinc 1. ipſa vocabula, pecunia, peculium, peculatus; 2. hinc et antiquiſſimos nummos non aliud χάραγμα prae ſe ferre videmus, quam boues, ſues, agnos, cet. 3. hinc et emere eſt πωλεῖν, ἀρνεῖσθαι, ὠνεῖσθαι et ſimilia, quae ſunt a πῶλος pullus, ἀρνὸς agnus, ὄνος aſinus.

Poſtea coeperunt aes, argentum, aurum adhibere, ſed rude ac infectum, quod ſibi inuicem non adnumerabant, ſed adpendebant. Vid. PLINIVS, *Hiſtor. natur. XXXIII*, 3. Hinc et libra adhibita Romae in venditionibus et mancipationibus. Libripens: denique nummi inde habent nomina, talentum, pondo, libra, marca.

Denique res nummaria, paullatim a Graecis in eum ſtatum re-

 dacta,

Digitized by Google

dacta, vt nummi certa figura, pondere, et caractere donarentur; vt ſtatim pateret, quales eſſent, quidque et quantum valerent.

Nimirum eos ratio docuit, 1. pretium eminens debere habere pretium virtuale, quid enim alias potuiſſet omnium rerum pretium eſſe, ſi ipſum fuiſſet nullius pretii; 2. illud nec nimis rarum, nec nimis vulgare ac obuium eſſe debere: ſi enim eſſet nimis rarum, non ſufficeret commerciis; ſi nimis obuium, amitteret pretium virtuale; quo tamen opus eſt per requiſitum primum; 3. eſſe debere compactioris ſubſtantiae; alias enim attereretur vſu, et ſic ſemper tanto pauperior fieret venditor, quo ſaepius ille nummus per tot manus iuerit; 4. debere commode diuidi poſſe in quotcumque partes; quia enim pretium rerum omnium non eſt vnum et aequale, debent et nummi in promtu eſſe diuerſae quantitatis et valoris; 5. debere commode cuſtodiri, et de loco in locum transferri poſſe; nummus enim eſt propter commercia; haec vero etiam cum gentibus remotiſſimis inſtituuntur.

Iam quinque haec requiſita in nulla re coniunctim reperta ſunt, quam in metallis, maxime nobilioribus; itaque ex his nummos cudere coeperunt.

Iam porro quum interſit generis humani, nummos eſſe iuſtae materiae et ponderis: hinc prudentia ſuaſit gentibus omnibus cultioribus, 1. ne ius monetandi priuatis concederent, ſed imperantibus; 2. vt figuram ei darent regularem, ne facile circumcidi et abradi poſſet; hinc hodie margines adduntur; 3. vt principis χάραγμα, effigies, inſignia, nomen, annus, locus monetae, in nummo exprimeretur.

Obiici poſſet, *occurrere pecuniam chartaceam, coriaceam?* Reſp. hanc non fuiſſe pecuniam, ſed ſymbola vel teſſeras, poſtea pecunia luendas.

§. 9.

Denique quaeritur, *quis valorem pecuniae definiat?* Reſp. Imperans; nam 1. is vti rebus omnibus praeſcribit leges, ita et nummis; 2. ipſe eſt auctor nummorum: ergo et de valore curare debet.

At principis hic non eſt abſoluta poteſtas, nam *a*) imminuto nummi valore, et manente priſtino pondere mox euaneſcet, gentes vicinae eos ad ſe trahent; *b*) aucto pretio et valore, et manente eodem pondere, omnes res aucto pretio venibunt; *c*) nummi vſus

non

Digitized by Google

non modo eſt in re publica, ſed et inter exteras gentes, ergo ad aliarum gentium aeſtimationem eſt reſpiciendum.

Hinc Alphonſus alias ſapiens, inſipientiam prodebat, quum nummis duplum valorem tribuerit, iam enim omnia duplo cariora vendebantur; Quumque cogere vellet ſubditos, vt res eodem, ac antea, pretio venderent, arma hi corripiebant.

CAPVT XV.

DE CONTRACTIBVS, QVI PRETIA RERVM SVPPONVNT, ET FLVENTIBVS INDE OFFICIIS.

§. 1.

HActenus de rerum pretio. Ex eo *contractus* naſcuntur, quorum conſideratio nobis et officia, quae ex pretio rerum reſultant, ſuggerit.

De contractibus vero expedienda erunt 1. *definitio*, §. 1. 2. *diuiſio in contractus oneroſos, et beneficos*, §. 2-4. 3. *doctrina de contractibus beneficis*, §. 5-7. 4. *doctrina de contractibus oneroſis*, §. 8. *ad fin.*

Contractum definire in iure naturae non difficile eſt; vere enim hoc iure inter pacta et contractus nulla eſt differentia, et potuiſſet auctor, quae hoc capite dixit, aeque commode exſequi ſupra, vbi de pactis agit.

Nimirum diſcrimen inter pacta et contractus eſt iure Romanorum: hi, quum animaduerterent, paciſcentes plerumque tergiuerſari, et negare, ſe aliquid ſerio promiſiſſe, de medio cogitarunt, quo hanc exceptionem hominibus eriperent; id non commodius fieri poſſe putabant, quam ſi certam formam praeſcriberent, quae in paciſcendo eſſet obſeruanda; ſi quis ergo eam obſeruaſſet, inde dabant actionem; ſin minus, negabant. Vide PLAVTVM, *Aulular. act. II. ſcen. II. v.* 81. 82.

- - - Scio, quo vos ſoleatis pacto perplexarier.
Pactum non pactum eſt, non pactum pactum eſt, quod vobis lubet.

Item GELL. *Noct. Attic. XX.* 1. Romani fidem in contractibus ſanxerunt.

Conuentionem ergo, quae ſolo conſenſu inibatur, non obſeruata

uata forma legibus praeſcripta, vocabant PACTVM; illam, in qua forma iſta adcurate erat obſeruata, CONTRACTVM adpellabant; e. g. ſi quis ſimpliciter promiſiſſet alteri centum, id quidem pactum erat, quod nullam producebat actionem; ſi quis vero centum promiſiſſet per ſtipulationem, actionem dabant, quia forma a lege praeſcripta erat obſeruata, idque non nudum pactum erat, ſed contractus.

Forma vero illa vel conſiſtebat in datione, vel in verbis litteriſue ſollemnibus, vel in conſenſu vtriuſque praeſentis in quinque tantum negotiis, quae contractus conſenſuales vocabant, emtione, locatione, emphyteuſi, ſocietate, et mandato.

Eam formam vocabant cauſſam, eamque in omnibus contractibus requirebant; at ex quibuſdam contractibus praeterea dabant actionem eiuſdem cum contractu nominis, e. g. ex emtione venditione actionem emti venditi, et tunc vocabant hos contractus nominatos, reliquos autem innominatos.

Iam facile patet, haec omnia eſſe Romana, et iuris poſitiui, adeoque in iure naturae nullum reperire praeſidium: hoc ſane nullam conuentionibus formam praeſcripſit; hoc neſcit, quid ſit nomen, neſcit, quid ſit cauſſa, adeoque et neſcit differentiam inter pacta et contractus.

Contractus ergo (aeque ac *pactum*) eſt duorum vel plurium in idem placitum conſenſus de obligatione vel introducenda, vel tollenda, vel vtroque.

Equidem auctor diſcrimen aliquod commentus eſt inter pacta et contractus; illa iniri ait de rebus, quae non habent pretium, adeoque nec in commercio ſint; hos de rebus certo pretio aeſtimabilibus, et in commercio conſtitutis, e. g. ſponſalia eſſe pactum, quia ſponſa nec pretio ſit aeſtimabilis, nec in commercio; contra emtionem eſſe contractum, quia pretium interueniat, et nihil vendi poſſit, quod non ſit in commercio.

Iam poteſt quidem hoc diſcrimen admitti; cuilibet enim liberum eſt, vocabula ſuo arbitrio definire; ſed tunc diſcrimen hoc non eſt reale; ſiue enim paciſcaris, ſiue contrahas, ſiue pretium interueniat, ſiue non, idem erit effectus, puta, pacta aeque ac contractus ſeruari oportere; quae vero effectu non differunt, ea plane non differre videntur. Maneat ergo fixum atque firmum, iure naturae inter pacta et contractus nullam eſſe differentiam.

§. 2.

Digitized by Google

§. 2.

Iam porro quaeritur, *quotuplices ſint contractus vel pacta?* quippe haec in poſterum promiſcue accipiemus. Reſpondet auctor, alia eſſe BENEFICA, alia ONEROSA; BENEFICA, vbi alter alteri aliquid gratis praeſtat, e. g. commodatum, depoſitum, mandatum, donatio; ONEROSA, vbi vtraque pars ad idem vel ſimile onus obſtringitur, e. g. emtio venditio, locatio, ſocietas, pignus. Haec facilia, et tamen auctor in adplicatione errauit; ſi enim quaeramus, an mutuum ſit contractus beneficus, an onerofus? Reſpondet eſſe onerosum, et inter illos contractus de mutuo infra agit §. 11. Sed quis dixerit, in mutuo vtrumque ad ſimile vel idem onus obſtringi? creditor ſane ad nihil obſtringitur. Dixeris, creditorem obſtringi ad dandam pecuniam, debitorem ad eamdem reddendam; ſed ſic et commodatum, et depoſitum erunt contractus oneroſi, quos tamen auctor ad beneficos retulit; nam et in his vnus ſe obſtringit ad dandum, alter ad reddendum vel reſtituendum.

Adcuratius diſtinguas inter *mutuum ſimplex* et *vſurarium:* prius erit contractus beneficus; debitor enim pecunia aliena vtitur gratis, nec reddit, niſi quod accepit; poſterius erit contractus oneroſus, quia non gratis accipit pecuniam, ſed veluti pro certa mercede.

§. 3.

Iam quaeritur de beneficorum et oneroſorum contractuum differentia. Eam auctor recte in eo ſtatuit, quod in oneroſis vtrimque requiritur *aequalitas*, in beneficis non requiritur. *Demonſtratio.* Benefici nihil aliud intendunt, quam vt alter mihi praeſtet officium humanitatis, vt ſupra vidimus, egoque certus ſim, alterum mihi illud praeſtiturum; officia autem humanitatis, vt ſupra vidimus, non requirunt compenſationem per eadem officia, ſed gratitudinem tantum; ergo cui per contractum beneficum aliquid conceditur, tenetur tantum ad gratitudinem, non ad compenſationem.

Contra in oneroſis contractibus non id agitur, vt alter mihi praeſtet officium humanitatis, ſed aliud, quod ab eo nec iure perfecto, nec imperfecto exigere poſſum; ergo teneor ad compenſationem, adeoque ad praeſtationem aequalem; quod erat demonſtrandum.

Hinc conſequitur, 1. vt alter alteri in contractibus oneroſis indicare debeat rei qualitates et vitia, quae pretium vel minuere,

Digitized by Google

vel intendere poſſint, e. g. ſi quis aedes vendit, debet indicare onera, ſeruitutes, hypothecas, cet. hinc Athenienſes dicebant: *contractus lumen amant*; 2. id tantum intelligendum eſſe de qualitatibus ad obiectum contractus immediate pertinentibus; non de circumſtantiis acceſſoriis, vel extrinſecus aduenientibus; ſic e. g. apud CICERON. *de offic. III.* 12. diſputatur, an nauta, qui frumenta Rhodum aduexerat, indicare debuerit, alia quoque nauigia frumento onuſta Alexandria ſoluiſſe? Nec videmus reprehendi emtorem in Euangelio, qui agrum emerat, et diſſimulauerat, theſaurum in illo latere.

§. 4.

Porro ex eodem principio ſequitur, 3. vt omnis laeſio vel inaequalitas ſit emendanda, ſi in contractu oneroſo interuenerit; quod ſit vel abrumpendo contractum, vel praeſtito damno, vel laeſione: 4. perinde eſſe, ſiue laeſio ſit maioris momenti, ſiue minoris, requiritur enim aequalitas; vbi vero vel minima inaequalitas eſt, ibi vni maius incumbit onus, quam alteri, adeoque onus eſt inaequale contra regulam §. 3. explicatam.

Haec quidem ex iure naturae certa ſunt, et in theoria facile intelliguntur, ſed in re publica et praxi non poſſunt adcurate obſeruari; Nam 1. pretium rerum definitur plerumque non lege, ſed conuentione; pretium autem conuentionale non conſiſtit in puncto, ceu ſuperiore capite oſtendimus; itaque admodum illiquida eſt illa laeſio, de qua contrahentium alteruter conqueritur; 2. intereſt rei publicae, ne lites in infinitum gliſcant; in infinitum autem eas gliſcere oporteret, ſi ob laeſionem quamlibet, etiam minimam, actio daretur.

Itaque leges ciuiles, inprimis, *L.* 2. *C. de reſcind. vendit.* definiunt, tunc demum actioni locum fore, ſi alter laeſus ſit enormiter, id eſt, vltra dimidiam; quamuis et haec regula multas patiatur exceptiones, inprimis vero non poteſt locum habere, ſi quis ſe laeſum quaeratur enormiter in negotio, quod aleam continet, e. g. in tranſactione; quin ne aequitate quidem niti illam reſciſſionem contractuum ob *l.* 2. *C. de reſcind. vendit.* ſingulari *Diſſertatione de aequitate cerebrina remedii ex l.* 2. *C. de reſcind. vendit.* demonſtrare voluit THOMASIVS, quamuis eius ſententiae me haud ſuffragari fatear.

§. 5.

§. 5.

Iam ſpeciatim de CONTRACTIBVS BENEFICIS; et quidem 1. *de mandato*, §. 5. 2. *de commodato*, §. 6. 3. *de depoſito*, §. 7.

MANDATVM eſt contractus, quo quis rem alienam gratis expediendam ſuſcipit.

Contractus,) ergo non poteſt mandatum eſſe obligatorium de re impoſſibili, turpi, aliaue, quae non eſt in commercio.

Rem alienam.) In *Inſtitutionibus* dicitur mandatum etiam poſſe in noſtri gratiam ſuſcipi; ſed tunc vere non eſt mandatum, verum conſilium, e. g. ſi inopi mando, vt operas locet.

Gratis.) Alias enim nihil differret a locatione conductione.

Ceterum haec definitio nobis dat concluſiones.

In hoc mandati contractu omnem fidem et diligentiam eſſe praeſtandam; nam a) eſt contractus beneficus, quem de officiis dumtaxat humanitatis iniri diximus; haec amore nituntur, vt ſupra demonſtratum; amor autem eandem exigit fidem ac diligentiam in rebus proximi, quam nobis praeſtari volumus; mandabant olim per manus dationem, *cedo dextram*, *per ego hanc dextram te oro*, *fidelis vt mihi ſies*; vnde mandatum quaſi manus datio; b) nemo mandat niſi amico, nec mandatum quis ſuſcipit, niſi amicus; hinc turpiſſimum amici ſpem in nobis poſitam deſtituere; facile ergo patet, cur Romani contractum hunc famoſum habuerint.

2. Normam huius contractus eſſe voluntatem mandantis, nam huius cauſſa mandatum ſuſcipitur. Quum vero illa voluntas ſit vel determinata, vel indeterminata, mandatum quoque vel *definitum*, vel *indefinitum* eſt: DEFINITVM, ſi mandans mandatario omnes circumſtantias definit: INDEFINITVM, ſi eas non definit, ſed rem omnem alterius fidei ac prudentiae relinquit. De illo tenendum

3. religioſe mandatarium ſeſe continere debere intra fines mandati, alias mandantem non teneri geſta rata habere.

Hic magnas tricas nectunt ICti Romani; quaerunt enim, a) *an mandatum poſſit exſequi mandatarius per aequipollens?* b) *item an teneatur mandans rem ratam habere ad ſummam concurrentem?* Nos reſpondemus, ſi vere res ſit aequipollens, nullum eſſe dubium, et g. ſi mihi quis conduxerit aedes, eaſque commodas, ſpecioſas, loco opportuno ſitas, non autem eaſdem, quas mihi conduci volueram; ſed raro vere ſunt aequipollentia propter affectionis pretium, cuius fundamentum ſupra datum; altera quaeſtio abſolute affirmanda, quia mandans habeat, quod voluit.

V 2 De

De mandato indefinito tenenda regula: 4. omnem fraudem abeſſe debere; hinc, ſi talis interceſſit, mandans ne ſic quidem tenetur ad ratam rem habendam.

Denique quamuis gratuitus ſit hic contractus, non tamen vlla aequitatis ſpecie exigere poteſt mandans, vt mandatarius damnum ex re ſua ferat; hinc 5. mandans tenetur mandatarium indemnem praeſtare, adeoque impenſas et damna, ſi qua ex mandato paſſus eſt, reſarcire.

§. 6.

COMMODATVM a mutuo pleraeque gentes non diſtinxerunt; hinc Germani eodem vocabulo *leihen* vtuntur de vtroque contractu; receptum tamen eſt, vt differentia ſtatuatur 1. *ratione obiecti*, quod hic eſt res non fungibilis, in mutuo fungibilis; 2. *effectu*, quia in mutuo tranſit dominium, in commodato non tranſit; 3. *ratione obligationis*; debitor enim reddere tenetur idem in genere, commodatarius eamdem ſpeciem.

Hinc definitio, *commodatum* eſt contractus, quo quis alteri rem ſuam non fungibilem gratis vtendam concedit, in eadem ſpecie reſtituendam; hinc 1. commodatarius tenetur rem alienam ſumma fide ac diligentia cuſtodire; 2. rem finito vſu reſtituere; 3. quaeuis damna ſua culpa data reſarcire; 4. commodatarius vero a commodante indemnis praeſtandus eſt, ſi ſumtus facere coactus eſt in rem commodatam. Quia tamen hoc quodammodo inhumanum videtur, promiſcue omnes ſumtus repetere, quum commodatarius re aliena gratis vtatur: hinc ius Romanum, inſuper habitis modicis, immodicos tantum vult reſtitui, id eſt, eos, qui ipſam mercedem locationis tranſcendunt.

§. 7.

DEPOSITVM eſt contractus, quo res alienas gratis cuſtodiendas ſuſcipimus. Nullus eſt contractus, quem ſanctiorem habuere veteres; hinc a PLINIO, *Epiſtolar. X.* 97. laudantur primi Chriſtiani, quod ſacramento ſe inuicem obſtrinxerint, ne depoſitum abnegent; contra Glauci vniuerſam familiam ideo periiſſe referunt, quod cogitarit ſaltem abnegare depoſitum. IVVENALIS, *Satyr. XIII.* 199. *ſeqq.*

Spartano cuidam reſpondit Pythia vates:
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depoſitum retinere, et fraudem iure tueri
Iurando. — — — —

Et

Et paullo poſt, *v.* 204. *ſeqq.*

Reddidit ergo metu, non moribus, et tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, veramque probauit:
Exſtinctus tota pariter cum prole, domoque.

Id ſane ratio ipſa dictitat, 1. depoſitum eſſe ſancte cuſtodiendum; eſt enim et hoc amicitiae fiduciae datum.

2. Omnem culpam praeſtandam.

3. Deponenti ſtatim reſtituendum; quod tamen patitur exceptionem, a) ſi forte appareat, deponentem re abuſurum, e. g. ſi furioſus gladium repoſcat; b) ſi verus dominus ſuperueniat, et rem vindicet.

4. Depoſitarium quoque indemnem praeſtandum.

§. 8.

Pergit auctor ad contractus oneroſos, in quibus primum locum tenet PERMVTATIO, per quam intelligimus contractum, quo res pro re traditur, et quidem intelligenda res omnis, praeter pecuniam; nam alioquin eſſet emtio venditio.

Hinc quaeri ſolet, 1. *an in pecunia quoque locus ſit permutationi?* Affirmatur, ſi conſideretur tamquam res non fungibilis, alioquin ſi pecuniam pro pecunia do, vere eſt emtio; 2. *an permutatio ſit, ſi pars in pecunia, pars in rebus aliis conſiſtat?* Iure naturae huius quaeſtionis nullus eſt vſus: at iure ciuili aliquando magnus eſt ob ius retractus, cui in emtione venditione, non in permutatione locus eſt; deciditur ergo iure ciuili ita, vt primum reſpiciatur ad maiorem quantitatem, quae ſi in pecunia conſiſtit, pro emtione habetur contractus; ſin in alia re, pro permutatione: deinde ſi aequalis eſt quantitas, pro emtione, tamquam contractu frequentiore, maior praeſumtio eſt.

Vtilior eſt diſtinctio inter *permutationem ſimplicem* et *cum emtione venditione coniunctam*; ſimplex eſt, quando abſolute res pro re datur, ſine praeuia aeſtimatione, qualem ſupra inter Batauos et Indos fuiſſe diximus; talis etiam illa apud Homerum Glauci et Diomedis, qui inter ſe permutabant arma, apud HOMER. *Iliad.* β. *v.* 236.

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,
Aurea aeneis centena nouenariis.

Altera cum emtione venditione coniuncta, quando ſinguli primum res ſuo pretio aeſtimant, ac deinde loco pecuniae er-

ces commutant, quod facere ſolent mercatores Bataui, dum ex Ruſſia coria pro aromatibus domum referant.

De illa eſt regula: 1. Permutationem eius modi fieri per auerſionem, adeoque neutrum de laeſione conqueri poſſe, modo nihil dolo factum; de hac: 2. In permutatione poſterioris generis eadem eſſe iura, quae in emtione, adeoque quamcumque laeſionem eſſe reſarciendam.

Quaeri ſolet, *an locus in hoc contractu ſit poenitentiae?* Affirmatur iure Romano, ſed ratio non alia eſt, quam quod qui ex ſua parte dedit, alterum non dantem habeat obligatum ex contractu, ille vero, qui non dedit, dantem tantum ex pacto obligatum habet; ibi enim adeſt cauſſa praeſens et ciuiliter obligans, hic non adeſt: ſed quia hanc ſubtilitatem ignorat ius naturae, ſecundum quod potius omnia pacta valide obligant, conſequens eſt, vt ex eius principiis non magis ſit locus poenitentiae in contractibus innominatis, quam in aliis.

§. 9.

Alter contractus oneroſus eſt *emtio venditio.* Hic maximum denuo diſcrimen inter ius naturae et ciuile; illo procul dubio huius contractus finis eſt tranſlatio dominii, quia ea intentione emere ſolemus: at iure ciuili tantum traditio eſt finis; ſiue enim dominium transferatur, ſiue non, tamen valet contractus; hinc iure naturae verus eſt iocus MARTIALIS, *Epigramm.* II. 18.

Carmina Paullus emit, recitat ſua carmina Paullus.
Nam quod emas, poſſis dicere iure tuum.

At iure ciuili res aliter ſe habet, eſtque *emtio venditio* contractus de re pro certo pretio tradenda, quum iure naturae ſit contractus de rei dominio pro certo pretio transferendo.

Itaque 1. venditor debet eſſe dominus; 2. Non debet in mora tradendi eſſe, alias iure naturae merito fert periculum; 3. Emtor iuſto tempore ſoluere pretium tenetur; 4. Alias merito tenetur ad praeſtandam indemnitatem, hodie ad vſuras; 5. venditor tenetur ad euictionem praeſtandam, ſi res vendita a tertio euicta ſit.

Reliqua omnia ſunt iuris poſitiui, niſi quod, quia iure naturae omnia pacta obligant, inde fluit regula: 6. Quod emtioni qualiacumque pacta tum ſuſpenſiua, tum reſolutiua accedere poſſint.

Ta-

Digitized by Google

Talia vero ſunt: 1. *Addictio in diem*, vbi res pro certo pretio alteri addicenda, ſi intra certum tempus nemo plus offerat; 2. *Lex commiſſoria*, vt in caſum non ſoluti pretii res inemta ſit; 3. *de retrouendendo*, vt reſtituto pretio res iterum retradatur, cet. Omnia haec pacta ex intentione et ſermone contrahentium interpretanda.

Emtio ſpei eſt, quando res incerta emitur, quod fit in emtionibus rerum futurarum, lotariis, olla fortunae, cet. vbi vna regula: neutrum contrahentem conqueri poſſe de laeſione.

§. 10.

Locatio conductio eſt contractus de rei vſu vel operis pro certa mercede praeſtandis: 1. mercedem hic denuo in pecunia numerata conſiſtere oportet, quia alias eſſet contractus, do vt facias, vel facio vt facias, quamuis iure naturae inter haec nihil differentiae ſit, et Romani hoc diſcrimen introduxerint ideo, vt actiones eo rectius diſcerni poſſent; 2. qui mercedem dat, vocatur conductor, qui eam accipit; locator, quamuis hoc fallat in conductione operis, ſi ſcilicet locatur totum opus, veluti pons, agger, turris; tunc enim qui mercedem dat, vocatur locator, qui mercedem accipit, conductor, vel redemtor operis; 3. mercedem oportet eſſe determinatam, alias non eſt locatio, niſi ſit merces legitima; e. g. quaeri ſolet, an locatio fuerit illa apud MATTH. XX. 4. *ite vos quoque in vineam meam, et quod aequum erit, dabo vobis*: operariorum enim merces diurna legibus iam definita eſſe ſolet in ſingulis ciuitatibus.

Officia iam facile intelliguntur: 1. locator tenetur vſum rei, vel operas praeſtare; 2. ſi impediatur, tenetur ad id, quod intereſt; 3. ſi non plene praeſtari poteſt rei vſus ob caſum fortuitum, remiſſio mercedis iure petitur; datur enim pro rei vſu; caſum etiam non alius ferre poteſt, quam dominus, niſi conductor eum in ſe ſuſceperit; 4. non poteſt locator conductorem ante finitum tempus expellere; ſi expulerit, tenetur ad id, quod intereſt; 5. conductor tenetur ad mercedem ſoluendam; nec non 6. ad diligentiam omnem praeſtandam, quam ipſe dominus in ſuo praeſtaret, nam vſum tantum rei alienae habet, remque tenetur reſtituere non deteriorem; 7. non poteſt rem deſerere ante tempus, niſi ob vrgentem neceſſitatem: non enim vult ante tempus expelli; quod ſibi fieri non vult, alii ne faciat.

An

An vero meliorem rem reddere poteſt conductor pro lubitu ? Neg. iure naturae, niſi dominus vel locator conſentiat: aut enim non ſufficit res eius vſibus, non debuit conducere; aut ſufficit, non debuit ſumtuoſe aedificare. Non ergo probanda eſt conſuetudo Friſiorum, qui conductori praedii ruſtici liberam faciunt aedificandi facultatem, nec finito locationis tempore locatori prius reſtituitur praedium, quam ſatisfactum ſit conductori de meliorationibus; ita ſaepe contingit, vt locator excidat dominio, ſi tantum ſoluere non poſſit.

§. 11.

Mutuum eſt contractus, quo pecunia, et alia res fungibilis alteri datur, vt eius fiat, et quandoque tantumdem in eodem genere reſtituatur.

Res fungibilis.) Alias enim eſſet commodatum.

Vt eius fiat.) Natura enim huius contractus exigit, vt transferatur dominium. Negauit id SALMASIVS *de vſuris*, praecipue ideo, quod pecunia credita vocetur aes alienum. Sed reſp. vocatur aes alienum, non quatenus a debitore poſſidetur, ſed quatenus reſtituenda; ob id enim non habetur pars patrimonii, nec hoc intelligitur, niſi detracto aere alieno.

Argumentamur contra SALMASIVM: Penes quem omnes dominii ſunt effectus, is eſt dominus; penes debitorem omnes dominii ſunt effectus; ergo penes debitorem eſt dominium. Minorem inde probamus: 1. libere de pecunia diſponit debitor, adeo vt et abiicere eam poſſit; 2. omnem inde vtilitatem percipit; 3. periculum et caſum fert; ſi pecunia perit, perit debitori, et res tamen nemini perit, niſi ſuo domino; 4. vindicat exſtantes, vbicumque inuenit.

Officium ex hoc contractu reſultans facile intelligitur: *ſolue quod debes*; eſt enim hic finis huius contractus.

Obiici poſſet, at quomodo meum eſt, quod reddi debet? Reſp. 1. non reddo nummos eoſdem in ſpecie, ſed in genere; 2. poteſt et dominus ad reddendum obſtrictus eſſe, e. g. qui poſſidet cum pacto retrouenditionis; heres item fiduciarius; ita maritus eſt dotis dominus, quamuis ad reſtituendam illam finito matrimonio obſtrictus.

Praecipua quaeſtio eſt, *an vſurae peti poſſint*? Negant id nonnulli, inprimis Canoniſtae, qui excommunicatione dignos putant vſu-

vſurarios, 1. quia nummus ſit res ſterilis; Reſp. id negatur, quia contrarium mercatores quotidie ipſo facto experiuntur; 2. quia commodatum eſt gratuitum, ergo et mutuum tale eſſe debere; Reſp. non valere conſequentiam, in commodato tantum vſus rei transfertur, res non conſumitur, ſed in ſpecie eſt reddenda; non ergo tantum eſt periculum; 3. quia paſſim in lege Moſaica prohibentur vſurae, *Exod. XXII.* 25. *Leuit. XXV.* 36. ſed conf. *Deut. XXIII.* 19. Non poterant quidem vſuras capere a contribulibus, poterant autem ab aliis, qui non eſſent conſortes eiuſdem religionis. Et quis ignorat, Iudaeos eſſe foeneratores omnium improbiſſimos. Argumentamur itaque: quidquid tantum ratione Iudaeorum, non omnium hominum prohibitum eſt, id non eſt iuris naturae: vſurae, cet. 4. quia magna detrimenta inde capit res publica; Reſp. ergo inde tantum ſequitur, coërcendam eſſe vſurariam prauitatem, non autem vſuras in ſe eſſe illicitas; abuſus non tollit vſum. Immo Lvdovicvs Septalivs *de ratione ſtatus* eleganter demonſtrauit; vtilius eſſe rei publicae, vt vſurae permittantur, quam vt prohibeantur, quia alioquin nemo alteri pecuniam cum tanto periculo crediturus eſſet, ſi nulla ſpes lucri ex vſuris adfulgeret. Demonſtratio optima eſt, vſuras eſſe licitas: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; non vis, vt alter cum tuo damno locupletetur; ergo nec tu debes locupletari cum alterius damno; locupletareris autem, ſi aliena pecùnia lucrum faceres, nec partem lucri communicares; cum domino ergo communicare debes, adeoque vſuras ſoluere.

Officium tamen iuris naturae eſt, 1. vt modicae ſint, nec mordaces; 2. vt ſoluantur vel ex promiſſo, vel propter moram, adeoque plane non debeantur, ſi nec promiſſae, nec debitor in mora ſit; 3. vt non exigendae ſint ab eo, qui ex pecunia nullum plane lucrum capere potuit, adeoque creditor iure ſcire debeat, ad quid debitor vſurus ſit pecunia.

§. 12.

Societas (*die Maſcopey*, fraternitas) eſt contractus de re vel operis communicandis ob commune lucrum.

Eſt vel *vniuerſalis* omnium bonorum, veluti multis in locis inter coniuges, vel *particularis*, ſi communicatum certum bonorum genus, e. g. adquaeſtus; vel *ſingularis*, ſi certa ſumma pecuniae.

Vniuerſalis omnium bonorum non requirit aequalitatem, neque in adquaeſtu, nec operis, nec impenſis.

Particularis itidem non requirit aeqnalitatem; ſic adquaeſtus inter coniuges quibuſdam locis diuiditur aequa lance, quamuis nec opes ſint pares, et vnus plus lucretur, quam alter.

In *ſingulari* ſocietate ſinguli ſocii participant de lucro et damno pro rata, id quod arithmetice per regulam ſocietatis computatur;

Titius in ſocietatem infert - - - - - - -	10000
Maeuius - - - - - - - - - - - - - - -	5000
Iauolenus - - - - - - - - - - - - -	3000

Iſtis 18000 lucrati ſunt 12000: quaeritur quomodo hoc lucrum diſtribuendum? Dico per regulam de tribus,

18000 - - -	12000 - - -	10000	$6666\frac{2}{3}$
18000 - - -	12000 - - -	5000	$3333\frac{1}{3}$
18000 - - -	12000 - - -	3000	2000.
		Sors 18000.	12000 lucrum.

4. Societas *leonina* plane prohibita; nota eſt fabula AESOPI de leone ſocietatem venatoriam inſtituente.

5. Societas tam diu durat, quamdiu voluerunt contrahentes: iure Romano, quamdiu volunt; diſcedere enim poſſunt pro lubitu ſocii.

6. Soluta ſocietate res quoque communes pro rata diuidendae inter ſocios.

§. 13.

Ad oneroſos contractus auctor etiam refert *contractus aleam continentes*, per quos intelligimus tales contractus, vbi quis neſcit, quid, quale, quantum, immo an aliquid accepturus ſit; huc pertinent

1. *Sponſiones*, per quas intelligimus mutuam promiſſionem in incertum euentum factam; nihil hic iniuſti; poſſum donare pure, ergo et in certum euentum; poſſum ſolus, ergo multo magis poterunt plures reciproce donare.

2. Ludi omnes, vbi vel ars, vel fortuna, vel vtraque dominatur; hic quoque nihil, quod in ſe iniuſtum ſit, ludus enim etiam eſt donatio reciproca ſub ea conditione facta, ſi quis ex legibus ludi alterum vicerit. At iniuſtiſſimi fieri poſſunt ob temporis iacturam, auaritiam, et cupiditatem, iras, contentiones, fraudes, caedes, cet.

3. Olla

3. Olla fortunae vel lotaria, quando pretio emitur teſſera, per quam ſortitio fit de lucris admodum inaequalibus; hic quoque nihil iniuſti, modo omnis fraus abſit, vnde pleriſque locis inſtitutum, vt nulli liceat ollam fortunae habere, niſi antea a magiſtratu fuerit probata, quotidieque obſignata. Vtiliſſimus vero eius generis eſt

Adſecuratio, quando quis promittit, ſe alterum indemnem praeſtiturum, ſi forte nauis vel merces perierint, pro certo praemio; 1. promittens vocatur *adſecurator*; 2. is, cui indemnitas promittitur, *adſecuratus*; 3. praemium; 4. contractus ſcriptus *die Polizza*.

Praemium ſtatim ſoluitur, eoque facto hic contractus hunc habet effectum: 1. ſi non ſoluit portu nauis, aſſecuratus de praemio partem recipit, quae vocatur *reſtorno*; 2. ſi feliciter in portu adpellit, adſecurator praemium lucratur; 3. ſi periit, adſecurator indemnitatem praeſtare debet. In omnibus his contractibus obſeruanda officia: *a*) fraudem abeſſe debere; non prodeſt autem, ſi quis de euentu iam certus eſt; *b*) neminem in his contractibus de inaequalitate et laeſione conqueri poſſe, quia quiſque debet ſibi imputare, quod aleae rem commiſerit.

§. 14.

Sunt etiam quidam contractus onerosi acceſſorii, qui numquam per ſe ſubſiſtunt, ſed aliis contractibus accedunt: tales ſunt *fideiuſſio*, et *pignus*.

Fideiuſſio eſt contractus, quo quis alienae obligationi in ſubſidium accedit.

Dico *in ſubſidium*; nam vel alienam obligationem plane in ſe ſuſcipit, vti Apoſtolum Pavllvm feciſſe nouimus, vocatur expromiſſio ſeu delegatio: differentia eſt, quod per fideiuſſionem debitor principalis non liberetur, per expromiſſionem liberatur.

Dicimus: *alienae obligationi*; ergo talis intelligitur, quae vicariam admittit praeſtationem; ergo ſponſalia non admittunt fideiuſſorem, multo minus in criminalibus cauſſis, quae capitales ſunt, vades dari poſſunt. Admittebantur vero apud Graecos, ceu docent exempla Damonis et Pythiae, ſed abſurda erat illa conſuetudo, 1. quia nemo eſt dominus vitae ſuae, vt ſe obligare poſſit pro alio ad ſupplicium ſubeundum; 2. quia, ſi id fieret, re vera illa

non foret poena, quia non adeſt malum actionis, ob quod aliquid mali patiendum.

Dicimus denique fideiuſſorem alienae obligationi *accedere*. Ius Romanum addit: *per ſtipulationem*, vt diſcernatur fideiuſſio a conſtituta pecunia; ſed iure naturae nihil inter pacta et contractus intereſſe, ſaepe diximus.

Iam ex his facile intelliguntur officia: 1. fideiuſſor tenetur in ſubſidium; ergo quamdiu ſoluendo eſt debitor principalis, non eſt deueniendum ad fideiuſſorem; hinc ipſe IVSTINIANVS aequum putauit introducere *beneficium ordinis*, quum antea principaliter tenerentur fideiuſſores; 2. debitor principalis fideiuſſori tenetur ad indemnitatem, 3. plures fideiuſſores tenentur pro rata, niſi expreſſe ſe obligarint in ſolidum. 4. non tenentur in maius, quamuis arctius teneri poſſint; quae omnia ex natura precarii ſatis luculenter fluunt.

§. 15.

Pignus eſt contractus acceſſorius, quo creditori ius in aliqua re conſtituitur ad ſecuritatem crediti.

Haec res ſi traditur, *pignoris* nomen retinet; ſi non traditur, *hypotheca* vocatur.

Sic aliquando ſola res traditur, aliquando et fructus creditori relinquuntur in vicem vſurarum, et tunc eſt pignus cum pacto antichretico.

Quum ergo pignus detur in ſecuritatem crediti: ſequitur, 1. vt eo non ſit vtendum, niſi pactum antichreticum acceſſerit; 2. potius ſumma fide et diligentia cuſtodiendum; 3. ſi tamen periit, non ideo exſtinguitur debitum, quia res periit ſuo domino; 4. ſoluto debito pignus eſt reſtituendum; 5. debitor non debet vel rem alienam, vel alii potiore iure obnoxiam pignori dare; non enim poteſt ius ei in re dare, in quam iam alteri ius eſt.

Quaeritur, *an in pignore locus ſit pacto commiſſorio*, id eſt, tali pacto, vt pignus commiſſum ſit, ſimulac iuſto tempore non reluatur? Negatur; debitor enim nihil debet, niſi vt tantumdem in eodem genere reſtituat, non autem reſtitueret tantumdem, ſed plus, quam deberet, ſi pignus in commiſſum caderet, quippe quod plerumque maioris pretii eſt, quam debitum; ergo pactum commiſſorium non habet locum.

§. 16.

Digitized by Google

§. 16.

Quum ipſe auctor, quod ad officia contrahentium attinet, ſe ad ſuperiora referat, nos vero officia ad ſingulos contractus adcuratiſſime expoſuerimus: actum agere, eaque hic omnia repetere nolumus, ſed potius ad caput ſequens progredimur.

CAPVT XVI.

QVIBVS MODIS SOLVANTVR OBLIGATIONES, QVAE EX PACTIS ORIVNTVR.

§. 1.

QVum adhuc de contractibus, natiſque inde obligationibus actum ſit: merito iam porro diſquiritur, *quomodo obligationes diſſoluantur?* modi autem ſunt tot, quot ſunt paragraphi, vt nulla opus ſit huius capitis partitione.

Primus modus eſt *expletio contractus* ſeu *ſolutio,* per quam intelligimus praeſtationem eius, quod eſt in obligatione, e. g. ſi redditur creditum, ſi pretium ab emtore ſoluitur, cet.

Solui tunc obligationem, inde probatur: finis eſt primum in intentione, at vltimum in exſecutione; in contractibus expletio ſeu ſolutio eſt primum in intentione, et vltimum in exſecutione, contractus ergo, ſolutione praeſtita, finitus eſt.

Inde patet, 1. non intereſſe, quis ſoluat promiſſum vel praeſtet, niſi promiſſum ita comparatum ſit, vt non admittat vicariam praeſtationem; hinc ſi Titius ſoluit centum, quos Maeuius debet, mihi perinde ſatis factum eſt, ac ſi Maeuius ſoluiſſet. At ſi Titius ducere velit Caiam, cui Maeuius promiſit matrimonium, non perinde eſt, quia perſonae qualitas electa.

2. Soluendum eſt, quod in obligatione eſt; ergo non aliud pro alio, nec particularis ſolutio vlli obtrudi poteſt, ſi ſumma integra promiſſa; ſoluendum etiam eadem moneta, de qua conuenit, aut tantumdem addendum, quanto moneta eſt deterior, id quod vocant *agio.*

3. Soluendum iuſto tempore, alioquin minus ſoluitur; hinc non

Digitized by Google

iniuſtum eſt intereſſe morae; videmus ergo, cur veteres vſi ſint termino metaphorico SOLVERE, quemadmodum et OBLIGARE eſt metaphoricum. Sicuti contrahendo aliquis veluti obſtringitur et ligatur: ita praeſtando, quod debet, ſoluitur et liberatur.

§. 2.

Alter modus eſt *compenſatio*, quod vocabulum eſt ſtathmicum, vſurpaturque, quoties duo pondera ſunt in aequilibrio; quemadmodum ergo tunc neutrum praeponderat, ita et neuter melioris vel deterioris conditionis eſſe dicitur, vbi fit compenſatio.

Definimus itaque *compenſationem*, quod ſit mutui debiti et crediti contributio.

Tolli ea obligationem inde eſt, quod quae per pauca fieri poſſunt, per plura fieri non debeant: ſi enim ordine eſſet procedendum, primo debitor meus ſoluere mihi deberet centum, deinde eidem ſoluere deberem centum, quos ego debeo, breuius id fieri poteſt, ſi vterque ſuos centum retinet.

Iam facile patet, 1. compenſationi tantum locum eſſe, vbi vtrimque eſt debitum certae aeſtimationis; hinc fruſtra compenſarentur res et facta, niſi haec iam aeſtimata ſint, e. g. Titius Caiae debet centum, haec Titio promiſit matrimonium, compenſationi non eſt locus, niſi forte a conſiſtorio pronuntiatum ſit, Titium Caiae centum ſoluere teneri.

2. Compenſari non poſſe, niſi quod vtrimque liquidum eſt; liquidum enim ſtatim debetur, illiquidum tum demum, quando cauſſae cognitio finita; at iniuria fieret creditori, cui ſtatim ſoluendum, ſi iuberetur tamdiu exſpectare, donec alter altercari deſierit.

3. Compenſatio fit ad ſummam concurrentem, id eſt, ſi Titius mihi debet centum, ego viginti, ſoluere mihi tenetur octoginta.

4. Ab eo momento, quo mutuum eſſe coepit debitum et creditum, vterque debere ſtatim deſiit, ergo ceſſant vſurae, pignora, obligationes fideiuſſorum.

§. 3.

Tertius modus eſt *remiſſio* ſeu *condonatio*, quae eſt pactum, quo obligatio vnius alterius liberalitate tollitur.

Eſt vel *expreſſa*, quae fit verbis, vel *tacita*, quae ex facto colligitur, e. g. ex redditione vel laceratione chirographi.

Ad

Ad expreſſam Romani requirebant verba ſollemnia: *tune, quod tibi debeo, acceptum habes? acceptum habeo*; id quod vocabant acceptilationem.

Neceſſarium id videbatur; 1. quia pactum nudum non obligabat ciuiliter; 2. quia nihil tam naturale videbatur, quam eodem modo quidque diſſolui, quo colligatum eſt: ſed quum hae rationes iure naturae ceſſent, perinde quoque eſt, ſiue condonatio per pactum facta, ſiue per verba ſollemnia.

Officia ſunt: 1. qui condonat, debet liberam de rebus ſuis diſpoſitionem habere; ſcelerata ergo erat remiſſio iſtius nequam apud LVC. XVI. 6. *accipe tuum ſcriptum, et ſede continuo, et ſcribe quinquaginta*; ſic de alieno ludebat corio; 2. debitor debet hanc remiſſionem acceptare; ſunt, qui eam acceptationem praeſumi aiunt, ſed ego id negauerim; diſtinguendae perſonae, ſi perſona ſit egena, et quae honeſte id beneficium acceptare poſſit, praeſumitur acceptaſſe, e. g. ſi quis pauperi condonet: at ſi iudex debeat litigatori centum, et hic ad corrumpendum iudicem ei debitum remittat, acceptaſſe hoc iudex non praeſumitur, niſi conſenſum expreſſe declararit.

§. 4.

Quartus modus eſt MVTVVS DISSENSVS: quemadmodum enim contractus et conuentiones mutuo conſenſu ineuntur: ita iidem mutuo diſſenſu procul dubio diſſoluuntur; eſt enim mutua remiſſio iuris ex contractu quaeſiti.

Sed addit auctor limitationes duas: 1. ſi res ſit integra, id eſt, ſi contractus non ſit adimpletus, non quod poſtea recedere a contractu non liceat, ſed quod, ſi recedatur, non tam diſſolutio contractus adſit, quam nouus contractus, e. g. ſi quis mihi vendidit equum, et tradidit, egoque ſolui pretium, et poſtea vtrique noſtrum placeat, vt venditor equum, ego pecuniam recipiam, re vera haec noua emtio venditio eſt.

2. Si lex poſitiua non obſtet; haec enim procul dubio prohibere poteſt, quo minus contrahentes mutuo diſſenſu a contractu reſiliant, quia hoc non eſt iuris naturalis praeceptiui, ſed permiſſiui. Exemplum habemus in ſponſalibus et nuptiis, quae quidem mutuo conſenſu ineuntur, at mutuo diſſenſu tam ſimpliciter diſſolui non poſſunt, quamuis hoc iuri naturae in ſe non repugnet.

§. 5.

Digitized by Google

§. 5.

Quintus modus eſt *alterutrius perfidia*, qui modus potiſſimum in contractibus bilateralibus locum habet: in his eſt mutua obligatio, adeoque vnus alteri promittit ſub conditione tacita: praeſtabo, ſi tu ex tua parte praeſtiteris; ergo vno non praeſtante alterius obligatio procul dubio ceſſat. PHILOSTRATVS laudat Regem, qui foedus cum vicino percuſſum ſancte ſe cuſtoditurum profeſſus eſt, quamuis vicinus contra leges foederis arma moueret; abſurda laus, quum magis ſimplicitatem ſuam prodiderit bonus ille Rex, quam inſignem fidem. Hoc ergo cum grano ſalis intelligendum; perfidia neminem poteſt obligatione ſoluere, quia eſt factum illicitum; ergo contractus quidem ſoluitur ex parte eius, qui bona fide illum ſeruare conſtituerat, non ex parte perfidi. Reddi hinc poteſt ratio, cur conſiſtoria diuortio decreto parti innocenti ſoleant indulgere nouas nuptias, non autem nocenti.

§. 6.

Sextus modus eſt *ſtatus*; ſed hic modus non eſt generalis; immo mutatio ſtatus iure naturae neminem obligatione ſoluit. Ad ſubtilitates iuris ciuilis hoc pertinet, quod capitis deminutio minima obligationem perimebat, ceu ex *tit. D. de capit. minut.* nouimus. Subeſt fictio, eum in imaginariam ſeruitutem eſſe deductum, qui emancipatus fuerit; at fictiones eius modi ius naturae plane ignorat, itaque hoc reſtringendum ad obligationes, quae intuitu alicuius ſtatus inducuntur; hae demum mutato ſtatu ceſſant, quia ceſſante cauſſa effectus ceſſat, e. g. obligauit ſe quis tamquam miles ad leges militares; ceſſat eius obligatio, ſi miles eſſe iuſto modo deſiit, ſed non ideo ceſſat obligatio militis debitoris, ſi miles eſſe deſiit.

Hoc ergo intelligendum de mutatione ſtatus promittentis, non alterius, niſi incapax factus ſit rem adquirendi; hinc quaeritur, *an Latini recte ſe liberatos putarint obligatione foederis cum Romanis initi, quum adhuc eſſent ſub Tarquinio, quia ſtatus Romanae rei publicae mutatus*? Negatur, quia ideo non incapax facta foederatum habendi.

§. 7.

§. 7.

Septimus modus eſt *tempus*; ſed nec hic modus eſt generalis, pertinet enim ad illas tantum obligationes, quae ad certum tempus initae, e. g. ſoluam tibi quotannis 100 per 10. annos; exacto decennio ceſſat obligatio.

Aliter ius Romanum, §. 3. *Inſt. de verb. oblig.* ad tempus non poſſe deberi, itaque promiſſionem in certum tempus conceptam perpetuari, at ſtipulatorem, ſi poſt decennium petere velit, exceptione pacti vel doli mali ſubmoueri. Sed hae tricae iuri naturae incognitae. Tempus Romani conſiderabant tamquam pactum contractui ſtricti iuris adiectum; pacta adiecta contractui ſtricti iuris non valebant, niſi per modum exceptionis, ergo producebat tantum exceptionem.

§. 8.

Octauus modus eſt *mors*, quae omnia ſoluit, adeoque et obligationem: at id generaliter non eſt verum; nam e. g. obligatio debitoris ad ſoluendum debitum nec debitore nec creditore mortuo ſoluitur.

Diſtingue ergo, aut obligatio eſt ſolius perſonae intuitu inita; aut reſpectu rei praeſtandae: priore caſu ceſſat morte obligatio, e. g. promiſſio matrimonii, obligatio officialis, miniſtri, magiſtratus; poſteriori caſu non ceſſat ſemper, ſed tunc denuo diſpiciendum, an quis teneatur ad rem, an ad poenam praeſtandam; prior enim obligatio ad heredes tranſit, poſterior morte debitoris exſpirat.

§. 9.

Vltimus modus eſt *delegatio*; ſed auctor hanc confudit cum *ceſſione*, nam ait: delegari alicui debitorem, quum et non debitor delegari poſſit; at ceſſio requirit debitorem. Tu ita dixeris: *delegatio* eſt actus, quo debitor conſentiente creditore alium pro ſe ſoluturum ſubſtituit; hic tunc vocatur *expromiſſor*, e. g. Paullus. *Ceſſio* eſt actus, quo, quod quis mihi debet, in alterum transfero; ergo 1. in delegatione mutatur perſona debitoris, in ceſſione perſona creditoris; 2. delegatio requirit conſenſum et creditoris et noui debitoris, ceſſio tantum creditoris; 3. delegatio prioris debitoris obligationem tollit, ceſſio non tollit.

Soluitur ergo delegatione non in vniuerſum obligatio, ſed tantum obligatio prioris debitoris; Paucis: obligatio delegatione non finitur, nec ſoluitur, ſed transfertur tantum.

CAPVT XVII.

DE INTERPRETATIONE.

§. 1.

Sequutus exemplum Grotii auctor in *Iure nat. et gent.* egit de interpretatione, eamque doctrinam et in hoc compendio repetiit; imitatus poſtea Puffendorffium Thomasivs in *Iuris prud. diuin.* At is primus animaduertit, nihil huic doctrinae cum iure naturae commercii eſſe.

Alii quidem interpretandi artem referunt ad criticam, veluti Io. Clericvs in *Arte critica*; ſed critica magis in emendando et illuſtrando, quam in interpretando verſatur, et ſi interpretatur, quaerit tantum ſenſum grammaticum. Alii eam artem vindicarunt theologiae, alii iuris prudentiae, quia eam his diſciplinis permultum vtilitatis praeſtare animaduertebant, ſed eodem iure etiam ad omnes alias diſciplinas referri poſſet.

Grotivs primus retulit ad ius naturae, quia eius regulae aeque ex recta ratione fluunt, ac ipſum ius naturae; ſed ita et tota philoſophia tractanda eſſet in iure naturae. Vt paucis dicamus: interpretatio non pertinet ad ius naturae, ſed ad logicam; haec autem intellectum praeparat ad cognitionem veri; verum autem vel meditando reperire volumus, vel ex aliorum ſcriptis eruere, vtrumque docere debet ſanior logica: vnde et Thomasivs, aliique adcuratiores hanc doctrinam in logicis tradiderunt.

Vtut ſit, tam vtilis eſt haec doctrina, vt numquam ſatis inculcari poſſit: operae pretium ergo fuerit, hoc caput euoluere paullo adcuratius; agit in eo auctor 1. *de vtilitate regularum interpretandi*, §. 1. 2. *de interpretatione verborum*, §. 2-4. 3. *de interpretatione ipſius ſenſus et voluntatis*, §. 5. *ad fin.*

I. Quaeritur, *quam vtilitatem interpretatio habeat in iure naturae?* Vt adcurate reſpondeamus, diſtinguendum inter ius naturae ipſum,

ſum, et eiuſdem applicationem; illud eſt theoria, haec praxis. Quod ad ius naturae ipſum attinet, regularum interpretandi nulla eſt vtilitas; Hoc ita probamus: regulis interpretandi opus eſt, quoties adſunt ſigna, quibus quis ſenſa animi paullo obſcurius expreſſit; id eſt, quoties adſunt verba et loquutiones paullo obſcuriores; atqui in iure naturae non adſunt ſigna vel verba obſcuriora; ergo in iure naturae non opus eſt interpretatione. Minorem inde probo: ius naturae nobis non verbis reuelatum eſt, ſed inſcriptum in cordibus, non verbis, ſed ipſo ſenſu, e. g. ſic ſcio, neminem occidendum, quamuis ipſa verba in corde meo non reperiantur, ipſam rem enim ſcio, cogitationes vero meae nulla indigent interpretatione.

Aliud, ſi de applicatione loquamur; ius naturae et gentium quaerit, quid iuris ſit circa leges, pacta, contractus, foedera, tractatus pacis; haec omnia verbis exprimi, et litteris conſignari ſolent; ergo indigent interpretatione; nec prius de iure reſpondere poſſum, quam intelligam ſenſum loquentium, e. g. foedera eſſe ſeruanda probe ſcio, etiam ſine verborum interpretatione.

Occurrit caſus, Romani et Carthaginenſes finito bello Punico primo pacti erant, neutram gentem alterius ſocios laedere debere; paullo poſt ad Romanorum ſocietatem acceſſerat Saguntus, Hannibal Carthaginenſis eam obſidebat, quaerebatur, an hoc contra foedus ſit? Romani affirmabant, quia Saguntus ſit ſocia ciuitas; negabant Carthaginenſes, quia Saguntus ſocia ciuitas non fuerit eo tempore, quo foedus factum; interpretatione ergo huius foederis opus erit, prius quam, quid circa illud iuſtum ſit, pronunciare ex iure naturae et gentium poſſis.

Ita et Latini populi foedus fecerant cum Romanis, eorumque Rege Tarquinio Superbo: Tarquinium Romani vrbe expulerant, liberamque conſtituebant rem publicam; Latini deficiebant a Romanis, cauſſati, ſe hoc foedus cum regno Romano feciſſe, iam vero tale nullum ſupereſſe. Prius quam ex iure naturae et gentium oſtendi poſſit, rectene, an male et iniuſte egerint Latini, foedus illud recte erit interpretandum. Ergo ipſum quidem ius naturae non indiget interpretatione, at in applicatione eiuſdem ad pacta, foedera, cet. vſus eius eſt incredibilis.

§. 2.

II. *Interpretatio* eſt actus intellectus, quo verum loquentium aut ſcribentium ſenſum ex certis ſignis, nempe verbis et litteris, eruo; ergo

ergo diſtincte hic conſideranda verba et ſenſus loquentis vel ſcribentis.

Quod ad verba, ea vel ſunt *popularia*, quibus quiſque etiam ex populo vtitur, de quibus §. 2. vel *technica*, ſeu verba artis, §. 3.

De *popularibus* auctor commendat *regulam* hermeneuticam I.

Verba tamdiu accipienda ſunt in ſignificatu famoſo, donec neceſſitas nos ab eo diuellat.

Ratio huius regulae eſt; qui loquitur, vult intelligi, ergo debet vti ſignis ad indicanda animi ſenſa ſemel receptis; non autem vteretur ſignis ſemel receptis, ſi ſignificationem verbis plane aliam ſubiiceret; ergo praeſumitur merito, eum verba in ſenſu natiuo et recepto recepiſſe, iiſque proinde merito inhaerendum, quoad licet; e. g. promiſerant Turcae militibus praeſidiariis capita ſalua fore, et putabant deinde, ſatisfactum eſſe promiſſo, ſi eos pedibus manibuſque truncarent; abſurde; hic enim verba in ſenſu vulgari recipienda, vulgus vero intelligit per haec verba, vitam retinere.

Addimus vero, *donec nos neceſſitas* inde *depellat*, id eſt, quamdiu nihil abſurdi inde ſequitur; abſurdi autem quid ſequitur, quoties vel contradictorium quid, vel fini loquentium contrarium inde fluat; hinc ad litteram non poterat intelligi reſponſum oraculi Delphici Athenienſibus datum, vt moenibus ligneis ſe munirent.

Sed quaeritur, *quaenam ſit ſignificatio natiua ac recepta vocum?* Recte reſpondet auctor, non eſſe hic reſpiciendum

1. ad etymologiam, ea enim *a*) ſaepe a ſignificatione maxime diſcrepat, e. g. ſchola, a χολῇ otio dicitur; montem a mouendo dictum volunt; *b*) maxime ſaepe incerta, et plerumque ignota, e. g. aediles curules aliqui dictos putant a curru, alii a cura, alii a ſella curuli; *c*) aliquando nugas agunt viri docti in ſtudio etymologico; MENAGIVS deducit vocabulum *Laquais* a verna; *mutuum* IVSTINIANVS a meum et tuum: *teſtamentum* a teſtatione mentis; *locuſtam* Scholaſtici dictam putabant ab haſta et longus.

2. Nec ad proprietatem, id eſt, primaeuam ſignificationem; nam ea ſaepius degenerat cum tempore, e. g. tyrannus olim rex; ſophiſta olim ſapiens; fur olim ſeruus; idemque Germanicum *Schalck*, olim *Knecht*; *Magd* olim virgo.

3. Nec ad analogiam ſeu ſimilitudinem formationis, nam et haec ſaepe fallit, e. g. conuicium, vbi plures ſimul clamant, quaſi conuocium eſt, ergo conuiuium κατ᾽ ἀναλογίαν erit, vbi homines plures ſimul viuunt; comitium, vbi plures ſimul eunt, et tamen

con-

Digitized by Google

conuiuium ſignificat epulum, comitium locum in foro.

4. Nec ad ſimilitudinem linguarum vicinarum, e. g. *Seigneur* manifeſto eſt a ſenior, vti Italicum *Signore*, et tamen nihil minus, quam ſeniorem ſignificat.

5. Ergo ad ſolum vſum eſt reſpiciendum; verba valent ſicut nummi; ad vſum, inquam, quem penes arbitrium, et vis, et norma loquendi, vt ait HORATIVS; ergo caput ſeruare ſignificat vitam retinere ob vſum, fur ſignificat *einen Dieb* ex vſu; ita et tyrannus, gymnaſium, cet. ſignificationes habent ex vſu, quum quoad originem plane aliud quid ſignificent.

§. 3.

Iam ad terminos vel vocabula technica: ſinguli artifices habent ſua vocabula propria, vel ſaltem ſuas ſignificationes proprias. ICti e g. plane alia ſignificatione vtuntur in verbis innumeris, e. g. flumen, tignum, telum, pauperies, noxa, pecus, quadrupes; Mathematicis plane aliud eſt corpus, quam phyſicis, quin et venatores, pictores, fabri, ſutores, cet. eius modi vocabula habent.

Hinc *regula II.*

Verba artium ex artificum ſenſu interpretanda.

Hinc vocabula gemmarum a mercatore gemmarum diſcenda.

Vſum inſignem habet haec regula in interpretandis foederibus, legibus, cet. e. g. Alſatia, quae ſit, diſcendum erit a Geographis, quum Galli cum Germanis poſt pacem Weſtphalicam contenderent, de prouinciae iſtius regionibus; quid ſit *die Land-Voigtey*; ex iure publico; feudum maſculinum, feudum ligium, feudum ſoldatae, camerae cet. ex iure feudali diſcendum; quid claſſis ſit? diſcendum a collegiis nauticis, quae vocant *Admiralitæts-Collegia.*

Patitur tamen regula exceptionem, ſi praeſumtio ſit, loquentem tales terminos technicos non potuiſſe intelligere; ſic ſutor filio praelegauerat quatuor elementa; hic fruſtra quaeſiuiſſes a phyſico, quid legatum hoc contineat; intelligebat enim ſutor ille libellum ſcholaſticum.

§. 4.

Aliquando verba ſiue ſimplicia, ſiue complexa tam obſcura ſunt, vt coniecturis ſit opus, de quibus *regula III.*

Coniecturae debent eſſe conſentaneae circumſtantiis orationis.

Tales circumſtantiae potiſſimum ſunt 1. *perſona ſcribentis vel loquentis*, e. g. in *L.* 1. *§.* 3. *D. de extraord. cognit.* „ agitur de Medicis, negaturque eos eſſe Medicos, qui incantauerint, vel imprecati ſint, vel qui vulgari impoſtorum verbo exorciſauerint; non „eſſe haec medicinae genera, tametſi ſint, qui has ſibi profuiſſe „cum praedicatione adfirment. Verba haec ſunt obſcura, nec expreſſit VLPIANVS, quos ita perſtringat; ſed non vlla probabilior eſt coniectura, quam notari hac lege Chriſtianos, qui tunc temporis adhuc miraculoſe curabant homines, vti teſtatur ſcriptor eorumdem temporum TERTVLLIANVS. Conuenit ſane haec coniectura perſonae ſcribenti, VLPIANO, hoſti Chriſtianorum acerrimo, vti teſtatur LACTANTIVS, *Inſtit. diuin. V*, 15.

2. *Verba ipſa*; nam et iſta coniecturae non repugnare debent; in ſuperiore exemplo vocabula *impoſtorum* occurrunt; eo vero nomine vel praecipue notabant Chriſtianos pagani, ceu id demonſtrauit KORTHOLDVS, in *Pagano obtrectatore*; *exorciſare*, eo quoque vocabulo tum vel maxime ac pene ſoli vtebantur Chriſtiani, vti GVIL. CAVE in *Chriſtianiſmo primituo* docuit; conuenit ergo et his verbis coniectura noſtra.

3. *Tempus*; vixit VLPIANVS ſeculo tertio, quo feruebat, odium aduerſus Chriſtianos, quo hi miraculoſe curabant, adeo vt in ipſo Seueri Imperatoris palatio Chriſtianus Euodii procuratorem curaret, TERTVLL. *Apologet. cap.* 4. Eo procul dubio pertinent verba vltima huius *L.* 1. *tametſi ſint, qui hos ſibi profuiſſe cum praedicatione adfirment.*

4. *Locus*; VLPIANVS ſcripſit Romae, vbi magna Chriſtianorum multitudo, eaque exoſa, adeo vt Seuerus Chriſtianos fieri vetaret, SPARTIAN. *vit. Seuer. cap.* 17.

5. *Cauſſa*; ſcripſit haec VLPIANVS in libro *de omnibus tribunalibus*, vti legis inſcriptio indicat; omnia vero tribunalia tum potiſſimum Chriſtianorum cauſſis occupabantur.

6. *Modus*: ſtilus eſt magis ſatyricus, quam alias ſolet. Ita omnes circumſtantiae noſtrae, nec ideo dubitare poſſumus, quin illa ſolida ſit.

§. 5.

Hactenus de verbis: iam III. de ſenſu totius orationis eruendo. Hic quoque coniecturis nonnumquam eſt opus, maxime vero

1. in aenigmatibus, parabolis, hieroglyphicis, ſimilibuſque orationibus; e. g. Exſtat vetus epitaphium Bononiae;

D. M. S.

D. M. S.
AELIA. LAELIA. CRISPIS.
NEC VIR NEC MVLIER NEC ANDROGYNA.
NEC PVELLA NEC IVVENIS NEC ANVS.
NEC CASTA NEC MERETRIX NEC PVDICA.
SED OMNIA.
SVBLATA NEQVE FAME NEQVE FERRO.
NEQVE VENENO SED OMNIBVS.
NEC COELO NEC AQVIS NEC TERRIS.
SED VBIQVE IACET.
LVCIVS AGATHO PRISCVS.
NEC MARITVS NEC AMATOR NEC NECESSARIVS.
NEQVE MOERENS NEQVE GAVDENS NEQVE FLENS.
HANC NEC MOLEM NEC PYRAMIDEM NEC SEPVLCHRVM.
SED OMNIA SCIT ET NESCIT CVI POSVERIT.
HOC EST SEPVLCHRVM INTVS CADAVER NON HABENS
HOC EST CADAVER SEPVLCHRVM EXTRA NON HABENS
CADAVER IDEM EST ET SEPVLCHRVM SIBI

Hoc tam aenigmaticum eſt, vt erui non poſſit ſenſus, niſi per coniecturas.

2. Obſcuris propter abbreuiaturas, verba antiqua, noua, peregrina, inuſitata, non plene ſcripta vel truncata, e. g. Fridericus III. Imp. ſymbolo gaudebat. A. E. I. O. V. *Legare ſyntheſin*, *L.* 38. *§.* 1. *D. de aur. argent. mund. leg.*

Sic vos non vobis.

3. Antiquis; *morari inter homines deſiit*; omnibus his ſimilibuſque caſibus coniecturarum tres fontes oſtendit auctor, 1. ſubſtratam materiam, id eſt, obiectum, de quo auctor loquitur; 2. effectus; 3. coniuncta; de ſingulis ſeorſim.

De *materia* commendat regulam *IIII.*

Verba regulariter ſunt accipienda ſecundum ſubſtratam materiam. Talia enim ſunt ſubiecta, qualia permittuntur eſſe a ſuis praedicatis, et vice verſa.

Hinc e. g. epitaphium Aeliae Laeliae Criſpidis neceſſario explicandum videretur de abortu, ſi vltima quadrent, eſt enim epitaphium alicuius, quae *nec vir*, *nec mulier*, *nec androgyna*; nondum enim ille perfectus fuit homo, *ſed omnia*; fieri enim haec omnia, hinc *nec caſta*, *nec pudica*, cet. *ſed omnia*, ſcilicet potentia; *ſublata*

lata neque fame, cet. periit enim nullo horum, et tamen incertum, an non mater aliquid venenati adſumſerit, an nutrimentum ſuffecerit, adeoque an non fame perierit, an non vis adhibita; *nec coelo, nec aquis, nec terris, ſed vbique iacet*; videtur vrnae inditus cinis, qui ſic nec coelo, nec terra, nec aquis, ſed in aëre, qui vbique eſt, tenebatur. *Agatho* ille omnino *nec maritus*, *nec amator*, *nec neceſſarius* erat, ſed omnia eſſe potuiſſet, cet.

Legare ſynthesin ſignificat alicui veſtes, quae neceſſario coniunctae ſunt, legare; addo ego vero regulam *V*.

Coniectura manet incerta, niſi accedat probatio, quae eam reddat probabilem,

e. g. in epitaphio Aeliae Laeliae Criſpidis nihil probaui, ergo coniectura incerta. Contra ſymbolum iſtud Friderici III. imp. probabiliter interpretantur;

Auſtriae Eſt Imperare Orbi Vniuerſo.

Probari enim poteſt, Imperatorem illum ſiue prophetia aliqua, ſiue ſomnio monitum certo ſibi perſuaſiſſe, Auſtriam vniuerſo orbi imperaturam; Hinc in ſigillo maiori expreſſit verſiculos:

Aquila Ezechielis
Sponſae miſſa eſt de coelis
Volat ipſa ſine meta
Quo nec ales nec propheta
Euolauit altius.

§. 6.

1. De *effectu* notanda regula *VI*.

Verba ita interpretanda, vt effectum habeant;

nemo enim ideo loquitur, vt nihil ſignificet, vel verbis ſuis nihil euincat, ſi ſanus eſt; hinc 1. omnia pacta ita interpretanda, vt effectum habeant; hinc cauillator fuit Braſidas, qui magna accepta pecuniae ſumma Thebanis obſeſſis promiſit, ſe eorum terra exceſſurum, ac deinde cauſſatus eſt, ſuam eſſe terram, quam exercitu ſuo inſederit.

2. Omnia teſtamenta; Titius et Sempronius heredes ſunto; quod Titius habebit, Sempronius accipito; quod Sempronius habebit, Titius accipito. Hic nullum effectum haberet heredis inſtitutio, ſi *quod* non accipias pro quantum.

3. Foedera; hinc abſurda erat interpretatio Romanorum, qui ſtipulati ab Antiocho Syriae Rege dimidiam claſſem, naues ſingulas

las ſecabant; ſic enim nullum effectum habebat ſtipulatio Antiochi, qui pro defenſione regni alteram dimidiam ſibi reſeruarat.

§. 7.

3. Coniecturae etiam deſumuntur ex coniunctis. *Coniuncta* ſunt vel *loco*, illa vocantur loca parallela; vel tantum *origine*, et vocantur antecedentia et conſequentia.

De *coniunctis loco* obſeruanda regula *VII.*

Locus obſcurior explicandus ex loco clariore.

Sic ſaepe ſcriptura explicanda ex ſcriptura; ſic ſaepe teſtamentum ex codicillo; phraſis apud MATTH. *III.* 11. *igne baptizari*, alibi effertur, *ſacro baptizari ſpiritu.*

De *coniunctis origine* regula *VIII.*

Attendendum eſt ad antecedentia et conſequentia.

Extra contextum enim ſaepe nullum idoneum ſenſum fundit oratio, e. g. *ſic te diua potens Cypri*; nullum ſenſum fundit, iunge ſequentia, et ſtatim de ſenſu patebit.

Sic in §. 2. *Inſt. de act.* caſus memoratur, quo poſſeſſor in rem agat: diſputant, quis ille ſit? ſed antecedentia id planum faciunt; ſi quis nempe intendat ius non eſſe aduerſario vtendi, fruendi, eundi, agendi, aquam ducendi; eſt ergo actio negatoria, non interdictum, *vti poſſidetis*, ob *L.* 3. §. 3. *D. de interdict.*

In *L.* 5. §. 2. *D. qui et a quib. manumiſſ.* libertas in fraudem creditorum data dicitur *reſcindi*; in *L.* 45. §. 3. *D. de iur. fiſc.* dicitur *retrahi*; in *L.* 1. *C. qui manumitt. non poſſ.* dicitur *reuocari*; ſed confer locum parallelum *pr. Inſtit. qui et ex quib. cauſſ. manumiſſ.* ibi manumiſſio talis nulla eſſe dicitur.

Ita *L.* 10. *D. de inſtit. act.* ita ſe habet: *eatenus tamen dabitur in eum actio, quatenus ex ea re locupletior eſt*; hic non exprimitur perſona rei, nec qualis ſit actio, quiſque caſus ſit, de quo agatur. Sed antecedentia haec omnia illuſtrant: agitur de pupillo, qui tabernae praepoſuit inſtitorem; agitur de actione inſtitoria, et quaeritur, an illa aduerſus pupillum locum habeat? idque adfirmatur eatenus, quatenus factus ſit locupletior.

In *L.* 12. §. 42. *D. de inſtruct. et inſtrum. legat.* mentio fit oſtiariorum, topiariorum, diactariorum, aquariorum, et dicitur, eos omnes ad legatum fundi inſtructi pertinere: hic antecedentia ſtatim docent, eos eſſe ſeruos, et oſtiarios quidem ianitores, qui in

catenis ad fores excubabant in cellula; topiarios hortulanos; diaetarios, qui diaetis ſeu cubiculis praeerant; aquarios, qui aquam portabant.

§. 8.

4. Ad interpretationem legum praecipue multum facit ratio legis, quae eiuſdem veluti anima eſt.

Equidem PAGANINVS GAVDENTIVS, *Expoſit. iurid. libr. I. cap.* 3. negat, hanc regulam veram eſſe, quin ne poſſe quidem omnium, quae a maioribus conſtituta ſunt, rationem reddi, *L.* 20. *D. de legib.* Sed ſatis haec argumenta refutauimus in *praefatione* noſtra *Elem. iur. ciuil. ſecund. ordin. Digeſtor. adornat.* praefixa. Id quidem verum eſt, ſi de obligatione legis quaeratur, nihil ad rem facere rationem legis; at in interpretatione legis ea eſt quam maxime neceſſaria; hinc auctor ponit regulam VIIII.

Illa interpretatio eſt ſequenda, quae rationi congruit: illa reiicienda, quae ei repugnat.

Ratio in promtu eſt: legiſlatori cuiuis certus finis ob oculos verſatur, ei fini accommodat media, id eſt, leges ſuas. Ergo legem non intelligo, niſi intelligam finem, e. g. de domo ſua nemo in ius vocandus, *L.* 18. *D. de in ius vocan.* ſed e vinea, balneo, theatro in ius vocari poteſt, *L.* 20. *D. eod.* Rationem reddere nemo poterit, niſi rationem legis ſciat, quae eſt religio deorum Penatium.

In *L.* 15. §. 27. *D. de iureiur.* pro iniuria habetur, ad alterius inuidiam veſte lugubri vti, barbam demittere, capillum ſubmittere; lex haec clara, ſi ſcio rationem, puta, quia cognati talem habitum ſumebant, ſi cognatorum aliquis capitis damnaretur, vel de capite periclitaretur.

L. 20. *C. de poen.* Si Imperator ſupplicium grauius, quam alias ſoleret, decreuerit, exſequutionem 30. dies differendam iubet. Legem non intelligimus, niſi rationem ex hiſtoria Theodoſii ſciamus. Vid. IAC. GOTHOFRED, *ad Cod. Theod. tom. III. tit. de poen. pag.* 305.

§. 9.

5. Sequens regula X. notiſſima quidem, et vetus admodum eſt, ſed parum adcurata:

Favorabilia late, odioſa ſtricte interpretanda ſunt.

Orta

Orta ſuper ea controuerſia inter THOMASIVM et VINC. PLACCIVM; ille hanc regulam reiecit, hic defendere voluit: ſcripta inſerta THOMASII *Iuris prudentiae diuinae*.

Poſtulauit THOMASIVS ſuo iure, vt PLACCIVS fauorabilia et odioſa definiret; ſed hic haeſit aqua.

Supplere hunc defectum voluit PVFENDORFFIVS, ſed 1. res ipſa docet, eum non definitiones dediſſe, ſed exempla; 2. ne exempla quidem omnia adduxiſſe, quia ſubiecit, cet. 3. experiundo quis diſcet, impoſſibile eſſe genuinas definitiones fauorabilium et odioſorum reperire.

Nimirum intellectu quidem et abſtrahendo poſſum diſtinguere fauorabilia et odioſa, ſed re ipſa eaedem res diuerſo reſpectu ſimul odioſae et fauorabiles ſunt; quod enim vni accedit, alteri decedit, quod vni prodeſt, alteri incommodum eſt. Hinc auctor addidit res mixtas, ſed reuera omnes mixtae ſunt, e. g. dos eſt fauorabilis genero, odioſa ratione ſoceri; priuilegium beneficum fauorabile eſt priuilegiato, odioſum ratione conciuium; legatum, fideicommiſſum, donatio ſunt fauorabilia ratione legatarii, ſed odioſa reſpectu heredis; tributa ſunt fauorabilia ratione fiſci et rei publicae, odioſa ratione ſubditorum.

Iam facile patet falſitas regulae, argumentamur enim: ſi fauorabilia late, odioſa ſtricte interpretanda ſunt, ſequitur, vt eadem res et late, et ſtricte interpretanda ſit; at poſterius eſt abſurdum; ergo et prius. Conſequentia vera eſt, quia eaſdem res et odioſas, et fauorabiles eſſe demonſtrauimus. Poſterius abſurdum eſſe inde probamus, quia ne exitum quidem reperire poteſt eius modi interpretatiō, e. g. ſi litigarent de dote gener, et ſocer, ille vſuras peteret, hic negaret, ſe vſuras debere, abſurdiſſime iudex pronuntiaret, reum et dotem, et vſuras debere, actori vero vſuras accipere ius non eſſe, et tamen ita pronuntiandum eſſet, ſi vera eſſet regula, fauorabilia late, odioſa ſtricte eſſe interpretanda.

Potius ergo dicimus, humanitatem et miſericordiam potius in omni interpretatione merito praeualere debere, quam rigorem et ius ſtrictum: item maiorem ſemper rationem habendam eius, qui de damno certat, quam eius, qui lucrum captat.

§. 10.

6. Progreditur auctor ad ſpecies interpretationis, quae in legibus potiſſimum et in pactis locum habent. Alia eſt EXTENSIVA, vbi

ratio legis vel pacti latius patet quam verba; alia RESTRICTIVA; vbi verba latius patent, quam ratio; alia DECLARATIVA, vbi verba et ratio pari paſſu ambulant, adeoque illa tantum conſideranda ſunt.

Haec poſtrema non requirit ſingulares regulas. De *extenſiua* vero tenenda regula XI.

Quoties ratio legis latius patet, quam verba, toties opus eſt interpretatione extenſiua.

Ita quamuis XII. tabulae tantum agnatis et gentilibus iniunxiſſent tutelam legitimam: tamen ICti et patronos eſſe voluerunt tutores legitimos libertorum, liberorumque ab iis relictorum, non quod nominatim in lege de hac tutela caueatur, ſed quia perinde accepta eſt per interpretationem, ac ſi verbis legis introducta eſſet, §. *vn. Inſt. de legit. patron. tutel.* Ratio enim legis erat, vbi ſucceſſionis emolumentum eſt, ibi et onus tutelae eſſe debet.

Regula XII. *Quoties aliquid fit in fraudem legis, toties extenſiua interpretatione opus eſt.*

Quid ſit *in fraudem legis* et *aduerſus leges agere*, docet *L.* 29. *D. de legib.* Ratio huius regulae manifeſta eſt: Legiſlator vult leges ſuas valere, ergo vult etiam, vt omnia prohibita ſint, quae impediunt, quo minus lex valere poſſit; at impediunt valorem legum, quae fiunt in fraudem earum; ergo ea omnia ſimul prohibita voluit.

Exemplum elegans eſt in §. *vn. Inſt. de leg. Fuſ. Canin. toll.* itemque in *L.* 1. *pr. L.* 13. §. 1. *L.* 40. *D. de iur. fiſc.* vbi quod per tacitum fideicommiſſum relictum eſt, omne a fiſco vindicatur, quia tacita fideicommiſſa plerumque inhabilibus in fraudem legum relinquebantur.

§. II.

Interpretationi reſtrictiuae locus eſt, quoties ratio legis non tam late patet, quam verba. Id colligi poſſe putat auctor, vel 1. ex defectu voluntatis originario, ſi ſtatim ab initio hunc caſum lege comprehendi noluit, vel 2. ex caſus emergentis cum voluntate repugnantia, ſi poſtea pateat, hunc caſum in mente non habuiſſe legiſlatorem. Sed reuera haec eadem ſunt et coincidunt, vti recte obſeruauit TITIVS, *Obſeru.* 433.

Sufficit regula XIII.

Quoties latius patent verba, quam ratio legis, toties opus eſt interpretatione reſtrictiua.

Sane

Digitized by Google

Sane enim non verba legis obligant, ſed voluntas legiſlatoris, haec vero ex ratione legis elucet.

Id colligitur, 1. ſi abſurdum ſequeretur ex interpretatione latiore; ſic peccabant in interpretatione tertii praecepti Iudaei, dum negabant, defenſionem ſabbatho eſſe licitam, ſic enim ſequebatur abſurdum, Deum ſabbathum inſtituiſſe in perniciem hominis; 2. ex defectu rationis, quae legiſlatorem mouit, e. g. prohibuerant leges, aperiri teſtamentum, ſi teſtator eſſet domi occiſus, *L. 1. D. de SC. Syllan.* Ratio erat, ne forte ſerui manumiſſi teſtamento liberarentur, et ſic immunes eſſent a tortura. Quid ſi ſeruos non habuiſſet domi occiſus? deficit ratio, ergo et prohibitio; 3. ex defectu materiae, id eſt, ſi non adſit obiectum, de quo cogitatum, e. g. ſuſcepit in ſe quis caſum in contractu locationis conductionis, dubium non eſt, quin ferre teneatur ſterilitatem. At quid, ſi vermes plane ignoti omnia depaſcantur? de eo non videtur cogitatum; hinc regula: *Ad non cogitata et non cognita renuntiatio non porrigitur.* Vid. Ev. OTTONIS *Diſſ. de caſibus inſolitis, inſolentioribus, et inſolentiſſimis.*

§. 12.

At alia quoque ſigna recenſet auctor; ex quibus colligi poſſit, legem et pactum reſtringi debere.

1. Si ab aequitate eſſet diſcedendum, ſi litterae inhaerere vellemus, e. g. qui feram occiderit intra bannum ferinum, capitis plectitur; iniquiſſimum eſſet, ſi hoc ſupplicio afficeretur, qui feram ſuae defenſionis cauſſa occidiſſet.

2. Si humanitati repugnaret interpretatio latior; huc pertinet lex Saulis: qui quidquam guſtauerit, moriatur; Ionathan vero legis ignarus et eſuriens quidquam mellis guſtauerat.

3. Si effectus non ſit ſperandus tanti momenti, quantum eſſet damnum ex obſeruatione legis ſtricta proueniens, e. g. lex eſt: transfugae capite plectantur; ex Ageſilai exercitu 10000. occupauerant cliuum ad hoſtem tranſituri; Ageſilaus callido conſilio id vertebat in vſum, et victoriam reportabat; iam 10000. eſſent mactandi maximo patriae detrimento; exclamauit itaque: dormiant hodie leges, teſte PLVTARCHO in *Vita Ageſilai.*

§. 13.

Vltimo loco auctor agit de conflictu vel colliſione legum: Haec duplex; oritur enim

1. Vel ex diuerſitate legum in diuerſis territoriis latarum, e.g. in Saxonia recepta eſt gerada, alibi non eſt recepta; alibi prohibita ſunt teſtamenta, apud nos permiſſa. Itaque ſi quis in Ruſſia teſtetur moribus Ruſſicis de bonis in Germania ſitis, quaeritur, an teſtamentum in Germania valeat?

2. Vel ex legibus vnius legiſlatoris, ſi caſus occurrat, vt alterutra legum violanda ſit, e. g. lex eſt: *conſerua te*; ſed lex quoque eſt; *ſanctifica ſabbathum*; vtraque eſt a Deo, et contingere tamen poteſt, vt vtraque ſeruari nequeat; de illa hic non eſt quaeſtio, de qua ſcripſerunt RODENBVRGIVS, SANDIVS, HVBERVS, et alii; nos de poſteriori tantum loquimur, de qua auctor ſequentes dedit regulas.

Reg. I. *Lex permiſſiua cedit praeceptiuae.*
Illa indulget enim quid in mei fauorem, cui poſſum renuntiare; huic renuntiare nequeo; e. g. Permittit lex alienare noſtra, at prohibet eadem, ne pupillus alienet; poſterior procul dubio praeferenda.

Reg. II. *Quae lex tempori certo alligata, ea praeferenda illi, quae nullum praeſcribit tempus.*
Tunc enim vtrique legi ſatis fieri poteſt, e. g. iubet lex, amicum conſilio iuuare; hoc quouis tempore fieri poteſt; iubet lex etiam officio certis diebus et horis fungi, hoc ergo officium alteri praeferendum.

Reg. III. *Lex negatiua praeferenda affirmatiuae.*
Negatiua enim ſemper obligat, affirmatiua data dumtaxat occaſione; e. g. Negatiua lex eſt: *Neminem in extrema neceſſitate deſere*; affirmatiua: *Sabbathum ſanctifica*; illud potius faciendum, quam hoc.

Reg. IIII. *Lex ſpecialis praefertur generali.*
Illa enim quaſi exceptio eſt a regula, adeoque regulam tollit, e. g. *Nemo noctu armatus prodeambulet*, eſt lex generalis; ſpecialis: *Quoties Hannibal eſt ante portas, ciues armati ſe in foro ſiſtant*; haec, tamquam exceptio, regulam tollit.

Reg. V. *Inter duas leges concurrentes, quae vtraeque ſeruari non poſſunt, eligenda eſt, quae cauſſam habet honeſtiorem.*

E. g.

E. g. lex eſt, ſuccurrere periclitantibus; duo in aqua periclitantur, alter frater, alter extraneus, honeſtius erit procul dubio fratri ſuccurrere.

Regula VI. falſa eſt; nam iuratum pactum, ſi iniuſtum in ſe ſit, non ideo fit iuſtum; iusiurandum non prodit nouam obligationem, ſed obligationem confirmat.

Reg. VII. *Obligationi perfectae cedit imperfecta;* Quia illa habet praeſtationem neceſſariam, haec magis voluntaria eſt, e. g. lex eſt: *date pauperibus*; lex etiam ait: *ſolue, quod debes*; ſi vtrumque non poſſum, rationi magis conſentaneum eſt, vt exſoluam, quae debeo, quam vt beneficia praeſtem pauperibus.

Reg. VIII. *Lex beneficentiae cedit legi gratitudinis.* Beneficentia eſt, extraneo dare alimenta; officium gratitudinis eſt, parentes alere, ceteris paribus; ergo et ſi vtrique ſatis facere nequeo, vltimum officium merito praeualet.

LIBER

LIBER II.

CAPVT I.

DE STATV HOMINVM NATVRALI.

§. 1.

Connexio libri II. cum priore in eo conſiſtit, 1. quod in priore egimus de officiis hominis conſiderati tamquam hominis. Omnia enim officia, quae hactenus deſcripſimus, omnibus hominibus incumbunt ſine diſcrimine, in quocumque ſtatu viuant: iam vero agemus de officio ciuis, in certo aliquo ſtatu viuentis, adeoque iam ſequentur officia, ad quae non unuſquiſque obſtrictus eſt.

2. Quod hactenus vidimus tria inſtituta humana, ex quibus certa officia hypothetica fluebant, ſermonem, dominium, et rerum pretium: iam ergo ſequitur quartum, *imperium*, vel *ciuitas*, vel *res publica*, de qua toto libro II. agitur.

Et placuit quidem auctori is ordo, vt agat 1. de ſtatu ante rem publicam ſeu naturali, *cap.* 1. 2. *de ſtatibus ſeu ſocietatibus ſimplicioribus*, ex quibus res publica coaluit, veluti *coniugali*, *paterna*, *herili*, de quibus agitur *cap.* 2-4. 3. *de ipſa re publica, et officiis imperantium et ſubditorum, cap.* 5. *ad finem.*

Hoc ergo caput deſcribit ſtatum naturalem, vbi quaeritur 1. *quid ſit ſtatus in genere ?* §. 1. 2. *quid ſtatus naturalis ?* §. 2--7. 3. *eius ſtatus quaenam iura ?* §. 8. 4. *quaenam incommoda ?* §. 9-11.

1. *Statum in genere* ipſe definit auctor, ſed parum accurate; nos dicimus, eſſe *qualitatem moralem, ſecundum quam homo ad certa officia obſtringitur, certiſque iuribus fruitur.* Ita pater, filius, maritus, vxor, imperans, ſubditus, dominus, ſeruus viuunt in certo ſtatu, quia et ad certa officia obſtringuntur, ad quae non obſtringerentur, niſi eo in ſtatu viuerent, et certis iuribus fruuntur: quibus itidem non fruerentur, ſi extra hunc ſtatum viuerent.

Dicimus autem 1. *qualitatem moralem*, quia eum ſtatum homo non

non habet phyſice, ita vt eius natura mutetur, ſed vel per impoſitionem hominum, vel per ſpontaneam electionem.

2. quumque in iure ad effectum rerum potiſſimum reſpiciamus; addidimus duplicem effectum, ex quo natura ſtatuum perſpicitur, 1. *certa officia*, quemadmodum patris eſt filios alere, educare, ad diſciplinam perducere, cet. 2. *certa iura*, e. g. quod pater poteſtate in liberos vtatur; quod per eos adquirat.

Ceterum hic ſtatus eſt vel *naturalis*, in quo omnes a natura conſtituti, e. g. quod homines ſumus ratione praediti, quod libere nati, natura omnes pares, cet. vel *aduentitius*, quem ex poſt facto adoptamus, e. g. coniugalis, herilis, cet.

§. 2.

II. Iam de *naturali* quaeritur, *quid ſit?* Obſeruat auctor, vocabulum eſſe quam maxime aequiuocum, tres tamen eſſe potiſſimum eius acceptiones: aut enim ſtatum naturalem conſiderari 1. *in ordine ad Deum creatorem*, 2. *in ordine ad ſe ipſos*, 3. *in ordine ad alios homines.*

Sed haec quidem numeris Platonicis obſcuriora. Senſus auctoris eſt, conſiderari hominem, vel qualis a Deo creatus, vel qualiter erga ſe ipſum affectus ſit, vel prout ad alios homines ſe ſe habeat. Si primo ſenſu accipiamus, tunc ſtatus noſter naturalis diuerſus eſt a ſtatu brutorum; ſi ſecundo ſenſu, ſtatus noſter naturalis opponitur ſtatui ſociali; ſi tertio, opponitur rei publicae, vel imperio et ſubiectioni.

§. 3.

In primo ſenſu ſtatus naturalis opponitur ſtatui brutorum, et tunc in eo conſiſtit, quod a Deo recta ratione, eiuſque vſu ſumus inſtructi.

Experimur enim, nobis prae brutis ineſſe eximium quid, facultatem nempe intelligentem, quid verum, falſum bonum, malum ſit, et volentem bonum, auerſantem malum; itaque non modo corporeum, ſed et incorporeum; Id vocamus *rationem*; nec ſolum eam facultatem in nobis latitare deprehendimus, ſed quidquid cognoſcimus, ſcimus, volumus, auerſamur, cum aliis per vocem communicare diſtincte poſſumus, id quod vocamus *orationem*; his ſolis rebus a brutis diſtinguimur, quae et ratione, et oratione deſtituuntur.

Iam hic ſtatus nobis dat certa iura; nam praerogatiua gaude-

mus prae aliis creaturis, adeo vt eas noſtris vſibus adhibere poſſimus, ceu ſupra demonſtrauimus, ſed etiam certas nobis imponit obligationes, nempe 1. quia rationem habemus, quae etiam res incorporeas cognoſcere poteſt, vt ergo et inuiſibilia ſcrutemur, Deum cognoſcamus, in eius voluntatem et leges inquiramus.

2. Quia ratione ea praediti ſumus, quae diſcernere poteſt bonum et malum, vt inquiramus in verum, immo in ſummum et perfectiſſimum bonum, operamque demus, vt illo fruamur.

3. Quia ratione pollemus, vt non viuamus ſecundum impetum paſſionum, multo minus ſecundum brutum adpetitum, ſed ſecundum rationem, noſque virtute diſtinguamus ab aliis creaturis.

4. Quia ſermonis facultate inſtructi ſumus, vt eo vtamur ad Deum celebrandum, alios ad virtutem inflammandos, conſilia aliis danda, inſtruendos denique alios. Videmus itaque hunc ſtatum vere ſuas obligationes, ſuaque iura habere, adeoque vere ſtatum dici poſſe per definitionem §. 1. datam.

§. 4.

Secundo modo conſideratus *ſtatus naturalis* eſt oppoſitus ſtatui ſociali, adeoque tunc eſt ille ſtatus, quo homo extra ſocietatem aliorum hominum viuit; Hunc in maiori opere auctor deſcribit per fictionem; fingit enim, hominem ſolum, egenum, nudum in hoc orbis theatrum proiectum, atque colligit, tunc futurum fuiſſe animal miſerrimum. Quum vero plures ea fictione offenderentur, hic illud mutauit, et ad miſeriam huius ſtatus demonſtrandam deſcribit hominem, qualis naſcatur nudus, egenus, omnium rerum indigus, qui nec edere per ſe poſſit, nec frigus pellere, nec vitam conſeruare, intra paucas horas periturus, ſi aliorum ope deſtitueretur.

Enimuero quamuis haec vera ſint, poteſt tamen hic ſtatus extra ſocialis melius cognoſci, ſi ſiſtamus nobis

1. Adamum, dum ſolus in hoc mundo vixit; erat is conditus ad imaginem Dei, et tamen Deus eius ſtatum ſolitarium non perfectum eſſe fatetur, dum *Geneſ. II.* 18. dicit, *non conuenit, Adamum eſſe ſolum.*

2. Hominem naufragio in inſulam incultam, vel locum deſertum proiectum, qui tunc miſerrimus futurus eſſet in ea ſolitudine, indigus, ad omnia expaueſcens, tuta omnia timens.

Ius

Digitized by Google

Ius huius ſtatus conſiſteret in libertate plena; neminem enim haberet ſuperiorem, praeter Deum, et neminem quoque ſubditum praeter creaturas.

Obligationes futurae eſſent, 1. vt, quia ſolum Deum ſuperiorem agnoſceret, etiam ad Dei voluntatem ſe totum componeret, 2. vt, quia extra ſocietatem aliorum hominum viuit, ſuam conſeruationem vnice intendat, adeoque ſe conſeruet pro virili, ſe alat, ſe non occidat, cet.

§. 5.

Tertia acceptio eſt, quando *ſtatus naturalis* opponitur rei publicae, imperio, ciuitati.

Si homines in hoc ſtatu viuunt, omnes inter ſe ſunt aequales; vnde a quibuſdam vocatur ſtatus aequalitatis; ac definiri poteſt, quod ſit ſtatus, quo homines non habent vel proprium vel communem imperantem, adeoque inter ſe per omnia aequales ſunt. Auctor tantum poſuit communem imperantem, ſed id falſum; ita enim Hiſpaniae et Galliae ciues viuerent inter ſe in ſtatu naturali, quum tamen vterque viuat in re publica: potius ergo dicendum, nec ſuum proprium, nec communem imperantem eos habere debere, qui in ſtatu naturali viuunt; ſic e. g. rex Hiſpaniae et Galliae inter ſe viuunt in ſtatu naturali, quia neuter vel proprium, vel communem imperantem habet.

§. 6.

Iam quaerit auctor, *quotuplici modo concipi poſſit hic ſtatus*? Reſp. vel per fictionem, vel prout vere exiſtit. Per fictionem ſi concipiamus, multitudinem inſignem exiſtere ſimul ſine vlla dependentia et connexione; haec eſt vera fictio; fingunt tale quid poëtae de centauris, Lapithis, Thracibus, cet: ſed numquam tales gentes extra omnem ſtatum ciuilem vixerunt.

Prout vere exiſtit, ſi conſideremus 1. diuerſos imperantes; hi enim in mundo nullum ſuperiorem agnoſcunt, adeoque viuunt in ſtatu naturali, 2. diuerſos populos liberos; hi inter ſe non habent communem dominum, adeoque in ſtatu naturali viuunt; dico: *populos liberos*, id eſt, independentes; nam in Germania plures quidem ſunt populi, veluti Saxones, Sueui, et Francones, ſed non viuunt in ſtatu naturali, quia habent communem imperantem, puta Imperatorem et Imperium.

§. 7.

At quaeritur, *an vmquam genus humanum in ſtatu naturali vixerit?* vel, vt dilucidius quaeſtionem proponamus, an vmquam fuerit ſeculum, quo extra rem publicam vixerint homines? Id recte negatur; Nam

1. Non potuiſſet eius modi multitudo ſubſiſtere; vbi enim eſt ſtatus naturalis, ibi nihil impedit, quo minus vita piſcium viuatur, vbi maior deuorat minorem. Hinc et ſtupidiſſimas gentes tamen videmus ſuperiores ſuos habere, e. g. Samogetae, Americani, Afri.

2. Multitudo hominum concipi non poteſt ſine ſtatu coniugali et paterno; vbi ſtatus coniugalis et paternus, ibi ſuperior, adeoque ceſſat ſtatus naturalis. Hinc recte animaduertit auctor, primum inter homines imperium fuiſſe domeſticum; paterfamilias ſimul erat princeps et imperans familiae ſuae; quin eam independentiam ſibi antiquiſſimis temporibus ſaepe reſeruabant per foedera, etiamſi tamquam hoſpites in aliena re publica viuebant; e. g. Abrahamus viuebat inter Cananaeos, et tamen omnia iura principis exercebat, foedera pangebat, bellum gerebat, filium erat mactaturus; hereditatem diuidebat ſuo lubitu; reſeruabat enim ſibi independentiam, quamuis in re publica viueret.

Simile quid de familia Otanis refert HERODOTVS III. 83. Quum enim omnes Perſae regi parerent, ipſeque Otanes ſubiectus eſſet, is tamen in electione Darii ſibi et poſteris ſtipulatus eſt independentiam; hinc haec familia ſub capite ſuo viuebat, nulla in re regi Perſarum ſubiecta, quamuis in media Perſia viueret.

3. Hiſtoria docet, in ipſis ſtatim mundi primordiis natas eſſe res publicas, ſimul ac magna eſſe coepit hominum multitudo; Cain enim Adami filius Hanochum gignebat, qui primam aedificauit vrbem, cui nomen ſuum indidit: vrbs vero concipi nequit ſine aliquo quocumque regimine; fuit ergo ſtatim initio mundi ciuile aliquod regimen; ita et inter cauſſas diluuii referuntur homines potentes et tyranni, quos ſine ſubiectis concipere non poſſumus.

§. 8.

III. Iam quaeritur, *in quo* IVRA *huius ſtatus naturalis in tertio ſenſu accepti conſiſtant?* Reſp.

1. In libertate; vbi enim nemo eſt imperans, ibi nemo cogit ad aliquid

Digitized by Google

aliquid faciendum vel omittendum; vbi nemo cogit, ibi ſumus liberi. Sed poſſet quis obiicere, nos tamen nobis etiam videri homines liberos, quamuis viuamus in ciuitate vel re publica? Reſp. recte; ſed tunc alia eſt libertas illa, quam de qua loquimur.

Libertas eſt vel *naturalis*, quae idem ac ſpontaneitas, qua a natura inſtructi ſumus, vt non agamus ex neceſſitate mechanica, ſed libere; hac omnes homines gaudent; vel *iuris gentium*, qua quis nullius domeſtico dominio ſubiectus eſt, et huic opponitur ſeruitus; hac quoque nos omnes gaudemus, quia in nullius domeſtico domino ſumus, nullius mancipia; denique tertio datur etiam libertas *ciuilis* vel *politica*, qua quis nullum ſuperiorem vel imperantem agnoſcit. Hac libertate nemo noſtrum gaudet; gaudent vero ea, qui in ſtatu naturali viuunt, veluti ſummi Imperantes, adeoque ſtatui naturali hoc ius eſt proprium.

2. In aequalitate; vbi enim non eſt imperans, nec ſubditus; nec ſuperior, nec inferior, ibi eſt aequalitas inter omnes: in ſtatu naturali non eſt quis imperans et ſubditus, ſuperior, et inferior, ſecundum definitionem; in ſtatu ergo naturali eſt aequalitas.

3. In iure belli gerendi; vbi enim non eſt ſuperior, ibi ceſſat ius definiendi controuerſias et lites per modum iudicii; vbi ceſſant iudicia, ibi quiſque ſibi ipſi dicit ius gladio; in ſtatu ergo naturali eſt ius gladii vel belli.

Attamen obiicitur, in ſtatu etiam naturali locum habere poſſe iudicia; hiſtoriam enim docere, Romanos inter Maſiniſſam Numidiae Regem, et Carthaginienſes ius dixiſſe, quum tamen vterque populus fuerit liber, adeoque inter ſe vixerint in ſtatu naturali? Reſp. 1. id factum per modum compromiſſi vel arbitrii; 2. Carthaginienſes et Maſiniſſa foedere inaequali iuncti erant Romanis, adeoque Romanam maieſtatem comiter venerari, eorumque arbitrio ſtare tenebantur.

§. 9.

IIII. Iam de incommodis ſtatus naturalis: diximus quidem ſupra, iura huius ſtatus conſiſtere in libertate, aequalitate, iure belli, quae mirifice hominibus blandiuntur. Sed non maiora ſunt incommoda, vt ſi ea compares cum illis, quae in ſtatu imperii vel ciuitatis homines premunt, illa haec multum ſuperant. Videbimus argumenta auctoris, quae omnino non omnia eiuſdem ponderis ſunt.

1. Miſeriam huius ſtatus oſtendit per ſolitudinem, quae omnino

magna miſeria a) infantibus, quippe quibus pereundum eſſet; b) adultis, qui in ſolitudine perpetua triſtitia affligerentur, nullius ope ſubleuarentur, nullis vitae commodis, quibus iam fruimur, fruerentur. Quid opus eſt verbis, ſi homo ad perpetuos carceres damnatus miſerrimum ſe putat, quamuis vel maxime honeſte habeatur; et ex ſcientiis nullam voluptatem caperemus, ſi ſoli eſſemus. Archimedes dicebat, ſi in caelum raperetur, aſtraque omnia coram ſpectare poſſet, nullam ſe inde voluptatem percepturum, niſi eſſet in terra, cui reuerſus haec, quae viderit, narrare poſſet.

Ita auctor; ſed ſi dicendum, quod res eſt, primum hoc argumentum miſeriam ſtatus naturalis vix probat; confundit enim ſtatum extra ciuitatem cum ſtatu extra ſocietatem: at homines in libertate naturali viuere poſſunt, vt ideo non viuant in ſolitudine. Noachus poſt diluuium viuebat in ſtatu extra ciuitatem, neminem habebat imperantem, ſed quis dixerit, eum ideo in ſolitudine vixiſſe; quin Adamus et Eua, quando in Paradiſo viuebant, nullam conſtituebant rem publicam, et tamen neuter viuebat in ſolitudine.

Deinde non omnis ſolitudo eſt miſeria; quidam eam optant, et quouis modo affectant; carceri mancipatos non ſolitudo angit, ſed defectus libertatis; quin aliquando praeſtaret in ſolitudine viuere, quam in ciuitate, vbi homo homini lupus, homo homini diabolus.

2. Auctor miſeriam ſtatus naturalis probat ex ruditate vitae extra ſocietatem tranſigendae; in ſolitudine omnis vitae elegantia, omne ſcientiarum incrementum exularet, cet. Enimuero hic denuo auctor confudit ſtatum extra ciuitatem cum ſolitudine; non ideo homo ſolus eſſet, ſi in re publica non viueret. Deinde nullum eſt dubium, quin ſtatus ciuilis in ſe nihil conferat ad vitae elegantiam et ſtudiorum incrementum; multae ſunt nationes barbarae, quae in re publica et ſtatu ciuili viuunt, nec tamen ideo vel doctiores, vel elegantiores fiunt, e. g. Calmucci, Tartari, Iberi. Aeque eleganter homines viuere poſſunt extra ciuilem ſtatum, quam in illo; aeque facile potuiſſent incrementa capere artes et ſcientiae, ſi in ſtatu naturali manſiſſent.

3. Optimum auctoris argumentum, quo miſeriam et incommoda huius ſtatus probat, eſt a defectu ſecuritatis deſumtum. In ſtatu naturali nemo eſſet ab altero ſecurus; hoc probamus a)

a vo-

a voluntate et facultate laedendi in omnibus hominibus ſeſe exſerente; *b*) a defectu virium, ſi quiſque per ſe ſe defendere deberet; *c*) a minore ad maius; quum enim ne iam quidem ab aliorum iniuriis, furtis, rapinis, quin periculis plane immunes ſimus, quum vbique terrorem incutiant patibula, rotae, gladii, ferales flammae, ſimiliaque ſupplicia; quid futurum credis, ſi extra ſocietatem viueremus, nullaque ſupplicii meta cohiberetur improbitas.

Oſtendere hoc voluere Perſae, dum mortuo Rege aliquot horas cuiuis permiſerant furta et rapinas facere, id quod et aliae gentes imitatae ſunt; oſtendere enim ciuibus illam rerum confuſionem voluere, quae futura eſſet, ſi nullus eſſet imperans, hominesque in ſtatu naturali extra ſocietatem ciuilem viuerent.

§. 10.

4. Quartum argumentum auctor ducit a defectu iudiciorum; extra rem publicam nulla ſunt iudicia; quam hoc miſerum! Nam

1. Laeſus per neminem adiuuatur; quid ſi laedens me potentior ſit? in re publica ius contra quemuis, etiam potentiorem, perſequi poſſum; Recte, ſi de iure quaeritur, nam aliquando de facto res aliter ſe habet;

2. Si arbitrum eligam, cogere non poſſum, vt alter etiam eligat, in eumque compromittat; qui alteri placet, forte non mihi placebit; qui mihi arridet, forte alteri diſplicebit.

3. Si etiam placeret arbiter, qui certus eſſe poſſum, alterne ſtaturus ſit arbitrio? Arbiter ſane iuriſdictione non gaudet, adeoque nec iure exſequendi.

4. Res ergo redibit ad vim; ſed a) hoc in ſe miſerum vulnerare et vulnerari, caedibus, rapinis graſſari, vel talia incommoda pati, perpetuis inſidiis et inſultibus hoſtium expoſitum eſſe; b) quantumuis iuſtam cauſſam habeam, non tamen certo perſuaſus eſſe poſſum, me victoria potiturum; quum in ciuitate iuſtitia cauſſae magnam ſpem et fiduciam iniiciat victoriae.

§. 11.

5. Denique vltimum incommodum eſt, quod in ſtatu naturali nulla firma amicitia.

1. In ſtatu ciuili ſi ſemel pro me pronuntiatum eſt, tuetur me rei iudicatae, tranſactionis, et iuriſiurandi auctoritas; tuetur iudex, qui compeſcet alterum, qui ſe turbas daturum vel laeſurum minatur.

Digitized by Google

tur. Haec omnia in ſtatu naturali deficiunt; ſi alter pacem rumpere audet, nihil eſt, quod illum impedire poſſit, praeter gladium meum, quem ſi non timet aduerſarius, fortaſſis potentior, fruſtra aliorum opem imploro.

2. Poſſet quis exiſtimare, foederibus et pactis homines ſibi proſpicere poſſe in ſtatu naturali; ſed ne id quidem nos ſecuros praeſtat, nam a) in ſtatu naturali infida amicitia eſt; b) nemo eſt, qui perfidiam puniat, ſi alter foedera violet; c) ſi etiam nihil contra fidem agat, non tamen certus ſum, eum nihil auſurum; hinc dici poteſt: in ſtatu naturali aut bellum, aut belli praeparatio, aut infida pax eſt.

Omnia haec ſe aliter habent in ſtatu ciuili, 1. pax fida eſt, quia vis prohibita eſt; 2. ſi quis pacem violat, iudex ſe interponit; 3. ille me etiam de futuro ſecurum praeſtat per poenae comminationem, cautiones, cet.

CAPVT II.

DE STATV CONIVGALI VEL OFFICIIS CONIVGALIBVS.

§. 1.

SVpra vidimus, hominis ſtatum eſſe vel naturalem, vel aduentitium. Hactenus de naturali; iam de aduentitio, quorum primus omnium ſimpliciſſimus eſt *coniugum*, de cuius quaeritur 1. *definitione*, §. 1. 2. *contrariis*, §. 2. 3. *obligatione*, §. 3. 4. *officiis*, §. 4-10.

I. *Coniugium* iure naturae eſt pactum perſonarum diuerſi ſexus procreandae educandaeque ſobolis cauſſa initum.

Pactum initur per conſenſum, adeoque vt et Romani, quamuis multos ritus nuptiales haberent, veluti confarreationem, coëmtionem, vſum, domum deductionem, cet. ſeruarint principium; Conſenſum facere nuptias.

Perſonarum diuerſi ſexus.) Quia id finis requirit, is vero finis eſt.

Procreatio et educatio ſobolis.) Non procreatio ſola; 1. quid enim intereſſet humani generis, multos procreari liberos, ſed hos poſtea

poſtea negligi et male educari, vt non ſint commoda generis humani membra? 2. Hunc etiam finem oſtendit inſitus parentibus amor erga liberos, qui etiam in brutis ſeſe exſerit, adeo vt haec foetum non prius deſerant, quam poſtquam educatione non amplius indigent. Vbi curioſa eſt obſeruatio, in animalibus, quae debilia naſcuntur, vtrumque parentem concurrere ad educationem, in reliquis matrem tantum.

Equidem Sacra Scriptura et alterum finem indicat, nempe mutuum adiutorium; ſed hic finis tamen eſt ſecundarius, quod vel ex eo patet, quod ille etiam alio modo, quam coniugio, poſſet obtineri, e. g. ſocietate domeſtica. Itaque ad illum quidem reſpicitur, quoties de conſeruando matrimonio agitur, non quoties de ineundo; e. g. quando quaeritur, an puer et puella poſſint eſſe coniuges? reſpicitur ad finem primarium, idque negatur, quia non ſunt habiles procreandae educandaeque ſoboli. Sin quaeſtio eſt, an matrimonium ſubſiſtere poſſit inter iuuenes contractum, ſi poſtea vterque conſenuerit? id affirmatur, quia adhuc finis ſecundarius poteſt obtineri.

Haec definitio eſt iuris naturae; nam iura poſitiua tum diuina, tum humana multa alia addunt et determinant, e. g. vt perſonae inituræ matrimonium ſint binae tantum, vt non ſint nimis propinquae, vt matrimonium ſit indiſſolubile: quae quidem omnia ius naturae adprobat tamquam rationi conſentanea, ſed non praecipit, non iubet; adprobat, non praecipit, quia ratio nos obligat ad id, quod optimum eſt; meliorem enim eſſe monogamiam polygamia, melius matrimonium indiſſolubile quam diſſolubile, ſuo loco demonſtrabimus. Quo ipſo facile reſponderi poteſt ad tot quaeſtiones, quas de origine polygamiae, ſimiliumque iurium, ex iure naturae mouent.

§. 2.

II. Ex ea itaque definitione conſequitur, vt omnes impudici complexus iuri naturae repugnent, adeoque adulteria, ſtupra, inceſtus etiam iure naturae prohibita ſint.

1. Quod enim fini, quem Deus circa coniunctionem maris et feminae intendit, repugnat, id repugnat iuri naturae: impurae coniunctiones illi fini repugnant; ergo repugnant iuri naturae. Minor clara, nam finis eſt propagatio et educatio ſobolis; eam vero non intendunt adulteri et ſtupratores, immo vero eam impedire ſtudent; nam a) nolunt procreare liberos, ſed libidinem ſuam

explere, b) procreatos educare nolunt, ſed negligunt; c) ita mundus impletur hominibus inutilibus, male moratis, et ad quaeuis vitia procliuibus, quales plerumque ſunt vulgo quaeſiti.

2. Deinde repugnat haec vaga Venus principio amoris; cui magis debemus amorem quam proximo? quinam vero nobis propiores, quam a nobis procreati? amare ergo eos debemus, tamquam nos ipſos; at nobis bene eſſe volumus, nos ad perfectionem adſpiramus, ergo et liberis noſtris bene eſſe velle debemus; liberorum quoque promouenda eſt felicitas. Hoc non faciunt, qui extra matrimonium liberos procreant; nam ne liberos quidem illos pro ſuis agnoſcunt, tantum abeſt, vt felices eſſe velint; non educant, ſed negligunt, nec hereditatis eos plerumque participes faciunt, ſed in paupertate relinquunt, ex quo incredibilis naſcitur generis humani confuſio. Vid. PLVTARCH. *de inſtit. puer.*

§. 3.

Iam quaeritur III. de *obligatione ad ineundum matrimonium*; quae duplici ſenſu poteſt conſiderari, vel ratione totius generis humani, vel ratione ſingulorum.

Ratione totius generis humani obligatio haec eſt abſoluta, id eſt, tenetur genus humanum matrimonium conſeruare, liberos per illud procreare, procreatos educare, nam 1. alias non ſubſiſteret genus humanum, 2. vaga vero Venus, vt antecedente paragrapho demonſtrauimus, iuri naturae repugnat.

Hinc Romani, licet gentiles, hunc tamen finem matrimonii perfecte agnoſcebant, et hinc iuratos apud cenſores profiteri cogebant ciues, habeantne vxores *liberorum quaeſundorum*, id eſt, quaerendorum cauſſa.

Quod vero ad ſingulos attinet, non eadem eſt omnium ſententia; 1. quidam et horum ratione abſolutam ſtatuunt obligationem, adeo, vt omnes teneantur ad coniugium, et peccare eos dicant, qui id praeceptum negligant. Ita Iudaei, teſte SELDENO, *de iure nat. et gent. ſecund. diſcipl. Hebr. libr. V. cap. 3. pag. 566.* cui ſententiae et BVDDEVS in *Theologia morali* ſuffragatur; rationes vrgent a) Deum non vni, ſed omnibus hominibus hunc ordinem praeſcripſiſſe: *creſcite et multiplicamini*, b) neminem ſe ſubtrahere debere oneri communi; commune autem eſſe onus ſupplendi humani generis numeros.

2. Alii, et in his PVFENDORFFIVS, et alii plerique putant, obliga-

obligationem hanc tantum eſſe reſpectiuam, adeoque Deum permittere omnibus matrimonium, qui illius fini obtinendo ſunt habiles, non autem praecipere ſingulis, vt iis caelibatum praeferre non liceat.

Et id quidem recte, nam 1. procreatio et educatio ſobolis eſt finis; ei proportionata debent eſſe media; ſi ergo haec deſint, e. g. ſi vel natura, vel vitio hominum ineptus ſit ad procreandam ſobolem, ſi nec vxorem, nec liberos alere poſſit, ſi plane ineptus ſit ad eos educandos, facile patet, Deum nolle, vt matrimonium ineat, 2. lex eſt: *matrimonium contrahe*, eſt officium affirmatiuum, officia affirmatiua obligant tantum data occaſione, ergo ſi nulla adſit occaſio, ſi quis non poſſit ſalua felicitate, tranquillitate, innocentia ſua vxorem ducere, procul dubio non tenetur.

Ad rationes contrarias facile reſpondetur: 1. quod omnibus dixit Deus, non ſtatim ſingulis dixit, e. g. dixit Deus omnibus hominibus, vt opificia. mercaturam, et quaſuis artes honeſtas conſeruent inter ſe; at ideo non ſingulos iuſſit opifices, mercatores, artifices eſſe; 2. onus commune ſubire ſinguli debent, ſi alioquin detrimentum exiſteret; at detrimentum inde fruſtra metuitur, ſi vnus aut alter caelebs manet.

§. 4.

IIII. Proxima ſunt *officia* ex ſtatu coniugali reſultantia, quae vel *generalia*, ad quae vterque coniugum obſtringitur, §. 4. *vſque ad* 9. *ſpecialia*, ad quae alteruter tantum.

Generalium primum eſt 1. mutua caſtitas; haec quoque fluit ex fine matrimonii, procreare et educare volunt liberos; non vero alia de cauſſa parentes hoc educandi onus ſuſcipiunt, quam quia ſuos credunt; de eo vero certi eſſe non poſſent, niſi de caſtitate vxoris certus eſſet maritus; vxor ergo debet caſta eſſe. Quum vero quod tibi vis fieri, alteri quoque facere debeas, mariti quoque eſt, caſtitati ſtudere, mutua ergo requiritur caſtitas.

Aliter quidem philoſophati ſunt Romani; adulterium enim admitti putarunt cum aliena vxore, non vero cum ſoluta, quia priore caſu incerta fiat proles, non poſteriore. Sed nullus excogitari poteſt caſus, vbi maritus id faciat ſine iniuria; nam ſi et cum ſoluta rem habet maritus, fidem coniugalem violat, adeoque peccat contra vxorem, praeterea liberos procreatos tamquam ſuos non agnoſſcit, ergo peccat in liberos.

2. Alterum officium generale eſt, mutua cohabitatio, hanc quoque requirit *a*) finis, educatio liberorum communium: ſi non cohabitarent coniuges, liberi aut penes patrem eſſent, tunc officio non fungeretur mater, aut penes matrem, tunc pater officium negligere cogeretur; *b*) idem requirit officium generale primum, mutua caſtitas, de qua neuter coniugum certus eſſet, ſi diuerſis locis habitarent. Agnouerunt hoc veteres; hinc in matrimonium deſiderarunt domum deductionem; hinc formula: vbi tu Caius, ibi ego Caia. Vid. BRISSONIVS, ANTONIVS et FRANCISCVS HOTTOMANI, *de ritu nuptiarum*.

Hinc fluit a) coniuges ſine neceſſitate vel conſenſu non poſſe ſe ratione habitationis ſeparare; b) perfidum eſſe coniugem, qui coniugem deſerit, c) vxorem mariti domicilium merito ſequi.

3. Tertium officium generale eſt mutua relatio inter maritum et vxorem; vt ille hanc cum ratione regat, haec illi omnem obſeruantiam praeſtet.

Quaeritur hic, *an imperium mariti in vxorem ſit iuris naturae?* Affirmant plerique 1. ob ſexus praeſtantiam; 2. ob viri onera in alenda familia; 3. ob ſocietatis, quae directione deſtituitur, imperfectionem. Sed hae rationes non omni exceptione maiores.

Nam quoad primum ſaepe vxor viro ſtolido, Abigail Nabale, prudentior; quoad ſecundum, vxor non minora fert onera, immo aliquando maritum alit; quoad tertium, ſocietas etiam perfecta eſt inter duos. Itaque rectius dixerimus, a) imperium maritale eſſe iuris diuini poſitiui, b) ratione hic non plus videri, quam decorum eiuſmodi imperium exigere, c) ſexum maſculinum plerumque conſtantiorem prudentioremque eſſe, nec leges reſpicere ad id, quod rarum eſt, ſed quod vt plurimum fit; d) imperium hoc non eſſe deſpoticum, quale dominium in ſeruos, ſed amicum, quale eſt foederati in foederatum inaequalem. Exceſſu ergo peccarunt veteres Romani, dum vxorem in manu et poteſtate mariti eſſe voluerunt, marito ius vitae et necis conceſſerunt.

§. 5.

Sequitur 4. quartum officium coniugale, vt vnus vni coniungatur; quo ipſo prolabimur ad quaeſtionem, *an polygamia ſit iure naturae probibita?*

Eam vt adcurate ſoluamus, ante omnia formandus eſt ſtatus controuerſiae.

1. *Poly-*

Digitized by Google

1. *Polygamia* eſt vel *ſucceſſiua*, quando viduus vel vidua ſoluto matrimonio, ſecundo, tertio, vel pluribus vicibus nuptias facit; vel *ſimultanea*, quando plures, quam duae perſonae eodem tempore ſimul in matrimonio viuunt. De priore nulla eſt dubitatio, quin licita ſit iure naturae: quum enim morte ſoluatur obligatio erga coniugem, nihil eſt, quod ſuperſtitem poſſit impedire, quo minus ad alia vota tranſeat, quod argumentum et Sacra Scriptura probat. Quaeſtio ergo eſt de ſimultanea, quae

2. Vel *polyandria*, vel *polygynia*; Polyandriam vocamus, quando vna mulier pluribus viris nubit; polygyniam, quando vnus vir plures vxores ducit. Illam eſſe contra ius naturae nemo negat; vbicumque enim eſt polyandria licita, ibi proles eſt incerta; vbi incerta proles, ibi ceſſabit educandi ſtudium; atqui hic eſt finis primarius coniugii ſecundum ius naturae, ergo ius naturae polyandriam indulgere non poteſt. Hinc et gentiles caſtitatis parum ſtudioſi, quamuis viris multa indulſerint, tamen polyandriam pro illicita, immo et pro adulterio habuerunt: immo et Iudaei, apud quos tamen plane licita erat polygamia. Quaeſtio ergo eſt de ſola polygynia ſimultanea, de ea porro non quaeritur

1. An iure diuino poſitiuo prohibita ſit? quamuis et ea quaeſtio non plane nobis negligenda ſit; nec

2. An iure ciuili prohibita? nam et id nemo negat, ſed

3. An iure naturae prohibita?

Fuere poſtremis temporibus, qui et primam et tertiam quaeſtionem negarunt, et notum eſt, quanta animorum contentione agitata ſit haec controuerſia.

1. Tempore reformationis ob Philippi, Landgrauii Haſſiae polygamiam; eo tempore prodibat HVLDERICI NEOBVLI *de digamia* liber, qui id factum defendebat, vnde plura ſcripta.

2. Tempore eodem polygamiam, quin communionem vxorum defendebant Anabaptiſtae Monaſterienſes, ſed contra hos ferro diſputabatur.

3. Paullo poſt BERNARDINVS OCHINVS Italus defendebat polygamiam, cui ſeſe oppoſuit THEODORVS BEZA; de quo priore videndus PETR. BAELIVS, *Diction. hiſtor. et critic.* voc. *Ochinus.*

4. Poſt bellum tricennale recruduit bellum hoc occaſione facti Caroli Ludouici, Electoris Palatini; tunc enim prodibat DAPHNAEI ARCVARII (vero nomine LAVR. BEGERI) libellus Germanice ſcriptus, ***Betrachtung vom heil. Eheſtand, Ehebruch, Eheſcheidung, und***

 Viel-

Vielweibernehmung ; vid. VINC. PLACCIVS *Theatrum Anonym. et Pſeudonymor. n.* 227-277.

5. Poſtremo quidem Io. LYSERVS, qui ſe modo *Theophilum Alethaeum*, modo *Vincent. Athanaſium*, modo *Gottl. Wahrmundum* nominabat, varia pro polygamia edidit ſcripta, veluti *Polygamiam triumphatricem, ſeu diſcurſum politicum de polygamia*, it. *das konigliche Marck aller Lande*; ſed hic non modo defendere ſtudebat, polygamiam eſſe licitam, verum etiam eſſe praeceptam; qui vero zelus male ipſi ceſſit: nam non modo calamos expediuerunt Io. MVSAEVS, Io. BRVNSMANNVS in *Monogamia victrice*, DICMANNVS, FELTMANNVS *de polygamia*, Io. MEYERVS in *vxore Chriſtiana*, ſed et auctor cum ictu fuſtium relegabatur ex Suecia.

Obiter notamus, ſcripta huius hominis magnam inuidiam conflaſſe Pufendorffio, cui ea imputabantur, ac ſi auctor eſſet.

Iam argumenta, quae adferunt, ſunt ſequentia; 1. finem matrimonii eſſe procreationem ſobolis; hunc autem aeque per polygamiam, ac per monogamiam obtineri, immo per illam facilius; Reſp. at falſum eſt, ſolam procreationem eſſe finem matrimonii; nam et qui infantes necant, procreant, quis vero dixerit, eos fini matrimonii ſatisfeciſſe? addenda ergo eſt educatio; ea vero non aeque facile obtinebitur in polygamia, quam in monogamia; turbabit illam multitudo liberorum, feminarum aemulatio et odium aduerſus priuignos.

2. Polygamiam a Deo conceſſam; Deum autem nihil concedere contra ius naturae; Abrahamum, Iacobum, Dauidem, Salomonem fuiſſe polygamos; reſp. conceſſio fit dupliciter a) per modum permiſſionis, et tunc non peccat, qui iure ſuo vtitur; b) per modum conniuentiae, tunc peccat quidem, qui, quid tale agit, ſed Deus hoc poenitentibus remittit; priore ſenſu Deus numquam permiſit, ſed poſteriore ob peruicaciam Iudaeorum, *Matth. XVIIII. 8.*

3. Nullam exſtare prohibitionem nec in Vetere, nec in Nouo Teſtamento; non in Vetere, quia alias permitti non potuiſſet polygamia Iudaeis; nec in Nouo, quia Chriſtus non ſit nouus legiſlator? Reſp. negando vtrumque; exſtat enim primaeua inſtitutio coniugii, inter cuius leges erat, vt duo ſint in carnem vnam. Iam quum Chriſtus *Matth. XVIIII.* in cauſſa diuortii argumentetur a primaeua inſtitutione, ſane eodem modo argumentari licebit in cauſſa polygamiae; negamus etiam, in Nouo Teſtamento non eſſe prohibitionem, *a*) Chriſtus ipſe enim nos remittit ad primaeuam inſtitu-

ſtitutionem, et *b*) 1. *Corinth. VII.* 2. Apoſtolus vrget: *quaeque vxor ſuum virum habeat*; in polygamia vero vir non eſt proprius, ſed communis.

4. Magnum ſaepe damnum naſci ex monogamia, ſi vxor ſterilis, ſi incommodis moribus, obſtinata, tunc vnam poſſe ſolatio eſſe? Reſp. a) non ſunt facienda mala, vt eueniant bona; b) non poteſt quis certo ſperare, ſe eum finem obtenturum, quid ſi duas vel plures ſteriles, peruicaces, obſtinatas ducat.

Itaque nos ponimus hominem obſtrictum eſſe, vt eligat optimum; obſtrictus enim eſt ad amorem, amoris obiectum eſt bonum; quo maius ergo bonum eſt, eo magis ad illud amandum tenemur; ergo optimum maxime amare, id eſt, eligere tenemur; atqui in comparatione monogamiae et polygamiae optima eſt prior, ergo iure naturae ad illam eligendam ſumus obſtricti.

Optimam vero eſſe monogamiam, peſſimam contra polygamiam, probamus, 1. quia monogamiae ſatis proportionata multitudo hominum naſcitur, minus ergo proportionata futura eſſet, ſi polygamia concederetur, 2. impedit educationem, vt ſupra vidimus; 3. impedit amorem coniugalem; aemulationem, lites domeſticas, inſidias producit; experiundo hoc didicit Iacobus, qui tamen duas ſorores habebat in matrimonio; adeoque impedit etiam mutuum adiutorium; 4. oneri eſt familiis; obiiciunt Turcas; ſed ibi vxores plerumque parum ab ancillis differunt; 5. quum monogamia finem matrimonii conſequamur, non poteſt polygamiae alius finis eſſe, quam libido; 6. moratae gentes eam ſemper fugiunt, elegerunt tantum gentes libidinoſae, inprimis orientales.

Quamuis ergo directe probari nequeat, polygamiam iuri naturae repugnare, repugnat tamen rectae rationi, quae optimum eligere iubet, adeoque et indirecte repugnat iuri naturae.

§. 6.

5. Quintum officium coniugum generale eſt, vt indiſſolubile ſit inter coniuges vinculum vſque ad mortem; hic denuo incidit quaeſtio, *an diuortium iure naturae licitum ſit?*

Hic diſtinguendum 1. inter nullitatem matrimonii, quando inter certas perſonas connubium eſſe non poteſt; e. g. ſi, quae iam maritum habet, alii nubat; 2. diuortium, ſi matrimonium iuſtum eſt, ſed propter incidentem cauſſam ſoluatur, e. g.

propter

propter adulterium ; 3. ſeparationem quoad thorum et menſam ; quando non coniugium ſoluitur, ſed coniuges ſeparantur ob cauſſam temporariam, e. g. ob ſaeuitiam mariti.

De prima nulla eſt quaeſtio, quod enim nullum eſt coniugium, ne reſciſſione quidem indiget: tertia eſt inuentum iuris canonici, adeoque huc non pertinet; ſupereſt ergo ſolum diuortium.

Notum eſt, illud permiſſum fuiſſe Iudaeis Veteris Teſtamenti, et Graecos quoque ac Romanos pro lubitu a coniugibus diuortiſſe, modo bona gratia, modo alterius voluntate; non opus quoque erat cauſſa ſontica, ſed apud Romanos ſufficiebat qualiſcumque ante legem Papiam; pertinent huc exempla Aemilii Paulli, Iul. Caeſaris, Ciceronis; hinc IVVENAL. *Sat. VI. v.* 147. 148.

Collige ſarcinulas, dicit libertus, et exi,
Iam grauis es nobis, et ſaepe emungeris, exi
Ocyus, et propera, ſicco venit altera naſo.

An tale quid iure naturae? Affirmant plerique: 1. pacto ineuntur nuptiae, ergo et pacto ſoluuntur; ergo ſaltim bona gratia diſcedere licet; 2. omne pactum reciprocum inuoluit tacitam conditionem: ſi tu praeſtiteris, quod debes, et ego praeſtabo; ergo vno non praeſtante alteri diſcedere licebit; 3. vrgent perpetuam eorum coniugum miſeriam, qui inuiti in illa ſocietate manere tenentur.

Sed limitanda haec ſunt: 1. matrimonium habet finem perpetuum, educationem et mutuum adiutorium, ergo et ipſum quoque ſua natura perpetuum eſt; 2. nemo altero inuito a pacto diſcedere poteſt, niſi ob iuſtam et grauem cauſſam, ergo et diuortium fieri nequit ſine graui et iuſta cauſſa; 3. grauis vero et iuſta cauſſa eſt omnis, quae fini matrimonii repugnat, ergo ob eam quoque fieri poteſt diuortium, non ob aliam. Multo magis reſtringere videtur Chriſtus diuortium *Matth. XVIIII.* 9. vbi ait, id ſolum permittere ob πορνείαν, id eſt, vt vulgo interpretantur, ob adulterium.

Sed egregie conſpirat ſeruatoris ſententia cum iure naturae, quod accurate docuere SELDENVS, tum in *Iur. nat. et gent. ſecund. diſcipl. Hebr.* tum in libro *de vxore Romana*, itemque LIGHTFOOT in *Horis Hebraicis et Talmudicis ad hunc locum Matthaei.*

Res ita ſe habet: 1. duae erant ſectae vel ſcholae inter doctores Iudaicos tempore Chriſti; ſchola Hillelis, et ſchola Schammai

mai, quae in multis doctrinis et interpretationibus legis diſcrepabant; 2. quod ad diuortia attinet: Hilleliani ea licita putabant ex quacumque cauſſa, etiam leuiſſima, eaque ſententia mirifice placebat plebi: Schammai ea contra admittebat tantum ob grauiores cauſſas, quas vocabat res turpitudinis, quo vocabulo Moſes vſus eſt; 3. fama circumferebatur inter Iudaeos, Hillelis ſententiam confirmatam eſſe per filiam vocis, ſeu vocem caeleſtem; 4. quum ergo tentare Phariſaei vellent Chriſtum, ipſi hanc ipſam quaeſtionem controuerſam inter duas has ſcholas proponebant: *Iuſtumne eſt diuelli ab vxore ob quamcumque cauſſam?* (vti Hillel putat); ſperabant, ſi affirmaret, eum apud viros bonos in odium incidere poſſe; ſin negaret, apud plebem; 5. reſpondet Chriſtus v. 8. *Moſes vobis permiſit libellos repudii ob σκληροκαρδίαν; at initio non fuit ſic. Atque hoc ſcitote, quiſquis vxorem ſuam repudiauerit, praeterquam ob πορνείαν, eum adulterare, et qui repudiatam duxerit, itidem adulterare*; 6. manifeſto ergo Chriſtus approbat ſententiam Schammai, adeoque πορνεία non poteſt ſignificare adulterium, ſed generatim rem turpitudinis; talis eſt omnis, quae repugnat fini matrimonii. Poſſum id etiam alio modo probare: ſi ſolum adulterium eſſet cauſſa diuortii, Apoſtolus non potuiſſet diuortium permittere ob malitioſam deſertionem: at permiſit Apoſtolus; ergo non poteſt tantum adulterium diuortii cauſſa eſſe.

Hinc multae incidunt quaeſtiones grauiſſimae, e. g. annon diuortium permittendum ob inſidias vitae coniugis ſtructas, quod defendit STRYKIVS. An propter abortum procuratum? An ob morbum contagioſum?

Similes permultae ſunt in HIERONYMI BRVCKNERI *Deciſionibus matrimonialibus*, ad quas facile reſpondebimus, ſi SELDENI principia admiſerimus.

Ceterum recte monent viri docti, 1. reſtringendam, quoad fieri poteſt, diuortiorum licentiam, alioquin enim iniuria fieret multis; 2. decreto diuortio non perfido dandam eſſe nouarum nuptiarum facultatem, ſed parti tantum innocenti; rationem ſupra reddidimus *libr. I. cap. 16. §. 5.*

§. 7.

6. Sextum officium eſt, ne vllum inter coniuges ſit impedimentum morale; tale vero eſt inter illos, qui vel alteri matrimonio iuncti, vel ſaltem deſponſati ſunt.

In quo enim iam alia ius quaeſitum habet ex pacto, ille non alii ſe ſimili pacto obſtringere poteſt; eſt hoc vniuerſale et commune omnibus pactis et contractibus, e. g. qui Titio vendidit praedium, idem non poteſt vendere Maeuio, idemque dicendum de locatione, aliiſque contractibus. Hinc leges non modo polygamiam prohibent, ſed et digamiam grauiter puniunt. Ius Romanum infames eſſe iubet, qui ipſi vel liberorum nomine bina ſponſalia, binaſue nuptias conſtituunt.

Haec regula recte ſe habet, ſi nobiſcum ſupponas, polygamiam eſſe illicitam; nam ſi vulgaria ſequaris principia, nihil omnino vitii inerit huic pacto; nam quod ſupra diximus de contractibus, id locum tantum habet, ſi conuentio talis cum pluribus iniri nequit; in aliis enim ea regula ceſſat; ſic e. g. in vna re ſi ſufficiat, pluribus poſſum hypothecam conſtituere, itemque plures ſocios adſciſcere, quamuis iam vnum vel alterum habeam.

§. 8.

Progreditur 7. ad officium ſeptimum, vel potius prioris extenſionem. Inter impedimenta enim moralia etiam eſt propinquitas ſanguinis et affinitas; ob quam non modo diuinae litterae prohibent nuptias, verum etiam ipſi gentiles, veluti Romani. Quaeritur ergo, *vnde ſit ea prohibitio?* et *an ex iure naturae?*

Fuere, qui hanc prohibitionem deriuarunt 1. ex pudore naturali, veluti LAMB. VELLTHVYSEN, *pag.* 59. *ſequ.* ex principiis honeſti et decori, HERTIVS *ad Puſend. VI.* 1: 28. Sed is pudor naturalis non fuit Perſis, qui inter filium et matrem permiſere matrimonium; nec Athenienſibus, apud quos Cimon germanam ſororem habuit in matrimonio; 2. ex vtilitate politica, vt plures familiae coniungantur? id quod AVGVSTINO, *de ciuitate Dei*, *XV.* 16. et PLVTARCHO, *Qu. Rom.* 108. placuit et RICH. CVMBERLANDO, *cap.* 8. §. 9. Poteſt vtilitas contrarium ſuadere, *Numeror. XXXVI.* 3. ex ſola reuelatione; quo vero caſu videre poteris rationem, cur et gentiles quoſdam habuerint gradus prohibitos; 4. ex vnitate carnis, SELDENVS V. 1. Alii nec iure naturae, nec reuelatione eius modi nuptias prohiberi cenſent; non iure naturae, quia hoc ignorat hanc prohibitionem; nec iure diuino, quia illud ad ſolos Iudaeos pertinuerit.

Nos dicimus, ius naturae hanc prohibitionem ignorare, niſi inter parentes et liberos; vtrumque oſtendo ſic: 1. Si ius naturae pro inceſtis habet nuptias inter cognatos proximos, ſequitur vt totum

Digitized by Google

tum genus humanum ex inceſtu natum ſit et naſci debuerit; nam Adami liberi neceſſario inter ſe inire debuerunt matrimonium; at poſterius eſt abſonum, ergo et prius; 2. Si pater et filia, filius et mater iungi poſſunt, ſequeretur, vt ius naturae probaret contradictionem; at hoc abſurdum, quia nititur ratione, et ratio ab omni contradictione abhorret, ergo et prius. Conſequentiam probamus: ſi pater ducit filiam, ex eaque procreat filium, is erit patris ſui nepos et filius, matris vero filius et ſimul frater; ſi mater nubat filio, eorum liberi erunt patris ſui fratres et ſorores, matris vero filii et nepotes; quod et Poeta OVIDIVS abſurdum eſſe vidit, *Metamorph. X. 346. ſeqqu.* vbi Myrrha:

Nec, quod confundas et iura et nomina, ſentis?
Tune eris et matris pellex, et adultera patris?
Tune ſoror gnati, genitrixque vocabere fratris?

Vetus epitaphium:

Herſilus hic iaceo, mecum Marulla quieſcit:
Quae ſoror, et genitrix, quae mihi ſponſa fuit.
Me pater e nata genuit: mihi iungitur illa:
Sic ſoror et coniux, ſic fuit illa parens.

Obiiciunt, ſed *hanc eſſe tantum contradictionem in nominibus, nec rationi repugnare, vnum hominem diuerſo reſpectu fratrem, patrem, filium vocari?* Reſp. 1. diuerſo reſpectu, id eſt, poſſum Caiae filius eſſe, Semproniae frater, Titiae maritus, ſed vnius perſonae fratrem, patrem, maritum eſſe, id vero abſurdum; 2. non ſola nomina confunduntur, ſed et iura, vt recte vidit OVIDIVS:

Nec quod confundas et iura et nomina ſentis?

Nam aliud ius, alia obligatio eſt inter filium et matrem, filius enim matri debet obſequium; aliud ius maritum inter et vxorem, nam huic vxor debet obſequium; ſi ergo filius vxorem duxerit matrem, tunc filius matris eſt ſuperior et inferior, imperat et paret; quae abſurda.

At moratiores gentes hoc latius extenderunt: nam quamuis inter fratrem et ſororem coniuges non ſit contradictio tanta, quanta in linea recta; eſt tamen aliqua; ſi enim frater ducit ſororem, haec tamquam ſoror fratri erit aequalis, qua vxor, inferior; qua ſoror, nullum debet obſequium, qua vxor, debet; vltra hunc gradum non proceſſere gentiles, niſi quod addiderunt perſonas, quae ſibi inuicem

cem parentum et liberorum loco eſſent; vbi tamen arbitrariam adſumſere definitionem reſpectus parentelae, vt iuris non naturalis, ſed poſitiui eſſe hanc prohibitionem facile appareat.

§. 9.

8. Octauum officium auctor putat, vt ſeruentur ſollemnitates quaedam, 1. eas enim veteres in omni contractu negotioque ciuili obſeruaſſe, 2. nullam fuiſſe gentem, quae non potiſſimum in nuptiis quaſdam ſollemnes ritus obſeruarit; de ritu nuptiarum apud Romanos prolixe BARN. BRISSONIVS, ANTONIVS et FRANCISCVS HOTOMANNI, egerunt.

Enimuero omnes ritus ſunt ex lege poſitiua, eoſque adeo ius naturae ignorat: ſi ignorat, non poteſt nos directe obligare ad illos obſeruandos.

At per indirectum obligati ſumus iuſſibus magiſtratuum aequis; haec lex vero de nuptiis ſollemniter ineundis eſt aequiſſima, 1. vt coniuges diſtinguantur a concubinariis; 2. vt publicum habeant teſtimonium, ſe eſſe coniuges, 3. ne promiſcue ſe coniungant homines, quibus impedimentum morale obſtat.

Ergo omnino recte punitur, qui ſine praeuia proclamatione et copulatione ad concubitum ruunt, non quod contra ius naturae omiſerint ſollemnia, ſed quod contra ius naturae violarint leges aequiſſimas magiſtratuum.

§. 10.

Iam ad officia coniugum SPECIALIA, et quidem MARITORVM: 1. diligere vxorem; hoc enim requirit arcta et perpetua ſocietas; 2. nutrire eamdem; eſt enim caput familiae, nec ſexus imbecillitas patitur, vt ipſa ſe exhibeat; 3. regere ac defendere; hoc ponit ſuperioritatem; non autem intelligitur regimen deſpoticum, ſed amicum, quale eſſe diximus in foederatum inaequalem.

VXORVM haec ſunt: 1. amare maritum; id exigit ſocietas arctiſſima; 2. honorare; amor enim erga ſuperiorem eſt ſemper amor venerationis; 3. adiutorio eſſe marito in educatione liberorum, (ſunt enim liberi communes), itemque in re familiari, quia inde cum liberis elementa capit; 4. vt concedat marito regimen, tamquam ſuperiori.

VTRIVSQVE: 1. vt vtramque fortunam communem aequo ferant

rant animo, tamquam ſocii omnis vitae; 2. vt mores ad concordiam attemperent, tamquam amici. TACITVS in *Agricola*: *vixerunt mira concordia per mutuam caritatem, et inuicem ſe anteponendo.*

Haec ſunt, quae ius naturae praecipit; cetera, quae de capitibus nuptialibus traduntur, veluti de dote, de pactis dotalibus, donatione propter nuptias, communione bonorum, cet. omnia ſunt iuris poſitiui, adeoque de his omnibus nihil plane definit ius naturae.

CAPVT III.

DE OFFICIIS PARENTVM ET LIBERORVM.

§. 1.

Altera ſocietas vel alter *ſtatus* aduentitius eſt *paternus*, vbi mutua relatio inter parentes et liberos PATRIA POTESTAS ab auctore vocatur, vocabulo ſatis inconcinno; eſt enim illud ex iure Romano, ſecundum quod pater ſolus, non mater, ius in liberos exercebat: at iure naturae poteſtas illa communis eſt vtrique parenti, vti mox demonſtrabitur; rectius vocatur POTESTAS PARENTVM in liberos; de ea quaeritur 1. *vnde oriatur?* §. 2. 2. *cui competat?* §. 3. 3. *in quo conſiſtat?* §. 4--9. 4. *quomodo finiatur?* §. 10. 5. *quae producat officia?* §. 11. 12.

§. 2.

Quaeritur ergo, I. *vnde id ius parentum in liberos oriatur?*

1. GROTIVS, *libr. II. cap.* 5. §. 1. putat oriri ex generatione; ſed eum refellit HOBBESIVS, *de ciue, cap.* 9. §. 1. quia nulla ſit connexio inter generare et dominium adquirere; refellit etiam PVFENDORFF. *VI.* 2. 4. ſed ex alio fundamento, quia liberi naſcantur in libertate naturali, adeoque ſint parentibus aequales; ſed haec fruſtra obuerti mox videbimus. Non hic quaeritur de dominio in liberos, ſed de poteſtate actiones dirigendi; nec aequalitas naturalis impedit directionem actionum, adeoque haec GROTII ſententiam non infringunt.

Digitized by Google

2. Hobbesius ſuo more hic prouocat ad occupationem ; quae nullius ſunt, inquit *dicto capite* 9. cedunt occupanti, infans natus eſt nullius, cedit ergo occupanti, adeoque matri, ius ergo in liberos eſt penes matrem, penes patrem non aliter, quam quia mater dominium cum illo vltro communicat. At haec abſona ; nam *a*) negamus, infantem eſſe nullius, ſi de poteſtate quaeritur, eſt enim parentum ; *b*) ille confundit dominium et poteſtatem.

3. Pufendorffius ſimplicem cauſſam aſſignat, *a*) quia ſocialitas id requirat, *b*) quia tenerrimum amorem implantarit natura parentibus, qui illos cogat, liberorum curam habere ; addit etiam *c*) conſenſum parentum et liberorum praeſumtum.

Nos his ſubtilitatibus vti nolumus, ſed rem ita concipimus : 1. Procreatio et educatio ſobolis eſt finis matrimonii ; ſi fini generationis reſpondet euentus, ex nobis naſcuntur liberi ; 2. Liberos non poſſumus aliter conſiderare, quam tamquam bonum aliquod, quorum procreatione genus humanum conſeruatur, nobiſque paratur ſenectutis praeſidium ac ornamentum ; hinc ſterilitatem aegre ferunt homines ; 3. Bonum tenemur amare, ergo et liberos ; vnde et natura nobis incredibilem amorem erga liberos implantauit ; 4. Iam quum liberos videamus naſci in ſe inopes, rerum indigos, et qui ſibi ipſis conſulere nequeant ; conſequens eſt, vt nobis ſint imperfectiores, adeoque amandi amore beneuolentiae ; 5. Amor beneuolentiae in eo conſiſtit, vt alterius felicitatem et ſalutem quouis modo promoueamus, ergo felicitatem et ſalutem liberorum quouis modo promouere tenemur ; 6. Non poſſumus autem eam promouere rectius, quam ſi eos cum cura educemus ; educare ergo tenemur ; 7. Educare non poſſumus, niſi actiones eorum dirigere poſſimus ; ergo eorum actiones dirigere tenemur ; 8. Haec directio intelligi non poteſt, ſine poteſtate, ergo opus eſt poteſtate in liberos, adeoque illa vere naſcitur ex amore ; amor autem inde, quia liberi vere bonum ſunt.

§. 3.

II. *Quis vero hanc poteſtatem exerceat?* Diſtinguit auctor inter ſtatum extraconiugalem, et ſtatum coniugalem.

1. Extra coniugium, inquit, poteſtas procul dubio eſt penes matrem, quia pater incertus; ſed id cum grano ſalis accipiendum ; incertus tantum eſt iuridice, quia ICti tenent regulam : *pater eſt*,

quem

quem iuſtae nuptiae demonſtrant; at moraliter ſaepe parens eſt certiſſimus etiam extra coniugium; quid enim ſi fateatur ſe patrem? tunc ſane iure naturae omnino aeque poteſtate in liberos vtetur, ac mater; immo argumentamur: Qui tenentur ad educationem, iis etiam competere debet poteſtas in liberos: pater etiam extra coniugium tenetur ad educationem; ergo ei etiam competere debet poteſtas in liberos.

2. In ſtatu coniugali vtrique parenti poteſtas ſine dubio competit; nam 1. vtriuſque eſt proles, ergo idem vtriuſque amor naturalis; 2. vterque ergo concurrere debet ad educationem; 3. poteſtas patria ſoli patri competens eſt tantum commentum iuris Romani. Sed addendum tamen, a) in ſtatu naturali pactis aliter conueniri poſſe; e. g. ſi Regina nubit principi non regi, ea plus poteſtatis exercebit in liberos, quam maritus; tale quid in Anna Regina Angliae contigit; b) patris partes in pari cauſſa eſſe potiores; itaque ſi diſſenſus eſt, patris voluntas merito praefertur; in ſocietate enim matrimoniali ipſa vxor quodam modo ſubiecta eſt marito; c) alterutro parente mortuo, eius poteſtatem adcreſcere ſuperſtiti, immo et vitrico vel nouercae, ſi hi curam eamdem educationis ſuſcipiant; d) neutro ſuperſtite, eam poteſtatem deuolui in auos et auias, vel in reliquos cognatos, qui munere parentum funguntur.

§. 4.

III. Iam *in quo conſiſtat patria poteſtas* quaeritur? Hic diſtinguendum inter ſtatum naturalem, et ciuilem; nam in ſtatu naturali pater ſimul eſt imperans, ſiue ſit caput familiae, ſiue caput rei publicae. Quum ergo in hoc ſtatu concurrat poteſtas domeſtica et ciuilis ſeu imperium, non dubium eſt, quin horum parentum poteſtas maior ſit, quam illorum.

Hinc auctor conſiderat patriam poteſtatem 1. *in ſtatu ciuili*, ſeu quam quis exercet tantum tamquam pater, §. 4. 6. 2. *in ſtatu naturali.*

Poteſtas parentum qua talium fluit, vt diximus, ex educatione, ergo regula tenenda: *Tanta eſt parentum poteſtas, quantum requirit officium educationis*; Iam educatio requirit 1. directionem actionum; ergo parentum eſt dirigere actiones, liberis praeſcribere, quid agendum, quid omittendum ſit; 2. eos immorigeros pro re nata caſtigare et coërcere; 3. non eſſe ex iure naturae ius abortum procurandi;

randi; multo minus 4. ius vitae et necis in liberos, vel 5. ius liberos venumdandi; aut 6. omnia adquirendi per liberos; ſine his omnibus enim educari poſſunt liberi, non ergo haec requirit educatio.

§. 5.

Immo quum tanta ſit poteſtas, quantum requirit educatio, neceſſario ſequitur, vt ea diuerſa ſit pro diuerſa liberorum aetate: ergo in prima aetate omnis directio abſolute eſt penes parentes: itaque hi 1. inuitos etiam cogere poſſunt, vt aliquid addiſcant; 2. inuitis etiam iniungere poſſunt certum vitae genus; 3. nihil liberi ſine eorum conſilio et voluntate ſuſcipere poſſunt, 4. parentes recte vtuntur poenis corporis afflictiuis, aliiſque, quibus liberi coërceantur; addit auctor, 5. liberos hac aetate parentibus relinquere debere vſumfructum rerum ſuarum, proprietate contenti; ſed a) id non tantum obtinet in prima aetate, ſed et in adultioribus; b) id manifeſto eſt ex iure Romano, non ex iure naturae.

§. 6.

In adulta aetate quodam modo paullatim decreſcit haec poteſtas, quia paullatim decreſcit onus educationis, dum iam liberi ipſi ratione vtuntur: itaque tunc 1. ſine parentum conſilio nihil quidem ſuſcipere debent liberi, ſed parentum quoque eſt, ipſis inuitis nihil obtrudere, e. g. vitae genus, matrimonium; 2. liberorum eſt, honorare et venerari parentes, ſed parentum quoque, non proſtituere liberos; 3. parentes non amplius iiſdem modis coërcendi vti poſſunt, quibus vtebantur aduerſus infantes; 4. iubere non ſolum debent parentes, ſed et rationibus conuincere liberos, vt ſponte obſequantur.

Vt paucis dicamus, quo magis liberi ad perfectionem adſpirant, eo magis parentibus fiunt aquales; quo magis aequales fiunt, eo magis induit amor beneuolentiae naturam amoris amicitiae.

§. 7.

Iam ad ſtatum naturalem progreditur auctor, in quo neceſſario maior eſſe debet patrum familias ſegregum poteſtas, quia quiſque pater ſimul eſt imperans et caput familiae.

Itaque tunc 1. vterque quidem parens exercet eam poteſtatem in liberos, quam exigit educatio, ſed pater ſolus ea, quae ſunt imperii;

perii; quale eſt 2. ius ipſum vitae et necis in liberos, quo gauiſi ſunt patres iure antiquiſſimo.

Sed quaeritur, cur, quum Romani id ius ciuibus ſuis conceſſerint, reliquae res publicae id ſenſim abrogarint? Sane non iniuſtum in ſe videri potuit, quia per illud non promiſcua occidendi licentia, ſed iuriſdictio quaedam domeſtica intelligitur, et tamen illud abrogare placuit; a) quia non adeo concinnum eſt imperium in imperio admittere, rem publicam in re publica; b) quia amor parentum ita comparatus eſt, vt raro praeſumi poſſit, eos iuſtitiam adminiſtraturos; in plerique conniuebant etiam ad maxima liberorum delicta, quod omnino cum rei publicae detrimento coniunctum foret; c) ſi iuſtitiam etiam adminiſtrare vellent, nil triſtius ac intolerabilius eſſet illis futurum, quam feralem ſententiam aduerſus liberos ferre. Nota eſt legislatoris hiſtoria, qui quum legem feciſſet, vt adulteri oculis priuarentur, vnum ſibi ipſi erui iuſſit, alterum filio adultero; d) vt amor parentum immodicus eſt, ita aliquando et odium, et hinc facile contingere poſſet vt patres eo iure abuterentur, maxime nouercalibus blanditiis et perſuaſionibus inſtincti, cuius rei exempla ſatis triſtia in hiſtoriis occurrunt, maxime inter Reges.

§. 8.

Qualis porro eſt parentum poteſtas, vbi plane familia paterna exceſſerunt? Reſp. Poteſtas proprie ſic dicta ceſſat, quia ceſſat cauſſa, puta onus educationis; at manet tamen 1. reuerentia, quam parentibus, tamquam auctoribus vitae, ſi a Deo diſceſſeris, debent; manet etiam 2. grati animi memoria pro tot beneficiis, quae per educationem liberis praeſtita; 3. ſpes hereditatis: ex quo ſequitur, a) vt tunc quoque parentibus honorem et obſeruantiam debeant; b) vt nihil ſuſcipere debeant, quod alicuius momenti ſit, ſine eorum conſenſu ac voluntate, e. g. vxorem ducere: c) vt ſi indigi ſint parentes, eos alere de ſuo teneantur; d) vt recte contradicant parentes, ſi quid agere velint eius modi liberi in familiae detrimentum et dedecus, e) vt ipſi deſtituti liberis hereditatem parentibus merito relinquant.

§. 9.

Sed quaeritur, *an poteſtatem ſuam et officium parentes aliis ce-*

dere poſſint? Reſp. affirmando; quia finis huius poteſtatis eſt educatio; aliquando autem fit, vt alius et poſſit et velit educandi onus pro parentibus ſubire; immo aliquando ipſi parentes non ſatis apti ſunt ad id onus ferendum, ſiue ob ſimplicitatem, ſiue ob paupertatem; ſatius ergo tunc eſt, alios hoc onus ſubire, quod ipſi parentes facere nequeunt.

Poteſt ergo 1. pater liberos alii in adoptionem dare; quod paene omnes gentes permiſiſſe nouimus, Hebraeos, Graecos, Aegyptios, Romanos; 2. alterius diſciplinae et informationi credere; et tunc liberi obligati ſunt ad reuerentiam et obſequium eius modi paedagogo et educatori; ſola enim informatio hoc non exigit, niſi ſimul in alicuius diſciplinam dati ſint liberi; 3. poteſt et moriens liberos aliorum tutelae vel curae committere; quae origo eſt tutelae teſtamentariae; quin hoc tam neceſſarium viſum eſt, vt legis latores et legitimam, et datiuam tutelam inuenerint, ſi parens liberis de tutela non proſpexiſſet.

Quaeritur, *an et vendere parentes poſſint prolem?* Id merito negamus, nam 1. venditio praeſupponit dominium; tale quidem Romani habebant; ius vero naturae id ignorat; ſecundum illud patria poteſtas non conſiſtit in dominio, ſed in iure dirigendi actiones ad commodam educationem; inde vero ius venumdandi nullo modo nulliſque fidiculis elici poteſt; 2. patria poteſtas pro fine habet felicitatem liberorum, non eorum perniciem; at haec venditio cum manifeſta liberorum pernicie coniuncta eſt; nam venditi in ſeruitutem detruduntur; 3. numquam iuſta cauſſa ſupponi poteſt cur liberi vendendi: ſi enim infantes ſunt, et parentes vendunt liberos, peccant, quia detrectant officium educandi, quod ipſis incumbit; ſin liberi iam adulti ſunt, tanto magis peccant, quia tunc locari eorum operae poſſent; aut aliis modis iis quaerere liceret victum.

§. 10.

IIII. Quaeritur *quomodo finiatur parentum poteſtas?* Nullum eſt dubium, quin id fiat 1. morte tum parentum, quia tunc poteſtatem exercere non poſſunt; tum liberorum, quia hi educatione non indigent; 2. ceſſante cauſſa, ſcilicet educatione, ea autem ceſſat, ſimulac ſe ipſos exhibere poſſunt liberi, ac proinde excedunt familia paterna; filii, inſtituta ſeparata oeconomia; filiae, vbi nupſerunt.

Quaeritur, *an et emancipatione?* Reſp. emancipatio eſt actus, qui prae-

praeſupponit dominium, quale non habent parentes iure naturae in liberos: ſin quaeras, *an non ſaltem liberos e poteſtate dimittere poſſint, ita vt abſtrahamus a conceptu iuris Romani?* Reſp. ſi educatione non amplius indigent, nullum eſt dubium; alias id merito negatur: itaque abſurda eſſet iure naturae emancipatio infantis vel pueri, quae ſaepe fiebat iure Romano; regula potius tenenda: *Parentes tenentur liberos tam diu retinere in poteſtate, quamdiu durat educatio.* Ex eo vero porro ſequitur, nec liberos ſaluo officio excedere poſſe poteſtate parentum, his inuitis, quamdiu adhuc indigent educatione; nam ſi iuſtae aetatis ſint, abſurde agunt parentes, qui inuitos retinere volunt; e. g. ſi pater nolit filiam nubere, quae paullatim conſeneſcit, vel ſi filium impediat, quo minus vel officio fungatur, vel alio modo fortunam periclitetur.

§. 11.

V. Superſunt officia tum parentum, tum liberorum, quae ex fine ſemper fluunt. Et quidem parentum eſt

1. Alere liberos. Quum enim liberi naſcantur rerum omnium indigi, alii eos alere tenentur; at quinam? niſi quibus natura ipſa hanc voluntatem indidit? Indidit autem parentibus; parentes ergo liberos alere tenentur. Hoc officium adeo certum eſt, vt ideo leges ciuiles concedant etiam ad alendos liberos actionem.

2. Educare eoſdem; educatio autem pertinet non modo a) ad corpus, vt parentes curam valetudinis habeant, vt de integritate membrorum et corporis ſolliciti ſint; ſed et b) vt intellectum liberorum reddant perfectiorem, adeoque dent operam, vt liberi aliquid addiſcant, quod publico vtile ſit, et quo aliquando vitam tolerare poſſint; itemque c) vt voluntatem eorum adſuefaciant ad virtutem, probitatem, honeſtatem, decorum.

Qui quum finis ſit, non negligenda etiam ſunt media, veluti a) vt parentes non temere ex oculo dimittant liberos; b) ne familiaritatem cum iis contrahant; quum illa pareat contemtum; c) ne exempla liberos offendant, vt ipſe IVVENALIS monet, *Sat. XIIII. 44. ſeqq.*

Nil dictu foedum viſuque haec limina tangat;
Intra quae puer eſt, procul hinc, procul inde puellae
Lenonum, et cantus pernoctantis paraſiti.
Maxima debetur puero reuerentia. Si quid

 Turpe

Turpe paras, nec tu pueri contemſeris annos:
Sed peccaturo obſtet tibi filius infans.

d) vt rationibus conuincant liberos, et ipſo exemplo, virtuti ſtudendum eſſe. Eleganter Plin. *Paneg. cap.* 45. ait, efficaciora praeceptis eſſe exempla, quippe quae conuincant omnes, ea quae praecipimus, fieri poſſe; commendandus hic libellus quantiuis pretii Plvtarchi *de inſtitutione liberorum.*

3. Ad honeſtum vitae genus perducere; vbi in primis indoles exploranda; an nimirum praeualeat iudicium, tunc enim ſtudiis aptiores ſunt; an ingenium, tunc ad artes magis videntur nati; an memoria, tunc ad opificia ſunt facti. Sunt etiam ipſius indolis ſubdiuiſiones: nam ſi proxima iudicio ſit memoria, aptiores ſunt liberi ad ſtudium theologicum vel iuridicum; ſin proximum iudicio ingenium, ſatius eſt, vt operam dent medicinae, matheſi, litteris humanioribus. Haec ſcire deberent parentes: at ſciunt tamen pauciſſimi; interim omnis liberorum felicitas ab hoc pendet; ſi enim iuuita Minerua genus aliquod vitae eligunt, vocationi diuinae refragantur, adeoque omnia male cedunt.

4. Fortunae futurae liberorum proſpicere, quod fit a) aliquid honeſtum docendo; b) opum quid, quantum occaſio fert, colligendo; c) amicos parando, quia aliquando plus proſunt, quam opes; et quod praeſtat omnibus aliis, d) famam et exiſtimationem illaeſam illis relinquendo.

§. 12.

Ex eo ergo facile intelliguntur liberorum officia; qualia ſunt: 1. honorare parentes; nam non poſſunt eos aliter conſiderare, quam tamquam perfectiores; qui honor ſe exſerit factis, verbis, geſtibus; 2. obſequi; correlata enim ſunt directio actionum et obſequium; 3. gratitudo pro tot beneficiis; 4. patientia, ſi forte paullo moroſiores ſunt parentes.

CAPVT

CAPVT IIII.

DE OFFICIIS DOMINORVM ET SERVORVM.

§. 1.

Tertius ſtatus aduentitius, ſeu ſocietas tertia eaque magis compoſita prioribus, eſt, *berilis*, de quo hoc capite diſquiritur: 1. *quae ſit ſeruitutis origo*, *§. 1. 2. qualis dominorum in ſeruos poteſtas*, *§. 2. ad finem.*

I. Ad originem quod attinet, a) ARISTOTELES quoſdam homines natura ſeruos putat, idque defendit DAN. HEINSIVS in *epiſtola ad Georgium Richterum* edita a IAC. RVTGERSIO in *Lect. var.* quoſdam enim eſſe homines tam ineptos ad omnia, vt ad ſeruitutem videantur deſtinati. Sed confundit Ariſtoteles actum et potentiam; haec omnino adeſt, vbi tanta ſtupiditas; non tamen ideo actu ipſo ſerui ſunt, nec ſequitur, natura producit aliqua ingenia ſtupida, ergo ſeruitutem introduxit.

b) IO. GEORG. HORN. *de ciue, libr. I. cap. 3.* ad Deum ſeruorum originem refert, Deum enim moderari victorias, victores victos rapere in ſeruitutem: ergo ſeruitutem eſſe a Deo.

c) Ratio et hiſtoria docent, ſeruitutem natam e rerum dominio: nam 1. hoc introducto alii fuere diuites, alii pauperes, hique vel idonei ad alimenta ſibi adquirenda, vel minus idonei; vti ergo illi ſuis laboribus ſibi victum quaeſiuere, ita hi alienis, ac proinde ſeſe addixerunt in ſeruitutem aliis. Ita in Aegypto integram gentem ob inopiam Pharaoni ſe addixiſſe nouimus; 2. deprehenſa ſemel hac commoditate, et de aliis adquirendis ſeruis homines cogitarunt, ac proinde factae leges, vt bello capti ſerui fiant; nec non 3. vt de ſeruis nati ſerui ſint, quia vbi principale ſit in dominio, ibi et acceſſorium in dominio eſſe aequum ſit.

Quaeritur ergo, *an ſeruitus ſit conſtitutio iuris gentium*, vti dicitur §. 2. *Inſt. de iur. perſon. L. 4. D. de iuſt, et iur.* Reſp. ſi quis putet, iure naturae et gentium ſeruitutes introductas eſſe, id negamus; potius hoc iure omnes homines ſunt aequales: at ſi quaerat quis, an conſentanea ſit ſeruitus iuri gentium, id facile largimur; quiſque enim poteſt iuribus ſuis renunciare, ergo et libertati; renunciant

autem tum, qui ſe ſponte addicunt aliis, tum qui bello capti ſe dedunt. Victor eos poterat occidere, poteſt ergo et ſeruare ea lege, vt ſeruiant; eſt ergo *ſeruitus* in genere ſtatus hominum, quo quis alterius arbitrio ſubiicitur, vt illi, non ſibi, adquirat. Ceterum ſeruitus eſt duplex, vel *pactitia*, vel *legalis*: illa ex pacto eſt, qualem ſeruiunt, qui ſe vltro addicunt; haec ex lege, qualis ſeruitus captiuorum.

§. 2.

II. Iam de poteſtate dominorum in ſeruos: haec quia vel ex pacto, vel ex captiuitate eſt, neceſſario ſequitur, vt fundamenti loco ſubſternenda ſint axiomata: 1. *Poteſtas domini in ſeruum pactitium tanta eſt, quantam inter ſe fore pacti ſunt*: 2. *Poteſtas domini in ſeruum bello captum illimitata eſt, niſi quod legibus humanitatis et miſericordiae non debet aduerſari.*

Primum ergo de ſeruis pactitiis, qui vel mercenarii, vel perpetui ſeu obnoxii. 1. *Mercenario dominus debet alimenta*; vult enim ſibi operas adquiri: ſi ergo per ſeruorum operas adquiritur dominis, non ſeruis, huic fame pereundum eſſet, niſi eum aleret dominus; 2. *dare mercedem debitam*; ad id enim obligatur ex pacto, praeterea quum ſeruo praeter alimenta et alia neceſſaria ſint, maxime in ſenectute, aliquid dandum eſt; 3. *ſeruus debet operas conuentas*; dico *conuentas*, ſic non tenetur coquere, quem tamquam aurigam conduxi; 4. *item honorem et obſequium debet domino*; agnoſcere enim debet tamquam ſuperiorem; 5. quaeritur, *an et coërcere dominus huius-modi ſeruum poſſit?* Negatur, a) quia liber homo eſt; b) quia id pacto non expreſſum; c) quia ſi non ſatisfaciat officio, alio modo poteſt damnum ſarcire, vel ex mercede, vel ex diuulſa locatione conductione.

§. 3.

De ſeruis pactitiis obnoxiis vel perpetuis tenendae regulae.

1. *Alimenta dominus debet perpetua*, quia ſe ipſum in perpetuum addixit; ergo nec ceſſant alimenta aegrotante ſeruo, quod ſecus ſe habet in mercenario, qui operas tantum locauit, quibus ceſſantibus et merces, et, quae eius pars ſunt, alimenta ceſſant. Hinc quum ſub Claudio domini auari ſeruos aegrotos in inſula Aeſculapii expoſuiſſent, Claudius Imperator, teſte SVETONIO, ſtatuit, vt, ſi conualeſcerent, liberi haberentur.

2. *Labores*

2. *Labores imponere, ſed viribus proportionatos*; hinc ſumma crudelitas, ſeruos ſine ratione exhaurire laboribus, quod imputatur Hiſpanis, qui Americanos anchoras et tormenta portare coëgerunt per montes, tantum vt oculos paſcerent victores.

3. *Seruum caſtigare*, quia a) in dominio eſt quoad perſonam, b) quia plerumque ſtupidus; (quis enim alius in ſeruitutem ſeſe addiceret), homines ſtupidi ſine coercitione non faciunt officium; ius tamen vitae et necis non exigit natura huius ſeruitutis.

4. Qu. *num vendere poſſit?* ſane vtrimque ſunt rationes non minimi momenti. Non poſſe vendere, inde colligi poſſet, quod ſeruus domini perſonam et virtutem elegit, adeoque illi non perinde eſt, quem dominum habeat, et cui ſeruiat? Poſſe vero, vel ex eo colligeres, 1. quod, qui ſe addixit, eſt in dominio; ius vero vendendi cum dominio coniunctum eſt. Reſponderi etiam poteſt ad argumentum ſuperius, exinde etiam conſequuturum, ſeruum eius modi non tranſmiſſum iri ad heredes; accedit 2. quod omnes gentes hoc ſeruorum commercium probarunt, Iudaei, Graeci, Romani, Barbari.

Nos itaque diſtinguimus, vtrum pactus ſit ſeruus, ne vendatur; tunc pacto ſtandum; an nihil conuentum, tunc vendere licet, modo non in duriorem cauſſam.

Serui huius modi eſt: 1. *domino operas quaſcumque praeſtare*; 2. *honorem et obſequium exhibere*, 3. *non fugere*; *domini caſtigationes patienter ferre.*

Nec dubium denique ſeruum huius modi ad libertatem prouocare iure poſſe, ſi dominus eum contra leges conuentionis tractet, e. g. alimenta denegando, intolerabiles labores imponendo, cet. nam dominus nullum in eum aliud ius habet, quam ex pacto; ſi ergo huius leges ipſe violat, eius ius exſpirat, per ea, quae diximus ſupra, *libr. I. cap. 16. §. 5.*

§. 4.

Sequuntur ſerui bello capti, quorum duriorem eſſe debere conditionem facile patet: 1. Hoſtili enim animo aduerſus nos fuerunt, mortemque intentarunt,

2. Inuiti ſeruiunt, dominoſque odio habent, ac proinde nihil faciunt in eorum vtilitatem vltro et lubentes.

3. Fugam ſemper moliuntur; quo obſtinatius vero ingenium, eo ſeueriore opus eſt coercitione. Hinc apud veteres catenati ſeruiebant,

bant, donec venderentur, vel leuiter peccantes in ergaſtula et piſtrina ibant.

At ſupra tamen diximus, humanitati et miſericordiae hic locum eſſe, idque

1. Ex promiſſo; dum enim dedidit ſe ſeruus, ſtipulatus eſt ſibi remiſſionem iniuriae et ſalutem; dominuſque dum eum in deditionem recepit, in hanc conditionem conſenſit.

2. Etiamſi nihil promiſſum, ipſa tamen humanarum rerum conditio, fortunae lubricum, et naturae communio ſuadent humanitatem et miſericordiam. Hinc duriſſima ac inhumana regula iuris Romani: ſeruo non fieri iniuriam; quam philoſophiam et ARISTOTELES, et HOBBESIVS ſequuti ſunt; ſed hoc ex principio, quod ius naturae non agnoſcit, ſeruos perſonas eſſe deſinere, et in claſſem rerum redigi. Sed homo tamen manet, adeoque et de eo praecipit ius naturae neminem eſſe laedendum; ſi vero laedi poteſt, affici etiam poteſt iniuria.

Hinc iniuria ipſi fieri poteſt 1. a domino; ſi contra pactum deditionis, contra humanitatem, contra miſericordiam tractatur; iniuria etiam fieri poteſt 2. a tertio; is enim quum nihil iuris habeat in ſeruum alienum, iniuriam omnino facit, ſi laedit; abſurda ergo eſt illa quaeſtio apud IVVENALEM, *Satir. VI. v. 219. ſeqq.*

Pone crucem ſeruo: meruit quo crimine ſeruus
Supplicium? quis teſtis adeſt? quis detulit? audi,
Nulla vmquam de morte hominis cunctatio longa eſt.
O demens! ita ſeruus homo eſt! nil fecerit, eſto.
Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

§. 5.

Iam facile iudicari poterit de officiis eius modi dominorum et ſeruorum mutuis: 1. domini eſt alere et ſeruare eius modi ſeruum, promiſit enim, illum ſe ſeruaturum; 2. licet domino huius modi ſeruum vendere; hic enim nullum obſtat pactum, quale §. 3. vidimus in ſeruo pactitio; 3. licet etiam caſtigare ſeruum huius modi pro delicti magnitudine.

Qu. *an ius vitae et necis habeat dominus?* Affirmant plerique, a) quia ius occidendi quum habuerit, antequam ſe dederit, ergo et poſtquam ſe dedidit; b) quia plane ſit in eius dominio; dominus autem rem ſuam libere corrumpere et deſtruere poſſit.

Nos

Nos diſtinguimus inter ſtatum naturalem et ciuilem: in ſtatu naturali nullum eſt dubium, quia hoc ius habet paterfamilias, quia ſimul eſt imperans et caput familiae; at in ſtatu ciuili illud vix indulgendum domino, niſi leges ciuiles id indulgeant, quod a Romanis factum: aut enim peccarunt aduerſus dominum priuatim, aut aduerſus rem publicam, id eſt, aut admiſere delictum priuatum, aut publicum: ſi priuatum, mortem non meruerunt; ſin poſterius, vindicabit res publica.

Alia ac diuerſa quaeſtio eſt, *an hoc ius vitae et necis, quale Romani permiſerunt dominis, ſit abſurdum et iuri naturae contrarium?* quod negamus, 1. quia non permiſerunt promiſcuam occidendi licentiam, ſed iuris dictionem domeſticam; 2. quia ab hominibus ſanae mentis non facile metui potuit, fore vt eo iure abuterentur; magnum fuit ſeruorum pretium, conſtituebant illi maximam partem patrimonii; eius modi autem res nemo ſanus animi tantum ac voluptatis cauſſa deſtruere ſolet.

§. 6.

Vltima quaeſtio eſt, *an et proles ſerui cedant domino?* Nos diſtincte reſpondemus: aut ſeruus eſt pactitius, aut bello captus; pactitius eſt vel mercenarius, vel proprius, perpetuus, obnoxius.

1. Mercenarii prolem eſſe liberam, nemo dubitauerit, quia eius modi ſeruus tantum operas locat, non perſonam ipſam addicit.

2. Quod ad proprium pactitium, is aut iam liberos habet, dum ſe addicit, aut poſtea demum aliquos procreat; quos iam ante addictionem procreauit, ii procul dubio ſunt liberi homines, ſi vel pater eos addixiſſet, nam patrem liberos vendere non poſſe ſupra vidimus; ſi poſtea procreati ſunt, procul dubio cedunt domino, niſi ſpeciatim excepti ſint.

3. Denique id multo magis dicendum eſt de bello capto, idque ex natura a) dominii, cuius eſt principale, eius acceſſorium; b) quia dominus alit, et ſeruus huius modi nihil habet proprii, vnde alat. Fatendum tamen 1. id paullo durius eſſe, quia liberi naſcuntur in libertate naturali, et nihil admiſerunt, ob quod libertate priuandi ſint; 2. moderatiorem merito eſſe debere horum vernarum conditionem, ac eos tantum ad operas obligari; 3. merito ipſis indulgendum eſſe, vt redimere ſe poſſint, dominuſque accepto pretio eos manumittere teneatur.

Digitized by Google

Sed vna gens altera his in rebus fuit humanior: vnde tanta ſeruorum differentia, vt ſi in diuerſis gentibus eos conſideres, vix ſibi ſimiles ſint; quod adeo verum eſt, vt ICti ſuperiorum ſeculorum dubitarint, an Germania habeat ſeruos. Vid Stryk. *Vſ. hod. Pand. tit. de ſtat. homin.* Praecipua ratio dubitandi fuit, quod ea, quae iure Romano de ſeruis, eorumque ſtatu et conditione traduntur, ſeruis vel hominibus propriis Germanorum adplicari nequeant: ſed ſi ita ratiocinari velis, dicere poteris, eodem iure Germanos nec parentes, nec liberos, nec coniuges habere, nam et horum ſtatus a ſtatu parentum, liberorum, coniugum Romanorum in Germania maxime differt; argumentum, quod iuſto plus probat, nihil probare, ſatis notum eſt ac tralatitium.

CAPVT V.

DE CAVSSA IMPVLSIVA CONSTITVENDAE CIVITATIS.

§. 1.

Iam demum auctor ad CIVITATEM ſeu REM PVBLICAM, tamquam ſocietatem maxime compoſitam progreditur, quae ſimul quartum inſtitutum humanum eſt, ex quo fluunt officia hypothetica: et quidem quum omnia reliqua capita de ciuitate agant, is obſeruandus eſt ordo, vt agatur 1. *de ciuitatis natura*, *cap.* 5-9. 2. *de officiis ſummorum imperantium*, *cap.* 10-17. 3. *de officiis ciuium vel ſubditorum*, *cap.* 18.

Ad naturam ciuitatis vel maxime pertinet cauſſa impulſiua conſtituendae ciuitatis; differit enim ius naturae de officiis imperantium et ſubditorum; officia fluunt ex fine; finis ex cauſſa impulſiua iudicandus, e. g. ſi ſcire velim, quae ſint officia doctoris ſcholaſtici, ob oculos verſari debet finis ſcholarum; ſi hunc ſcire velim, diſquirendum, quid homines impulerit ad conſtituendas ſcholas.

Iam de ciuitate ea quaeſtio vel maxime eſt momentoſa, *quid homines mouerit ad ciuitates vel res publicas conſtituendas.* Nam

1. Prae-

1. Praeſtantiſſima fuere iura ſtatus ante ciuitates; a) libertas ab omni ſubiectione; b) aequalitas hominum, c) ius belli et pacis. Quiſque ergo paterfamilias eiuſdem iuris erat, ac hodie Reges et ſupremi principes. Quin

2. Deus quum homines primos crearet in ſtatu perfectiore, eos non creauit in ſtatu ciuili, ſed naturali, adeoque ſatis docuit, ſtatum naturalem eſſe perfectiorem ciuili. Diximus quidem ſupra, infelicem eſſe ſtatum naturalem, ſed diximus etiam, intelligendum praecipue eſſe de ſtatu naturali in ſecunda ſignificatione, quatenus nempe ſtatui ſociali opponitur.

3. Ciuilis ſtatus cum multis incommodis eſt coniunctus; a) ciues oportet libertati et aequalitati renuntiare, et ſe aliorum voluntati ſubiicere; b) ſuſcipere tenentur multa onera, a quibus maxime abhorrent, e. g. tributa, vectigalia, militiam; c) periculum eſt a tyrannide ſupremarum poteſtatum, poenis, ſuppliciis.

Quum ergo haec omnia ita comparata ſint, vt non poſſint non homines illa auerſari: grauem ſane et ſonticam fuiſſe oportet cauſſam, quae eos impulit ad ſtatum naturalem cum ſtatu ciuili, ſtatum libertatis cum ſtatu ſubiectionis, ſtatum imperii cum ſeruitute quadam politica permutandum; haec vero quae fuerit, iam quaeritur.

§. 2.

Tales cauſſae tres praecipue recenſentur ab auctoribus.

I. Hornius, *de ciuitate l.* 4. 6. hic iterum ad Deum prouocat, eumque cauſſam ciuitatum vel rerum publicarum putat, quia magiſtratus in *Scriptura ſacra* vocetur *diuina ordinatio.*

Sed haec ſententia nullo modo obtinere poteſt: nam 1. non quaerimus hic de cauſſa efficiente; quis ſtatum ciuilem primum inſtituerit? ſed de impulſiua; quid mouerit homines ad hunc ſtatum eligendum? Id non poteſt eſſe Deus; non viuimus in ſtatu ciuili propter Deum, ſed propter nos ipſos.

2. Ne cauſſa quidem efficiens dici poteſt Deus immediate; nam a) Deus primam rem publicam non inſtituit, ſed homines, et quidem non probi, ſed Caini poſteri; b) potius Deus homines creauit in ſtatu naturali; c) nuſquam etiam exſtat praeceptum, vt homines res publicas inſtituerent: at d) diuina ordinatio dicitur hic ſtatus, quia inſtitutum illud approbat, conſeruat, et officia mutua imperantium et ciuium confirmat; at eadem ſcriptura hunc ſtatum

 etiam

etiam vocat *ordinationem humanam*, quia eius origo ab hominibus eſt.

II. Altera ſententia eſt Aristotelis, qui ciuilem ſtatum a natura eſſe contendit, 1. quia homo natura ſit animal ſociabile; ſed aliud eſt, ſociabilem eſſe, aliud ad ciuitatem vel rem publicam procliuem eſſe: prius verum eſt, ſed multae ſunt ſocietates praeter ciuilem, coniugalis, paterna, herilis, quibus contentus eſſe potuiſſet homo; itaque inde non fluit poſterius, hominem praeciſe natura ferri ad ſocietatem ciuilem.

2. Quia homo extra ſocietatem eſſet miſerrimus, ceu ſupra docuimus, adducto in exemplum homine, qui ſolus viuat in locis deſertis, et ab omni auxilio humano deſtitutus ſit. Reſp. denuo confunditur ſtatus extra ſocietatem et extra ciuitatem; in illo eſſet miſerrimus, in hoc aliquando homines vixerunt ſuauiſſime, e. g. temporibus conditi mundi protoplaſti cum familia; poſt diluuium Noachus cum familia.

III. Plato ſcripſit libros *de re publica*, quibus ideam rei publicae perfectiſſimae, et ad votum felicis dare voluit; finxit ideo rem publicam, qualis nec fuit vmquam, nec futura eſt, vt in prouerbium abierit: res publica Platonica pro re chimaerica. *Libro II.* huius libri quaerit, quid homines mouerit ad ciuitates inſtituendas? putatque, veram cauſſam quaerendam eſſe in indigentia hominum; ad eam ſuperandam opus fuiſſe ciuitatibus; ſed et id falſum, nam 1. maxima indigentia eſſe coepit introducto ſtatu ciuili; tunc enim introducta hominum inaequalitate gliſcere coepit luxuria, adeoque multo pluribus rebus opus fuit ad ſplendorem, quam extra rem publicam; 2. indigentia ſatis commode caueri potuiſſet in ſtatu naturali a) ſocietate domeſtica, b) commerciis; quippe quae etiam extra ſocietatem locum habere poſſunt.

§. 3.

Itaque iam auctor 1. refutat ſententiam Aristotelis §. 3-6. et 2. veram cauſſam impulſiuam oſtendit §. 7. *ad finem.*

Argumentum auctoris generale, quod opponit Ariſtotelicis, hoc eſt: ſi natura homines impulit ad inſtituendas ciuitates, ſequitur, 1. vt ſtatus hic multa habere debeat hominis naturae grata; 2. vt homini inſint ea requiſita, quae in bono ciue adeſſe debent; et 3. vt nihil ei inſit, quod ſtatui ciuili repugnet: at poſterius falſum; ergo et prius.

Confe-

Conſequentia maioris rectiſſime ſe habet, cur dico, quaeſo, natura hominem adpetere vitam, quietem? cet. a) quia hae res in ſe ſunt gratae naturae hominis; b) quia ipſe in ſe habet requiſita, quae ad vitam et quietem pertinent; c) quia natura eius vitae et quieti non repugnat; idem ergo adeſſe debet, ſi natura hominem impelleret ad ſtatum ciuilem; at minorem falſam eſſe, iam per partes probat auctor.

§. 4.

I. Status ciuilis multa habet parum grata hominibus: nam a) eius renuntiare tenetur libertati naturali, quid libertate vero iucundius? b) ſubiicit ſe ſummo periculo; Imperantes non ſemper boni, quam triſtis vero tunc ciuium conditio? conſideret quis ſtatum Romanorum ſub Nerone, Domitiano, Commodo, Caracalla, ſimilibusque monſtris, an non feliciores dixeris, qui in quauis ſolitudine vixerunt; c) multa ciui imcumbunt, a quibus natura abhorret; tributa dare, res ſuas conferre ad publicam vtilitatem, arma capere, legibus parere, etiam aliquando iniquiſſimis; d) quia non datur regreſſus ad libertatem priorem; ſi ſubditi libertatem priſtinam affectant, rebelles ſunt; ex rebellione naſcuntur bella ciuila, ſupplicia, et tanto intolerabilior tyrannis.

Itaque argumentum primum ſpeciale nectere licet contra Ariſtotelicos: Quicumque ſtatus multa habet naturae humanae admodum ingrata, ille non eſt a natura: ſtatus ciuilis multa habet homini admodum ingrata, ceu hactenus demonſtratum; ergo ſtatus ciuilis non eſt a natura.

§. 5.

II. Requiſita illa non ſunt in hominis natura, quibus ad ſtatum ciuilem tamen opus eſt: In bono ciue requiritur a) ſtrictum obſequium, homo vero natura nititur in vetitum; b) vt omnia referat ad bonum publicum; Cur Perſae omnes preces conceperunt in numero plurali? homo vero φιλαυτος omnia refert ad proprium commodum; c) vt procliuis ſit ad commode cum conciuibus viuendum; at homo homini lupus, homo homini natura diabolus, videmus, ne in ſtatu quidem ciuili homines cohiberi poſſe ſuppliciis grauiſſimis a furtis, rapinis, homicidiis, aliisque delictis atrocibus.

Hinc ſecundum argumentum aduerſus Ariſtotelem: quicumque

natura non habet requiſita boni ciuis, is natura non fertur ad ſtatum ciuilem : homo natura non habet illa requiſita boni ciuis, ceu hactenus demonſtratum ; ergo non fertur natura ad ſtatum ciuilem.

§. 6.

III. Multa homini inſunt, quae ſtatui ciuili quam maxime aduerſantur; a) homo eſt animal indomitum; b) ad omnia ſcelera, quae rem publicam turbant, natura procliuis; ea in re deterior beſtiis; c) vindictae cupidus; d) ſui diſſimillimus; quae maxime repugnant ſtatui ciuili; nam tunc aliis ſubiectos nos eſſe decet, ad leges viuere oportet, vindicta omnis relinquenda magiſtratui, actiones oportet eſſe aequales et ad legem compoſitas.

Inde ergo tertium argumentum ſpeciale: Cuicumque permulta inſunt, quae plane repugnant ſtatui ciuili, is non fertur natura in ſtatum ciuilem: homini multa talia inſunt, vti hactenus demonſtratum; ergo homo non fertur natura ad ſtatum ciuilem, quod erat demonſtrandum aduerſus Ariſtotelem.

§. 7.

Iam ergo de vera cauſſa, ob quam homines in ciuitates ſeceſſerunt, quae non alia fuit, quam metus hominum ab hominibus, vel ſecuritas, quam ſibi parare volebant homines: nam 1. natura hominis praua eſt; 2. ergo alter alterius intendit laeſionem; 3. ergo opus praeſidio aduerſus aliorum iniurias; 4. idque praeſidium adaequatum et proportionatum eſſe debuit periculo; 5. non aliud vero adaequatum reperierunt, ac rem publicam vel ciuitatem, itaque impulſi ſunt ad ciuitates conſtituendas.

Periculum vero duplex imminebat gentibus ſe ab inuicem ſeparantibus: 1. externum ab aliis gentibus, ne hae eas opprimerent, ſedibus expellerent, ſpoliarent. Quum enim plane inaequalis fertilitatis ac amoenitatis eſſent prouinciae, in quas gentes ſeceſſerunt, fieri non potuit, quin ſibi inuicem inuiderent, et qui prouincias ſteriliores fuerant ſortitae, alias e pinguioribus expellere ſtuderent, inde bella; 2. internum ab ipſis eiuſdem gentis hominibus, inter quos, ceſſante ſuperioris alicuius poteſtate, non poterant non lites, iurgia, ac internecinae digladiationes oriri.

Opus ergo erat adaequato ac proportionato remedio. Periculo externo opponenda erant arma communia, interno iudicia et poenae; itaque ſtatu opus erat, in quo et vnio virium, et poteſtas iudi-

iudicialis, et facultas puniendi eſſet. Quae quum in nullo alio ſtatu reperirentur, quam in ciuili: de ciuitatibus condendis cogitare debuerunt; probari ergo haec theſis poteſt,

a) A natura remedii; ex remedio ſemper iudicare poſſum, quid mali homines impulerit ad illud inueniendum; e. g. ex natura veſtium iudicare poſſum, eas inuentas propter frigora et pudorem, quia hunc finem veſtibus obtinemus, non autem famem et ſitim expellunt; medicinam repererunt homines propter morbos; ergo ciuitates propter metum ab aliis hominibus, nam hoc malum auertunt ciuitates, non vero famem, ſitim, aliaque mala.

b) Ex hiſtoria ſacra; nam non aliam ob cauſſam poſt diluuium nata imperia, quam quia Nimrodus erat potens venator coram Deo. Ita Herodotvs, *libr. I.* memorat, Medos ob metum ſibi Regem conſtituiſſe Deiocem, quum antea vicatim habitarent, et nullo ſuperiore indigerent ob virtutem; addit, Deiocem circumiiſſe terras cum ſecuri, vt homines, qui iniurii in alios eſſent, ſtatim ſupplicio afficeret.

c) Ex eo quod creſcente periculo ſtatim etiam creuerunt imperia; antiquiſſimis temporibus minora fuere imperia, e. g. Palaeſtinam Reges ad triginta fere occuparant; Graecia quot ciuitates, tot regna et res publicas habebat; creſcente vicinorum potentia, plures minores res publicae in vnam maiorem coaluerunt. Sic ob Perſarum et poſtea Macedonum potentiam nata eſt res publica Achaica; Germania ipſa, quae olim tot regna et res publicas habebat, quot prouincias, ob Romanorum potentiam paullatim in maiores populos, ac denique in vnum regnum coaluit.

§. 8.

Sed adhuc clarius auctor demonſtrat, ciuitates ob metum et imminens periculum conditas hoc argumento: Si praeter ſtatum ciuilem vel res publicas nihil ſecuros praeſtare potuit homines, ſequitur vt ſtatum ciuilem vel res publicas introducere coacti ſint: prius eſt verum; ergo et poſterius. Prius eſſe verum auctor ita probat: praeter ciuilem ſtatum tria ſunt, a quibus aliquam ſibi ſecuritatem promittere potuiſſent homines, lex naturae, pacta, conſcientia, et reuerentia numinis: atqui nullum horum ſuffecit; ergo ciuitatibus opus fuit,

Non ſuffecit 1. LEX NATVRAE; a) quia iniurias quidem prohibet,

hibet, at mentem hominum prauam non emendat; latro ſe ſcit peccare, et peccat tamen, et qui injuſtum gerit bellum, ſatis nouit, ſe contra legem naturae agere, an vero ideo minus bellum gerit? b) lex naturae iniurias prohibet, ſed poenas ſpeciales et praeſentaneas non repraeſentat; *ſpeciales* inquam; docet quidem lex naturae eum, qui peccat, poenam mereri, ſed nón, quae ſequutura ſit, et quando repraeſentanda; homines vero ita comparati ſunt, vt praeſentibus tantum et proxime eminentibus moueantur, non futuris et longe remotis. Sane in ipſis ciuitatibus hodie improbi vix ſpecialibus ſuppliciis et praeſentiſſimis deterrentur a criminibus, quid futurum, ſi nulla ſupplicia ſpecialia imminerent?

2. Alterum, quod aliquam ſecuritatem promittere potuiſſet hominibus, ſunt PACTA AMICITIAE, mutuae defenſionis, cet. at nec haec ſufficiebant; *a*) quia aliquando, ſi pauci foedus inierant, vel impotentiores mutuam ſibi inuicem promiſerant defenſionem, potentiores tamen erant hoſtes, *b*) quia fluxa et lubrica eſt pactorum fides, vbi non eſt ſuperior, qui perfidos coërceat; exemplo eſſe poſſunt tot foedera et pactiones ab initio mundi initae inter gentes, quae plerumque non diutius valuerunt, quam foederatis placuit. Opus ergo erat ſocietate et pacto, a quo reſilire nemini vel fas eſſet, vel facultas: tale vero ſola eſt CIVITAS, vel RES PVBLICA; opus ergo erat ciuitate vel re publica; quod erat demonſtrandum.

§. 9.

3. Aliquam ſecuritatem promittere potuiſſe videtur REVERENTIA NVMINIS et MORSVS CONSCIENTIAE; at ne id quidem ſufficiebat, a) quia ſcelerati conſuetudine peccandi omnem reuerentiam Numinis paullatim mente excutiunt; e.g. Pharao, b) quia dantur etiam athei theoretici et practici; c) quia metus ſemper ſupponit malum imminens, veluti poenas; ea vero, quae non ſtatim repraeſentantur, incerta putare homines, iiſque parum moueri, iam ſupra vidimus. Notus locus ex PLVTARCHO de ſera Numinis vindicta: vltionem maleficio quam proxime adiunctam ſtatim viam intercludere iis, qui quam plurimum malitia bonos habente ſucceſſus vtuntur; nihil enim aliud perinde, atque dilatio iuſtae vindictae iniuria adfectorum ſpem eneruat, animoſque eorum deiicit; contra, improbos ferocia et audacia auget. Et hoc ipſo mali ſeſe ad flagitia capeſſenda exhortantur atque excitant, quod malitia fructum ſtatim matu-

Digitized by Google

maturum et ante oculos ſitum praebeat, poena autem ſero et longe poſt fruitionem ſubſequatur; d) quia numquam de Deo cogitant homines etiam improbi, quin ſibi eum repraeſentant tamquam ens clementiſſimum, hinc ſemper ſperant meliora, nimirum Deum veniam delictorum daturum. e) Conſcientia nonnumquam cauterio veluti inuſta eſt, ita vt grauiſſima delicta perpetrantes nullis conſcientiae angoribus excrucientur; f) morſus conſcientiae non praecedunt crimen, ſed ſequuntur, adeoque non ſecuros nos praeſtare poſſunt ab aliorum iniuriis; g) datur conſcientia erronea, vt perſuaſi ſint, qui nobis faciunt iniuriam, ſe iure id facere, vti plerumque et iniuſtiſſima bella gerentes iuſtiſſimas ſibi habere belli cauſſas videantur; hinc male mihi conſultum eſſet, ſi ſecuritatem meam in aliorum conſcientia poſitam haberem. Firmum itaque manet auctoris argumentum, quod §. 8. propoſuit: *Si praeter ſtatum ciuilem*, cet.

CAPVT VI.

DE INTERNA CIVITATVM STRVCTVRA.

§. 1.

NOn hic agimus de vrbibus condendis; id enim ad architecturam pertineret, ſed de interna rerum publicarum ſtructura; id eſt, quid fieri oporteat, vt multitudo hominum coaleſcat in rem publicam.

Agitur itaque 1. *de conſociatione hominum, qui in rem publicam coaleſcunt*, §. 1-6. 2. *de modo, quo coaleſcunt*, §. 7-9. 3. *de effectu huius conſociationis, ſeu iure, quod inde naſcitur*, §. 10. 4. *de forma ciuitatum*, §. 11-13. 5. *de origine earumdem*, §. 14.

Quod ad *primum* attinet, diſtincte demonſtrat auctor, *neceſſariam eſſe* 1. *coniunctionem vel conſociationem hominum*, §. 1. 2. *coniunctionem multorum*, §. 2. 3. *coniunctionem inter ſe conſentientium*, §. 3. 4. *coniunctionem vinculo quodam inſeparabili connexorum*, §. 4.

I. Debuit eſſe coniunctio hominum; qualis enim finis, talia media; finis fuit ſecuritas, ergo medium debuit eſſe ad hunc finem conſequendum ſufficiens; ſufficiens autem nullum fuit, praeter con-

iunctionem hominum, homines ergo coniungi oportuit. Minorem probat auctor, comparando hoc medium cum aliis, quae ſecuritatem hominibus ſingulis et ſolitariis praeſtare poſſe videbantur. Talia ſunt

1. Loca natura munita, vt in illis habitent; et ſane olim homines excauarunt petras et ſcopulos inacceſſos, vt ibi tuti ab hoſtibus cum rebus ſuis deliteſcerent, qualibus cauernis tota Iudaea plena eſt. Sed a) nullus locus tam munitus, qui vi et fraude capi non poſſit; b) vnus et ibi aduerſus multos ſe defendere nequit; c) ſi hoſtes rem pertinaciter gerant, fame et ſiti ibi erit pereundum, vt taceamus; d) non meliorem eſſe hominis ibi latitantis conditionem, quam captiui.

2. Arma; a) ſed quid arma etiam efficaciſſima, niſi ſint, qui iis vtantur; b) vnius arma aduerſus multos parum efficient; c) quid ſi arma vſu corrumpantur?

3. Belluae et bruta animantia; fuere ſane, qui eorum ope vterentur. Hiſpani canibus vſi aduerſus Americanos; et notum eſt, Orientales et Africanos et olim et hodie elephantos in bellum tamquam commilitones educere; ſed a) bruta regenda ſunt ab hominibus; b) coeco impetu feruntur in hoſtes ſine conſilio et prudentia, ac proinde eorum vis facile eluditur; c) anceps eſt eorum auxilium, vt facile ſuis plus detrimenti inferant, quam ſalutis. Carthaginienſes id ſuo malo experti. LIVIVS, *Hiſtor. XXX*, 18.

§. 2.

II. Deinde coniungi oportet multos, nam 1. ciuitates conſtituuntur aduerſus vim; vim multorum pauci repellere nequeunt, ergo multi coniungi debent; 2. non modo opus eſt communibus viribus, verum etiam neruo rerum gerendarum, adeoque pecunia et commeatu; haec pauci conferre nequeunt, opus eſt ergo coniunctione multorum; 3. fortuna belli et violentae defenſionis lubrica eſt, adeoque et qui iuſtiſſimam cauſſam habet, ſuccumbere poteſt: ſi ergo pauci ſemel ſuccubuerint, nulla ſpes ſalutis eſſet reliqua; ergo multitudine opus eſt, vt re ſemel male geſta, nouus exercitus parari queat.

Iam multitudo quidem illa definiri nequit; at recte tamen PLATO, *de legib. libr. V.* tantam eſſe oportere multitudinem ſcribit, vt vicinos iniuriam facientes repellere poſſit, ergo felix res publica, cuius

ius vires ſingulis vicinis, ſi non ſuperiores, ſaltem pares ſint.

Hinc diximus, aucta vicinorum potentia, augeri ſolere res publicas, ſit tamen aliquando, vt et minores res publicae a vi omni tutae ſint et ſatis potentes, a) ob prouincias; e. g. Heluetia, Belgium: b) ob vicinorum aemulationem; ſic Palmyra vrbs libertatem diutiſſime retinuit ob aemulationem Romanorum et Parthorum. Vid. PLIN. *Hiſtor. nat. V. 25.* Sic et hodie Hamburgum libertatem ſuam tuetur.

§. 3.

III. Facile patet, eos, qui hoc modo coniunguntur, debere conſentire: a) debent enim vnire vires, quod ſperari non poteſt a diſſentientibus; b) potius impedimento ſibi inuicem foret turba multorum ſecum ipſa diſſentiens; c) vbicumque multi reſiſtere volunt multis, debent vnum eumdemque ſibi propoſitum habere finem, iiſdemque vti mediis; hoc dum faciunt, inter eos eſt conſenſus; inter multos ergo, ex quibus conſtat res publica, debet eſſe conſenſus.

Conſenſus ergo debet eſſe in finem, qui non alius eſt, quam ſecuritas communis; conſenſus etiam in medium, quod eſt vnio virium. In haec ſi multitudo quaedam conſentit, vera eſt res publica, vel ciuitas: hinc facile ſoluitur quaeſtio, *an inter apes et formicas ſit ſimulacrum rei publicae?* Edidit Anglus anonymus rem publicam feminam, in quo libello Angliae regnum ſub Eliſabetha Regina comparauit coetui apum.

Et ſane apes habent ducem vel reginam ſuam, quale quid in formicis non deprehenditur; illa viua, ſalua eſt earum res publica; ea pereunte, ſocietas diſſoluitur. Sed tamen ne vmbram quidem rei publicae hic videmus; finis enim, (ſi etiam propter finem conſociari dici poſſent, quod de brutis omnia ex impetu naturali agentibus dici nequit), non eſt mutua ſecuritas, ſed alimentorum per hyemem ſufficientia, nec vires vniunt ad defenſionem, ſed ad communes operas in congerendis alimentis.

Obſeruat quidem VARRO, *de re ruſtica*, *III.* 16. aliquando in vno aluenrio eſſe regulos trium generum, nigros, rubros, varios, ac inde oriri ſeditiones maxime a nigris, qui ſeditioſi ſunt, et aut fugant reliquos, aut fugantur.

Hic niger eſt, hunc tu, Romane, caueto.

Sed haec quidem vis magis domeſtica eſt, quam ciuilis: vt paucis dicamus, regina haec eſt veluti materfamilias, non regina.

§. 4.

IIII. Iam quaeritur, quomodo conſenſus iſte inter tot homines obtineatur? id eſt, quodnam ſit commune illud vinculum, quod multitudinem tam diuerſorum ingeniorum contineat?

Hic obſeruandum, inter multos conſenſum eſſe poſſe non niſi dupliciter; a) per conſpirationem, vt omnes et ſinguli ex illa multitudine idem velint; per ſubiectionem vel ſubmiſſionem, vt omnes ſe ſubmittant vnius voluntati; eiusque voluntatem pro voluntate totius coetus agnoſcant. Prius ſperari vix poteſt, 1. ob diuerſitatem ingeniorum, quot enim capita, tot ſenſus; quod vni placet, alteri diſplicet; quumque ſine ſubiectione omnes inter ſe ſint aequales, nemo poterit iure praetendere, vt ſua ſententia praeferatur ſententiis aliorum, adeoque non poterit non gliſcere diſcordia; 2. ob hebetudinem; pauci de mediis eligendis iudicandi facultate inſtructi ſunt; 3. ob pertinaciam in ſententiis etiam abſurdiſſimis defendendis; 4. ob auerſationem naturalem ab iis, quae ad commune commodum pertinent; vitium enim hominis primarium eſt philautia; philautia proprium tantum commodum ob oculos habet. Sane ſi imminente hoſte in ſingulorum ciuium arbitrio poſitum eſſet, an conferenda ſint tributa, an iuuentus delectui nomen dare debeat, quam pauci in id conſenſuri eſſent? Quum itaque prior modus per conſpirationem ſperandus non ſit, eligendus eſt poſterior per ſubiectionem, adeoque non aliter multitudo coaleſcere in ciuitatem vel rem publicam poteſt, quam ſi tota multitudo voluntates ſuas voluntati vnius vel perſonae vel collegii ſubmittat.

Ex quo fluit axioma politicum primarium: *Non eſſe rem publicam, vbi non vnus imperet, reliqui omnes pareant*, alias enim non eſſet coniunctio multorum conſentientium.

§. 5. 6.

Ex eo vero facile patet, quodnam ſit vinculum illud commune, quo tota iſta multitudo continetur: eſt illud triplex.

1. Vna voluntas, eaque per ſubmiſſionem; adeo vt quidquid ſummus imperans agit ac decernit, tota egiſſe res publica videatur; hinc etiam fit, vt imperantium facta toti genti in vulgari ſermone tribuamus.

2. Vnio virium; hinc a) ius indicendi tributa; b) habendi delectus aduerſus hoſtem, dominium eminens in caſu neceſſitatis;

omnia

omnia enim haec neceſſaria ſunt, ſi finis obtineri debet, nempe ſecuritas.

3. Poteſtas puniendi; quum enim a) et vnio voluntatum ſeu ſubiectio minus ad palatum ſit hominibus, et vnio virium pleriſque moleſtiſſima; ea non diuturna futura eſſet, niſi eſſet medium coërcendi et animaduertendi in eos, qui frena mordent; b) ſecuritatem anhelamus non modo externam, ſed internam quoque, interna autem ſecuritas ſine poteſtate puniendi obtineri nequit. Eleganter HORATIVS, *Satir. II.* 7, 73. 74.

-- -- -- *tolle periclum*
Iam vaga proſiliet fraenis natura remotis.

Eſſe autem haec vincula vnionis inter ciues vnius rei publicae, vel ex eo patet, quod vno ex his ſublato ſtatim diſſoluitur res publica; e. g. ſi duo eſſent Reges vnius rei publicae inter ſe diſcordantes ac viribus aequales, ita vt neuter alterius partis ſubditos immorigeros coercere poſſit, non res publica vna amplius eſſet, ſed duae res publicae male temperatae; quod in Polonia futurum eſſet certiſſime, niſi alteruter Rex ſuccumberet.

Itaque ratiocinamur: Quibus ruptis res publica diſſoluitur, illa ſunt vincula, quibus res publica continetur: ruptis his tribus nexibus res publica diſſoluitur; ergo triplex hic nexus eſt vinculum rei publicae.

§. 7.

Iam II. de *modo*, quo homines coaleſcunt primum in rem publicam: auctor ciuitates conſtitutas ait per duo *pacta* et vnum *decretum*. Proponemus itaque eius ſententiam, ac deinde, quid ei alii obuertant, dicemus.

Primum pactum ex auctoris mente in eo conſiſtit, quod multitudo hominum in ſtatu naturali viuens inter ſe conuenit, ſe in ſtatu ciuili victuram, adeoque condituram rem publicam.

Quum enim in ſtatu naturali omnes homines ſint aequales et liberrimi, in eorum voluntate ac arbitrio poſitum fuiſſe oportet, an ſe ſubiicere vellent alterius imperio; opus ergo fuit communi conſenſu, adeoque pacto de conſtituenda re publica: ex quo colligitur 1. pactum hoc eſſe liberrimi arbitrii; adeoque 2. eum, qui non conſentit, extra hunc coetum manere; 3. potuiſſe hoc pactum ab aliis

 pure

pure iniri, ab aliis ſub conditione, e. g. ſi talis rei publicae forma, e. g. democratia, conſtituatur.

§. 8.

Poſtea opus eſt DECRETO, quo praeuia matura deliberatione ad liquidum perducant noui ciues, quam rei publicae formam prae reliquis eligere velint; an monarchice, an ariſtocratice, an democratice imperari malint, an aliquas harum formarum commiſcere.

Huic decreto 1. ſubiicere ſe debuerunt omnes, ſi maxima pars conſenſerit: quia qui pure conſenſerunt in rem publicam, euentualiter etiam conſenſerunt in formam aliquam rei publicae; 2. quia in deliberationibus huius modi inter pares plurima ſuffragia valent; 3. qui tamen priori pacto tantum ſub conditione acceſſerunt, ſi talis rei publicae forma conſtituatur; ii procul dubio non tenentur, ſi alia forma, quam quae ipſis placuerit, electa ſit.

§. 9.

Denique ſequitur *alterum pactum*; quum enim ſemel conuenit; ſe coituros in vnam ciuitatem, certa etiam placuerit rei publicae forma, ſane et electio fieri debet eorum, quorum ſe ſubiiciant voluntati, id eſt, imperantium, et in monarchia quidem vnius ſiue Regis, ſiue Principis; (nomina enim enim ſunt adiaphora), in ariſtocratia procerum, ſenatorum, optimatium; in democratia ceſſare dixeris hanc electionem, quia totus populus imperet; at hic quoque opus eſt magiſtratibus, qui ſecundum leges praeſint rei publicae, negotia quotidiana expediant, iudicium adminiſtrent, cet.

Inter populum vero eligentem et electos intercedit pactum; nam 1. eligentes ſe illorum voluntati ſubmittunt, ſiue pure, ſiue ſub conditione: vnde imperia libera alia, alia adſtricta; 2. iidem promittunt vnionem virium, et imperantibus concedunt facultatem puniendi; 3. electi contra ſe obligant ad id, vt poteſtate ſua ad ſalutem et ſecuritatem rei publicae externam et internam ſeruandam vtantur, quod CICERO eleganter hac lege complectitur: *populi ſalus ſuprema lex eſto.*

His ergo duobus pactis et vno decreto perfectis, perfectam quoque rem publicam eſſe auctor exiſtimat, cui ea in re alii viri doctiſſimi ſuffragantur.

☞ At intercedit hic non modo HOBBESIVS, ſed et TITIVS, qui hanc doctrinam auctoris plane exagitant; nam 1. fabulam ſapere aiunt hunc

hunc populi liberi conuentum, haecque pacta et decretum, nec ex hiſtoria facti veritatem poſſe demonſtrari; 2. res publicas pleraſque per vim conſtitutas; vbi vis dominatur, rem non redire ad oppreſſorum conſenſum, ſed eos cogi ad ſubiectionem; 3. quotidie rebus publicis nouos accedere ciues, quibuſcum pacta ſeparatim iniri ab imperantibus dici non poſſe.

Sed quod ad 1. attinet, falſum eſt, ex hiſtoria hoc demonſtrari non poſſe, ita enim conſtitutam eſſe Romanam rem publicam, praeclare docuit DIONYS. HALICARN. *libr. II.*: Ad 2. auctor loquitur de rebus publicis, quas populi liberi, non oppreſſi conſtituerunt; ſed poſito per vim pleraſque conſtitutas, et hic pacta eadem et decretum adſunt, quamuis conſenſus vi et metu extortus ſit; e. g. Turcae oppreſſerunt Graecos; hi demum ſe ſubiecerunt, ergo conſenſerunt in eorum imperium, decreuerunt, ſe Turcarum Sultano parituros, pacti ſibi ſunt imperium Turcicum, ipſi fidem et obſequium promiſerunt; nam niſi in haec omnia conſenſiſſent, non poſuiſſent arma, ſed ad extremum vſque halitum libertatem defendiſſent; 3. auctor loquitur de conſtituenda re publica, non de eius conſeruatione; praeterea et qui de nouo accedunt ciues, omnia priora pacta probant, adeoque in illa conſentiunt, alias enim non accederent illi rei publicae. Hinc ſolida eſt haec PVFENDORFFII doctrina, nec quidquam eſt, quod illi cum ratione obuerti poſſit.

§. 10.

III. Conſtitutae hoc modo ciuitatis iura in eo conſiſtunt: 1. quod tota res publica conſideretur tamquam vna perſona moralis; vbi enim vna eſt voluntas, ibi vna perſona, ac proinde tamquam perſona contrahit, adquirit, delinquit, punitur, ſi ſuperiorem habet; 2. quidquid imperans agit, toti imputatur rei publicae; quidquid delirant Reges, plectuntur Achiui; quod tamen limitandum, ſi tamquam imperans agit; in his enim ſolis voluntatem ſuam ſubmiſerunt eius voluntati; hinc facta ſubditorum ſunt bella, pax, foedera, quae ab imperante inita: at populo non imputantur facta principis priuata, e. g. homicidia, adulteria, cet. 3. quod ciuitas habet ſua iura maieſtatis, regalia, bona communia. Qui enim conſenſerunt in finem, conſenſerunt in media; populus ergo, qui conſenſit in id, vt imperans ſecuritatem internam et externam tueatur, conſenſit etiam, vt habeat ius leges ferendi, iudicandi, bella-

Digitized by Google

la gerendi, foedera pangendi, legatos mittendi, tributa indicendi. En iura maieſtatis. Item ſi populus conſenſit in vnionem virium, conſenſit etiam, vt res publica habeat bona ac aerarium ſuum.

Iam inde elicere auctor voluit definitionem ciuitatis vel rei publicae, ſed quae admodum male ei ceſſit.

Ciuitas ei eſt perſona moralis compoſita, cuius voluntas ex plurium pactis implicita et vnita pro voluntate omnium habetur, vt ſingulorum viribus et facultatibus ad pacem et ſecuritatem communem vti poſſit.

Sed ſi demis vocabulum vnicum: nempe *moralis*, vere eſt haec definitio non ciuitatis vel rei publicae; ſed imperantis, veluti principis.

Incaute auctor ſequutus eſt HOBBESIVM, cuius tamen principia ipſe reiecerat; is enim imperantem putat eſſe rem publicam, ſolum illum actiue, hanc paſſiue ſe habere; illum eſſe perſonam, hanc veluti equum vel currum, quo perſona illa vehatur. Quod principium quum ſit peſtilentiſſimum, mirum ſane eſt, auctorem retinuiſſe definitionem ex illo profectam.

Rectius ergo definias, *rem publicam* vel *ciuitatem* eſſe ſocietatem multorum hominum, qui omnes voluntatem ſuam ac vires imperanti ſubmiſerunt ad pacem et ſecuritatem communem eo facilius et certius obtinendam.

§. 11.

Hinc facile patet, IIII. Quid ſit *forma rei publicae* vel *ciuitatis?* Diximus, in re publica eſſe debere vnam voluntatem, eamque obtineri tantum per ſubmiſſionem. Submittit autem multitudo voluntatem ſuam vel *vni homini*, vel *pluribus*, vel *omnibus* in eadem re publica; quartum non datur; ſi vni, emergit monarchia, qualem in populis Orientalibus et Africanis plerifque, item in Hiſpania, Gallia, Dania animaduertimus; ſi pluribus, naſcitur ariſtocratia, qualis Venetiis, Genuae; ſin omnibus in ea re publica; tunc prodit democratia, qualis olim Athenis, et hodie in quibuſdam ciuitatibus liberis. Plures dari formae ſimplices non poſſunt, quamuis hae formae ſimplices diuerſimode miſceri poſſint, et tunc variae prodeant formae rerum publicarum mixtae, quas et irregulares vocant.

Sic ſi principi iungitur ſenatus, cuius arbitratu omnia agenda, res

Digitized by Google

res publica ex monarchia et ariſtocratia compoſita eſt, qualem in Germania et Polonia animaduertimus. Sin princeps et ſenatum ex optimatibus, et comitia ex plebe collecta conſulere tenetur, mixta eſt ex omnibus formis, qualis Anglicana, et hodie Suecica.

Penes quoſcumque ergo eſt totius illius magni corporis voluntas, ii, ſiue vnus, ſiue plures, ſiue omnes, vocantur imperantes vel ſuprema poteſtas.

§. 12.

Iam quum vnam eſſe oporteat totius rei publicae voluntatem; illam quidem facile obſeruamus in monarchia, paullo difficilius in ariſtocratia; difficillime in democratia. In ariſtocratia enim totum collegium imperat, in democratia totus populus; tanta multitudo raro conſpirat in vnum, et quum in collegio aut comitiis omnes ſint aequales, vix ſperari poterit conſenſus, adeoque vna voluntas; ſed res publica vtrobique conſenſum obtinet per pluralitatem ſuffragiorum, plurium ſententiae vincunt ſententias pauciorum; neceſſarium hoc eſt; vbicunque enim omnes ſuffragantes ſunt aequales, ibi nemo de alterius ſententia poteſt iudicare, ſitne melior, an deterior; vbi nemo iudicare poteſt, numerandae ſunt ſententiae, non ponderandae.

Hoc etiam vbique obtinet in rebus publicis bene conſtitutis, vbi vel viua voce dantur ſuffragia, e. g. in Germania, Anglia; vel tacite, e. g. Venetiis per globulos aureos et argenteos; ac proinde hoc imperfectionem arguit rei publicae, ſi nihil poteſt concludi ſine omnium conſenſu, veluti in Polonia.

De democratia adhuc obiici poſſet, in ea non eſſe diſcrimen inter imperantes et ſubditos, quia imperantes ſimul ſint ſubditi, ſubditi ſimul imperantes? Sed Reſp. id verum tantum eſſe diuerſo reſpectu, in ſenſu diuiſo, non coniuncto; nam omnes ciues Athenienſes coniunctim ſumti erant imperans; totus enim populus ferebat leges in comitiis, ſed ſinguli Athenienſes erant ciues vel ſubditi, quia ſe ſubiicere iſtis legibus cogebantur.

§. 13.

Reliqui vocantur *ciues*, iique vel *originarii*, qui in hac ciuitate nati, vel *adſcriptitii*, qui illi de nouo acceſſerunt. An vero

velit nouos adſcribere res publica, in eius arbitrio poſitum eſt; Hinc in Polonia ius indigenatus, in Gallia et Britannia ius nationis nemini extraneo competit, niſi illud a re publica impetrarit.

Recte etiam obſeruauit GROTIVS, ciues eſſe vel *perpetuos*, qui ſedem fixam habent in re publica aliqua; vel *temporarios*, qui ſine conſilio domicilium ibi conſtituendi in aliqua re publica ad tempus viuunt; e. g. qui ſtudiorum vel peregrinationis vel mercaturae cauſſa alicubi morantur; hi quidem non fruuntur priuilegiis ciuium, (niſi ſpecialiter conceſſis, e. g. ſtudioſi), ſed ſubiiciuntur tamen legibus, quia dum in aliena re publica viuere non dubitant, illius legibus et inſtitutis ſponte ſe ſubieciſſe cenſentur, ac proinde etiam puniuntur ex iis legibus, ſi ibi peccent.

§. 14.

Supereſt V. vltima quaeſtio, *an maieſtas ſit a Deo?* de ea enim maxima ſemper fuit controuerſia ob vſum huius doctrinae; quia nimirum ideo magna fuit nata diſcordia inter imperium et ſacerdotium. Hoc enim inde colligebant: Pontificis Romani, tamquam Dei et Chriſti in his terris vicarii, eſſe, praeficere imperantes, eoſdem certis pactis obſtringere, deponere, ſubditos a ſacramento fidelitatis abſoluere.

Hinc in multis regnis publico comitiorum decreto cautum eſt, vt ſtatuatur quidem maieſtas a Deo eſſe, ſed inde concludatur ab omnibus, nemini, praeter Deum, in imperantes quidquam iuris eſſe. Plura eam in rem ex hiſtoria collegit THOMASIVS in libello elegantiſſimo, cuius ſcopum non omnes perſpiciunt, *de hiſtoria contentionum inter ſacerdotium et imperium*, *Halae* 1722.

Res ipſa facilis eſt; in *Scriptura ſacra* vtrumque dicitur; vocantur imperantes ὑπὸ τοῦ θεοῦ .... *Rom. XIII.* 1. contra ἀνθρωπίνῃ .... vocat Petrus 1. *Ep. II.* 13. qui in exemplum adducit non modo magiſtratus, verum etiam ipſum imperatorem tunc regnantem.

Vtrumque verum eſt; maieſtas eſt humana ordinatio, ratione primae originis; homines introduxere imperia, pacta ipſa iniere homines, ii et hodienum imperantes eligunt et creant, vbi populo ius creandi et eligendi eſt, adeoque eatenus recte vocatur ordinatio humana.

At idem imperium eſt a Deo, quia Deus hypothetice vult, vt impe-

imperio pareamus, adeoque imperia approbat, conſeruat, ſpeciali prouidentia quoſdam ad ea prouehit, rebelles odio habet, punit. Corruptum enim genus humanum quum ſubſiſtere ſine imperio et rebus publicis non potuiſſet, Deus omnino prouidentia ſua ita diſpoſuit omnia, vt homines oporteret de rebus publicis et ciuitatibus conſtituendis cogitare, et eatenus recte vocatur *diuina*. Vid. FRAVENDORFFII Diſſ. *de diuina maieſtatis origine*, *Lipſ.* 1687. *

* In Comitiis Gallicanis. Grammondus *Lib. I.* In Germania Conſtitut: 1338.

Diuerſae ſententiae. 1. Deum eſſe cauſſam immediatam, quocunque quis titulo regnet. OSIANDER in not. ad Grotium 2. Deum non eſſe cauſſam immediate, ſed antecedenter: eſſe auctorem maieſtatis in genere; quod vero in ſpecie hic vel ille exerceat imperium, id eſſe ab omnibus. 3. GROTIVS. Imperia eſſe introducta ab hominibus. Deum autem probare hoc inſtitutum.

CAPVT VII.

DE PARTIBVS SVMMI IMPERII.

§. 1.

Per partes hic non intelligimus integrantes, eas enim iam vidimus eſſe imperantes et ſubditos, ſed iura maieſtatis, quibus ſeſe exſerit ſummum imperium vel maieſtas, de quibus ZIEGLERI opus pulcherrimum *de iuribus maieſtatis*. Vulgo etiam vocantur *regalia*, ſed hoc vocabulum magis feudale eſt. Quemadmodum ergo *maieſtas* eſt complexus omnium iurium ſupremae poteſtati in re publica et extra eam competentium: ita iura illa, quae complectitur maieſtas, iura maieſtatis vocantur.

Diuidebant vulgo illa *regalia*, (nam haec promiſcue accipiebant pro iuribus maieſtatis) in *Maiora*, quae ad imperium pertinebant, ac proinde eſſent incommunicabilia, e. g. ius belli, pacis, foederum; et *Minora*, quae tantum ad quaeſtum et fiſci vtilitatem comparata, ac proinde communicabilia eſſent, e. g. ius metallifodinarum, piſcandi, venandi, cet.

Rectius diuiduntur a THOMASIO in *Iuris prud. diuin. III. 6.* 142. in *immanentia* et *tranſeuntia*: illa ſummus imperans exercet erga

 ciues,

ciues, e. g. ius leges ferendi, iudicandi, tributa imponendi; his vtitur erga exteros, e. g. ius legatos mittendi, foederum, belli ac pacis; et hoc ordine etiam tractanda fuiſſet haec materia ab auctore.

Iam vero 1. promiſcue enumerat *iura maieſtatis praecipua §.* 2-8. 2. eadem *inſeparabiliter inter ſe connexa* eſſe demonſtrat §. 9.

Antequam vero videamus illa iura, de principio cogitandum eſt; quod facile e fine ciuitatum vel rerum publicarum eruimus: is eſt ſecuritas interna et externa, ceu ſupra demonſtrauimus; hinc principium: *Sine quibuſcumque iuribus imperantes hunc finem obtinere non poſſunt, ea omnia illis competunt*; qui enim vult finem, vult etiam media. Quemadmodum ergo ſupra ex fine ſocietatum coniugalis, paternae, herilis oſtendimus, quanta ſit parentum, maritorum, dominorum poteſtas: ita et hic quanta ſit imperantium poteſtas, ex fine imperiorum iudicandum eſt.

§. 2.

Iam ergo ad priorem capitis partem, in qua auctor praecipua iura maieſtatis recenſet: in his primum occupat locum

Ivs leges ferendi, id eſt, ius ſummi imperantis praeſcribendi ſubditis praecepta generalia, ad quorum normam actiones ſuas componant.

Competere vero hoc ius imperantibus, adeoque vere eſſe ius maieſtatis, et quidem praecipuum, inde demonſtratur

1. Quod in re publica vnam voluntatem eſſe oporteat, et quidem per ſubiectionem: ſi ergo ciuitates ſe ſubiecerunt voluntati imperantium, huius eſt, illam declarare, adeoque leges ferre;

2. Inter affectiones ſummi imperii eſt, quod ciues deſierint in libertate naturali viuere, non tamen vt ſerui et mancipia eſſent, ſed vt hanc ſeruitutem a ſe auerruncarent; ergo intereſt ciuium ſcire, in quantum libertas ſua vel ſalua vel reſtricta ſit; id illos leges docere debent.

Falſum itaque eſſe apparet, quod de priſcis populis narrant Tacit. *Annal. III.* 26. Dion. Halic. *X.* initio illos nullas leges habuiſſe; quo fine prouocant ad Homerum, qui nuſquam legem meminerit: nam 1. ne per momentum quidem ſubſiſtere poſſet res publica ſine legibus; et 2. ludunt terminis. Leges non habebant, quales poſtea habebant Graeci et Romani populi ſuffragiis latas, habebant tamen imperantium edicta, quibus regerentur; quid vero haec aliud quam leges? Eleganter Ivstinvs l. 1. *populus nullis legibus*

gibus tenebatur, arbitria principum pro legibus erant; quibus fere ſimilia ſunt, quae de Romanis memoriae prodidit POMPONIVS *L.* 2. *§.* 2. *D. de orig. iur.*

Ceterum, quum ſupra viderimus, pactum intercedere inter imperantes et ciues, quouſque omnia vel ſuo arbitrio agere debeat, vel aliorum conſilio: facile animaduertimus, cur non in omnibus rebus publicis imperans leges priuatiue et ſolus ferat, ſed ſuffragiis populi vel ordinum, et cur lex in *L.* 1. et 2. *D. de legib.* dicatur communis rei publicae ſponſio.

§. 3.

Proximum ius maieſtatis eſt *poteſtas poenas infligendi immorigeris.* Hoc ius 1. ex ſuperiore iure fluit; pars enim legum eſt ſanctio poenalis; 2. ipſa natura hominis id exigit, quippe quae nititur in vetitum, niſi malo quodam imminente cohibeatur. HORATIVS, *Satir. II.* 7. 73. 74.

--- --- --- *tolle periclum,*

Et vaga proſiliet frenis natura remotis;

3. finis rei publicae eſt ſecuritas interna, quae ſine poenis non obtineretur.

Quid vero *poena?* GROTIVS definiuit, eſſe malum paſſionis, quod infligitur ob malum actionis.

Sed falſa eſt haec definitio: nam ea 1. etiam cadit in vindictam priuatam; quis vero eam poenam dixerit? 2. inde ſequitur, aequalem ab aequali, quin ſuperiorem ab inferioribus puniri poſſe, e. g. Regem malum a ſubditis, id quod abſurdum; addendum ergo definitioni, *poenam* eſſe malum paſſionis, quod infligitur ob malum actionis a ſuperiore. Hinc regula: 1. tantam debere eſſe poenam, vt homines abſterreantur a male agendo, adeoque 2. creſcentibus delictis poenas etiam creſcere. Id quod obſeruandum contra eos, qui e. g. poenam furti capitalem iniquam ſtatuunt, quia nec proportio ſit inter delictum et poenam, nec Deus hanc poenam ſanxerit.

§. 4.

Tertium ius maieſtatis eſt *poteſtas iudiciaria*; quae denuo ex ſuperioribus fluit: nam homines quum teneantur actiones ad leges

 inſti-

Digitized by Google

inſtituere; quaeſtio ſemper incidet, an ciuium actiones legibus ſint conformes, nec ne? id iudiciis inſtitutis definiendum eſt. Hinc VELLEIVS PATERCVLVS. *II.* 80. reges iuſtitiae fruendae cauſſa conſtitutos teſtatur, vt data legibus vi, iudiciis auctoritate, cultus agris, ſacris honos, ſecuritas hominibus, certa rerum ſuarum poſſeſſio cuique conſtaret. Hinc imperantes Hebraeorum ante reges dicti Iudices, ceu patet ex libro *Iudicum.*

Eſt ergo *iudicium* actus ſuperioris, quo comparata lege et actione ciuium definit, quem effectum actio habere debeat. Quum vero leges ferantur vel de rebus priuatis, e. g. de meo et tuo, vel de publica ſecuritate: conſequens eſt, vt et iudicia ſint vel *priuata*, vel *publica.* In illis tantum agitur de meo et tuo, et effectus eſt reſtituere, dare, facere, vel non reſtituere, non dare, non facere; in his agitur de violata ſecuritate publica, adeoque effectus eſt poena vel abſolutio a poena.

Hinc iudicare olim praecipua fuit ſummorum imperantium occupatio, quum adhuc minora eſſent imperia; creſcentibus his, aliis quidem deleganda fuit iudiciaria poteſtas, ſed ita, vt princeps vel imperans ſibi referuaret ſupremam appellationem; hinc alia nata iudiciorum differentia in *primae* et *ſecundae inſtantiae iudicia*; quorum illa coram inferiore iudice, haec coram principe tractantur.

§. 5.

Proximum eſt *ius belli ac foederum*; bellum vel ideo multis viſum eſt iuri naturae repugnare; quod 1. Deus velit pacem, ergo velle non poſſit bellum; 2. quod illud cum clade ac ſtrage humani generis coniunctum ſit; 3. quod Chriſtianae caritati, patientiae, manſuetudini plane repugnet. ERASMVS in *milite Chriſtiano.*

Sed non poſſe non hoc ius maieſtatis principi competere, facile patet, 1. quia hoc requirit finis rei publicae, ſecuritas; ea in ſtatu naturali non poteſt obtineri iudiciis, ergo armis; 2. quia vbi offenſio iniuſta dari poteſt, ibi et concedendum eſt, iuſtam eſſe defenſionem; 3. quia ipſe Deus rem publicam ſuam ſanctiſſimam non carere poſſe bello vidit, ac proinde leges de bello praeſcripſit, bella geri iuſſit, bellantibus auxilio adfuit; 4. Chriſtus nihil mutauit circa politias; Ioannes Baptiſta milites admiſit ad baptiſmum; Chriſtus ipſe laudauit centurionem a fide, quemadmodum

modum et centurio ſub cruce, et Cornelius centurio Chriſto dederunt nomen, nec ideo militiae nuntium mittere iuſſi ſunt; 5. quia primi Chriſtiani, qui ſe ab omni, quod vel ſpeciem improbitatis prae ſe ferret, ſedulo abſtinuerunt, tamen militarunt, adeo, vt legiones paene totae eſſent Chriſtiani. TERTVLL. *Apologet.* et *ad nationes*.

Ad obiectiones reſpondetur. 1. Deum velle pacem abſolute; velle tamen et bellum hypothetice, ſi nempe aliter ſalutem habere non liceat, ita vult et hominum ſalutem, at damnari etiam vult impios; 2. bellum eſt omnino medium imperfectum, vt omnes res humanae, at neceſſarium tamen; quodnam eſt inſtitutum humanum ab eius modi imperfectionibus immune? ipſa ſaepe iudicia cum clade innocentum coniuncta, et quis tamen iudicia reiiceret? 3. Chriſtianae caritati, patientiae, et manſuetudini repugnat, bello iniuſto alios opprimere; ſed non, oppreſſuris aliis armis reſiſtere, quia proximus amandus tamquam nos ipſi.

Iam quum ius belli habeat princeps: ſequitur a) vt poſſit milites cogere, quod vocant *ius delectus habendi*; b) vt poſſit vrbes et loca opportuna munire, quod vocant *ius armantiae* et *praeſidii*; c) vt poſſit militibus aſſignare aeſtiua et hyberna, quod vocant *ius hoſpitandi*; d) vt habeat ius commeatum, arma, aerarium militare, et quaeuis bello neceſſaria parandi.

Ius foederum procul dubio itidem principi competit; *foedus* enim eſt pactum ſummorum imperantium vel ſocietatum liberarum de mutua ſecuritate. Hoc iuſtum eſſe nemo negauerit, 1. quia res publica conſideratur tamquam perſona; perſona poteſt pactis ſibi proſpicere, ergo et res publica; 2. quia hoc requirit ſecuritas publica, tamquam finis rerum publicarum; vires omnium ciuitatum non ſunt aequales, ſupplendum itaque, quod deeſt, per foedera, ſed de his infra ſuo loco plura.

§. 6.

Ius conſtituendi miniſtros et *magiſtratus* quintum eſt ius maieſtatis.

Magiſtratus ſunt proprie, qui ex ipſo imperantium numero negotia publica adminiſtrant, e. g. Romae Conſules, Praetores, cet. Venetiis Dux, Procuratores ſancti Marci, cet. in Monarchiis ipſe princeps ſolus magiſtratus eſt.

Miniſtri ſunt, qui illis conſilio et auxilio ſunt, e. g. Conſiliarii, Syndici, cet.

Tales

Digitized by Google

Tales eſſe oportere in re publica, facile patet; 1. quia res publica conſtat e ſocietate multorum hominum; tantam multitudinem vnus curare non poteſt, ergo alii in partes curarum venire debent; 2. quia ne amplior quidem oeconomia recte adminiſtrari poteſt, niſi ſingulis ſua officia aſſignentur; quanto minus res publica?

Ceterum in re publica opus eſt trium generum miniſtris; alii enim curant 1. negotia publica, quo pertinet collegium conſilii interioris, et qui apud exteros agunt legati; 2. adminiſtrationem iuſtitiae, quales ſunt Cancellarii; 3. reditus publicos.

Ex eo vero, quod miniſtri imperantium loco adminiſtrant, ſequitur, a) illos conſtituendos eſſe a ſummo imperante; b) ab eo dependere. Hinc res publica in re publica emergit, vbi miniſtri independentiam affectant, e. g. Maiores domus in Francorum regno; c) rationes reddere debere principi; d) ab iiſdem honoribus priuari, puniri, coërceri poſſe, ſi contra fidem, ob quam conſtituti ſunt, agant.

§. 7.

Ius vectigalia et *tributa imperandi* eſt ſextum ius maieſtatis.

Hoc denuo exigit 1. finis rei publicae, ſecuritas; ob hanc vniuerunt non modo animos, ſed et vires; ad vires etiam pertinet pecunia, neruus rerum gerendarum, pecunia ergo conferenda; 2. id et aequitas ſuadet, quod pace fruimur, quod tutus bos rura perambulat, quod ex praediis et aliis honeſtis negotiationibus lucrum facimus, id rei publicae debemus; qui vero commodum et lucrum percipit, qua aequitate onera detrectet? Sunt vero tributa variorum generum: ſi enim imponuntur perſonis, vocantur cenſus capitationis, *Kopf-Steuren*; ſin praediis et facultatibus, *Steuren, Contributionen, Schoſs-Gelder*, *Vermœgen-Steuer*, *Guth-Schatzungen*; ſin negotiationibus, *Zoll*, *Geleit*, *Licent*; ſin rebus conſumtibilibus, *Acciſe*, *Tranck-Steuer*, cet.

Ne tamen nimia imperantium cupiditas ad incitas redigeret ſubditos, (veluti apud Romanos, vbi et pro aëre, vento, vmbra vectigal ſoluendum erat; CVIACIVS *Obſeru. X*, 7.) pleriſque locis ſibi proſpexit res publica, vt tributa non niſi conſenſu ordinum indicerentur; hinc vocata olim *Gaben*, *Beden*, cet.

Principi vero ad ſuſtinendam aulam adſignatae res fiſcales et domaniales, *Cammer-Guther*, quorum fructibus pro lubitu vtitur; hinc omnino aliud eſt 1. aerarium, quod publicis neceſſitatibus deſtinatum;

ſtinatum, in quo princeps tantum habet adminiſtrationem; 2. aliud fiſcus, principis ſuſtentationi deſtinatus, in quo vſusfructus imperanti competit; alia denique 3. bona patrimonialia principis, quae tamquam priuatus habet, in quo ipſi plenum dominium competit.

§. 8.

Ius circa ſacra et doctrinas eſt ſeptimum ius maieſtatis, idque e praecipuis, de quo agendum paullo adcuratius.

Per ſacra hic non intelligimus ipſas de Deo ſententias; vel principia intellectus; nam in hunc imperanti nullum imperium eſt, partim quod cogitationis poenam in foro humano nemo patitur, *L.* 18. *D. de poen.* partim quod intellectus potentia non minus neceſſaria eſt, quam potentia videndi; neutri vero leges praeſcribi ab vllo mortalium poſſunt: itaque 1. imperans ſubditis praeſcribere nequit, quid credere debeant; 2. religionem cogere non poteſt.

Sed per *ſacra* hic intelligimus externas actiones, quae ad religionem pertinent, e. g. cultum, doctrinas in eccleſiis et ſcholis proponendas; in haec imperanti eſſe poteſtatem probamus, a) quia indigent legibus; leges vero in re publica nemo ferre poteſt praeter imperantem; de clericis dixit Seruator *Matth. XX.* 25. 26. *gentium principes regnant, inter vos vero non ſic agetur*; b) quia principi omnia incumbunt, quae ad ſecuritatem publicam pertinent; atqui vel maxime pertinet religio ob turbas, quae inde naſci poſſunt; c) quia eccleſia eſt collegium in re publica: ſi ergo independens eſſet ab imperante, res publica eſſet in re publica, quod abſurdum.

Hinc principis eſt, a) religionem tueri; b) cultui diuino intendere, vt omnia fiant κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημοσύνην; c) doctrinas prohibere prauas et rei publicae noxias; d) lites plus ſcandali, quam vtilitatis habituras prohibere; e) ſcholas, academias, ſeminaria inſtituere, tueri, eaſque ita temperare legibus, vt vtiles ſint eccleſiae et rei publicae; f) clero inuigilare, vt officio rite fungantur; g) perſequutiones diſſentientium in religione inhibere.

Vti enim initio eius eſt diſpicere, an diſſentientes ferre velit in re publica: ita vbi eos ſemel paſſus eſt eſſe in re publica, tueri debet, et omnem ab iis iniuriam auertere 1. ob pactum tacitum; 2. quia perſequutiones neminem ad veram religionem pertrahunt;

Digitized by Google

3. quia et diſſentientes bonos ciues agere poſſunt, ceu Bataui experiundo didicerunt. Aliud ſi diſſentientes dant turbas; tunc enim poenas merito ferunt, non quod diſſentiunt, (actus enim intellectus non ſunt obiectum legis, adeoque nec poenae obnoxii), ſed quod turbant rem publicam.

§. 9.

II. Quod connexae ſint omnes illae rei publicae partes, ita probat auctor: quae nec ſeparari poſſunt, nec diuidi, ea connexa ſunt indiſſolubili vinculo: atqui iura maieſtatis nec ſeparari poſſunt, nec diuidi; ſunt ergo indiſſolubiliter connexa. Maior eſt ipſa definitio, *connexa* enim ſunt, quae nec ſeparata, nec diuiſa ſunt; minor probatur, 1. ſeparari non poſſunt, nam vnum ſine altero conſiſtere nequit; quin vno deficiente, plane non amplius eſt imperium. Tolle ius leges ferendi, ceſſabunt poenae, iudicia, adeoque ſecuritas interna; tolle iudicia, fruſtra erunt leges et poenae; tolle ius pacis, bella erunt perpetua; tolle ius belli, ius foederum, ius tributa indicendi, ceſſabit ſecuritas externa; tolle ius circa ſacra, res publica erit in re publica, adeoque non vna voluntas.

Ex quo patet, 2. diuidi etiam non poſſe iura maieſtatis; ſi enim vnus haec, alter illa exerceret iura maieſtatis, non erit vna voluntas, ergo nec res publica.

Obiici poſſet; attamen e. g. in Imperio noſtro, in Anglia, in Polonia diuiſa eſſe iura maieſtatis inter imperantes et ſtatus? Reſp. negando; aliud enim eſt, ſi communicata ſint quaedam iura, vt communiter exerceantur, nec alter ſine altero quid poſſit; tunc enim manet vna voluntas; aliud ſi ſunt diuiſa, vt vnus hoc, alter aliud exerceat, tunc ſunt plures in re publica voluntates; id eſt, monſtrum horrendum, ingens, cui lumen ademtum.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT VIII.

DE FORMIS RERVM PVBLICARVM.

§. 1.

DElibauimus quaedam huc pertinentia ſupra; iam de iis ex inſtituto, et quidem 1. *de rebus publicis regularibus* §. 1-11. 2. *irregularibus* §. 12.

Regulares itidem ſunt vel *ſanae et rectae* §. 1-4. vel *morbidae et corruptae* §. 5-11.

Forma eſt diſpoſitio de nexu inter imperantes et ſubditos vel ciues; eaque pactis nititur, quae tunc legum fundamentalium nomine veniunt.

Nimirum ratione materiae omnes res publicae ſunt eaedem: conſtant enim ex imperantibus et ciuibus; ita ſe res vbique habet; at videmus non vbique imperantes et ciues iiſdem iuribus vti. In Gallia omnia rex agit pro lubitu; in Anglia conſenſu Parliamenti; in Polonia conſenſu ordinum in pleriſque opus eſt; id eſt, a diuerſa diſpoſitione eſſe nexum inter imperantes et ſubditos, id eſt, a diuerſa forma.

§. 2.

Forma illa rei publicae vel eſt REGVLARIS, vbi nulla eſt communicatio iurium maieſtatis, ſed ea ab vna perſona ſiue moraliter, ſiue phyſice tali exercentur, e. g. in Francia a Rege; Venetiis a Senatu; Athenis a Populo; vel IRREGVLARIS, vbi exercitium iurium maieſtatis communicatum eſt cum ciuibus vel omnibus, vel quibuſdam; e. g. in Anglia, Romae quum adhuc eſſet regnum. Itaque non putandum, contumelia affici rem publicam quae irregularis vocatur, alia enim eſt res publica irregularis, alia vitioſa. Ridiculus ergo fuit SCHARSCHMIDIVS, quod PVFENDORFFIO exprobrauit, iniuriam illum facere imperio Romano-Germanico, quod illud irregulare vocare non dubitarit; quaſi ideo iniuria fieret munimento, ſi irregulare dicatur; quaſi illud ideo non poſſit fortiſſimum et optimum eſſe.

§. 3.

Iam regularium non poſſunt niſi tres eſſe: aut enim omne imperium eſt penes vnum, aut penes plures, aut penes omnes: primo caſu oritur monarchia, altero ariſtocratia, tertio democratia.

Monarchia eſt, quando maieſtas vel imperium vni homini competit; eaque vel *ſucceſſiua* eſt, quando res publica vni cum omnibus poſteris, vel maſculis ſaltem deſcendentibus imperium detulit; vel *electitia*, quando vni tantum perſonae credidit, ita vt ius hoc cum perſona extinguatur, et tunc noua fiat electio; vocari etiam ſolet *regnum*, idque ARISTOTELI, *Politic. III.* 10. 11. eſt vel 1. HEROICVM, quando imperans vnus eſt, qui tamen omnia agit conſilio ciuium; ita vocatur, quia HOMERVS ſic fere deſcribit regna Graecorum, qui Troiam oppugnatum venerant; 2. BARBARICVM, vbi Rex non modo omnia ſuo agit arbitrio, ſed et ſubditis vtitur tamquam mancipiis; tale enim regnum Perſicum, Turcicum, et omnia Orientalia: 3. AESYMNETICVM, vbi Rex vel monarcha eligitur tantum extra ordinem, quoties res trepida maiorem auctoritatem poſtulat; huc praecipue pertinet dictatura Romanorum; 4. LACONICVM, quando Rex tempore pacis tantum eſt primarius ciuis et ſenator; tempore belli autem omnia iura maieſtatis exercet vel ſolus, vel cum ſenatu; tales olim reges Spartanorum, et Patrum memoria gubernatores ſupremi Belgii foederati; 5. ΠΑΜΒΑΣΙΛΕΊΑ, regnum perfectum, vbi omnis poteſtas eſt penes regem, ita tamen, vt ciuibus, non mancipiis imperet; veluti olim Macedonicum; hodie pleraque Europae regna, quamuis ea pro diuerſitate imperantium, nunc magis ad barbarica inclinent, nunc intra *παμβασιλείας* fines conſiſtant.

Ariſtocratia eſt, quando plures imperant, qui in collegio conſident, et in commune conſulunt, vocanturque Senatores, Proceres, Optimates, Ordines, vti in Belgio: Ea quoque, vti recte obſeruat HERTIVS, *Polit. I*, 10, 14. vel eſt *electitia*, quando exſtinctis ſenatoribus per electionem vel cooptationem ſurrogantur alii; vti olim Romae, hodie in quibuſdam Heluetiae ciuitatibus; vel *ſucceſſiua*, quando ſenatores non eliguntur, ſed naſcuntur, et certis tantum familiis ius in ſenatu dicendi ſententiam competit, vti hodie Venetiis, Genuae, et in Germania Norimbergae, (ibi *die Geſchlechter*, *Rathsfähige Geſchlechter*) hac praerogatiua gaudent.

Democratia eſt, vbi imperium eſt penes totum populum, in comitiis

mitiis congregatum, vnde et πολιτεία vocatur. Vt vero ſuffragia tanta multitudo ſine confuſione ferat, opus eſt diſtributione populi in certa ſyſtemata, veluti Athenis in tribus, Romae in claſſes, curias, tribus; Hamburgi in *Caſpeln* vel *Kirchſpiele*. Duae vltimae formae diuiduntur in *vrbicas*, vbi ariſtocratia vel democratia in vna tantum vrbe conſiſtit, vti Venetiis et Athenis; et *prouinciales*, vbi tota prouincia vel proceres e populo conueniunt, vt in Belgio foederato, Vraniae, Suitzae, Vnterwaldae, apud Griſones, item Valiſios, Glaronenſes, Appenzellenſes, cet.

§. 4.

De his variae naſci ſolent quaeſtiones: 1. *Quaenam ex his formis antiquiſſimae*? Reſp. a) quae vel maxime libertatem conſeruant; non enim eſt veroſimile, homines ſtatim ab vno extremo prolapſos ad alterum, ex libertate naturali in ſeruitutem; b) quae minimum artis habent; antiquiora enim ſemper, quae ſimpliciora; et natura ita comparatum eſt, vt res initio rudes ſint, et paullatim poſtea magis magiſque veluti perpoliantur. Iam et libertatis plurimum habet democratia, et eadem eſt omnium ſimpliciſſima, ergo hanc eſſe antiquiſſimam probabile eſt. Libertatis minimum habet monarchia et ariſtocratia, ergo has poſtea demum inuentas eſſe oportet; et quum denique ariſtocratia plurimum artis habet, ea neceſſario reliquis recentior eſt.

Hinc 1. Democratiae inſtitutae; 2. eae monarchice temperari coeperunt, vnde regna heroica; 3. Monarchae paullatim ad maiorem potentiam adſpirarunt, vnde nata regna pambaſileia et barbarica; 4. in quibuſdam ciuitatibus ariſtocratice temperatae democratiae; ex iis, oppreſſo populi ſuffragio, natae ariſtocratiae; 5. Hae monarchice temperatae dederunt regna; Aeſymneticum et Laconicum.

2. Quaeri ſolet, *quae ex his ſit optima*? Haec quaeſtio plerumque vana, vti eleganter docuit THOMASIVS in *Notis ad* MELCHIORIS *ab* OSSA *Teſtamentum*. Nam

a) Boni ciuis eſt, non mutatam velle rem publicam, in qua viuit, ſed formam tueri, ornare, et veluti perſonam decore agere in theatro illo, in quo eum collocauit prouidentia diuina.

b) Omnes formae habent et ſua commoda et incommoda, e. g. *Monarchia* habet commoda; 1. quod finis alter, puta ſecuritas

Digitized by Google

externa facilius obtineatur; 2. quod conſilia et ſecretiora habeantur, et celerius capiantur exſequutionique mandentur; 3. quod virtuti et meritis maior honor habeatur; 4. quod elegantior in monarchia ſit viuendi ratio: ſed habet etiam ſua incommoda, a) periculum a malo principe; b) libertatis iacturam; c) crebras rerum omnium mutationes.

Ariſtocratia habet ſua commoda, a) conſiliorum prudentiam; b) imperium mollius, ac proinde c) ciuium opulentiam: ſed habet etiam incommoda maxima, 1. factiones; 2. conſiliorum tarditatem; 3. plebis ab omni honore excluſionem; 4. ſumtuum magnitudinem, atque hinc onera inſignia.

Democratia commoda ſua habet, nam inſigni libertatis nomine blanditur; ſed incommoda multo maxima; a) conſiliorum temeritatem, tarditatem, diuulgationem; b) factiones et ſeditiones, ſi demagogi accedant, (quales oratores Attici); c) odium non modo nobilitatis et potentiae, ſed et virtutis eminentioris; vnde oſtraciſmus Athenienſium, Epheſiorum, exſilium Hermodori, de quo diximus in *Hiſtoria iuris.*

§. 5.

Hactenus de rebus publicis ſanis et rectis; iam de morbidis et corruptis: vti enim perſona phyſica vel ſana eſt, vel aegrota, ita idem contingit rei publicae, tamquam perſonae morali.

In perſona phyſica morbus adeſſe cenſetur, a) vbi partes corporis corruptae, e. g. viſcera, ſanguis, cet. b) vbi diſpoſitio et modus earum partium turbatus, e. g. ſi ſanguinis circulatio turbata; ſi neutrum obſeruatur, ſaluus et ſanus eſt homo.

Ita et in re publica vel ciuitate modo homines, ex quibus res publica conſtat, corrupti ſunt, modo ipſa forma turbata eſt; et proinde recte auctor morbos rerum publicarum diſtinguit in vitia hominum, ſi vel imperantes, vel ciues male ſatis faciant officio; et in vitia ſtatus, quando ipſa rei publicae forma vel diſpoſitio turbata; e. g. ſub Nerone male ſe habebat res publica Romana; hoc vitium erat hominis; male etiam ſeſe habebat ſub triumuiris, Caeſare, Pompeio, et Craſſo; hoc vitium ſtatus; iam de vtriſque ſeorſim agitur.

§. 6.

Digitized by Google

§. 6.

Vitia hominum ſunt vel *ſpecialia, quae ſingulis rerum publicarum formis competunt*, de quibus §. 6-8. vel *generalia, quae omnibus formis communiter competunt*, §. 9.

Inter ſpecialia quaedam vexant monarchiam; 1. ſi imperans regnandi arte deſtituatur; difficillimum eſt imperare animali multicipi, quale eſt ciuitas. Tota ars conſiſtit in temperamento libertatis et imperii; *libertatis*, ne ciues taedium capiant imperii, et obſequium exuant; et *imperii*, ne nimia libertate ferociant.

Temperamentum hoc difficillimum; in alterutram vero partem peccare facillimum; eſt ergo ars, et tamen ea paucis imperantibus traditur.

Socrates apud Xenophontem in *Memorabilibus* eleganter quaerit, an quiſquam auſurus ſit equorum regimen profiteri, qui artem equitandi numquam didicerit?

2. Si imperans nulla rei publicae cura tangatur; tunc enim princeps nihil agendo male agere diſcit, adeoque ſaeuit in ciues, voluptatibus indulget, exhaurit aerarium, amittit ciuium amorem; docet hoc exemplum Neronis

3. Si miniſtrorum malorum imperio ſe ipſum permittat; hi ſuae vtilitati conſulunt; opes rei publicae in ſuam deriuant arcam; quae omnia deinde ipſi principi imputantur: pertinent eo miniſtri familiares, (*les favoris*) qui Carolum I. Regem Angliae perdiderunt.

4. Crudelitas principis; ita enim animaduertunt ciues, ſe finem rei publicae, ſecuritatem internam non aſſequi, ac proinde frena mordent.

5. Temeritas, (Sebaſtiani, regis Luſitaniae vltimi); voluptas, luxuria, (Neronis): iniuſtitia (Tiberii et Domitiani), quae eo peruenerat, vt maximum crimen eſſet eorum, qui crimine vacabant, modo diuites eſſent.

§. 7.

Ariſtocratiae quam maxime exitium minantur vitia ſequentia: 1. Ambitus; quum enim prudentiores regnare oporteat; per ambitum via patet in ſenatum imprudentiſſimis. Tempore Caeſaris iam incondita turba viam ſibi in ſenatum muniuit, vt iocoſum proponeretur edi-

Digitized by Google

edictum, ne quis nouis ſenatoribus viam in curiam oſtendere velit; Exemplum Claudii Imperatoris apud SVETON. Hinc Romae tot leges de crimine ambitus, quum in rebus publicis monarchicis hoc vix crimen habeatur.

2. Factiones; ſic enim non eſt vna voluntas, hae neceſſario euertunt rem publicam; e. g. factio Pompeii et Caeſaris, Mediceorum et Soderinorum Florentiae; altera enim alteram opprimit; vna oppreſſa pars victrix vel monarchiam, vel oligarchiam conſtituet.

3. Immodeſtia optimatium; in ariſtocratia leniter tractandus populus, vt hic aequo animo ferat optimatium imperium. Si in hanc partem peccetur, neceſſario oriuntur ſeditiones, quae non poſſunt non vel euertere, vel mutare ſtatum rei publicae. Hinc Romani aere alieno et foenebri malo preſſi a patribus ſeceſſionem faciebant in montem ſacrum, nec prius redibant, quam impetraſſent tribunos plebis; Ita actum erat de ariſtocratia.

§. 8.

Democratiam euertunt vitia: 1. Plebs imprudens, temeraria et potens tamen; Quum Athenis rei nauticae dabatur opera, plebs nautica abundabat; haec ſuffragia ferebat turbulenta, temeraria, quod exitium accelerabat vrbi pulcherrimae.

2. Odium eminentiorum virtutum, ita enim oculi effodiuntur rei publicae: exſilium Themiſtoclis, Ariſtidis, Alcibiadis, plus Athenis nocuit, quam Perſarum exercitus.

3. Legum frequens mutatio; legum debet eſſe nexus, vt vna alteram adiuuet, ergo ſemel et ſimul ſcribendae a ſapiente viro, qualis Athenis erat Solon: ſi ergo pro libidine mutantur, vacillat ſyſtema vniuerſum; Athenae numquam infeliciores, quam cum litteris implerentur porticus; et prudenter Pythagoras monuerat, coronam non vellicandam; prudenter Charondas legiſlator ſtatuerat, vt qui abrogationem legis ſuaſurus eſſet, laqueo indutus in concionem prodiret.

4. Demagogorum potentia; his enim facile obſequitur plebs aurem popularem captantibus et eloquentia fretis. Tales plerique oratores, Demoſthenes in primis. Ancilla Themiſtoclis gloriabatur, ſibi totam ciuitatem obnoxiam eſſe: aliquando concionatores his partibus funguntur, e. g. Hamburgi Krumbolzius, et ſocii.

§. 9.

Digitized by Google

§. 9.

Generalia omnibuſque formis communia vitia ſunt; 1. Imperantes ad rem publicam adminiſtrandam inepti; imperantes ſunt, ob quos floret et perit res publica; quod nullo luculentiore exemplo probatur, quam Thebarum; quum antea numquam lacertos mouiſſet haec ciuitas, excelſe ſatis florere coepit ſub Epaminonda; eo ſublato, numquam iterum alicuius nominis et famae eſſe coepit.

2. Ciuium vitia, in primis luxus, otium, voluptas. Elegans ratio, cur Scipio Naſica Carthaginis euerſionem prudenter diſſuaſerit; vbi conf. Vellei. Paterc. II. 1.

§. 10. 11.

Vitia ſtatus totidem ſunt, quot formae rei publicae. Vitium monarchiae eſt *Tyrannis*, quae duplex, 1. titulo talis; ſi quis praeter ius et fas imperium vſurpat in ciuitate libera, e. g. Caeſar, Cromwellus; 2. adminiſtratione; ſi iuſto titulo regnet, ſed crudeliter, e. g. Nero, Domitianus, Commodus.

Vitium Ariſtocratiae eſt *Oligarchia*, ſi excluſis reliquis optimatibus pauci rerum potiuntur; qualis triumuiratus Caeſaris, Pompeii, Craſſi, et poſtea Auguſti, Antonii, et Lepidi; inde non poteſt non vel monarchia, vel tyrannis exſiſtere.

Vitium Democratiae vocatur *Ochlocratia*; ſi loco totius populi factio quaedam, reliquis excluſis, imperat, e. g, turba nautica; inde ſeditio, ac proinde vel mutatio, vel interitus rei publicae.

Vitium ſtatus commune eſt *Anarchia*, ſi res publica nullo amplius communi vinculo connectitur; qualis ſtatus fuit in Anglia, antequam Cromwellus regnaret; nec melior fuit Germanorum ſtatus tempore interregni.

Pufendorffius equidem ſolidam hanc doctrinam non magni facit, quia ciues ea facile abuti poſſent, ſed abuſus non tollit vſum. Ceterum vitia haec eſſe nemo negauerit: *Tyrannis* titulo et *ochlocratia* conuellit fundamenta rei publicae; tyrannis adminiſtratione fini rei publicae repugnat.

In *oligarchia* non eſt vna voluntas, quia inter triumuiros, e. g. non valent plurima ſuffragia, ſed aut diuiſio territorii inſtituitur, aut omnium requiritur conſpiratio: priore caſu ex vna re publica fiunt tres; poſteriore non poſſunt non bella ciuilia naſci, adeoque ſubuerti res publica.

Digitized by Google

Attamen et quaedam ſunt vitia ſtatus generalia, et omnibus rerum publicarum formis communia, quorum vnum iam vidimus, nempe *anarchiam*; talia vero etiam ſunt, 1. vbi forma non adtemperata genio populi; e. g. pura democratia non erat conueniens genio populi Anglicani, vnde et conſiſtere non potuiſſet, niſi Cromwellus eam mutaſſet in tyrannidem; 2. vbi leges fundamentales diſponunt ciues ad turbas internas; e. g. lex fundamentalis, vt omnes promiſcue eligant imperantem; vt nihil concludi poſſit per maiora; 3. vbi eaedem odia omnium vicinorum prouocant, e. g. piratica Algirienſium, Tunetanorum, Tripolitanorum; 4. vbi non poſſunt non homines ad voluptates et otia diſponi; ſic Athenis perpetua erant feſta, ludi, epulae, de quo ipſe conqueritur XENOPH. *de Athenienſium re public.* 5. conſiliorum tarditas ob nimias ſollemnitates in conuocandis comitiis, ob libertatem contradicendi et proteſtandi vni vel alteri permiſſam; quod in Polonia videmus permiſſum.

§. 12.

Iam ad alteram partem capitis, *de rebus publicis irregularibus*, vbi communia ſunt iura maieſtatis imperanti et ordinibus, ita vt nec priuatiue ſint penes vnum, nec penes plures, nec penes omnes.

Iam quidem auctor negat earum ſpecies poſſe enumerari, quia aberrationum a rectitudine infiniti ſint modi. Sed nullum eſt dubium, quin ſaltem ad certa ſumma capita poſſint reuocari.

Nos dicimus, res publicas irregulares fieri aut per leges rei publicae fundamentales, aut per vnionem rerum publicarum plurium; poſteriores vocantur *ſyſtemata ciuitatum*, de quibus §. 13. *ſeqq.* In prioribus aut miſcentur omnes formae ſimplices, aut binae tantum.

Si omnes, ab eminentiore parte fit enumeratio, e. g. in Britannia iura maieſtatis exercent Rex, proceres, populus, adeoque mixtura eſt monarchiae, ariſtocratiae, et democratiae, attamen a parte eminentiore vocatur regnum Britanniae; tale etiam fuit regnum Romanorum.

Sin binae formae, aut miſcentur 1. Monarchia et Ariſtocratia, vt Rex ſine ſenatu, et hic ſine Rege nihil poſſit; tale olim regnum Hebraeorum, vbi Regem ſine ſynedrio nihil potuiſſe aiunt; aliquando princeps tantum ordinis et decoris cauſſa conſtituitur, qui vero nihil poteſt conſtituere, ſed omnia ſenatui permittere tenetur,

Digitized by Google

netur, tunc manet ariſtocratia pura; e. g. Venetiis et Genuae; 2. Monarchia et Democratia; Talia olim erant omnia regna heroica; hodie eius modi res publica eſt Coſacorum, vbi eſt princeps Hetmann dictus, ſed qui nihil poteſt niſi conuocato populo, qui tunc ſuffragia fert per proiectionem pileorum; 3. Ariſtocratia et Democratia; qualis Laconum tempore pacis; nam ibi Senatus Ephororum, ſed qui in rebus maioris momenti ad comitia omnia referre tenebatur. Habebant quidem etiam Reges, ſed qui tempore pacis tantum ſenatores erant primarii, vti dux Venetorum.

§. 13.

Per vnionem plurium rerum publicarum emergunt res publicae irregulares, quae vocantur *ſyſtemata ciuitatum*, per quae intelligimus rem publicam magnam ex vnione plurium minorum conflatam; e. g. Heluetiorum res publica coaluit ex XIII. ciuitatibus, quarum ſingulae ſingularem conſtituunt rem publicam. Batauorum res publica conſtat VII. prouinciis vnitis, quarum vnaquaeque ſua libertate fruitur; ſunt ergo rerum publicarum ſyſtemata. Auctor ea diuidit in duas claſſes: alia, inquit, vniuntur per communem Regem, e. g. Hungaria, Bohemia, Germania, Sicilia, item Dania et Norwegia; alia per foedus, vti ciuitates Helueticae et Belgicae.

§. 14.

De priore genere ait, fieri eius modi ſyſtemata 1. *per conuentionem*, e. g. ſi plura regna vnum regem eligant, vti olim Dania et Suecia, Polonia et Hungaria; 2. *per matrimonium* aut *hereditatem*; ita coaluerunt Hungaria, Bohemia, Sicilia; Scotia et Anglia; 3. *per victoriam*, ita coaluerunt Anglia et Hibernia; Ruſſia, Caſanum et Aſtracania.

Sed minus adcurata eſt haec auctoris philoſophia; non enim quadrant hae ſpecies definitioni; nam his caſibus omnibus aut manent plura regna, ita vt alterum cum altero nihil commune habeat, e. g. Hungaria, Bohemia, Sicilia, tunc non eſt vna res publica, ergo nec ſyſtema; aut vnum regnum alteri ita ſubiectum eſt, vt per omnia leges ab eo accipiat, e. g. Norwegia Daniae, tunc itidem non eſt ſyſtema, ſed regnum ſubiectum; aut denique plura regna commune habent conſilium, commune regimen, tunc eſt ſyſtema, e. g. Anglia et Scotia a temporibus Annae reginae.

Digitized by Google

§. 15.

Alterum ſyſtematis genus per *commune foedus* coaleſcit, et Achaicae quoque rei publicae nomine venit, quia Graecae ciuitates olim tale ſyſtema conſtituerunt.

Hic 1. ſingulae res publicae ſpeciales omnia iura immanentia exercent, e. g. ius leges ferendi, iudicandi, poenarum, tributorum, cet. 2. iura maieſtatis tranſeuntia exercent communiter, e. g. belli, pacis, foederum, legatorum.

Hinc opus eſt 1. Senatu delegatorum vel perpetuo vel ſtatis temporibus conueniente; talis in Heluetia *die Tage-Satzungen der Herren Geſandten*; in Belgio foederato *die General-Staaten*; 2. valere debent plura ſuffragia, quae tamen non ſemper aequaliter ſunt diſtributa inter foederatos; e. g. in Belgio prouinciae, quae plus conferunt, etiam plura habent ſuffragia, e. g. Hollandia, Friſia, Zeelandia; 3. commune debent habere aerarium, communem apparatum, e. g. commeatus, tormentorum, claſſium; quamuis, vbi maior bellorum externorum metus, id non obſeruetur, veluti in Heluetia.

Quaeſtio eſt, *an foederati excedere ex hoc ſyſtemate poſſint?* Reſp. aut foedus in perpetuum coaluit, et tunc quaeſtio negatur; aut ad tempus vel cum facultate diſcedendi, tunc quaeſtio affirmatur. Obiiciunt, ſocietatem eſſe matrem diſcordiarum, ac proinde ſemper liberum eſſe ex illa excedere? Reſp. hoc ex iure ciuili eſſe; ius naturae dicit, pacta eſſe ſeruanda, adeoque et in perpetuum inita. Deinde quaeritur, *ſi inter ipſos foederatos lis oriatur, quis tunc iudex ſit?* Reſp. totum ſyſtema, quod in Belgio expreſſum eſt in foedere. Idem olim in Graecia obſeruatum, vbi ideo conſtitutus erat Amphictionum Senatus; vid. Boecleri *Diſſ. de Concilio Amphictionico.* At vbi facile in factiones abit ſyſtema, e. g. in Heluetia ob diuerſitatem religionum, ibi plerumque armis deciduntur hae controuerſiae: cuius rei exemplum noſtra aetas vidit in bello Tigurinorum et Bernatenſium cum ciuitatibus Catholicis ob turbas Toggenburgenſes.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT VIIII.

DE ADFECTIONIBVS IMPERII CIVILIS.

§. 1.

PEr *adfectiones* intelligimus attributa ſummo imperio competentia; vti enim nulla eſt perſona, quae non inſignia quaedam iura habeat, ita idem verum eſt de perſona morali, qualis eſt imperium vel res publica.

Adfectiones illae vel ſunt *communes*, §. 1-4. vel *propriae* quibuſdam, §. 5. *ad finem.*

Communes ſunt 1. *ſummitas*, §. 1. 2. 2. *immunitas a legibus ciuilibus*, §. 3. 3. *ſanctimonia*, §. 4.

Summitas, quae et ſupremitas (*la Souveraineté*) eſt iſta adfectio imperii, quae neminem agnoſcit ſuperiorem. Adfectionem illam neceſſario adeſſe oportet, quia oppoſita ſunt imperium et ſubiectio, adeoque ſe mutuo tollunt; vbi imperium eſt, ceſſare oportet ſubiectionem, vbi ſubiectio eſt, ceſſare imperium.

Sunt equidem res publicae clientelares, quae alium populum tamquam patronum comiter venerari coguntur, quales res publicae Tartarorum, Raguſina, Coſacorum, et reges Indici ſub Belgis in inſulis Ceylon et reliquis; ſunt res publicae tributariae, quae potentiori populo ad annuum vectigal tenentur, e. g. Moldaui, Wallachi, et Arabes; ſunt res publicae feudales, quae extraneo principi vel populo certo nexu feudali obſtringuntur, veluti regnum Neapolitanum.

Sed vti duo priora proprie non ſunt imperia, ſi ſuperiorem agnoſcunt, ita nexus feudalis non ſemper inuoluit ſubiectionem. Feudi enim eſſentiale eſt fides, adeoque dominus et vaſallus conſiderantur tamquam foederati inaequales, non tamquam ſuperior et ſubditus. Hinc ſaepe contingit, vt ſuperiores et potentiores feuda ab inferioribus recognoſcant; e. g. Rex Daniae terrae quemdam tractum recognoſcit tamquam feudum Brunſwicenſe; Rex Boruſſiae quaedam ab Abbatiſſis Quedlimburgenſi et Gandersheimenſi; ergo ſummitas cum nexu feudali probe conſiſtere poteſt; nam quidquid imperium non impedit in exercitio iurium maieſtatis, id non

Digitized by Google

impedit ſummitatem imperii, nexus feudalis imperium non ſemper impedit in exercitio iurium maieſtatis, ergo non impedit ſemper maieſtatem imperii.

Quaeritur, *qui regna facta ſint feudalia?* poteſt id quidem factum eſſe per victorias et pacta, ſed plerumque ex donatione, vnde feuda inprimis oblata eccleſiis et epiſcopis. Vid. HERT. et THOMAS. *de feudis oblatis.*

§. 2.

Inde ſequitur altera adfectio, vt imperium ſit ἀνυπεύθυνον, id eſt, vt nemini ad reddendas geſtorum ſuorum rationes teneatur. Hoc fluit ex adfectione prima; rationes reddendae ſunt ſuperiori; imperium non agnoſcit ſuperiorem, ergo imperium non tenetur reddere rationes.

Et tamen videmus 1. rationes exigere alias res publicas, ſi vna quid egit contra ius et aequum; videmus etiam 2. res publicas ipſas rationes reddere actorum ſuorum per manifeſta publice edita. Vid. BOECLERVS *de clarigatione et manifeſtis.*

Sed 1. diſtingue inter actus immanentes et tranſeuntes; 2. inter actus indifferentes et pactis definitos; 3. inter rationes, quas ſponte reddunt, ad improbitatis ſuſpicionem amoliendam, et ad quas reddendas obſtricti ſunt et cogi poſſunt.

Rationes nemo exigere poteſt actuum indifferentium, et immanentium: at poſſunt ii, quorum intereſt, exigere rationes actuum tranſeuntium et pactis definitorum; e. g. ſi quis foedera pacemque violet, rationes exigere ſolent ſponſores pacis; quin et horum reliquorumque actuum rationes ſponte reddere ſolent imperantes, ne exiſtimationis adeant periculum.

§. 3.

Praeterea legibus ſuperius eſt imperium ciuile, puta legibus ciuilibus humanis; nam 1. leges ſupponunt ſuperioritatem et ſubiectionem; imperium vero nec ſuperiorem habet, nec alteri ſubiectum eſt; 2. ipſum imperium fert leges, itaque non ſe his legibus obſtringit, ſed ciues; quin 3. poſito, legibus obligari imperantes, iidem etiam diſpenſare poterunt circa leges, adeoque impune eaſdem violare.

Hinc quaeritur, quid ſentiendum de quaeſtione, *an Princeps ſit ſolutus legibus?* Reſp. negando: quia *ſolui* praeſupponit obligationem;

Digitized by Google

nem; Princeps vero, quum obligatus non ſit legibus, nec iiſdem ſolui poteſt. Romani ita loquebantur, quia Imperatores initio fingebant, ſe non affectare monarchiam, ſed tantum primarios ciues et principes ſenatus eſſe. Itaque impetrabant a Senatu, vt legibus ſoluerentur; huius modi vero ſimulacris libertatis non indigent veri principes; itaque non de iis dicendum, quod legibus ſoluti ſint, ſed quod immunes ſint a legibus.

Alia quaeſtio eſt, *an prudenter agant principes, ſi legum a ſe latarum obſequium exuant?* quod merito negandum; nam 1. legibus eo ipſo magna conciliatur auctoritas, ſi ipſe princeps illis viuat; 2. ſubditis hoc exemplo et incitamento eſt; 3. ſaepe violatio legum ciuilium poſſet dubium relinquere, an actus ſit validus; e. g. ſi Princeps ſine ſollemnitatibus omnibus duxerit vxorem, an verum ſit matrimonium, an non potius concubinatus, an liberi legitimi?

§. 4.

Sed et *ſanctimonia* attribuitur imperio; per eam vero non intelligimus ſanctitatem, de qua theologi; qualem e. g. tribuimus Deo, angelis, ſacris actionibus, ſed ſanctum eſt inuiolabile, adeoque imperia et imperantes eodem ſenſu ſunt ſacroſancti, quo olim tribuni plebis, hodienum legati, id eſt, ſanctione poenali muniti.

Sanctimonia illa eſt ex pacto primaeuo inter ciues et imperantes; voluntates enim ſuas ſubiecerunt voluntati imperantis, ergo ad obſequium ſeſe obligarunt. Huic vero obſequio quam maxime repugnat, ſi quis imperanti reſiſtere, facta ſua laedere, quin plane ſupplicio capitis eum adficere auderet, id quod auſi aliquando ſunt Angli.

Hinc ſequitur, 1. vt omne bellum ciuile ſit iniuſtum et rectae rationi aduerſum; 2. vt idem dicendum ſit de tumultibus et ſeditionibus; 3. vt imperantes etiam peccantes patienter ferendi ſint, niſi plane induerint hoſtilem animum, adeoque in tyrannos degenerarint; tunc enim ipſi imperantes pacta rumpunt, adeoque nec ſubditos amplius habent obligatos.

Media haec ſententia eſt inter Monarchomachorum et Machiauelliſtarum doctrinam: 1. Hi principem etiam tyrannum non peccare, ſubditiſque et ſic gloriam in obſequio eſſe relictam ſtatuunt; 2. Illi populum principe putant ſuperiorem, et maieſtate reali, (quum principis maieſtas tantum perſonalis ſit), gaudere exiſtimant.

Digitized by Google

mant. Hinc colligunt, Principem poſſe a ſubditis ſupplicio adfici; et ea maxime ratione vtuntur: Qui cui imperium defert, is eſt ſuperior; populus principi imperium detulit, populus ergo principe eſt ſuperior. Sed egregium ſophiſma; eodem modo colligere poſſum: Qui domino poteſtatem dominicam detulit, is eſt dominus et ſuperior: ſeruus, qui ſe ſponte addixit, hero detulit poteſtatem dominicam in ſe, ergo eſt heri dominus, eoque ſuperior. Diſtingue populum in ſtatu naturali et ciuili: in illo non quidem ſuperior quiſquam eſt, ſed omnes aequales; poſteaquam vero in ciuitates receſſerunt homines, omnes voluntates ſuas ſubmiſerunt voluntati imperantis, adeoque facti ſunt inferiores. Hinc inuertimus potius argumentum: Qui alteri detulit imperium, is voluntatem illius voluntati ſubmiſit, adeoque factus eſt ſubditus: atqui populus, cet. ergo, cet. Regnat haec monarchomachorum doctrina in FRANCISCI HOTOMANI *Franco-Gallia*, ALTHVSII *Politica*, STEPH. IVNII BRVTI *Vindiciis aduerſus tyrannos*, MILTONI *Vindiciis populi Anglicani*, SCHEL. *de iure imperii.*

§. 5.

Hactenus de adfectionibus communibus: ſequuntur iam quibuſdam rebus publicis propriae; quae quibuſdam tantum propriae ſunt, eae inculcari aliter non poſſunt, quam per diuiſiones vel diſtinctiones. Tales ſunt, quod *imperia* 1. quaedam *abſoluta*, quaedam *limitata*, §. 5, 6. 2. quaedam *patrimonialia*, quaedam *vſufructuaria*, §. 7.

1. *Abſoluta* vocamus, vbi exercitium iurium maieſtatis a nemine alio, quam imperantibus dependet; id eſt, vbi iura maieſtatis nec omnia, nec quaedam cum populo vel ordinibus communicata, e. g. in Gallia, Venetiis, in Ruſſia. Itaque non confundenda 1. cum licentia; ſi princeps, quidquid libet, licere ſibi putat; de his recte SENECA: *ex magno imperio non niſi ſibi magnam licentiam retinent*; nec 2. cum imperio herili vel deſpotico, quando imperans ciuibus tamquam mancipiis vtitur, per eos omnia adquirit, et in vitam, famam, bona eorum imperium ſine reſtrictione exercet.

Differentia ſatis manifeſta eſt; abſolutum enim imperium rectum, ſanum, et legitimum eſſe poteſt; reliqua fini rerum publicarum repugnant, ac proinde vitioſa ac morbida ſunt.

§. 6.

Digitized by Google

§. 6.

Iam facile patet, quid nobis ſit 2. imperium *limitatum*? vbi nempe ita communicata ſunt iura maieſtatis, vt eorum exercitium non abſolute et priuatiue ab imperante dependeat, ſed ille teneatur populum vel ordines in conſilium adhibere.

Dico: iurium maieſtatis exercitium eſſe limitatum; nam poſſunt alia eſſe limitata, vt tamen maneat imperium abſolutum; e. g. in Gallia Rex omnia iura maieſtatis liberrime exercet, et tamen limitata eſt ſucceſſio, vt regnum capeſſere nequeat femina; limitata eſt alienatio partium regni, vt Rex ſemper minorennis habeatur, et nihil alienare de regno poſſit, et tamen imperium abſolutiſſimum eſt.

Limitatio illa fit per pacta inter imperantes et ciues inita, quae improprie vocantur leges fundamentales; ſic e. g. leges fundamentales in imperio Rom. Germanico ſunt *Aurea Bulla*, *capitulatio*, *pax Weſtphalica*, et ea tamen mera pacta ſunt. Vnde abſurda eſt ſententia Hobbesii, negantis exiſtentiam regnorum limitatorum, eaque iniuſta habentis: quaſi vero iniuſta ſint quae pactis definita.

§. 7.

Supereſt altera diuiſio imperii in *patrimoniale* et *vſufructuarium*. Auctor huius diuiſionis eſt Grotivs, quem deinde alii ſequuti ſunt.

Patrimoniale eſt, quod ita in imperantium eſt poteſtate, vt illud alienare, diuidere, teſtamento relinquere pro lubitu poſſint. Sic ex teſtamento Romani adquiſiuerunt regnum Aſiae; Notum quoque eſt, Ruſſiae monarcham ita pro lubitu diſpoſuiſſe de imperio Ruſſico, vt ne primogenito quidem praerogatiuam reliquerit.

Vſufructuarium eſt, quod princeps alienare nequit, quamuis alioquin liberrime imperet; e. g. Gallia, vbi Rex ne partem quidem regni, nedum totum alienare poteſt. Ita et in Anglia de ſucceſſione non diſponit vltimus poſſeſſor, ſed populus in comitiis.

Res quidem vera eſt, vſus quoque huius diſtinctionis egregius, quemadmodum vidimus in controuerſia de ſucceſſione Hiſpanica, rem omnem rediiſſe ad hanc diſtinctionem, diſceptatumque eſſe inter Auſtriacos et Burbonios, ſitne Hiſpania regnum patrimoniale, an vſufructuarium.

At iam pridem obſeruatum eſt, periculo non carere hanc diuiſionem ob ſola verba, quibus Grotivs vſus eſt; ſi enim in regnis

gnis vſufructuariis imperans vſumfructum tantum habet; non male ſane colligunt Monarchomachi, proprietatem eſſe penes populum, adeoque populo plus iuris in imperio, quam imperanti eſſe. Quin ſi longius progredi velis, vlterius argumentari poſſes; In imperio uſufructuario ſucceſſionem non poſſe eſſe hereditariam, quia vſus fructus ad heredes non tranſeat.

Iam reſpondent quidem, ſimile vltra ſuum tertium non eſſe extendendum, nec per omnia eius modi regem aequiparandum eſſe vſufructuario, ſed in hoc tantum, quod alienare regnum non poſſit: ſed eo ipſo fatentur, incommoda eſſe vocabula. Quid vero opus eſt vocabulis incommodioribus et abuſui obnoxiis, quum dentur commodiora? Dicas potius, *regna* eſſe vel *alienabilia*, vel *inalienabilia*, itemque illa ſemper eſſe *ſucceſſiua*, haec vel *electitia*, vel *ſucceſſiua* eſſe poſſe.

Iam ſi quaeras, *quaenam regna ſint patrimonialia, quaenam vſufructuaria, vel rectius alienabilia vel inalienabilia?* Reſp. Patrimonialia ſunt 1. omnia bello adquiſita, niſi ſubſequuta pace aliud placuerit, e. g. regnum Turcicum, Siculum, Neapolitanum; 2. omnia, quae ea lege a populo data ſunt, vt imperantes de iis libere diſponant; ſic Ruſſi, exſtincta vetere imperantium familia, hodiernae Imperatricis proauum elegere Imperatorem, et ea quidem lege, vt imperium eo iure haberet ac anteceſſores. Quum ergo anteceſſores illud haberent tamquam alienabile, ipſi quoque ſucceſſores ex noua familia ius alienandi ſibi vindicarunt.

Vſufructuaria ſunt omnia reliqua; et de electitiis indiſtincte dici poteſt, ea eſſe vſufructuaria.

CAPVT

CAPVT X.

DE MODIS ADQVIRENDI IMPERIVM, INPRIMIS MONARCHICVM.

§. 1.

OMne imperium adquiri pacto inter imperantes et ciues inito; iam ſupra vidimus: omne pactum requirit *conſenſum*; ergo omne imperium requirit conſenſum; ſic imperat Rex Suecis, quia Sueci conſenſerunt in eius imperium; Sultanus Graecis, quia Graeci conſenſerunt in eius imperium. Mallent quidem non ſubeſſe, ſed quum videant, id fieri non poſſe, conſentiunt, quod inde patet, quia non rebellant.

Ex eo patet, *conſenſum* illum eſſe vel *vltroneum*, vel *vi extortum*, vel *mixtum*, quod poſtremum recte adiicit TITIVS.

Vltroneus, quando ſine coactione et vi populus alicui defert imperium, e. g. Georgio Regi Britanniae, Friderico Regi Sueciae.

Vi extortus, quando accedit vis et coactio, ſiue iuſta, vti occupauit Imperator Neapolim et Siciliam, quod ex titulo iudicandum; ſiue iniuſta, vti occupauit Turca imperium Conſtantinopolitanum, qui nullum habuit iuſtum titulum.

Mixtus, quando prius imperium vi mutatur, poſterius vltroneo conſenſu conſtituitur; e. g. Iacobi II. Regis Angliae imperium vi euerſum, Guilielmi Arauſionenſis vltro admiſſum. Ea vero diſtinctio non modo locum habet in Monarchia, ſed et in ariſtocratia, vel democratia. Sic ariſtocratia adquiritur *vltroneo conſenſu*, ſi optimates eligantur, iiſque deferatur imperium; *violento*, ſi optimates veteres expellant re publica, et ſibi vi vindicent imperium; *mixto*, ſi populus optimates expellat, nouoſque electione conſtituat.

Democratia adquiritur *conſenſu vltroneo*. ſi monarcha vltimus pereat, vel reſignet imperium, e. g. Codrus rex Athenienſium; *violento*, ſi populus expulſis optimatibus, vel Monarcha imperium ſibi vindicet, e. g. Syracuſae; *mixto*, ſi primum vi expellatur Monarcha vel optimates, et deinde tranſactione populo reſignetur imperium.

Digitized by Google

Mixti auctor nullam habet rationem, adeoque agit *de modis adquirendi regnum per conſenſum vi extortum*, §. 2. *per conſenſum vltroneum*, §. 3. *ad fin.*

§. 2.

Modus violentus vocatur *occupatio*, quae ab ea, quam ſupra *libr. I. cap.* 12. §. 6. expendimus, plane diuerſa eſt; nam illa eſt rerum nullius, haec imperii, quod iam imperantem habet; illa fit ſine vi, haec cum violentia.

Eſt itaque *occupatio* imperii per vim ſiue iuſtam ſiue iniuſtam adquiſitio: adeoque eſt vel *iuſta*, quando occupationem bellicam praecedit iuſtus titulus, e. g. occupatio Siciliae et Neapolis; vel *iniuſta*, quando quis nullo praeuio iuſto titulo imperia opprimit et ſubiugat, quo nomine Scytharum legatus apud CVRTIVM Alexandrum M. latronem totius orbis adpellitat.

Quaeritur de poſteriore, (de priore enim nulla dubitatio eſt), *an quis imperium ſtatim adquirat, ſimulac illud eius armis ceſſit?* Negamus: nam 1. ſola vis, quamuis ei fortuna faueat, non tribuit iuſtum titulum; 2. infauſtus belli exitus neminis ius exſtinguere poteſt; 3. quum ſemper victo idem ius ſit expellendi victorem, quod hic ſibi arrogauit; non poteſt dici, victorem firmo et indubitato iure habere imperium. Potius argumentamur: In quacumque re alteri ius eſt, illud victor pleno iure non adquiſiuit: in imperio occupato alteri ius eſt; ergo illud victor pleno iure non adquiſiuit.

Itaque in Monarchia et Ariſtocratia victori, qui imperium iniuſto titulo occupauit, ius naſci poteſt: 1. imperantibus, quibus ius erat, exſtinctis, e. g. Turca iniuſte oppreſſit Conſtantinopolitanum imperium; ei demum ius natum, quum Conſtantinus Palaeologus et reliqui ex imperatrice familia bello vel fato perierant; vbi enim nemini ius vindicandi eſt, ibi poſſeſſor rem adquirit; 2. pace facta et victis iuri ſuo renuntiantibus: ita e. g. iam iuſto titulo Ruſſi poſſident Liuoniam, Ingriam, et Finnoniae partem, quia Sueci renuntiarunt iuri ſuo.

In Democratia contra vnus modus eſt; conſenſus populi, vel expreſſus, quando populus pacem facit, vel tacitus, quando in victoris imperio adquieſcit; ita priore modo Lacedaemonii imperium in Athenienſes, poſteriore Philippus et Alexander M. in pleraſque minores Graeciae res publicas adquiſiuerunt.

§. 3.

§. 3.

Modus vltroneo conſenſu populi adquirendi imperium vocatur *electio*, per quam intelligimus conſtitutionem voluntariam imperantis ab ipſo imperio factam. Hic nulla vis eſt, quia et penes populum eſt liberrimum arbitrium, quem velit eligere, et penes electum, velitne ſibi delatum imperium ſuſcipere.

Ea electio eſt duplex: eligitur enim 1. vel perſona regnatrix, tunc regnum eſt electiuum, et toties noua electione opus eſt, quoties imperans deficit, §. 3. 4. 2. vel familia regnatrix, tunc regnum eſt ſucceſſiuum, et non inſtituitur noua electio, quamdiu quis ſupereſt ex illa familia, §. 5. *ſeqq.*

Electio primi generis requirit, 1. vt eligentes ſint habiles, iiſue ius ſit eligendi; tales in Polonia ſunt totus populus, quamuis nobiles tantum eo nomine veniant; in Germania Electores; hinc ſi in Polonia factio, in Germania reliqui principes imperantem eligerent, illegitima foret haec electio; 2. vt plura ſuffragia tulerit candidatus; ſi enim duo electi ſint vel paribus ſuffragiis, vel a duabus factionibus, nihil eſſet actum, idque vocatur ſchiſma vel diuiſio regni. Tunc armis plerumque res geritur, quum neuter ſit iuſtus imperans; talis ſtatus in Germania fuit ſimul electo Philippo Sueuo et Ottone IIII. 3. vt verum ſit interregnum; hinc iniuſta electio viuo adhuc principe eum in finem facta, vt ei ius quaeſitum auferatur iniuſte; talis electio Rudolphi Sueui et Hermanni Lutzelburg. viuo Henrico IIII; Friderici II. viuo Ottone IIII; Caroli IIII. viuo Ludouico Bauaro; 4. vt electus denunciatam ſibi electionem acceptet; haec ſi concurrant, ex electione ius naſcitur, quod auferri deinde non poteſt, niſi imperans contra conuentiones dolo malo egerit.

§. 4.

Electionem praecedit *interregnum*, quod eſt ſtatus, quo imperium ſine ordinario imperante eſt; dico: *ordinario*, quod enim vulgo dicunt: *ſine legitimo imperante*, id abſonum, 1. quia ſic anarchia eſſet, adeoque nulla res publica, 2. quia tempore interregni vere eſt imperans, ſed extraordinarius, e. g. in Germania Vicarii imperii, in Polonia Primas regni, Romae Interreges.

Ergo fruſtra auctor quaerit, qualis ſit tempore interregni ſtatus rei publicae? fruſtra putat, rem publicam ad imperfectum ſtatum

 relabi;

Digitized by Google

relabi; fruſtra denique primum tantum pactum inter ciues ſupereſſe contendit; ſed ſtatus eſt aeque perfectus, ac tempore regni. In eo tantum eſt differentia, quod qui rei publicae praeſunt, ſunt magiſtratus vel imperantes extraordinarii.

Ceterum *interregnum* eſt vel *ſpeciale* ſeu *ordinarium*, quod in regnis electiuis contingit, quoties legitimus imperans deficit, quale eſt in Germania, Polonia; vel *generale* ſeu *extraordinarium*, quod contingit in regnis ſucceſſiuis, quoties familia regnatrix exſtinguitur, et de futura ſucceſſione nihil conſtitutum eſt euentualiter. Tale quid contigit in Gallia exſtincta familia Carolingica; in Ruſſia exſtincta familia Io. Baſilowitz.

Sed poſterioris generis interregna raro contingunt, 1. quia plerumque in anteceſſum de rege futuro deliberatur, et certi quid conſtituitur, quod in Anglia factum; 2. quia plerumque ſuperſunt cognati proximi, qui ſibi imperium iure ſucceſſionis vindicant, armiſque rem decidere laborant. Exemplum vidit Luſitania, mortuo Sebaſtiano Rege; 3. quia hic ſtatus eſt miſerrimus ob incertitudinem, qui interrex futurus ſit; quis eligendus, vt praetermittamus factiones, procerum fraudes, candidatorum ambitum, cet.

§. 5.

Hactenus de vltroneo conſenſu, qui ſe exſerit in electione: ſequitur de conſenſu in ſucceſſionem.

Regnum aliquod eſſe ſucceſſiuum, non adeo conuenit principiis rationis; 1. regnum enim ac magiſtratus ſunt officia perſonalia, adeoque non tranſeunt in heredes; 2. eligitur perſonae induſtria, fortitudo, prudentia, quae non erunt ſemper in heredibus.

Quandoque tamen animaduerterunt homines, quam periculoſa ſit electio, quantiſque cum turbis coniuncta, maluerunt pro perſona eligere totam familiam regnatricem, ac inde nata ſunt regna ſucceſſiua.

Hinc factum, vt Reges veteres nomen primi regis adquirentis pro nomine regis vſurparent, et hinc Reges apud Aegyptios dicerentur Pharaones, apud Parthos Arſacidae, apud Edeſſenos Abgari, cet.

Eſt ergo *regnum ſucceſſiuum*, vbi non perſona, ſed tota familia ad imperium euehitur, ita vt, quamdiu illa ſupereſt, nouae electioni non ſit locus. *Ariſtocratia ſucceſſiua*, in qua certae familiae ad imperium euehuntur; et extra illas nemo ad conſilium publicum admittitur,

Digitized by Google

titur, vti Venetiis. *Democratia ſucceſſiua*, in qua ſoli ciues originarii comitiis intereſſe poſſunt, adſcititii plane excluduntur. Illa ſucceſſio vero dependet vel 1. *ab arbitrio* ipſius *imperantis*, §. 5. 6. 7. vel 2. *ab arbitrio populi*, §. 8. *ſeqq.*

§. 6.

Ab arbitrio ſolius imperantis pendet in regnis patrimonialibus: quum enim haec regna Rex poſſit pro lubitu alienare, (*cap.* 9. §. *vlt.*) poterit etiam de iis inter viuos et mortis cauſſa diſponere.

Hinc 1. poteſt condere teſtamentum, et heredem regem ſcribere, quemcumque placet; id quod factum nouimus nuper a Petro, Ruſſiae Imperatore; quumque ita, qui teſtatur, ſit ſummus imperans, is vero legibus ciuilibus non teneatur, (*cap.* 9. §. 3.): ſequitur, quod eius modi teſtamentum nullis indigeat ſollemnitatibus, ſed ſufficiat, ſi de voluntate conſtet teſtatoris.

Plerumque tamen aut teſtes quidam adhibentur, aut ordinum ſubſcriptio vel iusiurandum, ne deinde miniſtri in ſuſpicionem veniant, eorum artibus huius modi teſtamenta elicita eſſe.

2. Poteſt regnum diuidere inter plures liberos, quod olim feciſſe nouimus Maſiniſſam, Numidarum Regem; (vid. SALLVST. *de bello Iugurth.*) Ludouicum Pium imperatorem, Ludouicum Germanicum Regem, Arnulphum Imperatorem.

3. Poteſt et filiam in partem vocare, cuius tamen exempla ſunt rariſſima, ſi filii ſuperfuerunt; Ita in Aegypto Cleopatra cum fratre Ptolemaeo regnare iuſſa eſt.

4. Poteſt et ſucceſſorem adoptare, veluti factum ab Auguſto, Claudio, Nerua, Traiano, Hadriano, Antonino Pio.

5. Poteſt et naturali filio regnum deferre, quod Maſiniſſa fecit, Iugurtham in partem vocans.

6. Poteſt et extraneum regem nominare, veluti Petrus I. Imperator viduam.

Immo vni ex pluribus filiis regnum aſſignare, etiam non primogenito, ſicuti Dauid Rex regem e filiis deſignauit Salomonem, quum ille non eſſet primogenitus.

§. 7.

Quid vero ſi eius modi Rex nihil diſpoſuit? Tunc procul dubio ſeruantur regulae maxime naturales ſucceſſionis ab inteſtato, ita

ita tamen vt quaedam praeſumantur, quae in priuatis non veniunt in cenſum.

Quum enim tota ſucceſſio ab inteſtato nitatur praeſumta voluntate defuncti, vti ſupra demonſtratum *libr. I. cap.* 12. §. 10. etiam hic reſpiciendum ad praeſumtam Regis voluntatem; velle autem praeſumitur Rex, vt ea forma ſeruetur, quam ipſe in ſe probauit.

Hinc 1. non in ariſtocratiam vel democratiam mutandum regnum; monarchicam enim formam ille in ſe probauit.

2. Itaque conſeruandam potius formam monarchicam; adeoque

3. Regnum maneat indiuiſum. Diuiſio enim a) ex regno facit regna, b) vires diſſipat, c) occaſionem dat bellis ciuilibus, quod ſatis experta eſt familia Ludouici Pii.

4. Itaque inter plures, maſculos praeferendos feminis; fini enim rei publicae obtinendo (obtineri enim ſine bellis non poteſt), magis maſculus, quam femina ſufficit naturaliter.

5. Inter ipſos maſculos et feminas obtinere ius primogeniturae; hinc eſt, quod optimi ſcriptores ius primogeniturae iuris gentium eſſe dicunt.

§. 8.

In regnis vſufructuariis vel inalienabilibus ſucceſſio pendet a voluntate populi; hic vero vel imperanti dat arbitrium, ſucceſſorem ſibi ſurrogandi, id quod Suecos feciſſe nouimus, cum Chriſtinae reginae optionem darent ſucceſſorem nominandi; Simile quid factum in Elizabetha regina Angliae; vel ipſe ſibi id ius reſeruat; is, quem regem dicit, rex erit, vt in Francia populus regem dixit Hugonem Capetum; eiuſdem populi tunc eſt, ordinem ſuccedendi praeſcribere; et tunc vel ordinarias leges ſucceſſionis ab inteſtato ſeruat §. 9. vel peculiarem inſtituit §. 10. *ſeqq.*

§. 9.

Quis ſit ordinarius modus ſuccedendi, ſupra oſtendimus *libr. I. cap.* 12. §. 10. amorem nimirum regulariter deſcendere, ſi deſcendere non poſſit, aſcendere; (vti iam exemplum habemus in Hiſpania, vbi Philippus V. Ludouico filio ſucceſſit), ſi nec aſcendere poſſit, in latus diuergere.

At quum tamen ſingularem finem habeant imperia, ſucceſſio haec temperanda quodam modo fuit, ita vt 1. regnum maneat indiuiduum; alias enim finis, defenſio, non obtineretur, viribus per diuiſio-

diuiſionem diminutis; Diuiſio etiam diſcordiarum mater. IVSTIN. XXI. 1. Exempla tamen ſunt communionis inter fratres, veluti in Ruſſia.

2. Vt ſuccedant tantum poſteri primi adquirentis; aliis enim agnatis et cognatis nullum ius quaeſitum eſt; ſic e. g. quamuis proximi agnati Regis Angliae ſint Duces Brunſuicenſes Guelpherbytani; his tamen nullum ius ſuccedendi eſt Angliae.

3. Vt legitime nati ſuccedant, quod et decus exigit, et certitudo prolis. Hiuc mos eſt aulicus, reginas parere adhibitis e conſilio publico vel ex ordinibus teſtibus; ſingulare exemplum Conſtantiae, matris Friderici II. Imperatoris, quae filium publice peperit, quia quinquagenaria erat, et populus ſuſpicabatur eam ſe grauidam ſimulare; PANDVLPH. COLLENVT. *Rer. Neapol. Lib. IIII.*

4. Vt mares praeferantur feminis, et hae vel plane excludantur, vel in ſubſidium tantum admittantur; id enim finis exigere videtur. Aliae praerogatiuae non conſiderantur, modo primogenitus non plane ineptus ſit, e. g. furioſus. De Perſis tamen refert PROCOPIVS, *de bello Perſic. l.* 2. luſcum aut alio quodam vitio notatum nefas eſſe Perſis Regem creare.

5. Vt locus ſit iuri primogeniturae.

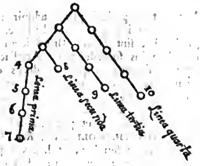
6. Vt ſucceſſor id ius adgnoſcat tamquam beneficium populi, non tanquam beneficium anteceſſoris; vnde eius modi Rex ſucceſſor ſingularis, qui non tenetur praeſtare facta anteceſſoris, et aes alienum regis vltimi priuatum ſoluere.

§. 10.

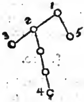
Iam et de peculiari ſuccedendi ratione in regnis quibuſdam recepta. *Succeſſio* illa diuiditur in LINEALEM et GRADVALEM.

LINEALIS eſt, quando, quamdiu quis ex vna linea ſuperſtes eſt, ex altera nemo admittitur, quamuis gradu prior ſit: ſic mortuo quarto octauus gradu propior eſt, quam ſeptimus: quia tamen hic ex prima linea praefertur octauo.

Primus adquirens

Gradualis, quando non conſiderata linea propior gradu indiſtincte admittitur; ſic e. g. mortuo tertio, linea quidem propior eſſet quartus, ſed quia quintus gradu propior eſt ad hunc deuoluitur ſucceſſio.

Sed gradualis in principatibus quidem quibuſdam Germaniae obtinet, quemadmodum hoc iure in ſucceſſione Altenburgenſi Erneſtus Gothanus excluſit Vinarienſes: ſed in regnis vix extat exemplum. Vnde Cabotivs 1. Diſp. 14. hanc ſucceſſionem linealem vocat legitimam.

§. 11.

Succeſſio linealis porro alia agnatica, quae et Francica, vel Salica, vbi feminae, adeoque et cognati ab illis deſcendentes in per-

perpetuum excluduntur. Quae adeo placuit tot gentibus, ne in extraneos imperium deuoluatur.

Carolo Pulchro Rege Franciae anno 1327. extincto praeferebatur Philippus Valeſius Eduardo Anglo, licet propiori, vti ex ſequente ſchediaſmate videri poteſt.

Philippus Audax Rex.

Philippus Pulcher. Rex Franciae. — Carolus Valeſiae Comes

Ludouicus Hutinus R. Franciae. † a. 1318.	Philippus Longus R. Franciae † a. 1320.	CarolusPulch. R. Franciae. † a. 1317.	Iſabella Regi Angliae nupta.	Philippus Valeſius Rex Franciae.	Ioannes Rex
			Eduardus III. R. Angliae, qui et Franciae titulum aſſumpſit; tertio gradu Carolo cognatus	quarto gradu Carolo cognati	

Cognatica, quae et Castiliana vocatur, vbi maſculi praeferuntur feminis eiuſdem gradus; hae tamen admittuntur deficientibus eiuſdem lineae maſculis.

§. 12.

Quaeſtio ſupereſt, *ſi controuerſia ſuper ſucceſſione oriatur, quis ſit iudex competens*? 1. Nullius eſt ea in re ordinaria iuris dictio, ob ſtatus naturalis indolem; 2. ne vltimi regis quidem, (quia non loquimur de regno patrimoniali), niſi populus ei hanc poteſtatem fecerit. Exempla tamen ſunt apud Ivstinvm, *Hiſtor. XL.* 10. *XVI.* 2. 7. 3. nec populus ipſe, quia non eſt ſuperior illis, qui de regno diſceptant; 4. ſupereſt ergo arbitrium, quod defertur vel ordinibus, vti in Francia, mortuo Carolo Pulchro. Polidor. Vergil. *Hiſt. Angl. libr. XVIII.* vel ad populum, cuius rei exemplum

Digitized by Google

apud DIONYS. HALIC. *libr. I.* vel alicui ex familia, vti in Luſitania Henrico Cardinali.

Sed plerumque res armis potius, quam iure terminatur, ceu ipſa experientia ſatis ſuperque docet.

CAPVT XI.

DE OFFICIO SVMMORVM IMPERANTIVM.

§. 1.

Quae hactenus explicata ſunt, ad naturam ciuitatis vel rei publicae pertinent; ex ea vero et fine maxime pendent *officia* tum *ſummorum imperantium*, tum *ciuium*; hinc de illis agitur a *cap.* XI. *vſque ad* 17. de his *cap.* 18. Hic de illis agitur 1. *in genere* §. 1. 2. *in ſpecie* §. 2. *ad fin.*

Diximus, ea dependere maxime a fine ciuitatum, qui erat ſecuritas tum externa, tum interna. Quum ergo officia ſeſe habeant tamquam media ad obtinendum hunc finem neceſſaria, inde non poteſt non fluere axioma primum:

Quidquid ad ſecuritatem rei publicae tum externam, tum internam pertinet, id et ad officium ſummi imperantis pertinere cenſetur.

Talia enim oportet eſſe media, qualis eſt finis. At quamuis ad finem praecipue reſpiciendum ſit: non minus tamen et ex reliquis quae hactenus praeſtruximus, principiis ſimilia axiomata fluunt, ex quibus de imperantium officio iudicari poſſit; nam quia audiuimus, ciuitates pactis coaluiſſe, facile patet, verum eſſe axioma ſecundum.

Officium ſummi imperantis eſt, quidquid pactis primaeuis, per quae res publica coaluit, conſentaneum eſt.

Praeterea quum demonſtratum ſit, partes imperii eſſe iura maieſtatis immanentia et tranſeuntia, inde fluit neceſſario axioma tertium.

Officium ſummi imperantis eſt, iura maieſtatis omnia exercere ad ſalutem ciuitatis et rei publicae.

Denique quum affectiones quaſdam rei publicae vel ciuitati huic vel

Digitized by Google

vel illi proprias eſſe oſtenderimus, per ſe intelligitur axioma quartum.

Summo imperanti ob oculos eſſe debere leges imperii ſui fundamentales, et contra eaſdem nihil indulgendum.

§. 2.

Primum ergo quod inde fluit officium ſpeciale ſummi imperantis eſt *cognitio eorum, quae ad illud officium pertinent*; adeoque principem, eoſque, qui imperio deſtinati ſunt, a iuuentute inſtrui oportet, quomodo officio ſuo fungi debeant; nam 1. officia fluunt ex fine; ergo inculcandum principi, quis finis rei publicae ſit; alias facile ea in re aberrabunt exiſtimabuntque, populum ſui, non ſe populi cauſſa eſſe

2. Regenda eſt res publica: quod regere teneor, id cognitum habere debeo, ne equum quidem recte rego, niſi eius indolem compertam habeam; ergo ipſi inculcandum, quomodo in rem publicam coaluerint homines, quibuſque pactis teneantur tum imperantes, tum ciues.

3. Exercere debet partes imperii ſeu iura maieſtatis; in quonam ergo illa conſiſtant, adcurate ſcire debet, ne pro iuribus iniuriam ciuibus faciat.

4. Denique quum ignoti nulla cupido, quomodo poterit princeps leges fundamentales ſeruare velle, quas ipſe ignorat? Obiici ſolet, 1. quae ignorat princeps, ſcire debere miniſtros? Reſp. at miniſtros non omnes conſcientiae habere rationem; male eos ſaepe abuti iuribus maieſtatis, niſi princeps ipſe eorum conſilia regat; 2. principes eruditiſſimos pleroſque male praefuiſſe rei publicae, veluti Alphonſum ſapientem Regem Hiſpaniae, Iacobum I. Regem Angliae? Reſp. eruditionem aliam eſſe principum, aliam priuatorum; Alphonſus ſoli aſtronomiae et aſtrologiae ſtudebat, haec nihil ad rem publicam; Iacobus I. ſtudiis grammaticis delectabatur, adeo vt legatus Galliae Regis eum vocaret potentiſſimum grammaticum; grammatica vero docet quidem, quomodo verbum regat nomen, non autem quomodo imperans regere debeat rem publicam.

Itaque ſtudia principis debent eſſe 1. pietatis, ſine qua nihil recte; quum ſuperiorem non habeat in mundo, ſcire debet, eſſe ſuperiorem Deum, qui omnia videat; 2. notitia generalis principiorum iuris naturae, politices, iuris publici et priuati; 3. ſpecialis notitia rei publicae, cui praeeſt, inprimis vero iurium domus;

quo praecipue facit 4. hiſtoria gentis adcurata, 5. ſtudia militaria. Haec neceſſaria; reliqua vtilia tantum, veluti matheſis, ſtudium linguarum vſitatiorum, exercitationes corporis: &c. Vid. XENOPHONTIS iudicium de educatione Cambyſis.

§. 3.

Officium ſpeciale ſecundum: *Populi ſalus ſuprema lex eſto.* CICERONIS hoc dictum eſt *libr. I. de legib.*

Demonſtratio: Quidquid eſt ſummi imperii finis, id ſuprema eiuſdem lex eſt: populi ſalus, cet. ergo, cet.

Obiicitur ex doctrina politicorum, aliorum imperiorum finem eſſe ſalutem populi, aliorum ſummi imperantis, e. g. in rebus publicis herilibus, deſpoticis, regnis barbaricis?

Reſp. 1. Politica non docet, quid iuſtum ſit, quid deceat, quid honeſtum dicendum, ſed qualia de facto ſoleant eſſe imperia, et quomodo illa prudenter conſeruanda emendandaque ſint.

2. Nihil vere vtile eſſe poteſt principi, quod idem vtile non ſit populo; adparens tantum eſt illa ſalus principis, quae ab vtilitate populi ſeiuncta eſt; quidquid enim princeps habet, habet a populo; fons ille debet eſſe inexhauſtus. Quam miſer futurus eſſet princeps, qui centum myriadibus mendicorum hominumque infeliciſſimorum imperaret? Ergo peſſimi ſunt miniſtri, principique ſuo maxime noxii, qui vtilitatem populi ab vtilitate principis ſeiungunt, illumque opprimere ſtudent, vt huic proſint; quod perinde eſt, ac ſi quis corpus truncaret membris, vt omnia alimenta accreſcant capiti.

§. 4.

Tertium officium eſt *cura diſciplinae*, quae differt ab officio legiſlatoris; leges enim feruntur de iuſto et vtili; diſciplina magis ad ea, quae decora ſunt, pertinet; leges poenis ſeuerioribus muniuntur, cura diſciplinae aliis mediis; legiſlatoria poteſtas Romae erat penes populum, cura diſciplinae penes cenſores. In monarchiis vtrumque ad principem pertinet, Principis ergo eſt, curare 1. vt ciues pie ſancteque viuant, hinc cura religionis, et praxeos maxime; 2. vt otium, luxus, et comeſſationes impediantur; 3. vt ciues artibus honeſtis imbuantur; 4. vt decore viuant; 5. vt commercia floreant, nec fides publica laboret; 6. vt politia in republica bene ſit ordinata; 7. vt artes et ſtudia floreant; quomodo haec

haec omnia obtineri poſſint, politica docet. Aliquando id magis principis exemplo, quam legibus obtinetur; permultum quoque huc faciunt praemia, priuilegia, nota infamiae, vel ſaltem exiſtimationis periculum, excitata aemulatio cum exteris.

Experientia docuit, gentem Ruſſorum olim male moratam his tantum mediis ad humaniorem vitam et diſciplinam breue intra tempus traductam; quanto magis ſperare liceret, diſciplinam in gentibus iam probe excultis conſeruatum iri facillime, ſi eius rei curam ſuſcipere vellent imperantes.

§. 5.

Cura leges ferendi quartum eſt principis officium; requirit enim hoc pactum, vt vna ſit in re publica voluntas; leges ergo praeſcribere debent, quid velle ciues oporteat.

Iam illa legiſlatoria poteſtas maximam requirit prudentiam.

Diſtinguendum enim inter facta neceſſaria, quae iure naturae iam ſunt definita, et tantum poenis ciuilibus muniuntur, haec facilis eſt legiſlatio; et inter facta in ſe indifferentia, de his leges prudenter ferre difficillimum; nam in his reſpiciendum 1. ad vtilitatem rei publicae, 2. ad reliquas leges, 3. aliquando etiam ad vicinos. Hinc vna ſaepe vel altera lex imprudenter lata rem publicam plane peſſum dedit, e. g. lex: *Inter patricios et plebem ius connubii ne eſto*, ſatis concinna eſt monarchiae et ariſtocratiae, non vero democratiae.

Ceterum 1. leges oportet eſſe paucas; a) vbi nimis multae, ibi homines incidunt in leges, tamquam in laqueos; b) nimis multae facile ſibi inuicem aduerſantur, c) plura iam lex naturae definit, vbi non legibus, ſed ſanctione opus eſt; hinc leges XII. tabb. libellus breuiſſimus; itemque leges Solonis, Lycurgi, et lex diuina Moſaica.

2. Planas ac perſpicuas; non quaſi caſus omnes exprimi debeant, ſed vt regulae ſint vniuerſales, ex iiſque caſus omnes poſſint explicari.

3. Vt rei publicae ſint conuenientes, id eſt, fini et formae rei publicae et indoli ciuium; hinc ſi finis eſſet commerciorum amplitudo, et leges libertatem negotiandi reſtringerent, commerciis onera imponerent immodica, peregrinis minime fauerent, non obtineretur finis. Si in democratia nobilitati multae ac eximiae praerogatiuae concederentur, deſtrueretur forma rei publicae; ſi vulgus

Digitized by Google

gus rerum nouarum cupidum in democratia admitteretur ad rem publicam, lex eſſet indoli populi minus conueniens.

§. 6.

Quintum officium, *legum exſequutio*; alias enim 1. leges euileſcerent, quam primum videant homines, eas impune violari; 2. immo fruſtra eſſent.

Hinc in rebus publicis, a) legum cuſtodes eſſe decet, quales apud nos aduocati et procuratores fiſci; ciuiles enim actiones facile inſtituunt homines, quia actorum intereſt; non autem criminales; b) exſequutio debet eſſe facilis et breuis; ſaepe enim breuis iniuria tolerabilior eſt, quam longa iuſtitia, hinc diuturni proceſſus quouis modo coërcendi; c) exſequutio ſit aequalis, ne imperans

Det veniam coruis, vexet cenſura columbas.

Hinc non facile diſpenſandum, nec potentibus aliquid indulgendum contra leges; aut enim aliis nocet imperans, ſi his ius quaeſitum; aut ſibi ipſi, dum legibus ſuis auctoritatem detrahit.

§. 7.

Ex his ſextum officium fluit, vt *poenas prudenter infligat* hinc

1. Poenae debent eſſe neceſſariae; ne libertas ciuium praeter neceſſitatem reſtringatur; abſurda lex Perſica; vt nemo intra triduum quidquam precetur a Diis et hominibus.

2. Eaedem, ſi vitam non adimunt, ita comparatae ſint, ne hominem reddant plane inutilem; itaque non laudandae poenae infames, quibus homines non emendantur.

3. Poenae delictorum non temere ad mortem extendendae; admiranda omnino Auguſti prudentia, qui grauiſſima delicta pleraque deportatione coërcuit; ita a) reus plurimum calamitatis ferebat; b) bona eius in fiſcum redigebantur; c) nihil ab homine illo metuendum erat, et d) ipſe Auguſtus clementiae laudem ferebat.

4. Creſcentibus tamen delictis poenas creſcere debere, nullum eſt dubium; aliquando enim homines lenioribus mediis ad ſanitatem reduci non poſſunt; ſic deſertio, furta, rapinae vix ceſſarent, niſi

Digitized by Google

niſi poenae capitales homines coërcerent; et tamen hae quoque homines vix coërcent.

§. 8.

Septimo et *ciuium inter ſe iniurias prohibere* eſt ſummi imperantis, id eſt, non patiatur quemquam ab alio impune laedi, iniuriis contumeliiſque adfici, contemni, cet. nam repugnaret hoc fini rei publicae, ſecuritati internae.

Itaque 1. nulli ſtatui in alterum quidquam indulgere debet, e. g. vt potentiores plebem impune opprimant ſpolientque.

2. Nulli deneget iuſtitiam, etiam viliſſimae ſortis homini a potentiore laeſo.

3. Ordines exiſtimatione et dignitate differant, non iniuriis; hinc in neruum res abiit, quum Romae ius ſibi vindicarent optimates, debitores ex plebe in neruo habendi.

4. Nemini vindicta priuata, ſed defenſio tantum permittatur; nam a) ita vi, non iure res agitur; b) obſequium renunciatur magiſtratui; c) quiſque iniquiſſimus erit iudex in ſua cauſſa.

§. 9.

Octauo et *circa miniſtros et magiſtratus talem ſe gerat, vt nec ſibi, nec rei publicae ſummum adferat detrimentum.* Perquam neceſſarium eſt hoc officium, 1. quia hi miniſtri omnia agunt nomine principis, ac huic proinde omnia ſolent imputari; ſic Tiberio vitio vertebantur, quaecumque egerat Seianus, praefectus praetorio; 2. quia plerumque principis et rei publicae ſalus pendet a miniſtrorum prudentia; Auguſti ſumma felicitas, quod haberet adiutores prudentiſſimos, Agrippam et Maecenatem.

Itaque 1. neminem ad miniſterium vocet, niſi muneri ſuo parem futurum: ſane

Principis eſt virtus maxima, noſſe ſuos.

2. Viros exploratae fidei non temere muneribus moueat, iniuriiſque aliis adficiat; quia a) hoc in ſe iniuſtum; b) alios deterret a vera laude; c) ſaepe et incitat ad vindictam; exemplum Narſetis.

3. Neminem temere per ſaltum trahat ad honores, quia iuuenes, quantumuis rerum periti, experientia deſtituuntur; elegans veterum ſententia: *laborare iuuenum eſt, conſulere virorum iuſtae aetatis, precari ſenum.*

4. Diligenter eorum acta inſpiciat, et male agentes puniat.

5. Ipſe audiat ciuium querelas, interſit conſiliis, rationes ſuffragantium expendat.

§. 10.

Tributorum cura nonum imperantis eſt officium; qua in re qualem ſe gerere debeat, ex ipſo fine facile patet, qui eſt neceſſitas rei publicae, ſeu conſeruatio ſecuritatis internae et externae; ergo 1. tributa illo fini debent eſſe proportionata, nec plus exigendum, quam opus eſt; 2. non temere mouenda bella libidinis et ambitionis cauſſa, ita enim oneribus minus neceſſariis premuntur ciues; 3. nec ad incitas redigantur ciues; eleganter Aſiatici, quum duplum indiceretur ab Antonio, petierunt vt duas meſſes quotannis efficiat; 4. det operam, ne tributa interuertantur multitudine Quaeſtorum; PRISECIVS, ſcriptor Polonus, conqueritur, in Polonia in collatione tributorum idem fieri, quod ſoleat tempore incendii, vt quam multi conferant, et pauxillum tamen ad ignem exſtinguendum adhibeatur, plurimum effundatur in via; 5. iis adhibeat tributa, quibus deſtinata ſunt.

§. 11.

Decimum officium, *habere curam facultatum priuatarum*, vt gliſcant et augeantur, ita enim et imperanti non deerit neruus rerum gerendarum. Hoc fit, 1. ſi gliſcant commercia, eaque non nimiis oneribus premantur; 2. ſi artificia (*les manufactures*) promoueantur; 3. ſi rei monetariae habeatur ratio, ne pro proba moneta adulterina vel oneroſa per rem publicam ambulet; 4. ſi leges ſumtuarias ferat, eaſque ſtricte obſeruandas curet; 5. ſi otium quouis modo prohibeat; quam in rem inſignis vſus ergaſtulorum, aliarumque operarum publicarum; 6. ſi furta, rapinae, mendicorum improborum et vagabundorum audacia prudenter coerceatur; denique 7. praecipuum medium eſt, diſpicere, vt ſemper plus exportetur ad alios, quam importetur.

§. 12.

Vndecimum officium eſt *conſeruatio vnionis ciuium*; vnio conſiſtit in vnitate voluntatum, quae obtinetur per ſubmiſſionem; omnium ergo ciuium voluntas ſubeſſe debet voluntati ſolius imperantis.

Digitized by Google

tis. Ergo 1. impediendae factiones, vbi enim hae, ibi ſciſſae ſunt voluntates, et quum imperans vtrique factioni fauere nequeat, alterutram ſibi aduerſam habebit; 2. coitiones ciuium, quae et heteriae, conuenticula, prohibeantur; ſunt enim hae medium et cauſſa factionum; qui effectum non vult, nec cauſſam velle debet; Romanorum curae, ne heteriae fiant, Chriſtianorum perſequutiones, PLIN. *Epiſt. X.* 97. 3. ne ſit res publica in re publica, ita enim plane diſſoluitur res publica; vbi quaedam membra a re publica non dependent, ibi non amplius eſt vna res publica: hinc patet ratio, cur licet Dictatores aliquando dixerint Romani in re trepida, non tamen prius adquieuerint, quam et aduerſus hos valeret ius extremae prouocationis ad populum.

§. 13.

Duodecimum officium eſt, *virtutem ciuium armorumque peritiam alere*; Nam

1. Hoc requirit finis rei publicae, ſecuritas externa.

2. Serum nimis eſt, de ea re cogitare, vbi iam Hannibal ante portas.

3. Inſida ſemper pax in ſtatu naturali eſt; ergo in promtu ſemper debent eſſe arma militeſque, qui arma rite gerant; hinc ſequitur, a) vt in promtu eſſe debeat apparatus neceſſarius, munimenta, arma, commeatus, b) vt aerarium bellicum recte ſe habeat; c) vt ſemper iuſtus ſit militum numerus, ſiue lectorum, ſiue mercenariorum, ſiue ſociorum, prout rei publicae forma admittit.

4. Vt vicinorum conſilia et vires diligenter exploret; quod optime fit per legatos ordinarios; Cyri hoc inuentum apud XENOPHONTEM in *Cyropaedia*.

5. Foedera vt contrahat cum iis, quorum eadem eſt vtilitas; alias parum conſtans erit foedus, et diſſipabitur iuſto citius, vel ſine fructu erit ob conuentiones de pace particulares.

CAPVT XII.

DE LEGIBVS CIVILIBVS IN SPECIE.

§. 1.

Praediximus ſupra, de ſingulis iuribus maieſtatis potioribus actuum ſeorſim auctorem; id iam praeſtat ſequentibus capitibus, et quidem hoc capite *de legibus* et *imperantis circa eas officia* differit, et quidem 1. *quid ſit lex ciuilis* §. 1. 2. *quotuplex* §. 2. 3. *quid principi liceat circa leges naturales*, §. 3-7. 4. *quis legum effectus?* §. 8. 5. *quid iuſſus imperantis, et quomodo a lege differat?* §. 9.

Lex civilis auctori eſt decretum ſummi imperantis ciuilis, per quod ciuibus iniungitur, quid in vita ciuili facere, quidue omittere debeant.

Decretum.) Rectius praeceptum; decretum enim ſubditos non obligat; ſed promulgatio.

Summi imperantis.) Ergo non magiſtratus, quorum decreta valent inter partes, non in re publica vniuerſa; et quamuis aliquando edant magiſtratus etiam decreta communia, *gemeine Beſcheide*, illa tamen non verſantur circa nouum ius, ſed tantum circa formalia proceſſualia.

In vita ciuili.) Haec differentia legis ciuilis ab aliis legibus; nam lex naturae in ſpecie non ſupponit vitam ciuilem, ſed humanam; quum vero lex doceat, quid facere, quid omittere debeant ciues, conſequens eſt, vt *lex* ſit vel *praeceptiua*, quae quid vetat vel prohibet, e. g. vt ruſtici operas praeſtent dominis, vel ne vaſalli inconſulto domino praedia vendant; vel *permiſſiua*, quae libertatem ciuibus integram relinquit, e. g. vt cuique liceat vſuras legitimas accipere. Hae quoque verae ſunt leges, quia obligant conciues, vt conciuem non turbent in exercitio huius legis.

§. 2.

Sed maioris quoque momenti eſt diuiſio altera, quod lex ciuilis ſit vel *reſpectu* AVCTORITATIS, quae quidem alterius ſunt originis, ſed auctoritatem ciuilem ab Imperante acceperunt; hinc multae leges.

ges origine ſunt iuris naturae, e. g. de homicidiis, furtis, adulteriis, cet. multae ſunt originis peregrinae, veluti apud nos ius Romanum, ius Wyſbienſe, apud Romanos ius Graecum in XII. tabb. expreſſum, ſed auctoritatem in re publica habent hae leges a ſummo Imperante; vel *ratione originis*, quae originem ſuam ab ipſo ſummo Imperante habent, e. g. ne liceret de alimentis tranſigere; vt quarta Falcidia legatis, Trebellianica fideicommiſſis detrahatur; ne merces quaedam vetita inuehatur in rem publicam.

In illis non praeceptum, ſed ſanctio poenalis ab imperante eſt; in his vtrumque non alium auctorem habet, quam principem; hoc initio ſtatim eſt lex, illud aliquando initio non eſt lex, ſed ſententia priuati, quae tamen auctoritate ſummi imperantis vim legis accipit, e. g. Leges Vlpiani, Papiniani, Paulli, cet.

§. 3.

Iam, quid liceat Imperanti circa leges naturales, diſpiciendum. Multas leges iuris ciuilis eſſe ex iure naturae et gentium, iam Vlpianus noſter *L. 1. de iuſtit. et iur.* obſeruauit; ius noſtrum tripertitum eſt. Compoſitum enim eſt ex naturalibus praeceptis, gentium et ciuilibus. Ergo ſtatim quaeritur, ad quid opus ſit illa repetitione, vt nempe ius naturae et gentium nouis legibus ciuilibus ab Imperante inculcetur? quidquid enim natura iam cognitum eſt, id non indiget noua promulgatione?

Sed 1. non omnes homines in re publica actu ratiocinantur, quid iuris naturae ſit; multi, quin plurimi conſuetudine peccandi eo perueniunt, vt parum aeſtiment illa praecepta naturalia; ergo Imperans illa repetere et promulgare tenetur, e. g. nefanda crimina quis pro licitis habet, veluti Venerem nefandam.

2. Quamuis quidam generalia iuris naturae praecepta teneant; facile tamen in circumſtantiis ſpecialibus, et adplicatione illorum praeceptorum ad has circumſtantias falluntur; opus ergo eſt explicatione et determinatione eius modi caſuum difficiliorum, e. g. quouſque ſe porrigat moderamen inculpatae tutelae.

3. Quamuis ius naturae nil niſi iuſtum inculcet, illud tamen parum efficaciae et auctoritatis eſſet habiturum, niſi accederet ſanctio poenalis, quae a ſolo principe eſt vel ſummo imperante; poena ergo addenda. Seneca, *de ira, II. 27. Quam anguſta res eſt, ad legem bonum eſſe? Quanto laxius officiorum patet, quam iuris regula? Quam multa pietas, humanitas, iuſtitia, fides exigunt? quae omnia*

ſunt extra publicas tabulas. Hae vero leges, quibus tantum iuris naturae leges repetuntur, id habent ſingulare, α) quod ſubditi ſint inexcuſabiles, ſi violent, nec ignorantiam iuris praetendere poſſint; β) quod poena remitti, vel princeps diſpenſare nequeat; quamuis γ) poenam, ſi iure diuino non ſtatuta ſit, minuere poſſit.

§. 4.

Hoc vt rectius intelligatur, auctor denuo recenſet legis partes; docetque quod conſtent praecepto et ſanctione poenali; prius docet, quid faciendum omittendumque ſit; poſterior, quid mali immineat, ſi praecepto non pareatur.

Poſterius ſi deficit, lex eſt imperfecta. Iam ius naturae habet quidem ſanctionem poenalem generalem: niſi hoc feceris, Deum offendes, iſque vltor et vindex erit, et eum quidem omniſcium; et eatenus lex eſt perfecta, immo omni humana perfectior, quia humanum legiſlatorem ſe decepturos ſperant improbi, quod de Deo ſperare non poſſunt.

At ius tamen illud ſpecialem poenam non definit, nec eam delicta ſtatim ſequuturam praedicit; potius experientia docet, lentam eſſe Dei vindictam, quia tanta eſt eius bonitas, vt ſpatii plus ſatis ad reſipiſcentiam indulgeat; et eatenus hypothetice imperfectum eſt ius naturae; adeoque ſupplere hunc defectum debet imperans, et addere ſanctionem poenalem, ſiue 1. vt poenam determinet, quae tunc vocari ſolet poena ordinaria; ſiue 2. vt eam arbitrio iudicis definiendam relinquat, quae poena arbitraria vocatur; illi locus eſt in negotiis, quae vniformes habent circumſtantias a legiſlatore expreſſas, e. g. qui hominem dolo malo occiderit, gladio percutitor; huic, vbi tam diuerſae ſunt negotii circumſtantiae, vt generale quid ſtatui nequeat, e. g. in crimine falſi.

Abſurda HOBBESII doctrina, *de ciue, cap.* 14. §. 10. omnia eſſe iuris naturae, quae praecipit princeps, et *cap.* 6. §. 16. principum eſſe, crimina pro lubitu definire.

§. 5.

Non ſolum autem poenis ius ciuile munit leges naturales, ſed et actiones iis adcommodat.

Actiones ſunt media perſequendi ius ſuum in iudicio; tales actiones ius naturae nullas prodidit, quia illud et homines extra ciuitatem

uitatem obligat; hinc videmus pacta, quamuis iure naturae ſeruanda ſint, non tamen produxiſſe apud Romanos actionem, quia leges Romanae ciuiles nullam eis adcommodauerant.

Vbi medium non eſt perſequendi ius ſuum in iudicio, ibi nec eſt obligatio perfecta, ergo ius naturae totum, ſi actiones non eſſent proditae, in ciuitatibus eſſet imperfectum. In ciuitatibus dico, nam extra ciuitates alter alterum ſine actione per vim bellicam cogere, et ius ſuum perſequi poſſet.

Imperantis ergo eſt 1. ex negotiis iure naturae inculcatis dare actiones; 2. iis certa dare requiſita; vt, locumne habeant, nec ne, adpareat, e. g. vt hypothecariae in immobilibus non ſit in Saxonia locus, niſi ius pignoris publice et iudicialiter conſtitutum; vt de emto agi non poſſit, niſi pretio ſoluto; 3. vt praeſcribatur, quid ex quouis negotio peti poſſit, e. g. an acceſſiones, an fructus, et quinam? percepti, an percipiendi, exſtantes, an conſumti, an vſurae? et num eae a tempore litis conteſtationis adiudicandae? qua in re ſingularis et admiranda eſt iuris Romani ſapientia.

§. 6.

Praeterea id licet ſummo Imperanti circa leges ciuiles, vt poſſit negotiis iure naturae praeceptis vel permiſſis certum tempus, modum, locum et perſonas adſignare, eaſque circumſtantias boni ordinis cauſſa definire, quas non definiuit ius naturae; e. g. ius naturae procul dubio praecipit, vt iuſtitia adminiſtretur; at non praecipit, quando, quomodo, a quibus praeciſe perſonis id fieri debeat; itaque has circumſtantias determinat Imperans, praecipitque quibus diebus et horis, a quibus perſonis et magiſtratibus ius dicendum ſit, quo ordine proceſſus inſtituendus, quae media exſequendi adhibenda, cet.

Haec origo ordinationum proceſſus iudiciarii, in quibus duo extrema cauenda, 1. ne nimis anxie omnia formulis, fatalibus, ac minutiis adſtringantur, 2. ne nimis multum relinquatur iudicis et litigantium arbitrio. Vti enim prius proceſſum immortalem reddit: ita poſterius occaſionem dat iuſtitiam pro adfectu adminiſtrandi, lites protrahendi, tumultuarie procedendi.

Noſtro ſaeculo ea de re diſceptatum adcurate, quomodo breuior fieri debeat proceſſus, ſed plerique morbi originem non intellexerunt, num in aduocatis, an in iudicibus, an in iuris incertitudine, an in forma proceſſus quaerenda ſit; quod ante omnia expediendum erat.

§. 7.

§. 7.

Principi porro fas eſt, negotiis iure naturae alias introductis certam formam dare, quam exigere videtur rei publicae ſalus. Ita 1. nuptiae ſunt iuris naturae; quomodo autem et qua forma illae fieri debeant, non praecipit; hinc leges ciuiles addunt formam et ritum; 2. contractus ſunt iuris naturae; at leges ciuiles addunt contrahendi formam, e. g. ſtipulationem, magiſtratus in oppignorationem rerum immobilium conſenſum; 3. ſi ſtatuamus, etiam teſtamenta eſſe iuris naturae, de quo tamen merito dubites, quot ritus teſtatoribus praeſcripſit ius Romanum?

Haec omnia ius ciuile ſuperaddidit iuri naturae. Cur vero? Rident haec nonnulli, ſed ipſi deridendi, nam a) eo ipſo diſcernere voluerunt veteres, ſerione an perluſorie quid actum ſit; e. g. ad promittendum facillime ruunt homines, etiam inter pocula; ſerione id factum, ex ſtipulatione iudicabant; b) occurrendum eo ipſo fuit falſo; quam facile mutarentur, vel plane ſupponerentur teſtamenta, niſi tot opus eſſet ſollemnitatibus; c) ea eſt hominum indoles, vt iis maxime capiantur, quae in ſenſus incurrunt; itaque neſcio quid venerabile ineſſe cenſent ritibus et caerimoniis, adeoque et ſanctiora putant negotia ſollemniter et ex formula contracta, quam quae ſine ſollemnitate ineuntur; e. g. nuptias ſollemnes coram facie eccleſiae initas; 4. ritus eius modi publicum teſtimonium praebent, aliquid rite factum geſtumue eſſe; ſic nemo dubitabit, eos in iuſto matrimonio viuere, quorum nuptiis acceſſit benedictio ſacerdotalis.

Quare facile intelligitur, cur Romani publice priuatimque omnia egerint ex formula et cum certis ritibus; ita enim ſollemniter iurabant, bella indicebant, foedera contrahebant, victos in deditionem accipiebant, iudicabant. Conf. *Syllog. opuſculor. exercit. X. de iuris prudentia veterum Romanorum formularia*, *pag.* 431. *ſeqq.*

§. 8.

Iam *de legum effectu*, qui ex earum natura facile intelligitur: quum enim ius ſit legiſlatori praecipere, vi relatorum officium ſubditorum erit obtemperare, adeoque effectus legum eſt *obſequium*, ſine quo etiam fruſtraneae eſſent leges.

Obſequium hoc 1. non modo ex iure naturae fluit, quod magiſtratui obtemperare iubet; verum etiam 2. ex pacto; nam dum conſen-

conſenſere ſubditi in alterius imperium, conſenſiſſe etiam in obſequium cenſentur.

Obiici poſſet, id primos tantum feciſſe ciues, qui in rem publicam coaluerunt? Sed 1. pacta etiam heredes obligant, 2. qui in re publica viuunt, et in ea permanent, tacite ea pacta rata habent.

Iam obſequium iſtud eſt duplex, a) EXTERNVM, quando quis lege praecepta facit, prohibita omittit, quamuis id non faciat libenter, ſed inuitus fortaſſis ex metu et formidine poenae;

Oderunt peccare mali formidine poenae.

b) INTERNVM, quando quis legibus paret ex virtute, vltro, libenter.

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Quale ergo exigitur obſequium? Sufficere plerique putant externum, quia 1. imperans de internis iudicare non poteſt, 2. eius parum intereſt, libenter officium faciant ſubditi, an coacti, modo faciant.

Sed id verum eſt, ſi ad Imperantem reſpicias, qui omnino a ſubditis nihil aliud exigere poteſt; quod ſi vero reſpicias ad Deum, 1. is et interiora hominis perſpicit; 2. ſemper in lege ſua exigit obſequium internum; hinc Apoſtolus nos iubet parere magiſtratui conſcientiae cauſſa.

Vtilitas huius quaeſtionis in eo ſe exſerit, vt refellere poſſimus hominum errorem, qui peccando contra leges ciuiles poenae quidem ciuilis reos ſe eſſe fatentur, at conſcientiam eo ipſo ſe laeſiſſe negant, quaſi non ſit contra conſcientiam refragari praecepto iuris naturae, quod iubet, magiſtratui vt pareamus.

§. 9.

Superſunt iuſſa ſummorum imperantium, quae a legibus differunt, quod leges ſint praecepta vniuerſalia, omnes ciues obligantia; iuſſa vero ſpecialia, quae vnum tantum vel alterum, ad quos diriguntur, obſtringunt; leges ſunt praecepta perpetua valitura tam diu, donec a principe ipſo abrogentur, iuſſa vero actum tranſeuntem ſpectant, e. g. iubet princeps carnificem, vt ſententiam exſequatur.

Leges obligant ciues indiſtincte, iuſſa praecipue miniſtros, adparitores, officiales, cet.

Iam quaeritur, *an et principis iuſſibus ſit obediendum*? procul dubio, quia eadem eſt ratio, Imperanti parendum, ſiue omnibus, ſiue vni quid iniungatur.

At de iniquis iuſſibus potiſſimum quaeſtio eſt, an et illis parendum? Diſtinguit auctor, an factum proprium iniungat, an ſui facti exſequutionem: priore caſu non parendum eſſe monet, poſteriore autem obſequium omnino deberi; e. g. non parendum erat obſtetricibus Aegyptiis, quum iuberentur Iſraelitarum infantes occidere; parendum autem eſt carnifici, ſi iubetur ſententiam exſequi.

Enim vero id falſum; ſi enim princeps iubeat exſequi ſententiam, de cuius iniquitate conuictus ſum, 1. magis obediendum Deo, quam hominibus; 2. nec quiſquam agere poteſt contra conſcientiam; immo 3. ne realis quidem eſt illa diſtinctio; quidquid enim iubeat princeps, ſemper exſequitur ſubditus principis ſententiam, ceu exemplo obſtetricum Aegyptiarum patet.

Nos potius reſpondemus, diſtinguendum eſſe inter iuſſa aequa, et iniqua; illa abſolute exſequenda, in his ſubdiſtinguendum, vtrum *manifeſta* ſit iniquitas, an *occulta*: illo caſu plus obſequii debetur Deo, quam homini; hoc recte obſequium praeſtatur, maxime vbi is, qui quid facere iubetur, nec tenetur, nec poteſt de aequitate vel iniquitate iuſſus iudicare. Sic carnificis iudicii res non eſt, an ſententia iuſta ſit; exſequatur ergo illam; militum gregariorum captum ſuperat quaeſtio, bellum iuſtum ſit, nec ne; militet ergo.

At contra conſcientiam dubiam nihil agendum? Reſp. omittat ergo actionem, ſi in eius arbitrio ſit; ſin minus, aut agendum, aut patiendum erit.

CAPVT XIII.

DE IVRE VITAE ET NECIS.

§. 1.

IVs vitae et necis eſt ius maieſtatis, quod ſummus Imperans exigente rei publicae ſalute etiam in vitam ciuium exercet; neque enim hic nobis intelligi promiſcuam occidendi licentiam, aliquoties monuimus.

Poſſet quidem videri, hoc ius imperanti minime adſerendum, quia fini et ſcopo rerum publicarum plane videatur contrarium; finis

finis enim rei publicae eſt ſecuritas interna et externa ; nihil vero magis in tuto eſſe cupimus, quam vitam noſtram, qua nihil eſt carius, ergo Imperantis erit, vitam tutam praeſtare, non eam eripere. Sed diſtingue inter finem ſimpliciter, et ſecundum quid talem, qui ſaepe ſibi contrarii eſſe poſſunt, e. g. finis medicinae eſt conſeruatio vitae et ſanitatis, et tamen aliquando membrum labe vel ſphacelo corruptum

Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur.

Ita ſimpliciter finis Imperantis eſt ſecuritas ciuium ; ſi vero ea aliter obtineri nequeat, etiam quorumdam mors, vt tota conſeruetur.

Probari id facile poteſt : a quo exigitur finis, ei et media concedenda : ab Imperante exigitur finis, ſecuritas interna et externa ; ergo eidem etiam concedenda media ; non alia vero ſunt, quam poteſtas in vitam ciuium ; ergo haec Imperanti concedenda. Poſtremum dubio caret ; externa ſecuritas non aliter praeſtatur conſeruaturque, quam per bellum ; bellum ſine vitae periculo geri non poteſt, ergo Imperans vitam ciuium poteſt periculo exponere.

Deinde ſecuritas interna non aliter paratur, quam e medio ſublatis iis, qui illam turbant et inemendabiles ſunt ; indulgendum ergo principi, vt turbatores rei publicae e medio tollat, ſuppliciiſque adficiat.

Ex quo ſimul patet, duplici modo Imperanti competere ius vitae et necis, 1. *indirecte* ; vt eos per bellum poſſit periculo mortis exponere ; §. 2. 2. *directe*, vt noxios poſſit ſupplicio capitali adficere, §. 3. *ad fin.*

§. 2.

Indirecte exercet princeps ius vitae et necis, dum ciues exponit periculo mortis, quod tempore belli fit ; quia enim bellum non geritur ſine milite, praeliis, et violentia ; haec omnia autem cum periculo vitae coniuncta ſint, opus eſt potentia ciues armandi, aduerſus hoſtem ducendi, praelia committendi, vrbes oppugnandi, quae omnia ſine periculo non fiunt.

Hinc Imperanti eſt 1. ius delectum habendi vel conſcribendi milites ; et quidem, vbi militia lecta eſt, promiſcue ciues omnes, quod Deum ipſum in re publica Hebraeorum probaſſe videmus;

vbi mercenaria, eos, quos militiae aptiores videt, quam aliis officiis; vbi tamen periculi magnitudo id ſuadet, nemini defugiendum eſt officium defendendi communem rem publicam; ſtudioſorum laus in obſidione Groningana, Haffnienſi. 2. militem ſemel lectum recte exponit periculo, veluti in ſtationibus periculoſis collocando, in conflictum ducendo, in cuniculos mittendo; et quidem 3. vt pereant potius, quam ſtationem deſerant; ſic Leonidas cum copiis ſuis apud Thermopylas periit; modo id rei publicae ſalus exigat; 4. ergo et fugam, et timiditatem militum tanto grauius coërcere poteſt, quanto maiore cum periculo rei publicae ea vitia coniuncta ſunt.

Sed aliud eſt periculo exponere militem, ſi id exigat rei publicae ſalus; aliud propricidium mandare; nam 1. priori caſu moritur quis ex officio, quia miles eſt, vi hoſtis; hic moritur extra officium tamquam deſperatus manu propria; 2. ibi prouidentiae diuinae ſe committit, hic de prouidentia diuina deſperat; 3. ibi vere conſulit rei publicae ad extremum halitum pugnando, hic non conſulit, vnius enim hominis vita pluris eſt; quam iactura arcis vel nauis, 4. principi ius eſt in vitam, non in animam hominis. Et valde dubium eſt, immo vix credibile, an ſalua poſſit eſſe anima, quae tale conſilium capit.

§. 3.

Directe ius vitae et necis exercet imperans, quoties ſceleratos inemendabiles ſupplicio capitali adficit; hinc agit auctor 1. *de natura poenarum*, §. 3 - 5. 2. *earum cauſſa et fine*, §. 6 - 10. 3. *quaenam delicta in ciuitate punienda*, §. 11 - 15. 4. *quomodo fieri debeat poenae aeſtimatio*, §. 16 - 19. 5. *an quis et alieni delicti poenam ferre debeat*, §. 20.

§. 4.

Quid ergo *poena?* Retinuit auctor definitionem GROTII: *poena* eſt malum paſſionis, quod infligitur ob malum actionis; ſed iam ſupra monuimus, addendum eſſe: *a ſuperiore*, aut definitionem eſſe falſiſſimam, quin et multos inde errores naſci; nam 1. inde ſequitur, iuſtam eſſe vindictam propriam, ciuium rebellionem, tumultus; 2. inde GROTIVS ipſe hauſit doctrinam abſurdiſſimam, poenam gentis improbae eſſe cauſſam belli iuſtificam; adeoque populum poſſe alterum bello perſequi, non ob aliam cauſſam, quam quod.

Digitized by Google

quod delictum admiſerit. Ita licere ſibi putarunt Hiſpani, petere Americanos, qui in ſe nihil admiſerant, quia erant idololatrae, ἀνθρωπόφαγοι, barbari, quam belli cauſſam ipſi cordatiores Hiſpani deteſtantur; quis Hiſpanos ſuperiores conſtituit Americanis? Vid. BVDDEI *Diſſ. de expeditionibus cruciatis.*

Eſt ergo *malum*;) adeoque in eo conſiſtere debet poena, quod delinquens pro malo reputet; hinc aeque abſurda eſt poena relegationis furibus inflicta, quam ſuffocatio in aquis cancro a ciuibus, neſcio cuius oppiduli, dictata.

Paſſionis.) Obiicitur, poenam in actione quoque conſiſtere poſſe, e. g. ſi quis damnetur ad operas publicas? Reſp. tunc non actionem eſſe poenam, (eadem enim agunt homines innocentiſſimi pro diurna mercede, quos ideo puniri non dixeris); ſed ſenſionem ingratam, adeoque paſſionem, quae ex eo immodico labore reſultat.

Infligitur.) Inuito itaque poena infligenda, id eſt, talis, quam reus a ſe amoliretur, ſi poſſet; nam alias ſaepe contingere videmus, vt damnati magna animi alacritate ſupplicium ſubeant.

Ob malum actionis.) Ergo correlata ſunt delictum et poena, quae ſe mutuo ponunt et tollunt; ac proinde martyrum cruciatus non fuere poenae, quia nihil deliquerant; multo minus, qui bello occumbunt, poenam ſubiiſſe dicendi ſunt.

A ſuperiore.) Ergo poena non eſt, ſed iniuria, quae infligitur ab iis, quibus ius non eſt puniendi, e. g. vindicta priuata, ſeditio, tumultus.

Itaque facile patet, a poena quam maxime differre reparationem damni; haec enim quidem ex delicto vel mala actione itidem naſcitur, ſed ex alio fundamento. Ad poenam quis obligatur, quia leges violauit, id quod vocamus *reatum*; ad reparationem damni ob detrimentum alteri illatum, quod *laeſionem* vocamus; hinc et vnum alterum non tollit; potius argumentamur: vbi coniunctae ſunt cauſſae, ibi et effectus coniunctim adeſſe oportet: in omni delicto coniunctae ſunt cauſſae, reatus et laeſio; ergo et effectus coniunctim adſint neceſſe eſt, puta poena et damni reparatio.

§. 5.

Ex quo facile patet, poenis tantum locum eſſe in ſtatu ciuili, non in naturali: vbi enim deficit ſuperior, ibi et deficit poena, per definitionem §. 4. datam: in ſtatu naturali deficit ſuperior; ergo et poena deficit, ſcilicet humana, diuinae enim et in ſtatu naturali

 locum.

locum eſſe nemo dubitarit. Vid. GROT. *de iur. bell. et pac. II*, 2.

Itaque 1. ius poenas infligendi non habet priuatus. Obiiciunt exemplum Zelotarum, cuius exemplum dedit Pineas, *Numer. XX.* 7. *ſeqq.* itemque exemplum vindicis ſanguinis; adde 1. *Maccab. II.* 25. ſed non eſt quaeſtio, an magiſtratus poſſit ius vindicandi priuatis permittere, quod nemo negat; et notum eſt, legibus etiam Romanis furem nocturnum licere occidere; ſed quaeſtio eſt, an priuatus, qua priuatus, ius puniendi habeat? id quod omnino negandum. Conf. BVDDEI *Diſſ. de iure zelotarum in gente Ebraea* §. 34. *ſq.*

2. Poenae non ſubiectus eſt populus liber, nec id ius puniendi ſibi quiſquam vindicare poteſt, niſi populus ſit pars rei publicae. Sic Iſraelitae in poenam adgreſſi ſunt Beniaminitas, quia ob nefandum crimen ſatisfactionem negabant Iudaeis; erant enim Beniaminitae tribus et pars rei publicae Iſraeliticae.

3. Multo minus Rex ſiue a populo, ſiue ab extraneo puniri poteſt; hinc deteſtandum facinus populi Anglicani Carolum I. obtruncantis, multoque magis deteſtandum ſupplicium Conradini Hohenſtaufii a Carolo Andegauenſi inflictum, de quo ſingularia quaedam habent GVNDLINGIANA, in *Diſſ. de Conradino*; iure victoriae vti poteſt victor, non iuris dictione.

Ipſi Romani hac in re abſurdi, qui Reges et duces in triumpho ductos ſecuri percuſſerunt. Atqui Iſraelitae reges deuictos ſuſpenderunt, aliiſque poenis ſatis truculentis adfecerunt? Reſp. id Deus iuſſerat ob idololatriam et immania crimina, quae perpetrarant; quod vero Deo, ſupremo iudici, licet, id non ſtatim hominibus conceditur.

Sic facile intelligitur, cur Cainum ob parricidium nemo puniuerit; vixit enim in ſtatu naturali, adeoque neminem habuit ſuperiorem. Obiici poſſet, vixiſſe adhuc Adamum, eum vero tamquam caput et principem familiae ſuae id crimen iure potuiſſe vindicare? Sed quis credat, Cainum tantae aetatis virum adhuc in patria poteſtate vixiſſe, quae iure naturae ceſſat, ſimulac non amplius opus eſt educatione.

§. 6.

Hactenus de natura poenarum; ſequitur earumdem *cauſſa et finis*, quem auctor conſiderat 1. *negatiue*, qualis non ſit, §. 6. 2. *poſitiue*, quis ſit, §. 7-10.

Finis ergo poenarum non eſt 1. voluptas laeſi, vt is animum et

Digitized by Google

et oculos paſcat, quemadmodum occiſo Cicerone Fuluia, Antonii vxor, linguam eius capite, quod in ſinu tenebat, extractam graphiis et acubus pungebat. Princeps ad nihil obſtrictus eſt, quam quod ad ſalutem rei publicae pertinet: illa laeſi voluptas non pertinet ad rei publicae ſalutem; ergo ad eam laeſo excitandam non tenetur: accedit, quod in ſe inhumanum eſt, ex alterius miſeria et dolore voluptatem capere.

2. Nec ſatisfactio diuinae iuſtitiae, qui conceptus eſt theologis frequentiſſimus. Verum equidem eſt, Deum velle, ut iuſtitia adminiſtretur, et noxii puniantur; verum etiam, peccare Imperantes, qui id officium negligunt, quin et voluntati Dei ſatisfacere, qui poenas noxiis pro merito infligunt; at falſum eſt, poenis ſatisfieri iuſtitiae diuinae; Nam a) iuſtitia Dei eſt infinita, ac proinde ſatisfactio etiam infinita requiritur, quae non alia eſt, quam per Chriſtum; b) haec ſatisfactio iam facta eſt, adeoque non requiritur vlterior per mortem vel ſupplicium delinquentis; c) pleraeque poenae ſunt humanae, non a Deo ſancitae; non potuiſſet autem non Deus poenas ſingulis delictis iure vniuerſali ſtatuere, ſi his poenis eius iuſtitiae ſatisfieret; d) ſi hic poenarum finis eſſet, nulla omnino poſſet remitti, quod abſonum, quum et Deus Caino gratiam fecerit poenae parricidii.

Hinc merito hanc ſententiam deſeruit BVDDEVS, in *Theol. moral. part. II. cap.* 4. §. 9. cautiuſque loquutus finem poenarum non eſſe ait ſatisfactionem, quae fiat iuſtitiae diuinae, ſed ſatisfactionem iuſtitiae, quam Deus intendat; quamuis et hoc cenſuram mereatur, niſi id ita intelligas, magiſtratum, dum punit, iuſte agere.

§. 7.

Iam ergo ad genuinos poenarum fines progreditur auctor, quorum I. eſt praecautio laeſionum et iniuriarum; idque iterum fit trifariam: a) quod emendatur delinquens; qui finis praecipue intenditur poenis iuuenum, ab aliis corruptorum, ex praecipitantia, vel vehementiore adfectu peccantium; b) quod alii eius exemplo deterrentur a ſimilibus facinoribus; homines ita comparati ſunt, vt ſenſionibus maxime moueantur: iam ſingulae res ita comparatae ſunt, vt diuerſo reſpectu ſe tamquam bonas et malas repraeſentent; delinquentes plerumque eas ſibi ſiſtunt tamquam bonas, quia vel voluptatem, vel lucrum adferunt; c) malum cum iis coniunctum nec

delin-

delinquentes; nec alii ſibi ob oculos ſiſtunt; ergo eius modi triſti ſpectaculo opus eſt, quo admoneantur alii, quam male ſibi conſulant, qui extra leges viuunt.

Hinc redditur ratio, 1. cur publice infligantur poenae, et non ſine terribili adparatu, 2. cur poena aliquando et in mortuis exſequutioni mandetur, e. g. propricidas publice per plateas trahendo, damnatos, qui poenam morte anteuertunt, mortuos in furcam tollendo, comburendo, cet. 3. immo ipſi delinquentes non amplius oneri ſunt rei publicae; quod inprimis ſpectandum in poenis latronum, furum, ſicariorum, cet.

§. 8.

Primus finis pertinet ad vtilitatem peccantium; quo fine eius modi poenae 1. recte demandantur ipſis parentibus, dominis, maritis; eo nomine et ergaſtula rei publicae proſunt. At aliquando tamen ſi haec ſuſque deque habeantur, ipſe potius magiſtratus eas exſequitur; hinc ſententia: *daſs der Delinquent durch den Stock-Meiſter tapfer mit Ruthen zu zuchtigen*; 2. omnes has poenas carere debere nota infamiae, alias finis non obtinetur; effectus enim eius modi poenarum aut poenitentia eſt, et tunc finis obtinetur; aut deſperatio, tunc eo deteriores fiunt delinquentes; deſperatos autem fieri oportet, quibus ob infamiam nulla ſpes ſupereſt anteactae vitae labem virtute eluendi. Laudanda ergo prudentia militaris, quod poenae pleraeque militares, etiam ſatis aliquando atroces, ſine nota infamiae infliguntur.

§. 9.

Alter finis comparatus ad vtilitatem ipſius laeſi; proſpicitur enim 1. eius futurae ſecuritati, e. g. ſi reus damnetur ad mortem, ſi in ergaſtulis, triremibus, munimentis habeatur, vel ſi vires nocendi ſubtrahantur. Ita olim furibus manus truncabantur, quod tamen itidem crudele; rectius rebelles Vltraiectinos coercuit Fridericus I. Imp. apud GVNTH. in *Ligur. libr. I.* 2. eius ſatisfactioni, ſi damnum poſſit reparari, e. g. ſi res furtiuae apud furem reperiantur, vel ſi iſte fateatur, quem penes latitent, cet.

Ergo abſurdum, quibuſdam locis obtinere paroemiam: *mit dem Tode wettet man dem Richter, und büſſet dem Kläger*; multo iniquius, res furtiuas a iudice retineri pro impenſis in inquiſitionem et exſequutionem factis. Inprimis vero laeſi ſecuritati conſulendum

3. in

Digitized by Google

3. in delictis, quae ad tempus futurum ſimul pertinent, e. g. in minis, vbi non dimittendus eſt e carcere reus, niſi praeſtita cautione de non offendendo.

§. 10.

At praecipuus finis eſt vtilitas publica, vt 1. vindicetur contemtus legum, qui vitari non poſſet, ſi cuiuis liceret, eas impune violare; 2. exemplo moneantur ciues, non eſſe peccandum in leges; hinc elegans veterum loquutio: exemplum ſtatuere; exempla hic fiunt; facere aliquid inſigne; vnde etiam cadauera non tolluntur furca et rota, potius ea publicae viae vicina eſſe ſolent; quae omnia demum reſoluuntur 3. in hunc generalem finem, vt ſeruetur ſecuritas publica interna, ne ciuis ciuem laedat, ne alter alteri faciat iniuriam; hinc Apoſtolus orandum ait pro magiſtratibus: vt tranquillam quietamque vitam agamus, cum omni pietate ac grauitate, 1. *Timoth. II*, 2. Vid. HOCHSTETTERVS, *de iure poenarum*, *ſect. V. pag.* 44.

§. 11.

Quaeritur, *quaenam delicta in ciuitate punienda* ſint? Reſpondent nonnulli: omnia, inprimis eo pertinent paradoxa Stoicorum: omnia delicta eſſe paria; ſapientem non ignoſcere. HORAT. *Sermon. I*, 3. 115. *ſeqq.*

> *Nec vincet ratio hoc: tantumdem vt peccet, idemque,*
> *Qui teneros caules alieni fregerit horti,*
> *Et qui nocturnus Diuum ſacra legerit: adſit*
> *Regula, peccatis quae poenas irroget aequas;*
> *Ne ſcutica dignum, horribili ſectere flagello.*

Sed id parum ſolidum; nam 1. multa ſunt delicta, eaque grauiſſima, quae ne quidem ad Imperantis iuris dictionem pertinent; e. g. quaecumque cogitando admittuntur, *L.* 18. *D. de poen.* 2. ſi indiſtincte omnia delicta punienda eſſent, delendum eſſet vniuerſum genus homanum; quis enim non peccat? 3. id non requirit finis, puta rei publicae ſecuritas; ſunt enim quaedam delicta, quae ad eam non pertinent, et hinc regula: *Ea demum delicta in re publica punienda, quae eius ſecuritatem turbant.*

Hinc auctor a poenis merito eximit 1. actus mere internos,

veluti cogitationes prauas, cupiditates, deſtinationes ſine effectu, a) quia latent, et b) ſi vel maxime per confeſſionem pateant, non turbant tamen rem publicam. Id tamen exceptionem patitur, ſi res ad actum proximum peruenerit, e. g. ſi venenum quis infuderit cibo, fores iam perfringere furti cauſſa voluerit, et impeditus ſit.

§. 12.

Merito etiam excipiuntur 2. minutiſſimi lapſus, quos plerumque homines euitare ex naturae conditione nequeunt; tales ſunt omnes a) praui adfectus, ira, inuidia, cet. Hos non punit magiſtratus, niſi in actum externum vitioſum erumpant; α) quia poenae nullum effectum haberent, vtpote quae animum non emendant, β) quia ſecuritas ciuium iis non turbatur; potius itaque tales defectus emendandi virtute, pietate, religione; b) facta ciuilia contra legem admiſſa, quae quidem actionibus ciuilibus emendantur, at non puniuntur; e. g. qui pacta violat, agit contra legem, nec tamen ideo punitur, ſed ad ſeruanda pacta adigitur; c) leuiores exceſſus, qui non turbant rem publicam, e. g. ebrietas, verba ſcurrilia, ſi in nullius iniuriam vergant, otium, cet.

§. 13.

Porro 3. excipiuntur quaedam delicta, quibus impar eſt res publica; talia potius diſſimulanda, quam fruſtra tentanda, ne vel magiſtratus prodat impotentiam, vel ſalus rei publicae periclitetur. Tale Romae fuit foenebre malum; in Germania olim diffidationes, hodie *das Geſundheit-Trincken*, cet. impar autem aliquando eſt res publica, a) ob formam, quia Imperans nimis adſtrictus, vt olim Imperator; b) ob magiſtratus participationem; c) ob ipſius delicti naturam, quod variis nominibus palliatur; e. g. non quis vſuras accipit, ſed reditus emit; poenam conuentionalem ſibi ſtipulatus eſt.

§. 14.

Exemta porro a poena ciuili 4 vitia animi ex communi hominum labe reſultantia, qualia tria illa primaria, AMBITIO, VOLVPTAS, AVARITIA, nam a) et haec interna ſunt, quae ad Imperantis iuris dictionem non pertinent; b) eadem communia ſunt hominibus omnibus, nec vlli mortali parcendum eſſet, ſi omnia ad viuum eſſent reſecanda; c) in ſe non turbant tranquillitatem rei publicae,

blicae, e. g. ſi quis ſe putet primum omnium hominum, ſeque ſuaui illo ſomnio vnice oblectet; ſuperbus quidem eſt, quin ſtolidiſſimus, ſed ſibi deſipit, nec vllo modo haec pertinent ad rem publicam.

Sed quamuis haec non turbent rem publicam in ſe, turbare tamen poſſunt, ſi erumpunt in actus illicitos ciuibus reliquis noxios; e. g. ſi ambitio abeat in iniurias, ſeditiones; voluptates in ſtupra, adulteria; auaritia in furta, rapinas, fraudes, ſtellionatus; tunc omnino puniuntur huius modi delicta, ſed non tam punitur cauſſa, quam effectus.

In eo animaduertendum inſigne diſcrimen inter iudicia diuina et humana: in illis magis ad animum tamquam radicem peccatorum, in his ad effectum ſeu actiones earumque effectus reſpicitur, e. g. qui fratri iraſcitur, homicida eſt Deo, *Matth. V.* apud homines ſolus occidendi animus homicidam non facit, ſed ipſam ſequutam eſſe oportet hominis necem.

§. 15.

Aliquando contingit, vt, licet poena dignum ſit facinus, princeps tamen gratiam faciat poenae, ſeu delicti det veniam, id quod vocant *ius aggratiandi.* Vbi quaeritur,

1. *An id fieri poſſit ſaluo iure naturae.* Stoici negabant, quia qui ſuum cuique non tribuit, iniuſtus ſit, adeoque et is, qui non puniat poena dignum. Sed prius verum eſt, ſi quis aliquid alteri denegat inuito, quod iure praetendit; poena vero nemini inuito denegatur, eam quoque nemo praetendit.

Potius argumentamur, 1. Qui poenas ſtatuere poteſt, easdem poteſt remittere; 2. ſi ſapiens nemini ignoſcit, quod volunt Stoici, plane etiam iniuſta eſſet remiſſio peccatorum, tum diuina, tum humana; atqui poſterius abſurdum; ergo et prius. At hoc ius omnino non exercendum citra grauiſſimas cauſſas, quia nec ſine grauiſſimis cauſſis feruntur leges.

Tales cauſſae ſunt; 1. ſi finis poenarum in certo caſu non ſit neceſſarius, ſed remiſſio vtilior, quam ſeueritas poenarum; e. g. in bello ruſtico; 2. ſi eximia ſint delinquentis in rem publicam merita, e. g. Cicero vere aduerſus leges peccarat, quod coniuratos occidiſſet ſine populi ſuffragiis, *l.* 2. §. 16. *D. de orig. iur.* ſed quia tamen eo ipſo ſeruarat rem publicam, vtilius fuiſſet ei ignoſcere. Hinc mos Romanorum reorum cicatrices oſtentandi populo in ſuffragia ituro; 3. ſi ſpes ſit emendationis, e. g. ſi iuuenis peccarit; 4. ſi

quis ex ignorantia et praecipitantia peccarit, e. g. Ionathan deguſtando mel; 5. ſaepe ipſa peccantium multitudo veniam extorquet, vti in tumultibus, ſeditionibus, bellis ciuilibus, vbi tamen intereſt rei publicae, ſaltem faces et tubas poenas dare.

At quamuis non denegandum ſit Imperanti ius aggratiandi; non tamen ei locus eſt, ſi poena iuris diuini ſit: hinc quaeritur, *an et poena homicidii poſſit remitti?* Qui praeceptum diuinum eſſe cenſent illud *Geneſ. VIIII. 6. qui hominis ſanguinem fuderit, ipſius inuicem ſanguis per hominem fundatur*, id merito negant; adfirmant vero, qui id pro praedictione habent; nec improbabilis eſt haec ſententia, 1. quia tum nondum erant res publicae; 2. quia non imperatiue dicitur: *eius ſanguis effunditor*; ſed in futuro: *eius ſanguis effundetur*; quia tamen a) ſaltem patres familias tum erant capita et imperantes familiae, qui et poenam capitalem infligere poterant, b) tota fere lex diuina in futuro concepta: *non habebis Deos alienos coram me*, cet. tutior eſt ſententia vulgaris. Vid. tamen THOMASII *Diſſ. de iure aggratiandi principis euangelici in cauſſis homicidii.*

§. 16.

Sequitur quarta pars capitis *de poenarum aeſtimatione*, quae duplicem vſum habet; 1. in prudentia legislatoria; ne Imperans acriores poenas ſtatuat, quam iuſtum eſt, etiam in delicta leuiora; 2. in prudentia iudiciali; quoties poena arbitraria ſtatuta eſt; tunc enim iudicantium et de iure reſpondentium eſt, poenam aequam nec iuſto acriorem, nec nimis tamen lenem ſtatuere.

In aeſtimanda ergo poena reſpicitur 1. ad obiectum; quo enim illud nobilius eſt et pretioſius, eo maior poena obtinet; non tamen hoc primarium momentum, nam ſimul ſemper conſiderandum, an nobile illud obiectum vere laeſum ſit, et an laeſio illa coniuncta cum detrimento rei publicae, e. g. blaſphemia, periurium merito grauiter puniuntur, at grauior tamen ſolet eſſe poena laeſae maieſtatis humanae; 2. damnum redundans in rem publicam; ſic homicidium ſimplex capite punitur, furtum laqueo, latrocinium rota, deſertio laqueo; 3. prauitas intentionis, e. g. ſi quis homicidium deliberato animo ſuſcepit, vel proditionis et occultandi delicti cauſſa; 4. ſi acceſſerint circumſtantiae aggrauantes; e. g. quaeritur a) *quis?* filius occidit patrem, mater infantem, coniux con-

Digitized by Google

iugem; b) *quid?* plures occidit graſſator; tunc adhibentur forcipes candentes, quaſi poenarum ſuperpondium; c) *vbi?* occiſus quis in templo, inter ſacra; d) *quibus auxiliis?* eſt homicidium proditorium; e) *cur?* occidit quis voluptatis, rapinae, occultandi delicti cauſſa; f) *quomodo?* veneno, omni adhibita crudelitate; g) *quando?* ad quam circumſtantiam praecipue reſpicitur in procuratione abortus punienda, an nimirum partus fuerit vitalis, nec ne?

§. 17.

At quaeritur, quomodo intelligendum ſit axioma: *poenam debere eſſe delicto proportionatam?* id non intelligendum 1. de obiecto ſolo delicti; ſi enim ſemper requireretur aequalitas ratione obiecti, ſola poena talionis deberet obtinere; at ea obtinere nequit, a) quia ſaepe talioni locus non eſt, e. g. fur furatus eſt 1000. ipſi ſaepe eripi ne 10. quidem poſſunt, b) quia ſaepe non poteſt in talionis poena obſeruari aequalitas, e. g. ſclopeto quis vulnerauit Titium, ſed ita vt nec de vita, nec de integritate membrorum periclitetur; an ſimile illi vulnus ſclopeto infligi poterit? ſic etiam excuſari non poſſet, grauiorem eſſe poenam laedentis maieſtatem humanam, quam diuinam, furis, quam homicidae; ſed 2. de effectu, quem delictum habet in re publica: quo magis enim delictum turbat rei publicae tranquillitatem, eo ſeuerius puniendum; inde grauiſſima poena ſtatuta erat in ruptores aggerum Nili.

Secundum haec principia 1. poena ſtatuenda a ſummo Imperante vel ordinaria, vel arbitraria; 2. ea exaſperanda, ſi delictum frequentius; abigeatus poena grauius in Iberia vel Hiſpania puniebatur; ſcopelismus apud Arabes; 3. iudicis non eſt poenam vel intendere, vel minuere, vel remittere, ſed legum normam eam in rem ſequi.

§. 18.

Quin dici poteſt principem, (non autem iudicem vel magiſtratum) poſſe atrociorem vel leniorem poenam duabus perſonis idem delictum admittentibus ſtatuere. Eſt enim malum paſſionis; id iudicatur ex ſenſu; ſenſus mali non omnibus iidem, ergo nec poena in omnibus eadem eſſe poteſt, e. g. mulcta 10. imperialium poena erit Titio pauperi, non Luctatio Neratio diuiti; fuſtigatio mediocris poena erit homini infami et nullius exiſtimationis, at maxima vi-

ro honeſto vel nobili, vel in dignitate conſtituto; hinc toto *titulo D. de poen.* diuerſae conditionis hominibus diuerſae poenae dictantur, e. g. honeſtioribus deportatio, vilioribus mortis ſupplicium.

Obiici poſſit, hanc eſſe perſonarum acceptionem, quam Deus grauiter prohibeat? Reſp. negando, ea enim eſt 1. quando vnus ex duobus, qui in pari reatu ſunt, abſoluitur, alter condemnatur, ſi iudex

Dat veniam coruis, vexat cenſura columbas;

itemque 2. ſi poena inaequalis diuerſis perſonis infligitur; hic vero neutrum fit; nam et vterque punitur, et aequalis vtriuſque poena eſt quoad ſenſum, quamuis non ſit eadem in ſpecie. Haec vero ratio eſt, cur tam multae in iure noſtro ſint poenae arbitrariae, vel iudicantium religioni et arbitrio relictae, quia nimirum ſine conſideratione perſonarum vix poſſunt definiri.

§. 19.

Ea occaſione auctor progreditur ad delicta vniuerſitatum, quaeritque, *quid iuris ſit, ſi vniuerſitas toto imperio ciuili ſubiecta*, (nam ſi libera ſit, bello, non poenae, locus eſt), *delictum admiſerit?*

1. Poſſe vniuerſitatem peccantem puniri, probatur inde, quod omnia requiſita poenae adſint; nam a) poteſt vniuerſitas admittere malum actionis, e. g. pagos et oppida incendere, pacem publicam frangere, delinquentibus receptum dare, cet. b) poteſt ſentire malum paſſionis, e. g. vt deleatur, vt priuilegiis priuetur, vt pecuniae ſumma mulctetur, cet. c) habet ſuperiorem, cuius contemplatione pro perſona habetur, ergo poteſt puniri.

Quia tamen ita facile contingere poteſt, vt poena vniuerſitatis etiam ſingulos innocentes premat, diſtinguendum 1. an per tumultum pars plebis deliquerit, nam tunc vniuerſitas puniri nequit, ſed tumultuantes; magiſtratus vero eſt, ſeuere id vindicare, niſi ipſe velit ſe delicti participem facere; 2. an ciues quid fecerint iuſſu magiſtratus? tunc magiſtratus eſt cauſſa moralis, et quidem principalis, ac proinde iſte puniendus acrius; Vniuerſitas vero tamquam cauſſa minus principalis leniore poena adficienda; 3. an denique tota vniuerſitas per modum conſpirationis delictum admiſerit, quod fieri ſolet in ciuitatibus democratice adminiſtratis; tunc vna voluntas, vna perſona, adeoque recte vniuerſitas tota punitur, obſidetur, cet.

In

Digitized by Google

In omnibus tamen his caſibus merito humanitatis eatenus habetur ratio, 1. vt qui duces et faces fuerunt, praecipue puniantur, reliquis ob multitudinem peccantium gratia fiat delicti; 2. vt parcatur feminis, pueris, infantibus, nec ii directe puniantur; 3. vt magis de futura coërcitione, quam de praeteriti delicti poena cogitetur; hinc prudentiſſimi principes tumultuantes ciuitates non exhauſerunt ciuibus, ſed conditis munimentis in officio in poſterum retinere ſtuduerunt, cet. e. g. Carolus V. ita puniuit Gandauum; 4. vt horum delictorum poena non exigatur a poſteris, niſi quatenus et ipſi delictum continuant, vel damni reparationem denegant.

§. 20.

Supereſt vltima pars capitis, *an quis alieni delicti poenam ferre debeat?* Vocamus *alienum delictum*, cuius ipſi nec cauſſa moralis ſumus, nec phyſica: hinc ob delictum non alienum, ſed proprium puniuntur, 1. qui mandant, compellunt, incitant alios ad delinquendum, 2. qui participant de delicto, 3. qui delinquentibus receptum dant. Ad hos ergo et ſimiles haec quaeſtio non pertinet, ſed de iis tantum agitur, qui nullo modo delicti cauſſae fuerunt, nec morales, nec phyſicae; hos ergo directe puniri non poſſe, ex doctrina de imputatione patet; non ſunt auctores actionis, ergo actio non imputatur; *imputare* eſt declarare, aliquem effectum actionis ferre debere, ergo hi non debent ferre effectum actionis; effectus actionis eſt poena, ergo hi non debent puniri, ergo non probanda eſt *lex* illa dura *l. 5. C. ad leg. Iul. maieſt.*

At id verum eſt *directe*: per *indirectum* enim contingere poteſt; vt poena et in innocentes redundet 1. per imperfectionem rerum humanarum, e. g. ſi parentes puniantur, fieri non poteſt, quin incommodum ſimul ſentiant liberi, quamuis id magiſtratus non intendat; 2. propter obligationem ſpontaneam, e. g. ſi quis pro delinquente ad iudicatum ſolui ſe obſtrinxit, (quod fieri poteſt in cauſſis non capitalibus), reo aufugiente ipſe mulctatur, non quia deliquit, ſed quia ſolutionem mulctae in ſe ſuſcepit. Illud triſte eſt, quod vno ex familia punito totius familiae exiſtimatio periclitetur. Sed id neque a lege, neque a magiſtratu eſt, ſed ex vana opinione hominum, quam coërcere deberent Imperantes; fieri enim id poſſe, Angliae docet exemplum, vbi ſalua ſemper eſt illuſtrium familiarum exiſtimatio, ſi vel maxime vnus vel alter ex illa poenas delicti dederit.

CAPVT

CAPVT XIIII.

DE EXISTIMATIONE.

§. I.

VIdimus haſtenus, quid Imperanti iuris ſit in hominum voluntates; quibus leges poteſt praeſcribere, (*cap.* 12.); quid illi liceat in vitam ipſam hominis, (*cap.* 13.) Iam de eiuſdem poteſtate in exiſtimationem, famam, et honorem ciuium, quae cum vita pari paſſu ambulare videntur, hoc capite agitur; et quidem expenditur 1. *quid ſit exiſtimatio?* §. 1. 2. *quotuplex illa?* §. 2. 3. *quid iuris ſit circa aeſtimationem ſimplicem?* §. 3-10. 4. *quid circa intenſiuam?* §. 11-16.

I. *Exiſtimatio* quid ſit, patet ex definitione: eſt ea valor perſonarum in vita communi, ſecundum quem aliis vel pares, vel digniores, vel viliores iudicantur.

Valor.) Quemadmodum enim res, prout reliquis vtiliores, rariores, praeſtantiores ſunt, ita pretium habere dicuntur: ita et perſonae, prout moraliter, vel ciuiliter, vel phyſice aliquid praerogatiuae habent, reliquis exiſtimatione antecellunt, e. g. virtute praediti, viri docti et prudentes, ingenioſi. Quod ergo in rebus eſt pretium, id in hominibus eſt exiſtimatio, vtrumque eſt valor quidam.

In vita communi.) Si enim non in ſocietate viueret homo, nulla eſſet exiſtimatio; quia tunc nec aequiparari aliis, nec anteferri, nec poſtponi poſſet.

Vel pares, vel digniores, vel viliores.) Eſt hic effectus exiſtimationis: quum enim omnis valor requirat menſuram, vel comparationem, quae hic eſt comparatio hominis cum homine, quemadmodum in auro comparatio auri cum pondere, neceſſario ſequitur, vt vel alter altero dignior, vel vilior, vel aequalis habeatur.

Ceterum ſupra habuimus caput ſingulare de agnoſcenda hominum aequalitate; ſi ergo omnes homines ſunt aequales, quomodo alter altero dignior, vel vilior haberi poteſt? Reſp. aut hominem conſidero quoad officia iuris naturae, tunc omnes ſunt aequales, e. g. Titium laedere, occidere, expilare, defraudare non poſſum, qui eſt vir honeſtus; at non magis eam iniuriam facere poſſum Iro, qui eſt mendicus,

dicus, nulliuſque exiſtimationis; hinc leno apud TERENTIVM, *Adelph. II.* 1. 34. 35.

Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium:

Periurus, peſtis: tamen tibi a me nulla orta eſt iniuria;

aut hominem conſidero ratione morum et meritorum, tunc omnino alter praeſtantior, vel vilior, e. g. ſi comparemus Catonem et Clodium, Ciceronem et Catilinam.

§. 2.

II. *Exiſtimatio* illa vel eſt *ſimplex*, vel *intenſiua*; illa et *fama*; haec etiam *honor* adpellatur.

Simplex eſt, quando quis ob vitam honeſtam pro idoneo membro humani generis vel ciuitatis habetur; *intenſiua*, quando quis ob bene merita aliis in re publica vel ſocietate humana praefertur.

Differentia manifeſta eſt, nam 1. ſimplicis fundamentum eſt, ſi quis nihil mali fecit; intenſiuae, ſi prae reliquis bene fecit, et bene de re publica meritus eſt; 2. illam habere poſſunt omnes, hanc pauci tantum

— — *quos aequus amauit*

Iuppiter, et praeſtans euexit ad aethera virtus;

3. illa opponitur infamiae, haec contemtui vel ſtatui plebeio. Vtraque iterum conſiderari poteſt, quatenus eſt vel in ſtatu naturali, vel quatenus in ſtatu ciuili reperitur; ſic e. g. Imperatori Rom. German. a Regibus praerogatiua conceditur, quum alias in ſtatu naturali omnes ſint aequales; haec intenſiua eſt exiſtimatio. Tartarorum Regis, vt et Algirienſium, Tunetanorum, Tripolitanorum fama vacillat ob latrocinia et piraticam; haec ad exiſtimationem ſimplicem pertinent. Et tamen hi omnes viuunt inter ſe in ſtatu naturali; de ſtatu ciuili ne quidem dubitari poteſt, in eo diuerſam eſſe hominum exiſtimationem.

§. 3.

III. Iam primum de ſimplici agit auctor, et quidem quatenus conſideratur 1. *in ſtatu naturali*, §. 3-6. 2. *in ſtatu ciuili*, §. 7-10.

Quum ſimplex pro fundamento habeat, ſi quis nihil mali fecerit, (§. 2.) male autem faciat, qui contra leges facit; in ſtatu denique naturali nullae ſint leges praeter ius naturae: conſequens

eſt, vt in eo conſiſtat exiſtimatio ſimplex in ſtatu naturali, ſi quis nihil contra ius naturae faciat. Hinc diximus laborare exiſtimationem Tartarorum, Algirienſium, cet. quod latrocinium et piraticam faciant, quae iuri naturae repugnant. Vbi ergo tale nihil populo poteſt exprobrari, ſalua eius eſſe cenſetur exiſtimatio.

Itaque 1. non ſtatim exiſtimatione carere dicitur populus, qui contra conſuetudines gentium facit, ſi illa in iure naturae non habeat fundamentum; ſtolide ergo Cicero in *Orat. pro Flacco* Iudaicam gentem pro infami habet, quod Deos et ſacra reliquarum gentium contemnat. Ita dici non poterat Pontifex Innocentius violaſſe ius gentium, quum legatis concedere nollet ius aſyli, id enim ex iure naturae non deſcendit; 2. non magis exiſtimatio deneganda populis, qui minus elegantiae vitae et doctrinae ſtudent; hinc ſtolidum fuit Graecorum de barbaris iudicium, quaſi ideo natio plane omnis exiſtimationis eſſet expers, quod Graeco more non viuat; quum plures barbari Graecis multo humaniores, caſtiores, frugaliores fuerint; de hac porro exiſtimatione ſimplici in ſtatu naturali quaeritur 1. *quando integra ſit?* §. 4. 2. *quando deminuatur?* §. 5. 3. *quando conſumatur?* §. 6.

§. 4.

Integra eſt, quamdiu quis nullo enormi facinore contra ius naturae et gentium dolo malo admiſſo alios laeſit. Quum enim in ſtatu naturali exiſtimatio ſimplex pro fundamento habeat ius naturae et gentium: ſequitur, vt nullo exſtante contra illud admiſſo facinore ea exiſtimatio ſalua ſit.

Dicimus vero 1. *facinus* eſſe debere *enorme* et apertum; nam lapſus humano generi communes non ſtatim hanc exiſtimationem laedunt; e. g. Auguſtus quoque ſuis vitiis laborabat iuri naturae aduerſis, e. g. ambitione et dominandi libidine, adulteriis, cet. quia tamen nullum eius facinus enorme pateſcebat, ſalua ac integra erat eius exiſtimatio.

2. *Dolo malo admiſſum*; nam ſi quid ex errore vel praecipitantia fiat, non ſtatim exiſtimatio haec perimitur, modo ſequatur poenitentia et ſatisfactio; ſic Abimelech non ideo amittebat exiſtimationem, quod Saram Abrahami vxorem ex ignorantia domum duxerat,

3. *Quo alii laeſi*; ſi ergo eo facto nemo laedatur, non ideo amittit exiſtimationem; e. g. Tiberius tam largiter ſe inuitabat in conuiuiis, vt pro Claudio Tiberio Nerone *Caldius Biberius Mero* dicere-

Digitized by Google

diceretur; ideo tamen non excidebat exiſtimatione, quia ebrius neminem laedebat. At laborat fama Alexandri M. quod ebrius Clitum occidit, vrbes incendit, veluti Perſepolin. Quum ergo in ſtatu naturali nullo admiſſo facinore enormi ſalua ſit exiſtimatio ſimplex, facile patet origo regulae: *Quilibet praeſumitur bonus, donec probetur contrarium*; contrarium enim non aliter probari poteſt, quam probato facinore aliquo enormi. Sed regula haec aeque in ſtatu ciuili, quam in naturali valet, adeoque ab auctore ad hunc locum non ſatis commode refertur.

§. 5.

Si ſcimus, quamdiu ſalua et integra ſit exiſtimatio, non obſcurum eſſe poteſt, *quomodo deminuatur*? ſi ſcilicet ab eo, qui in ſtatu naturali viuit, vnum vel alterum factum enorme aduerſus ius naturae et gentium admittatur, nam 1. tunc nemo cum eius modi homine tuto in ſocietate viuere poteſt; ſemper erit periculum, ne, qui ſemel malus fuit, ſemper talis ſit; 2. ſequitur id ex regula contrariorum, ſi enim integra eſt exiſtimatio nullo tali facinore admiſſo; deminui eam oportet, admiſſo tali facinore, multoque magis eo frequenter admiſſo.

Poſſet quis exiſtimare, plane conſumi tunc exiſtimationem: ſed non conſumitur ſtatim, ſi ſequatur poenitentia et ſatisfactio; haec enim purgat dolum malum, ſine quo exiſtimatio non laeditur; hinc quum Carthaginienſes pacem cum Romanis abrupiſſent, et Saguntum deleſſent, legatos miſere Romani, qui ſatisfactionem peterent; ea praeſtita et famam ſeruaſſent et rem publicam; ſed denegata illa adeo conſumta exiſtimatio, vt paſſim in prouerbium abierint: *Punica fides*, *Poeni foedifragi*, cet.

§. 6.

Denique in ſtatu naturali plane conſumitur exiſtimatio 1. vitae genere et inſtituto directe ſpectante ad aliorum detrimentum; quin ſic plane fit, vt nemo cum his pacem colere poſſit. Auctor huc refert in maiore opere *libr. VIII. cap* 4. 5. lenones, fures; ſed hi raro in ſtatu naturali viuunt; potius eo pertinent Arabes, Tartari latrocinantes, Afri piraticam facientes; 2. qui ſatisfactionem offerunt, ſed ita, vt ab illo inſtituto diſcedere nolint; ſic ſaepe quidem naues captas reſtituunt Afri, maxime vbi maiorem vim timent,

ment, ſed piraticam tamen nihilominus facere pergunt ; hinc eorum exiſtimatio eo ipſo non reparatur.

Ceterum effectus huius infamiae in ſtatu naturali eſt, 1. quod tempore pacis in aulis et ab extraneis principibus eo honore non perfruuntur, quo aliae res publicae : hinc legatis Tartarorum et Afrorum parum honoris exhibetur ; 2. quod in bello iura et leges victoriae mitioris vix aduerſus illos obſeruantur ; 3. quod foedera nulla cum iſtis pangantur, niſi in odium tertii ; 4. quod fides non habetur, niſi obſides dent, vel alio genere cautionis ſe obſtringant.

§. 7.

Iam de exiſtimatione ſimplice intra ciuitatem ; eius fundamentum non eſt tantum ius naturae, ſed et leges ciuiles, quippe quibus ciues aeque obſtringuntur, ac iure naturae ; quidquid ergo leges ciuiles prohibent, vel expreſſe, poenam infamiae comminando, vel tacite, ſtatuendo poenam corporis adflictiuam famoſam, id infamia notat ; e. g. ſi vidua intra annum luctus nubat ; ſi quis ob furtum fuſtibus caeditur.

Itaque recte definitur *exiſtimatio in ſtatu ciuili*, quando quis ita ſecundum mores et leges ciuitatis viuit, vt pro idoneo ciuitatis membro habeatur ; differt ergo a ſtatu naturali, 1. quod ibi reſpicitur tantum ad ius naturae ; hic tantum ad ius ciuile ; 2. quod eius effectus ſit, vt quis pro idoneo membro generis humani habeatur, hic pro idoneo membro ciuitatis ; e. g. qui in ſcenam prodibant mercede conducti, ideo non deſinebant eſſe membra idonea generis humani, ſed non erant amplius idonea membra ciuitatis Romanae.

Haec *infamia* recte diuiditur in *iuris* et *facti* : 1. illa contrahitur per factum legi prohibitiuae aduerſum, e. g. per furtum ; haec per facta honeſtorum virorum iudicio turpia ; e. g. per vitam diſſolutam ; 2. illa non reparatur, niſi per reſtitutionem famae a principe factam ; haec ſola emendatione ; exemplum Themiſtoclis apud CORN. NEPOT. in *eius vit. cap.* 7. De ea quaeritur 1. *quomodo deficiat et conſumatur* ? §. 8. 9. 2. *an inuito eripi poſſit haec exiſtimatio* ? §. 10.

§. 8.

Deficere exiſtimationem in ſtatu ciuili obſeruat auctor vel *per ſtatum*, vel *per delictum*.

Per

Per ſtatum ſiue natura non turpem, e. g. per ſeruitutem; ſiue natura turpem, e. g. per latrocinium, cet.

Sed quamuis ſeruitus contemtum pariat, pro infamibus tamen haberi nequeunt ſerui; non quidem credebatur eorum teſtimonio niſi tortura confirmato; ſed id duriſſimum.

Nos generaliter teneamus, vitae genus, quod nihil in ſe naturaliter turpe habet, contemtum quidem parere poſſe, non infamiam, ob definitionem exiſtimationis ſimplicis, quam paullo ante dedimus; hinc fruſtra infamibus accenſentur ſpurii, caſtratores ſuum, lictores, cet.

Aliud de ſtatu in ſe turpi, is enim nihil eſt, niſi delictum continuatum, adeoque exiſtimatio cum eo conſiſtere nequit. Neque obſtat, quod inter ſe ſeruent iuſtitiam, quod de furibus et latronibus Aegyptiacis teſtatur HELIODORVS, *libr. V.* Non enim eſt virtus, vbi non aequalis eſt actionum omnium cum lege conuenientia.

Sed quaeritur, *an iſti homines iure communi priuentur?* Reſp. aut leges eos vſu iuris communis excludunt, aut non: ſi prius, ne tolerari quidem in re publica debent; tantum abeſt, vt iuris communis ciuilis fauorabilis ſint participes, poſteriore eius omnino ſunt participes. Hinc ſtulta deciſio Metelli, quam tamen laudat VALER. MAXIM. *VII.* 7. qui Vecillo lenoni bonorum poſſeſſionem negabat, quod leno eſſet, quum tamen lenones publice tolerarent Romani. Stolida deciſio Aemilii Conſulis, qui ideo reſcidit poſſeſſionem Genucio Sacerdoti Bonae Deae datam, quod Eunuchus eſſet, quum tamen alii ſacerdotium hoc non conferrent aliis, quam exſectis.

Contra ſapientius Praetor negauit, ſe actionem iniuriarum daturum ei, qui domum colludentibus aleatoribus praebuerit, *L.* 1. *D. de aleator.* Reprehendunt hoc nonnulli, ſed parum memores, non impunem fuiſſe hanc iniuriam, ſed tantum ſatisfactionem priuatam negatam eſſe huic patrifamilias.

§. 9.

Ob delictum etiam deficit exiſtimatio ſimplex, ſed non tamen ob omne, id enim inhumanum eſſet, et rei publicae noxium, *L.* 1. *C. de mod. mulct.*

Sed diſtinguendum, 1. inter leuia et enormia; ob illa enim fama hominum non iactanda, e. g. ſi quis inuito abſtulerit fruſtum panis; 2. inter ea, quae iuri naturae et communi tranquillitati repugnant; prioris generis infamant, e. g. latrocinia, furta, adulte-

 ria,

ria, crimen laeſae maieſtatis; 3. inter doloſa, culpoſa, et caſualia; iſta infamant, e. g. homicidium doloſum et proaereticum; illa contemtum pariunt, et leuis notae maculam, e. g. ſi medicus ob homicidium culpoſum damnatus ſit; haec nec cum infamia, nec cum contemtu coniuncta ſunt, e. g. homicidium caſuale, moderamen inculpatae tutelae. Prudentiae tamen legiſlatoriae eſt famae parcere, quantum fieri poteſt, nam 1. ita multa fiunt inidonea rei publicae membra; 2. ita ſpes emendationis praeciditur; 3. ita totae familiae, et maxime innocentes coniuges liberique per indirectum puniuntur.

§. 10.

Denique quaeritur. *an ſimplex exiſtimatio alicui inuito poſſit eripi?* Id recte negat auctor; nam 1. ea ſemper naſcitur ex factis turpibus, ſiue iure naturae, ſiue legibus ciuilibus prohibitis; deficiente ergo huius modi facto, tamquam cauſſa, ceſſat effectus; 2. ne Princeps quidem poſſet, ſi vel maxime vellet, innocenti et nullius criminis conuicto famam eripere; nam fama eſt benigna aliorum ſententia vel iudicium de noſtris actionibus; in opinionem autem hominum et iudicium nihil licet Principi, quia pertinet ad intellectum.

Hinc quum Praetor ob metum, qui cadit in virum conſtantem, ſe reſtitutionem in integrum daturum promiſerit, excipit tamen caſum, ſi quis iniecerit metum infamiae, *L.* 8. *§.* 2. *D. de his, qui not. infam.* ex ea ratione, quod has minas exſequi non poſſit priuatus, ac ne Princeps quidem, ſi alteri hic murus aheneus eſt,

Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.

Si tamen dicendum quod res eſt, merito haec exceptio non debet attendi: quamuis enim nemo poſſit alterum vere infamem facere, poteſt tamen eum calumniando maxima adficere ignominia; e. g. minatur quis innocentiſſimo, ſe effecturum, vt infamis fiat, quia principis laeſerit maieſtatem; poteſt hic ſane virtuti ſuae ſe inuoluere, et has minas contemnere; ſed vereri tamen debet, ne rapiatur in vincula, ne dirae quaeſtiones de eo habeantur. Quod ſane ignominioſum eſt ex opinione hominum, ſi vel maxime abſoluatur.

§. 11.

Progredimur ad alteram partem de *exiſtimatione intenſiua*, cuius conſideratur 1. *natura*, *§.* 11. 2. *fundamenta*, *§.* 12-14. 3. *effectus a) in ſtatu naturali*, *§.* 15. *b) in ſtatu ciuili*, *§.* 16.

Inten-

Digitized by Google

Intenſiua exiſtimatio eſt valor perſonae, qui ſecundum merita cuiuſque et virtutes, vel alia eximia, quae habet, vel intenditur, vel remittitur.

Valor perſonae.) Et quidem talis, qui dat praerogatiuam prae aliis; vnde a ſimplice differt, cuius effectus tantum eſt, ne quis pro infami habeatur; ſimplicis ergo effectus eſt negatiuus, intenſiuae poſitiuus, qui ſe exſerit in honore, praecedentia, titulis, cet.

Merita et virtutes.) Haec prima cauſſa; ſic inſigni honore perſequimur homines fortes, prudentes, doctos, maxime ſi bene meriti ſint de re publica, ſpeciminaque virtutis inſignia ediderint.

Alia eximia.) Nam ſaepe et merita, et virtutes deſunt, et tamen aliis quis praefertur, quia eximii quid habet, e. g. ſplendorem natalium, opes vltra ſortem priuati.

Intenditur vel remittitur.) Quamuis enim ſtatum ſuum quis retinere poſſit, decreſcentibus etiam meritis, valori tamen eius multum decedit; hinc Nero, quum exacto quinquennio imperii primo in quaeuis flagitia et opprobria praeceps rueret, exiſtimationem intenſiuam paullatim amiſit.

Quum itaque effectus huius exiſtimationis intenſiuae ſit HONOR: quaeritur, *quid ſit?* Reſp. *honor* eſt benignum de alterius virtute et actionibus iudicium. *Venerationem* enim *habet*, inquit PLINIVS, *quidquid eminet.* Iam vero aut pauci de actionibus noſtris benigne iudicant, aut multi, aut omnes: primo caſu honor ille vocatur LAVS, altero FAMA, vltimo GLORIA.

Hinc vanum fuit Veterum ſomnium de honore immortali; moritur enim gloria quotidie, quoties moritur homo, quia in hominis opinione conſiſtit; vera virtus non quaerit honorem, ſed inuenit, cum non adſectatur, ſed aſſeclam et veluti pediſſequam habet.

§. 12.

Iam de fundamentis exiſtimationis intenſiuae, quae ſunt duorum generum: alia producunt aptitudinem tantum, vel ius imperfectum, alia ius ſtricte dictum perfectum.

Aptitudinem producunt, quaecumque digna ſunt honore, eius tamen poſſeſſionem vel quaſi nobis non tradunt, e. g. vir doctus et prudens dignus eſt, qui conſulatur, vel alia dignitate fungatur, nec tamen illa ſemper actu fruitur; habet ergo ob prudentiam tantum ius imperfectum; 2. ius producit, e. g. electio, in qua quis omne

Digitized by Google

ne punctum tulit; ſi quis Conſul eligitur, ei erit ius perfectum et ſtricte dictum.

§. 13.

Fundamenta exiſtimationis intenſiuae imperfecta ſunt omnia, quae excellunt, ſiue vera bona ſint, ſiue adparentia.

Quum enim honor conſiſtat in opinione hominum; opinio autem hominum non ſemper rectam rationem, ſed etiam ſaepe adfectus pro norma habeat, poteſt et ea magni facere, quae non ſunt vere bona, immo manifeſto mala.

Hinc 1. genuina fundamenta, ob quae quis dignus honore videri poteſt, ſunt perſpicacia mentis, ingenium, doctrina, prudentia, magnitudo animi, eloquentia maſcula, fortitudo, res geſtae, cet. Haec enim omnia merito venerantur homines, quia praeclara et humano generi vtilia ſunt; 2. ea, quae cum virtute coniuncta proſunt, et venerationem merentur, ſeiuncta potius contemtum pariant. Sic laude digna nobilitas, forma egregia, opum amplitudo, itinera in terras longinquas facta; aſt haec omnia nihili, ſi virtus deſit; et tamen haec pro fundamento honoris et exiſtimationis intenſiuae habentur; immo aliquando honorantur 3. quaedam vitia; tam male aliquando homines ponunt calculum, e. g. Auctor eſt CARPZOV. in *Praxi crimin.* ſua aetate in quibuſdam aulis maximi fieri ſolitos eſſe homines bibaces, quos venerationis cauſſa politicos vocarint; et quis ignoret, fuiſſe tempora, quibus magno honore fruerentur homines pugnaces.

§. 14.

Haec omnia tantum ius imperfectum tribuunt; nam ideo non ſemper quis fruitur honoribus, quia iis dignus eſt prae aliis, ſed ob alias cauſſas, de quibus hic quaeritur.

Dicimus non ideo honoribus aliquem frui, quod iis dignus ſit; nam 1. anceps et difficile eſt iudicium, quis omnibus dignior; Ferunt Alexandrum M. morientem interrogatum, quem ſucceſſorem deſignet? reſpondiſſe, digniſſimum; id ad liquidum numquam perductum, ſed gladio deciſum eſt; 2. quamuis etiam quis vna re emineat, poteſt tamen alteri competitori ineſſe aliud, quod aeque praeclarum, immo praeclarius habetur; e. g. Scipione temporibus belli Punici permulti fuere ſeniores in rebus ciuilibus experientiſſimi, fortes, et doctiores; ſed quia non opus erat ſene rerum ciuilium perito

rito, erudito, ſed forti et magnanimo Imperatore, is competitoribus omnibus a Romanis praeferebatur.

Contra ius perfectum ad honorem ſeu exiſtimationem intenſiuam tribuunt non niſi tria: 1. Imperium; naturaliter enim ſuperior eſt, qui imperat, inferior, qui paret; 2. Pactum, quo et electio pertinet; hinc ſuperior omnibus Polonis eſt Rex Poloniae, quia electus; ſufficit vero et pactum tacitum, quod ex diuturno vſu et patientia praeſumitur; e. g. Imperator fruitur praerogatiua, quamuis nullum forte pactum proprie dictum vel expreſſum interceſſerit; 3. Lex in ſtatu ciuili: quo pertinent leges de praecedentia latae, quae ſuum cuique locum aſſignant.

Ex his, ſi quis aliquid pro ſe allegare poteſt, ius imperfectum habet honorem quemdam ſibi vindicandi.

§. 15.

Sed iam quoque de effectu exiſtimationis intenſiuae, tum in ſtatu naturali, tam in ſtatu ciuili.

Quod ad naturalem ſtatum attinet, notum eſt, quanta animorum contentione de προεδρίᾳ certent maximi Principes et Res publicae, adeo vt ſaepe res ad vim et iurgia redierit. Notum eſt, quid ea de re inter Hiſpanos et Gallos actum ſit in Anglia, vbi legatus Gallicus locum ante Hiſpanum adfectans ab hoc ita cohibitus eſt, vt lora equorum inciderentur. Conf. Zwantzig. in *Theatro praecedentiae.*

Quaeritur ergo, *quae προεδρίας fundamenta pro ſe allegare ſoleant?* Recenſuit illa auctor; ſunt illa 1. Antiquitas regni; ſed a) non ſequitur; id antiquius eſt, ergo praeſtantius; b) plerumque, quae de antiquitate nimia adferuntur, fabulas ſapiunt, veluti quae Hiſtorici Scoti et Saxo Grammaticvs de antiquiſſimis Scotiae et Daniae Regibus adferunt;

2. Amplitudo et potentia regni; ſed a) hic quoque deficit conſequentia, hoc amplum, ergo reliquis praeferendum; b) ſaepe et modicum regnum ob rectum regimen ampliſſimo quouis potentius eſt; ſic Macedonicum Perſarum Imperium deſtruxit; c) ita barbari reliquis omnibus praeferendi erunt.

3. Qualitas poteſtatis, e. g. quod quis ſine limitatione et reſtrictione imperat; ſed a) forma rerum publicarum eſt arbitraria; b) ſupra docuimus, nullam alteri praeferendam, quia omnes et commoda ſua et incommoda habeant; c) ita quoque barbari iure

prae reliquis omnibus praerogatiuam ſibi vindicabunt.

4. Splendor titulorum ; at ſaepe a) tituli admodum vani, e. g. Coſrois Perſarum Regis, qui ſe fratrem ſolis appellauit ; hodie Turcae Sultanum ſalutant dominum mundi, omniumque populorum, cet. b) hi ſunt arbitrarii, et pro imperantium adfectu ſaepe mutantur ; e. g. Ruſſi principem ſuum olim vocabant Czaar, id eſt, Regem ; nam in bibliis Ruſſicis et Dauid Rex Iſraelitarum vocatur Czaar Dauid ; fuit tempus, quum ab exteris reciperet titulum : *Gros - Fürſt der Reuſſen* ; hodie Imperatoris axioma gerunt ; quiſque Imperans poteſt in regno ſuo quemcumque titulum adſumere, quamuis non ſemper cogere poſſit exteros, vt eumdem illi honorem tribuant.

Quum ergo haec omnia vana ſint, *quaeritur an dentur fundamenta magis ſolida*? Reſp. 1. in ſtatu naturali omnes aeque ſunt liberi, omnes independentes, ergo omnes aequales, ergo nemo alteri praeferendus.

2. Poteſt tamen ex poſt facto contingere, vt cui praerogatiua competat ratione alterius: quum enim praerogatiua vel exiſtimatio intenſiua, ceu ad ſuperiorem paragraphum notauimus, vel naſcatur ex imperio, vel ex lege, vel ex pacto: ſatis patet, duos priores modos huc non quadrare; imperans enim in imperantem nullum habet imperium; nec in ſtatu naturali communis eſt legiſlator, qui ſingulis imperantibus locum adſignare poſſit ergo ſupereſt.

3. Pactum; ſi ita ergo conuenit inter principes, vt vnus alteri praeferatur, ſtandum eſt iſta conuentione.

Tale pactum poteſt eſſe vel expreſſum, vt vnus loco alteri ceſſurum expreſſis verbis promittat, quamuis haec fortaſſis ſint rariſſima; vel tacita, quae ex diuturno vſu et patientia colliguntur. Ita Imperatori Romano-Germanico per tot ſaecula praerogatiuam nemo dubiam reddidit, adeoque recte colligitur, pacto et conſenſu tacito ei a reliquis conceſſam eſſe προεδρίαν.

§. 16.

In ſtatu ciuili res minus eſt dubia, ibi enim omnia fundamenta exiſtimationis intenſiuae, quae ius perfectum tribuunt, locum habent.

Eſt in re publica 1. Imperium; ergo quicumque alteri quouis modo praeeſt, imperium in eum exercet, ille gaudet προεδρίᾳ; e. g. magiſtratus et miniſtri prae ciuibus reliquis; duces et officiales bellici

Digitized by Google

belliei prae militibus; pater prae filio; maritus prae vxore, cet.

2. Lex; Imperans enim poteſt et ſolet cuiuis locum pro lubitu adſignare; vbi quidem a) principis eſt, merita cuiuſque ſtatus conſiderare, et prout vtilis ille eſt rei publicae, ita ei adſignare locum; ſed b) ciuis quoque eſt, adquieſcere in loco ſibi a principe adſignato, eumque prudenter ornare.

3. Pactum; quaeritur vero, *an et pacto quis locum priorem ſibi ſtipulari poſſit in re publica?* diſtingue inter caſus, vbi προεδρία lege certa eſt definita, et vbi lex deficit, vel dubia eſt, et princeps rem decidere nolit; priore caſu pacto ciuium non eſt locus, a) quia contra legem non licet paciſci, et b) res cum magno praeiudicio ſucceſſorum eſſet coniuncta; poſteriore caſu nulla eſt ratio, cur pacto res decidi nequeat, et huius modi exempla paſſim exſtant.

CAPVT XV.

DE POTESTATE SVMMI IMPERII IN BONA CIVITATE CONTENTA.

§. 1.

Vidimus, quid ſummo imperanti in VOLVNTATEM, quid in VITAM, ac porro quid in EXISTIMATIONEM ciuium liceat; iam diſpiciendum, quid liceat in eorum BONA.

Ius vero Imperanti in bona ciuitate contenta eſſe, patet 1. ex natura ciuitatis; in re publica debet eſſe vnio virium; ad vires vel maxime pertinent bona ſeu pecunia, rerum gerendarum neruus, ergo ea vnienda, et Imperanti in eam eſt ius; 2. a maiori ad minus argumentando; quum enim et in vitam et famam imperanti ius ſit, ſi id exigat rei publicae ſalus, quidni in opes.

Id quale ſit, oſtenſurus auctor diſtinguit ciuitates, vbi bona abs ſummis imperantibus in ciues profecta ſunt, et vbi ea ciues ſibi propria induſtria quaeſiuerunt; priore caſu ius hoc imperantis abſolutum eſſe putat, poſteriore reſtrictum.

Sed prior 1. caſus fingi nequit. Errat ergo HOBBESIVS, *de ciue, cap.* 16. §. 15. dum ſtatuit, ciuium priuatorum dominium excludere quidem conciues, non autem Imperantes; exemplo filii fa-

 milias;

Digitized by Google

milias; 2. proprietatem omnium bonorum penes ſolum imperantem eſſe non requirit rei publicae finis; 3. regna deſpotica, vbi Rex dominus omnium bonorum ciuitate contentorum, vel in calamitate publica exſtiterunt, veluti in Aegypto ſub Ioſepho in ſumma annonae caritate, vel per vim apertam, aut ob ſeruile ſubditorum ingenium nata ſunt. Iure autem gentium Imperanti ſoli rerum omnium dominium tribui nequit.

Itaque dicendum, *bona* quaedam eſſe *I.*) *priuata*, et quemque ciuem poſſe rerum ſuarum dominum eſſe, at principi tamen in bona illa, cuiuſcumque in dominio ſint, ius triplex competere: 1. *vt poſſit de vſu bonorum illorum leges praeſcribere ciuibus*, §. 2. 2. *vt illis poſſit tributa et vectigalia imponere*, §. 3. 3. *vt poſſit in caſu neceſſitatis exercere dominium eminens*, §. 4. 4. *quaedam e contrario bona ciuitate contenta eſſe*; *II.*) *publica*, de quibus, §. 5. 6.

§. 2.

Primum ius ſummi Imperantis conſiſtit in *poteſtate leges ferendi circa bonorum vſum*; quum enim vnio virium neceſſaria ſit in re publica, vires autem vniri non poſſint, ſi prodigantur turpiter, conſequens eſt, vt Imperantis ſit prohibere, ne prodigantur, quod fit per leges. Hinc Imperator §. 2. *Inſt. de his, qui ſunt ſui vel alien. iur.* dicit: *expedit rei publicae, ne quis re ſua male vtatur.* Huc vero pertinent.

1. Leges, quae prohibent, ne bona ad extraneos perueniant; e. g. prohibita importatio mercium exportatio pecuniae, itemque, rerum, quae manufacturis noſtris inſeruire poſſunt.

2. Leges, quae ad conſeruationem familiarum pertinent; e. g. ne quis de bonis auitis teſtetur, vti Hamburgi, Groningae; vt cognatis ſit ius retractus.

3. Leges ſumtuariae; prohibita mutatio formae veſtium.

4. Leges luſibus oppoſitae.

5. Leges oppoſitae prodigis, iisque, qui foro cedunt.

6. Leges de reſtricta alienatione, oppignoratione, cet..

7. De modo poſſeſſionum, quibus legibus opus eſt, a) quoties magiſtratus pleraque ad ſe trahunt; Lex Thoria. b) quoties bona eccleſiis donantur immodice; ius amortizationis. Hinc et in Catholicorum prouinciis eius modi leges exſtant, vt eccleſiae et monaſteria non amplius adquirere poſſint bona immobilia.

Sunt

Digitized by Google

Sunt etiam quaedam leges, quae indirecte faciunt ad bona ciuium conſeruanda amplificandaque, nempe 1. quaecumque ad florem commerciorum et artium opificiorumque aliquid conferunt; 2. quaecumque inhibent res ſumtuoſas et parum neceſſarias, veluti itinera et peregrinationes in terras exteras, 3. quaecumque lites et iurgia ciuium cohibent, cet.

§. 3.

Alterum eſt *ius imponendi vectigalia et tributa.* Liv. *XXX.* 44. *Tantum ex publicis malis ſentimus, quantum ad priuatas res pertinet, nec in eis quidquam acrius, quam pecuniae damnum ſtimulat.* Hoc ius 1. in ſe iuſtiſſimum eſt: *α.*) vniendae enim in re publica ſunt vires, *β.*) bonis quiete fruuntur ſubditi beneficio rei publicae et Imperantis; ergo et aliquid ad Imperantium et rei publicae conſeruationem contribuere tenentur.

2. Non abutendum eſt hoc iure; abutitur autem Imperans, ſi *α*) proportionem non ſeruet in quantitate et qualitate bonorum, e. g. agrorum; *β*) onera imponat rebus non fructuoſis, vti ſupra habuimus exempla vectigalium vmbrae, aëri, vrinae, et latrinis impoſitorum; *γ*) oneret res immodice, vt ſubditi nullum fructum ex rebus ſuis capiant.

3. Hinc in pleriſque rebus publicis olim id ius indicendi tributa non abſolute relinquebatur principis arbitrio; ſed de vectigalibus et tributis conſultabatur in Comitiis: hinc vocabantur *Gaben*, *Beten*, quaſi tamquam dona et precario darentur. Quin ne adminiſtratio quidem aerarii ſoli principi relinquebatur, ſed ea ſimul erat penes Ordines rei publicae, quod et hodienum in multis regnis et principatibus obſeruatur. In Anglia adminiſtratio quidem relinquitur Regi, ſed ita, vt rationes reddat Ordinibus.

§. 4.

Tertium ius eſt *dominium eminens*; inuidioſum vocabulum. Eſt autem ius ſummi Imperantis, quo ei licet bonis priuatorum vti, quoties id exigit rei publicae neceſſitas.

Primus hoc inculcauit Grotius, ſed ita, vt ſufficere putarit vtilitatem rei publicae, quamuis neceſſitas non vrgeret; ex eo principio Zeelandi Marchionatum Veram et Vliſſingam ſibi vindicant; quia hoc vtile futurum ſit rei publicae. At Boecle rvs, cuius ea

de re exſtat ſingularis diſſertatio, hoc merito refellit, idque ius eleganter comparat facto Achabi, qui Nabothis vineam concupiſcebat, vt inde ſibi hortum adornaret.

Potius ergo dominium eminens his limitibus circumſcribendum, 1. vt neceſſitas hoc exigat; ea non habet legem; et quum imperanti tunc ius ſit in ipſam ciuium vitam, multo magis ius erit in eorum bona; 2. vt ei, qui inde detrimentum paſſus eſt, ſatisfiat a reliquis ciuibus. Quum enim alter prae altero praegrauari non debeat, facile patet, ei, qui praegrauatur, deberi ſatisfactionem et indemnitatem, niſi omnes eadem neceſſitas ſtringat.

Hinc locus eſt huius dominii eminentis exercitio, 1. ſi fundus occupandus, et caſtra ibi ac munimenta conſtruantur; 2. ſi res ſubditorum deuaſtandae, ne hoſtibus cedant; 3. ſi naues auferuntur, ad milites tranſportandos; 4. ſi pabulatum exeunt milites in agros priuatorum; 5. ſi in obſidionibus priuatorum agri occupantur, arbores caeduntur; 6. ſi vrgente fame granaria priuatorum recluduntur.

§. 5.

II. Iam ad *bona publica*. Res publica eſt perſona moralis; eſt ergo veluti perſona, adeoque poſſidet bona, quae vocantur populi, vel publica, quaſi populica.

Ea diuiduntur ab auctore in *aerarium* et *fiſcum*, rectius in *aerarium*, *fiſcum*, et *patrimonium principis*.

Differunt 1. ratione finis; aerarium deſtinatum eſt vſibus rei publicae; fiſcus ſuſtentationi principis; patrimonium familiae principis, e. g. vt et appanagiati in poſterum aliquid accipiant bonorum immobilium; 2. ratione iurium; in aerario princeps habet adminiſtrationem, non tamen ſemper priuatiue et ſolitarie; in fiſco vſumfructum; in patrimonio dominium. Hinc olim Romae aerario praeerant Praefecti aerarii, fiſco Procuratores Caeſarum, patrimonio Comites rerum priuatarum, quorum ſaepe mentio fit in iure noſtro; 3. ratione attributorum; res immobiles aerarii et fiſci ſunt inalienabiles, patrimonium alienabile. Hinc ſemper damnatae leges agrariae, ſeu de agro publico diuidendo, de quibus celeberrimus BVRMANNVS *in Diſſert. de vectigalibus populi Rom.* Semper viſum, reuocari poſſe domanialia ab anteceſſoribus alienata: ius in ſe non iniuſtum, quamuis in hypotheſi ſaepe accenſeantur bonis domanialibus, quae talia non ſint.

§. 6.

§. 6.

Subiungit auctor quaeſtionem, *an ipſum regnum poſſit alienari?* Diſtinguendum, an regnum ſit patrimoniale, an vſufructuarium: illud alienari poteſt, hoc non poteſt niſi conſenſu populi; 1. quia princeps in eius modi regnis non habet plus iuris, quam ipſi a populo conceſſum; id ius autem ei non conceſſum; 2. electa eſt perſonae vel familiae qualitas; ergo alius imperans inuitis ciuibus non obtrudendus.

Nec intereſt, totum regnum, an eius pars alienetur, nam et tunc onus in reliquos incumbit: ſed poſterius habet exceptionem, ſi ex neceſſitate pacis ineundae cauſſa fiat alienatio partis regni; tunc enim quum finem velint ſubditi, nempe pacem, velle etiam debent media; hinc non iniuſta fuit alienatio Minorcae, Gibraltaris, facta ab Hiſpanis in Anglos; prouinciarum quarumdam et vrbium Suecicarum in Ruſſos, Danos, cet.

Denique vti Imperans alienare nequit regnum vel regni partem: ita nec abrumpere ſe debet pars altera inuita; id enim pro rebellione eſſet habendum, e. g. Corſi ſubducere ſe volebant iniuſtiſſime rei publicae Genuenſium.

Attamen nec hic neceſſitatem habere legem facile patet: hinc ſi hoſtis partem auellit, etiam haec iure praeſtat homagium.

CAPVT XVI.

DE BELLO ET PACE.

§. 1.

Inter iura maieſtatis, de quibus adhuc ex inſtituto actum, eſt etiam IVS BELLI ET PACIS, idque adeo magni momenti, vt GROTIVS ideo totum ius gentium publicum vniuerſale ius belli et pacis vocarit, atque ita inſcripſerit opus ſuum incomparabile.

Agitur hoc capite 1. *de iuſtitia belli*, §. 1-4. 2. *de modo bellum gerendi*, §. 5-11. 3. *de adquiſitionibus per bellum*, §. 12-14. 4. *de contrario belli*, *id eſt*, *de pace*, §. 15. *ad fin.*

De iuſtitia belli duo quaeri poſſunt: 1. *an in genere bellum geri*

geri liceat? §. 1. 2. *quaenam in ſpecie ſint cauſſae belli ſpecificae?* §. 2-4.

1. Quinam in genere bellum pro illicito, aut ſaltim pro indigno Chriſtianis certandi genere habeant, ſupra vidimus *h. l. cap.* 8. §. 5. vbi et Erasmi argumenta profligauimus, quae iam repetere nihil attinet.

At quia hic ita diſſentit Hobbesivs, vt in alterum extremum ruat, et bellum pro ſtatu hominis maxime naturali venditet, etiam huic ſatisfaciendum erit.

Naturale dicitur, quod aut a Deo inditum eſt creaturis, adeoque ex Dei intentione omnibus ineſt, quo ſenſu viuere, edere, bibere, dormire homini naturale eſſe diximus; aut *naturale* vocamus, quod rationis dictamini congruit, quo ſenſu conſeruationem ſui, procreationem et educationem ſobolis, immo totum ius, quod ratio conſtituit, naturale vocamus.

Neutro ſenſu bellum pro ſtatu maxime naturali hominis haberi poteſt, quia nec ad id nos Deus creauit, vt bella gereremus; nec rationi hoc conſentaneum eſt, vt populus populum laedat, ſed vt pacem colant.

Quemadmodum vero multa in ſe non ſunt naturalia, quae tamen in ſtatu extraordinario neceſſaria et rationi conſentanea ſunt, veluti venae ſectio, reſecatio membri putridi, vſtulatio, cauterium: ita et bellum in ſtatu hominis extraordinario eſt iuſtum. Pax colenda, (hic eſt ſtatus naturalis et ordinarius hominis): at ſi pacem colere non licet per aliorum iniurias, bellum gerendum.

Quid vero eſt *bellum?* eſt ſtatus ſocietatum liberarum de iure controuerſo inter ſe vi certantium, et propoſitum certandi retinentium.

Status.) Non actus; nam ſaepe actu non inter ſe certant belligerantes, e. g. hyeme; vel ſi mari bellum geritur, et claſſes in portum ſubducuntur, et tamen manet bellum.

Societatum liberarum.) Nam quae aliorum imperio ſubſunt, belli gerendi ius non habent, quia habent iudicem ſuum; hinc deteſtanda bella ciuilia, bella priuata, rebelliones ſeu bella inter imperantem et ciues.

De iure controuerſo.) Eſt enim bellum modus litigandi in ſtatu naturali, ergo plus, quam barbarum eſt, bellum honoris et gloriae, aut latrociniorum, aut amplificandi territorii cauſſa gerere; hinc Alexander vocatus latro totius orbis.

Vi.)

Digitized by Google

Vi.) Nondum ergo eſt bellum, vbi tantum calamis digladiantur inter ſe principes, vel legati inter ſe diſputant.

Propoſitum certandi retinentium.) Pertinet haec clauſula ad tempus induciarum; ſaepe enim ſuſpenditur vis armorum ad tempus, vel breue, vel longum: vbi quaeritur, *vtrum illae induciae ad belli, an ad pacis tempus et ſtatum pertineant?* Reſp. ad bellum, 1. quia adhuc certandi propoſitum remanet; 2. quia ius controuerſum nondum ad liquidum perductum eſt.

§. 2.

At quaenam in ſpecie cauſſae belli iuſtificae? Hic ante omnia diſtinguendum inter cauſſas *iuſtificas*, *politicas*, et *praetextus:* 1. cauſſae iuſtificae ſunt, ob quas bellum dicitur iuſtum, e. g. vim vi repellere; 2. cauſſae politicae, ob quas bellum habetur rei publicae vtile, e. g. Cato decernebat Carthaginem delendam; 3. praetextus ſunt cauſſae iuſtae, ſed in facto falſae; e. g. lupus conquerebatur, ouem ſibi aquam turbidam reddidiſſe.

Nos loquimur de primi generis cauſſis, quarum tres ſtatuit GROTIVS, *de iur. bell. et pac. II.* 1. 2. a) vindicationem iuris ab altero nobis iniuſte interuerſi; talis erat cauſſa, ob quam gerebatur bellum Hiſpanicum; eo etiam pertinet laeſio, ob quam ſatisfactio denegatur; hinc Sagunto exciſo Romani bellum inferebant Carthaginienſibus; b) propulſationem vis iniuſtae; e. g. ſi quis armis nos adgrediatur, quem nulla iniuria laeſimus; c) poenam; ſi gens enormi facinore contra ius naturae admiſſo ſe polluerit; quale bellum ab Iſraëlitis geſtum *Iud. XVIIII.* Sed cauſſam poſtremam falſam eſſe, iam ſupra demonſtrauimus, quia gens gente non eſt ſuperior; poena autem ſemper a ſuperiore infligenda. Vid. quae diximus ſupra *libr. II. cap.* 13. §. 5.

Remanent ergo duae cauſſae priores; ſi ergo vindicamus ius nobis per iniuriam interuerſum, *bellum* erit OFFENSIVVM; ſin propulſamus vim iniuſtam, DEFENSIVVM.

Itaque facile deciditur quaeſtio, *an omne bellum defenſiuum ſit iuſtum?* Negatur, quemadmodum nec omne offenſiuum iniuſtum eſt; culpa non redit in auctorem pugnae, ſed in eum, qui alteri fecit iniuriam, ſiue adgreſſus ſit, ſiue non.

Quaeritur etiam, *an laeſionem, quae bello gerendo ſufficiat, magnam eſſe oporteat, et quantam?* Reſp. quantacumque ſit, vel quantulacumque, perinde eſt, nam 1. laedens etiam nos in re minima et

Digitized by Google

et ſatisfactionem denegans, hoſtilem animum declarat; 2. qui in minimo laeſit, plura et maiora adfectabit, ſimulac fuerit occaſio; 3. quemadmodum in ſtatu ciuili ne minimam quidem iniuriam pati teneor, ſed ſemper mihi integrum eſt, actionem eo nomine inſtituere, ita et de bello idem ſentiendum, quippe quod loco actionis ciuilis eſt in ſtatu naturali.

Alia vero quaeſtio eſt, *an prudenter agat, qui ob cauſſas nullius momenti ad arma ruit?* iuſtum eſt, ob rem minimam actionem inſtituere, ſed non ideo prudenter agit, qui id facit, ſumtibuſque duplo maioribus rem minimi pretii vindicat; ita et de bello ſtatuendum.

§. 3.

Hinc recte ſuadet auctor, antequam belli aleae res committatur, experiunda eſſe quaeuis, vt de controuerſia amice tranſigatur.

Eleganter CICERO, *de offic. I.* 11. *Quum duo ſint genera decertandi, vnum per diſceptationem, alterum per vim: quumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum: confugiendum eſt ad poſterius, ſi vti non licet priore.*

Habet hoc iuſtas cauſſas, nam 1. omne bellum etiam iuſtum cum clade ſubditorum coniunctum eſt; 2. ſumtus immenſi requiruntur; 3. res aleae plena eſt, et tam qui iuſtum bellum geſſit, quam adgreſſor ſuccumbere poteſt.

Hunc in finem prodita 1. colloquia, deductiones, legatorum conuentus; 2. prouocatio ad arbitros, ſponſores; ſic Athenienſes et Megarenſes de Salamine compromiſerunt in Lacedaemonios; 3. addit auctor in maiore opere *libr. VIII. cap. 6.* §. 3. ſortem; Commendant quidem hoc medium CHRYSOSTOMVS, *Orat. de fortuna*, AVGVSTINVS, *de doctrina Chriſtiana, libr. I. c.* 28. GROT. *de iur. bell. et pac. II.* 23. 9. ſed id parum prudens conſilium.

Hinc facile apparet, quid ſentiendum de bello repraeſentatiuo, ſi cauſſa per duellum decidatur; tale quid factum inter Aeneam et Turnum, inter Horatios et Curiatios, de quibus Metius Suffetius apud LIVIVM *libr. III. Ineamus aliquam viam, qua vter vtri imperet, ſine magna clade, ſine multo ſanguine vtriuſque populi decerni poſſit.*

Certamen eius modi ſingulare in ſe non iniuſtum eſt: 1. ſi enim licet in ſtatu naturali integros committere exercitus, quidni etiam

etiam pauciores? 2. ita res reuera in compendium mittitur, parciturque ſanguini.

Sed conſultum id numquam eſt, quia incertus ſum, an alter ſit fidem habiturus viribus integris; 3. quia ſic nullum ſupereſt remedium emendandi cladem, quum contra in iuſto bello raro res vno praelio tranſigatur.

§. 4.

Vidimus iuſtas bellorum cauſſas: iam de iniuſtis; quibus plerumque illae iuſtificae praetexuntur; eae vel

1. Apertae, quarum iniquitas et iniuſtitia in oculos veluti occurrit; quales a) auaritia et cupiditas fines proferendi, qua inprimis laborabant Romani, quidquid pro iis diſſerat ALBERICVS GENTILIS in libello *de iuſtitia armorum Romanorum*, b) Gloriae ſtudium, quo laborabat Alexander M. Abſurda ergo ſententia Rabinorum, qui Iſraëlitas exiſtimant bella gerere, et populos ſubiugare potuiſſe ex decreto ſynedrii ſine alia iuſta cauſſa, modo id fecerit ad augmentum gloriae Iſraëlis. Vid. SELDENVS *de iur. natur. et gent. ſecundum diſciplin. Hebraeor. VI. 3. et 12.*

2. Subtiliores, quae facilius pallio iuſtitiae velantur; quales a) metus ex vicini potentia; haec iniuſta cauſſa, niſi potentia illa iniuſte quaeſita; b) metus ex vicini apparatu; haec quoque cauſſa iniuſta, niſi certis argumentis conſtet, alterum arma aduerſus nos parare; c) vtilitas iure deſtituta; e. g. Turca iam ſollicitatur a Gallis ad arma contra Imperatorem, quia commodiſſima ſit occaſio amiſſa recuperandi; d) cupiditas ſedes nouas quaerendi; inde notum bellum Cimbrorum cum Romanis; non poſſunt enim nouae ſedes occupari, vbi non eſt vacua poſſeſſio, aliiſque iam eſt ius quaeſitum.

§. 5.

Haec de prima parte; iam II. *de modo gerendi bella*; vbi primo quaeritur, *vtrum bella vi tantum aperta gerenda ſint*, *an et dolis et ſtratagematibus vti liceat*?

Adfirmant hoc plerique; Cleandrites apud POLIAEN. *ſtratagemat. libr. II. qua leonina non pertingit, vulpina adſuenda eſt.* Et quidem non male; Nam

1. Hoſti licet nocere; id quum et ſtratagematibus fiat, quidni his vtendum?

2. Ita parcitur multo ſanguini, et ſic finis facilius attingitur.

3. Saepe id neceſſarium eſt ob virium inaequalitatem.

4. Ipſe Deus heroibus veteris teſtamenti ſtratagemata praeſcripſit, veluti Ioſuae in capienda vrbe Ai.

Enim vero quum hac in re facile quis poſſit a iuſtitiae regulis deflectere, diſtinctione opus eſt. Aut hoſtis cum hoſte agit, tamquam cum hoſte, aut tamquam cum paciſcente: priore caſu circumuenire poteſt hoſtem, non poſteriore; hinc turpe, hoſti quoque fidem non ſeruare.

Recte Ageſilaus apud PLVTARCH. in eius *vita*: *fidem in foedere fallere nihil aliud eſt, quam Deos contemnere, hoſtium vero circumuentio non modo cum iuſtitia, ſed et cum magna laude et iucundo coniuncta eſt compendio.*

3. Praeterea etiam cauendum, ne ſtratagemata in ſe ſint contra honeſtum et decorum, qualia ſunt omnia 1. quae dolo malo innocentum cladem intendunt; quamuis enim haec plane caueri non poſſit: tamen etiam non adfectanda eſt ſtudio. Hinc ad ſtratagemata non pertinet infectio aquarum per venena; 2. quae decoro bellico aduerſantur, e. g. vti armis vetitis, percuſſores immittere capiti hoſtis, cet.

§. 6.

Hactenus de dolo: iam 2. de vi, de qua ius naturae et gentium commendat regulam: *Hoſti in hoſtem in infinitum omnia licent.* Haec regula recte intelligenda; ſenſus non eſt, licere omnia in infinitum, quod ad qualitatem, vt poſſit quis omni ſcelerum genere aduerſus hoſtem impune vti, vti VIRGILIVS exiſtimaſſe videtur, dum cecinit *Aen. II. 390.*

- *dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?*

nec ſenſus eſt, laedendi animum non habere debere finem; potius enim bellum debet geri propter pacem; alias homo brutis ipſis eſſet deterior; ſed ſenſus eſt, poſſe quis aduerſus hoſtem vi vti, non donec reparata ſit iniuria, ſed donec ille ad ſatisfactionem paratus ſit, quamuis inter damna, quae nobis intulit et ipſe paſſus eſt, nulla ſit proportio.

Ratio eſt 1. quia, qui bellum nobiſcum iniuſtum gerit, hoſtili eſt animo, eumque retinet, quamdiu non paratus eſt ad ſatisfactionem, ergo et laedi poteſt tamdiu, donec ſatisfaciat, quamuis plus detrimenti patiatur.

2. Quia

Digitized by Google

2. Quia ea proportio ſeruari nequit in bello, vt in iudiciis, vbi auctoritas omnia moderatur, quum in bello per hoſtem ipſum ſtet, quamdiu laedi velit.

Sed tamen hunc rigorem temperat merito 1. humanitas, quae et humani generis, innocentum et poſterorum rationem haberi iubet; hinc non probandum a) ſi praeter neceſſitatem omnia ferro flammiſque deuaſtentur; b) arbores et ſiluae exſcindantur; c) victi populi in ſeruitutem perpetuam abripiantur, d) in victis occidendis crudelitate, ſtupris, ſimilibuſque ſceleribus delectentur.

2. Ratio belli: eſt decorum in bellis ex iudicio humaniorum gentium obſeruandum; hinc non probantur a) arma vetita, e. g. falces, ſagittae veneno infectae; b) ſeruitus bello captiuorum; c) ſupplicium deditiiorum.

§. 7.

Ad modum bella gerendi pertinet etiam diuiſio belli in SOLLEMNE, et minus SOLLEMNE, quae dupliciter poteſt intelligi; vel 1. de perſonis bellum ſuſcipientibus; tunc ſollemne eſt inter liberas gentes, minus ſollemne inter eas, qui ſuperiorem habent, adeoque eius generis ſunt omnia bella ciuilia, priuata, diffidationes; vel 2. de ritu bellum ſuſcipiendi, tunc bellum ſollemne eſt, quod ſollemniter indictum, minus ſollemne, quod minus ſollemniter. Talis ritus apud Perſas erat poſtulatio terrae et aquae, de qua ſaepe HERODOTVS; apud Romanos indictio per faeciales, ſacerdotes, qui ſagminibus et armis inſtructi in hoſtium fines ibant et res repetebant, non auditi haſtam in fines hoſtium proiiciebant, cum certa imprecationis formula, de qua BRISSON. *de formul. et ſollemnib. popul. Rom. verb.*

Inter Europaeos ſaeculo adhuc XVI. bellum indici ſolebat per cyrices, *Herolde*, qui certo induti veſtium genere litteras diffidationis ipſi hoſtili Regi tradebant; quale exemplum hiſtoria refert de Carolo V. Imperatore, qui hoc ritu Franciſco I. bellum indixit. Hodie id fieri ſolet per clarigationem et manifeſta, de quibus I. H. BOECLERVS, eorumque publicationem ad ſonitum tubarum et tympanorum.

Quaeritur vero, *an hoc diſcrimen agnoſcat ius naturae et gentium*? Reſp. priore ſenſu hanc diuiſionem omnino eſſe realem, nam bellum liberarum gentium eſt iuſtum, ciuile et priuatum iniuſtum.

Digitized by Google

In illo capti tractantur tamquam hoſtes, in ciuili tamquam ciues: (hinc ſeruituti in bellis hiſce non erat locus), GROTIVS, *de iur. bell. et pac. III.* 3. 23. in priuato tamquam rebelles.

At poſteriore ſenſu res redit ad arbitrium gentium; ritus enim ſunt arbitrarii, hinc et ratione populorum, et ratione temporum variant.

Illud modo obſeruandum, 1. denunciationem belli non debere fieri per ritus impios, et regulis iuſti, honeſti, decori contrarios; ſic Turcae bellum denunciant, legatos illius nationis in diros carceres abripiendo; 2. ritibus his ſemel receptis vtendum eſſe, ne alter deinde conqueratur, bellum iuſtum ſecum geſtum non eſſe; latrocinia et diffidationes in ſe ſunt turpia, ab iis ergo vt diſtinguantur bella iuſta, aliquo ritu opus eſt; 3. non violandos eſſe hoſtes conuitiis et iniuriis ſcurrilibus; nam a) res agitur inter Reges magnoſque principes; b) eo ipſo alteri populo ius damus par pari referendi; c) litterae eius modi ſemel ſcriptae manent etiam pace inita, et perpetuo impediunt amicitiam gentium.

§. 8.

Quum ergo et perſonae bellum gerentes diſcrimen inter bella faciant; quaeſtio eſt, *quis bellum gerere poſſit?* Reſp. gentes liberae; hinc ſtatus imperii habent quidem ius belli et pacis ratione exterorum, non autem inter ſe; fractae pacis rei ſunt, qui arma aduerſus conſtatum accipiunt.

Nam bellum eſt ob defectum iudiciorum; defectus hic tantum eſt in ſtatu naturali, vbi nullus ſuperior, non in ciuili et vbi ſuperior eſt, ergo et in illo bellum iuſtum eſt, in hoc iniuſtum.

Hinc pendet ſolutio quaeſtionis, *an magiſtratus, e. g. praeſes prouinciae poſſit bellum indicere et gerere iniuſſu principis vel populi?* Neg. 1. quia habet ſuperiorem, cuius auſpiciis prouinciae praeeſt; 2. quia res cum periculo totius rei publicae coniuncta eſt. Talia inter ipſos priuatos ſpeciale requirunt mandatum. Legatorum Fabiorum audacia apud LIV. V. 36.

Excipiuntur tamen caſus: 1. ſi hoſtis prouinciam adgrediatur; defenſio enim ſemper commiſſa cenſetur praeſidi prouinciae; 2. ſi prouincia ſit admodum remota, vt non poſſit ſpeciale mandatum exſpectari; hinc Batauorum praeſes Indiae bella cum barbaris prius aliquando conficit, quam de eo illato nuncii aduenerunt.

Sed id fit 1. ex mandato cum libera; 2. quia bella iſta Indica breui

Digitized by Google

breui tempore confici ſolent, Indis artis bella gerendi et armorum admodum imperitis, et nec terra marique ſatis validis aduerſus tot claſſes et munimenta, quae Bataui ibi habent.

§. 9.

Sed quaeritur, *an et ob facta non ciuitatis, ſed aliena, e. g. priuatorum, bellum iuſte geratur?* Reſp. in ſe hoc fieri non poteſt, quia bellum eſt ſtatus gentium liberarum de iure controuerſo inter ſe certantium: vbi ergo non eſt ius controuerſum, ibi nec bellum eſſe poteſt. Ius vero controuerſum hic non inter duas ciuitates, ſed inter vnam ciuitatem et priuatum, quocum bellum non geritur.

Sed quemadmodum ſupra in doctrina de imputatione demonſtrauimus, multis modis contingere poſſe, vt cui alienum factum imputetur: ita id hoc caſu ita contingit, 1: ſi Imperans vel res publica denegat ſatisfactionem, et potius factum defendit; hinc Galli Romam delebant, quod legati Fabii adiuuerant Cluſinos, eorumque deditio denegaretur, LIV. V. 36. Corinthus funditus exſcindebatur, quia ciues quidam legatos Romanorum violarant; ita Carthaginienſes negabant ſuo iuſſu exciſam Saguntum, et tamen iure bello petebantur, quia hoc Hannibalis factum probabant defendebantque, et Hannibalem poena eximebant; 2. ſi quis hoſti receptum dat, eumque ope et conſilio adiuuat; vtrumque coniungi debet: hinc ob ſolum perfugium bellum non mouetur iure; ſic e. g. ideo numquam iniuriam ſibi fieri dixerunt Angli, quod Papa Iacobum Stuartum, Hiſpani Ducem Ormondiae receperunt. At perpetuum fere bellum erat inter Regem Angliae Guilielmum III. et Ludouicum XIIII. Regem Franciae, quia hic non modo receperat Iacobum II. Regem ex Anglia profugum, verum etiam pecunia, nauibus, militibus iuuabat ad inuadendam Hiberniam.

Quid vero ſi profugi petatur deditio? Ea non ſemper iure petitur, ſi nimirum paratus ſit princeps, ad quem alter profugit, ad iuſtitiam adminiſtrandam, et ſane, ſi innocens eſt, cur dederetur? ſin nocens, cur non aeque puniri poſſet a iudice deprehenſionis, quam in foro delicti?

Enim vero circa huius modi priuatos raro ſolet oriri controuerſia; nam vix vnius priuati cauſſa bellum ſibi arceſſet Princeps, ſi aliae deſint; nec deditionem admodum vrgebit natio, ſi periculum

ſit,

ſit, ne inde bellum naſcatur. Grot. *de iur bell. et pac. II.* 21. 3. *ſeqq.*

Attamen ſi Princeps imperii priuatum proſcriptum ex Imperii decreto recipiat, ipſe quoque in proſcriptionem poteſt incidere. Exemplum Io. Friderici, Ducis Saxoniae, Grumbachium recipientis Gothae notiſſimum eſt.

§. 10.

Quum vero caſu, qui ſuperiore paragrapho explicatus eſt, magis plerumque repreſſaliis vtantur gentes, quam bello: quaeritur, quid ſint repreſſaliae?

Repreſſaliae ſunt ius, quo Imperans vtitur, quum ſibi vel ſubditis iuſtitia denegatur, vt gentis iſtius bona tam diu arreſto conſtringantur, donec ſibi ſuiſque ſatisfactum ſit; e. g. Fridericus Guilielmus fruſtra a Rege Hiſpaniae exegerat aes alienum, ergo armabat nauem, et Hiſpanicam nauem intercipiebat.

Differunt hae ab arreſto; a) arreſto enim conſtringuntur bona debitoris, repreſſaliae etiam ad bona non debitoris pertinent, modo eiuſdem ſit nationis; b) arreſtum forum fundat, non repreſſaliae.

Officia circa repreſſalias ſunt: 1. non vtendum repreſſaliis, niſi iuſſu magiſtratus; contra ſentiunt Grot. *III.* 2. 7. Bodin. *de re publ. I.* 10. a) quia vis prohibita priuatis; b) quia ſaepe ſunt belli praeludium: at ſolide eos refellit Zieglervs;

2. Non plus retinendum ex rebus interceptis, quam ad exſoluendum debitum requiritur; ſic enim non eſſet ſatisfactio, ſed laeſio, ſi e. g. pro debito 10000. imperialium retineretur nauis 100000. imperialium.

3. Is, qui bona amiſit, regreſſum habet aduerſus debitorem; et hinc etiam iure poteſt petere, vt iura ſibi a creditore cedantur, quo ex iure etiam ceſſo aduerſus debitorem agere poſſit.

§. 11.

Denique quum repreſſaliis vi vtamur contra alium, quam qui nobis debet, quaeritur, *an et vis adhiberi poſſit pro aliis*, id eſt, *an pro aliis bellum geri queat?*

Id

Id procul dubio adfirmandum; ſaepe enim non minus ad nos pertinet vicini periculum, quam ad illos ipſos:

Tunc tua res agitur, paries quum proximus ardet.

Sed facile patet, requiri 1. iuſtam cauſſam, ſine qua ne pro nobis quidem bellum iure gerimus, nedum pro aliis.

2. Vinculum aliquod, quale dat a) ſubiectio; ita Mithridati bellum illatum a Romanis, qui ciues Romanos et publicanos in Aſia occiderat; b) foedus; ita Carthaginienſibus bellum indixere Romani, quod Saguntum, ſociam ciuitatem, inuaſerant; c) cognatio; hanc cauſſam hodierno bello praetexere videmus Regem Galliae: adfinitatem cum Staniſlao; d) communis cauſſa; ita ſaepe mouente arma Turcarum Imperatore, reliqui Chriſtiani principes ſocios ſe praebuere ad communem hoſtem coërcendum.

Sed quaeritur, *an tunc, quum bellum pro aliis ſuſcipitur, et lucrari quid ex bello poſſimus?* Adfirm. ideo, 1. quia non ſolum id agitur, vt iniuria vindicetur, ſed et vt in poſterum ſecuriores fiamus; quod obtinetur, ſi ad mediocritatem redigatur nimia potentia; 2. quia multae impenſae impendendae fuerunt ob alterius iniuſtitiam, quae refundantur. Hinc vitio verti non poteſt Anglis quod Gibraltar, Minoricam ſibi retinuerint in pace.

§. 12.

Hac paragrapho agitur *de decoro belli*: ſed hanc materiam iam paullo ante occupauimus; nihil ergo attinet, eam hic repetere.

§. 13.

III. Sequitur tertia pars capitis, *de adquiſitionibus in bello.*

Quemadmodum iuſto titulo habemus, quod nobis adiudicatum a iudice: ita et quod bello, modo legitimo, adquiſiuimus. Prouocat ad hunc titulum ipſe Iacobus moriens, *Geneſ. XXXXVIII.* 23. *Hanc terram gladio et arcu meo comparaui*; id praelegebat Ioſepho.

Titulum hunc vel modum adquirendi veteres vocabant OCCVPATIONEM; quum vero occupatio ſit rerum nullius, fingebant et res hoſtium ratione hoſtium eſſe nullius, adeoque cedere occupanti. Sed hoc iam refutauimus ſupra *libr. I. cap.* 12. *§.* 14. ſi enim eſſet

res nullius ratione hoſtium, eas poſſeſſores ne defendere quidem poſſent; multo minus eas recuperandi ius eſſet hoſti.

Non opus eſt illis ambagibus; ius adquirendi eſt ex ipſo iure belli, quod hoſti in hoſtem omnia in infinitum permittit, adeoque etiam, vt ipſi omnia eripiat, immobilia et mobilia.

Ratione dominii diſtinguitur 1. inter res mobiles, quae ſtatim noſtrae ſunt, ſimul ac eas praeſidiis noſtris intulimus; et 2. immobiles, quae etiam ſtatim noſtrae ſunt ratione tertii, ratione hoſtis tum demum, vbi in pace iuri ſuo cedit: antequam enim id fiat, hoſti victo et ius et animus eſt recuperandi. Quemadmodum vero in ſtatu ciuili noſtrum dicere non poſſumus, in quo alteri eſt ius vindicandi: ita nec in ſtatu naturali, vbi alteri eſt ius et animus recuperandi.

Sed quaeritur, 1. *cui praeda adquiratur?* de immobilibus enim nemo dubitat, quin adquirantur rei publicae; res mobiles vero ſaltim iure communi adquiri putant ſingulis; quod tamen falſum eſſe docet *L. penult. D. ad leg. Iul. pecul.*

Iure naturae et gentium haec quoque adquiruntur rei publicae, 1. quia eius auſpiciis et ſumtibus geritur bellum, 2. quia milites tantum miniſterium praeſtant rei publicae; quidquid vero aliorum miniſterio et operis adquiritur, id nobis adquiritur.

Concedi tamen priuatis poteſt praeda 1. ad acuendam fortitudinem, 2. ſi ſuo ſumtu et periculo aliquis in hoſtes arma paret.

An vero et res incorporales adquiruntur victori? Reſp. aut rebus inhaerent, et tunc tamquam acceſſoria adquiruntur cum ipſis rebus; aut inhaerent perſonae victi principis, ita vt ob perſonae qualitatem competant, et illa in victorem non tranſeunt; hinc e. g. occupata prouincia tranſeunt tituli, praetenſiones, vectigalia, aliaque iura: non autem victo principe tranſeunt ad victorem iura in vxorem, liberos, cet.

§. 14.

Hinc facile patet, *quomodo in victorem tranſeat ipſum imperium in victos?* Regnum enim eſt vel

Patrimoniale, tunc imperium adquirit victor vel per expreſſam ceſſionem, quoties in conditionibus pacis iuri ſuo renunciat, vel

Digitized by Google

vel per tacitam, quoties animum recuperandi deponit. Cyrus Croeſi regnum hoc modo adquiſiuit; Quum enim regnum patrimoniale ſit in dominio principis, nullum dubium eſt, quin hic et expreſſe cedere, et tacite derelinquere illud poſſit.

Vsvfrvctvarivm ſeu legitimum, tunc adquirit illud victor, 1. per pactum expreſſum inter gentem victam et victorem; ſi victi ſponte ſe ſubiiciunt, homagium praeſtant; e. g. Iuſtinianus ita adquiſiuit regnum Vandalicum in Africa; 2. per tacitam patientiam, ſi coacti quidem ſe ſubiiciunt, at deinde in victoris imperio adquieſcunt, animum recuperandi deponunt; ſic Romani adquiſiuerunt regnum Macedonicum, Aegyptiacum.

§. 15. 16.

Progredimur ad IIII. partem, vbi agitur de pace, et quidem *de praeparamento pacis, induciis*, *§. 15. de pace ipſa*, §. 16. 17.

Induciae ſunt pactum belligerantium, quo ſaluo ſtatu belli, actus tantum belli in certum tempus ſuſpenduntur.

Pactum.) Ergo ſancte ſeruandum ex eo principio, quod inculcauimus §. 5. Agimus enim cum hoſte tamquam cum paciſcente.

Saluo ſtatu belli.) Ergo induciae pertinent ad bellum, quia ius controuerſum manet.

Actus belli.) Siue omnes, ſiue quidam; vnde ſine ratione Hiſpani abſurdum putabant Hollandorum poſtulatum, vt induciae fierent in Europa, non in India, Grot. *Hiſtor. Belgic. ad annum* 1608. praeterea id intelligitur tantum de actibus belli offenſiuis, non de defenſiuis.

Ad certum tempus ſuſpenduntur.) Siue breue illud ſit, ſiue longum. Ceterum quamuis vtroque caſu induciae pertineant ad bellum, tamen pro ſpatio illo longioris temporis, vel breuioris, induciae diuiduntur 1. in bellicas, quando hoſtes manent in procinctu; 2. pacificas, vbi per plures annos nulla fit expeditio.

Hinc facile deciditur quaeſtio, *an etiam pax detur ad certos annos?* Lacedaemonii pacem inierunt in annos 50. Ivstin. III. 7. Guſtauus itidem ad annos 50. Loccenivs *Hiſtor. Suec. libr. VI. a* 1541. Reuera eius modi pax non eſt pax, quia propoſitum certandi retinent, ſed induciae tantum.

Digitized by Google

Induciae porro ſunt 1. vel *expreſſae*, quae expreſſo pacto ineuntur; 2. *tacitae*, quando neceſſitas ipſa inducias facit, e. g. hiems vehementior, maris intemperies.

Differentia in eo conſiſtit, quod ad arma poſteriore caſu redire licet, quandocumque placet; non caſu priore; induciae incipiunt a die ſequente diem pacti, et durant ita, vt vltimus dies adhuc ad inducias pertineat.

§. 17.

Pax eſt pactum omnem hoſtilitatem plane tollens. 1. Non patitur exceptionem metus, niſi iniuſte extorta pax per vim captiuo Principi illatam; exceptio Franciſci I. Regis Franciae. Vid. DANCKELMANNVS *de captiuorum principum pactis*; 2. quaeſtio, an cum rebellibus iniri poſſit? Adfirmat GROT. III. 14. 6. aut enim victi ſunt, aut victores: ſi victi, Princeps ignouit, dum cum iis pactus eſt pacem; ſin vicerunt, tranſegit cum iis.

Officia circa pacem ſunt: 1. *pacis leges ſancte ſeruandae*, pacta enim ſeruanda ſunt, 2. *abſtinendum ab omni cauillatoria interpretatione*, 3. *ſponſores ſuccurrere tenentur parti aduerſus pacis leges laeſae.* Aliud ſi ex noua cauſſa bellum ſit motum.

CAPVT XVII.

DE FOEDERIBVS.

§. 1.

VLtimum ius maieſtatis, quod auctor expendit, in ſpecie eſt *ius foederum*; quorum conſiderantur *definitio et diuiſiones*, §. 1-7. *adiuncta*, §. 8.

Foedus eſt pactum ſocietatum liberarum ad alterutrius aut vtriuſque vtilitatem initum; vere ergo natura non differunt foedus et pactum, ſed ſubiecto tantum, quemadmodum ius gentium et ius naturae.

Pactum.) Hinc pax etiam eſt foedus; ab eo tamen diſtinguitur, quia pax eſt conuentio neceſſaria, foedus conuentio voluntaria.

Soci-

Societatum liberarum.) Earumque imperantium; hinc foedera non ſunt, quae ineuntur inter Imperantem et ciues, ſed compacta, capitulationes, cet.

Ad alterius ſeu vtriusque vtilitatem.) Sunt enim alia foedera, ceu infra docebimus, aequalia, alia inaequalia.

Hinc admodum abſonum eſt, quod ſcribit PLINIVS Theſea inueniſſe foedera: ſunt enim iuris gentium, nec inuentore opus habent, ſed forſitan inuenit aliquos ritus in foederibus adhibitos, quales praecipue apud Orientales ſectio victimae, apud Romanos percuſſio ſuis, addita formula: *Si ſciens fallo, tum me Iupiter ſalua vrbe et re publica eiiciat, quemadmodum ego hunc lapidem*; hinc *Iouem lapidem iurare.*

Ceterum foederum diuiſio prima haec eſt: alia iuri naturae nihil ſuperaddunt, quae vocamus *foedera generalia*; alia quid ſuperaddunt et diſponunt, quod iure naturae non debetur, quae vocamus *ſpecialia*; e. g. foedera de pace inuicem colenda ſunt generalia; foedera de certo ſubſidio ſibi inuicem praeſtando, ſpecialia.

§. 2.

Generalia varia ſunt, veluti 1. Foedera amicitiae inter Abrahamum et Abimelechum, *Geneſ. XXI.* 23. 2. Foedera de hoſpitii iure; hoc ius olim inter priuatos et integras ciuitates obtinebat, vt aduenis praeberentur hoſpitia et lautia, vid. SCHILTER. *Diſſ. de iure hoſpitii*, ſed haec hodie extra vſum. Eodem GROT. *de iur. bell. et pac. II.* 15. refert foedera commerciorum cauſſa inita; ſed hoc ex principio, quod commercia terra marique libera eſſe debeant; quod manifeſto falſum: quum enim quaedam commercia ciuibus et rei publicae noxia eſſe poſſint, quis negat, ea prohiberi poſſe? atqui ſi prohiberi poſſunt, poſſunt etiam permitti, et ſi permittuntur, permittitur quid, quod iure naturae non debetur.

Quaeritur, *an eius modi foedera aliquam vtilitatem habeant?* Dubitari poſſet, quia iam tum iure naturae debentur, quae nobis illis ſtipulamur; ſed 1. poteſt contingere, vt amicitia rupta ſit; 2. poteſt etiam alter ſibi perſuadere, ſe nobis iure denegare officia amicitiae; opus eſt ergo eius modi foederibus; exemplo eſſe poteſt tranſactio Paſſauienſis. Conf. OBRECHT. *de ſponſore pacis*, I. §. 3.

Digitized by Google

§. 3. 4.

Foedera ſpecialia ſunt, quae officiis iuris naturae et gentium aliquid ſuperaddunt, e. g. de mutua defenſione.

Ea denuo ſunt vel *aequalia*, vbi vel idem vtrimque onus, vel eadem vtriuſque paciſcentis conditio; e. g. ſe ſibi inuicem ſubmiſſuros 10000. milites; vtrumque foederatum ſui iuris manſurum.

Inaequalia, vbi vel impar onus, e. g. Rex vnus alteri promittit auxilium 20000, hic illi 10000; vel foederatus alteri promittit, ſe eius maieſtatem comiter veneraturum. Ita Tartari, Algirienſes, cet. foedus inierunt cum Turca. Ad aequalia foedera pertinent foedera mutuae defenſionis, mutuorum commerciorum, atque mutuae ſecuritatis cauſſa inita.

§. 5.

Inaequalia iterum ſunt talia vel 1. ratione praeſtandorum; e. g. potentior impotentiori promittit ſubſidium 10000. militum, impotentior vel nihil, vel minus; 2. ratione modi, vbi impotentior aliquatenus ſubiicere ſe potentiori tenetur, eique ſuperioritatem aliquam concedere, e. g. Romani et Carthaginienſes. Hi enim promittere tenebantur, ſe non geſturos bellum iniuſſu Romanorum, non niſi certum numerum nauium habituros, elephantos non alituros.

Quaeritur, *an foedera poſterioris generis minuant imperium?* Reſp. diſtinguendum inter onera perpetua et temporalia, e. g. exercitum foederatum alere per 6. menſes, tributum aliquot millionum ſoluere, cet. ſunt onera temporalia, quae non impediunt, quo minus quis ſummum imperium retineat. Contra ſtipulatio perpetui tributi, perpetuae militiae in alterius rei publicae commodum, omnino cum ſummo imperio conſiſtere nequit.

Deinde diſtinguendum, vtrum foedus inaequale ad pecuniarium onus pertineat, an iura quaedam maieſtatis interuertat, e. g. ne alter bellum gerat, militem alat, foedera pangat: prius imperium non ſtatim minuit, poſterius omnino.

§. 6.

Digitized by Google

§. 6.

Sequitur noua diuiſio foederum: alia enim ſunt, quod ad finem attinet, BELLI cauſſa inita, alia ad PACEM conſeruandam comparata.

Belli cauſſa foedera ineuntur vel cum hoſte, vel cum amicis et ſociis, foedera ſyſtematica, de quibus iam ſupra actum *libr. II. cap.* 8. §. 10. *ſeqq.*

Dicenda ergo quaedam de foederibus, quibus conuenit, vt populus in certo bello ſit neutrarum partium. Ita hodie neutrarum partium volunt eſſe Hollandi, Veneti, Heluetii; de hoc praecipue quaeritur, *an gens cogi poſſit, vel vt ſit neutrarum partium, vel vt ab iſta impartialitate* (neutralité) *diſcedat?* Vtroque caſu diſtinguendum, vtrum iam foedere nexus ſit populus alteri, tunc nulla coactio locum habet, vt ſit neutrarum partium; contra cogi poteſt, vt arma corripiat. Ita ſuperiore bello Galli cogere non potuerunt Circulos ſuperiores ad neutralitatem, et hodie Imperator iniuriam ſibi ab Hollandis fieri conqueritur, quod neutrarum partium eſſe velint, quum ex foedere teneantur ad auxilium.

Vbi foedus eius modi non adeſt, nec coactioni locus eſt ad arma corripienda, e. g. hodie apud Venetos. Cogi vero quis poteſt, vt ſit neutrarum partium; ſic ſuperiore bello Imperator cogebat Pontificem, vt ſit neutrarum partium.

§. 7.

Foederum tertia diuiſio ab effectu eſt, quod alia ſint REALIA, quae cum re publica ineuntur, et ſucceſſores omnes, vniuerſales et ſingulares obligant: PERSONALIA, quae cum Imperante, non cum re publica ineuntur; e. g. Rex Poloniae foedera poteſt inire, quae ad conſeruationem dignitatis ſuae pertinent, vel ad Electoratum, quae ad rem publicam plane non pertinent, ac proinde ſucceſſores ſingulares plane non obligabunt in Polonia.

Realia praeſumuntur omnia 1. cum liberis populis inita; populus enim ſemper idem cenſetur, licet forma mutetur: hinc fruſtra cauillabantur Latini, ſe non obligari foederibus cum Romanis initis ſub Tarquinio Superbo Rege, quia non amplius Regem haberent; 2. quae intuitu imperii ineuntur pro imperantibus et ſucceſſoribus; hinc pacis tractatus et ſucceſſores obligant etiam ſingulares; 3. quae cum

cum conſenſu Statuum vel Ordinum inita: e. g. Badenſis pax; Oliuenſis.

§. 8.

Adfinia foe deribus ſunt SPONSIONES, per quas intelligimus foedera a magiſtratu vel miniſtro ſine iuſſu et mandato imperantis vel rei publicae inita.

Diſtinguendum tamen, an miniſter generali, an ſpeciali mandato deſtituatur; poſterius enim non nocet, ſi adſit prius: deinde diſtinguendum, vtrum miniſter profiteatur, ſe mandato deſtitui, et hinc tantum aliquid concedat ſub ſpe rati; an vero dolo malo diſſimulet, ſe mandatum non habere: priori caſu nihil ei imputari poteſt, poſteriore poteſt ob dolum.

Iam iure gentium certum eſt, 1. rem publicam non obligari foedere ſuo iniuſſu et ſine mandato a miniſtris inito, quia nemo poteſt obligare tertium, niſi mandantem; 2. miniſtrum, qui in dolo verſatur, populo decepto et laeſo teneri ad ſatisfactionem; hanc ſatisfactionem iure feciali Rom. in eo conſtitiſſe nouimus, vt miniſter nudus reuinctis in tergum manibus per feciales dederetur hoſtibus, eoque pertinent celeberrimae ſponſiones, Caudina apud LIVIVM *VIIII.* 8. *ſeqq.* et Numantina, cuius etiam in iure noſtro ſit mentio, *L.* 17. *D. de legation.* Ob priorem Spurius Poſtumius Conſul; ob poſteriorem Hoſtilius Mancinus deditus; neuter vero ab hoſtibus receptus eſt.

Hodie tamen non praeciſe ignominioſa requiritur deditio, ſed ſufficit vel deditio, vel alia ſatisfactio, prout eam ſibi ſtipulatur gens laeſa.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XVIII.

DE OFFICIIS CIVIVM.

§. 1.

Qvae hactenus fuſius dicta ſunt, ad officia imperantium pertinuerunt: ſequuntur vltimo hoc capite *officia ciuium*, vbi quaeritur 1. *quotuplicia illa ſint?* §. 1. 2. *quaenam ſint generalia?* §. 2-5. 3. *quaenam ſpecialia?* §. 6-14. 4. *quandocumque vtraque ceſſent?* §. 15.

Ciues duplicem repraeſentant perſonam; conſiderari enim poſſunt tamquam membra vnius eiuſdemque corporis, vel rei publicae; id eſt, tamquam ciues; et tunc omnes inter ſe ſunt aequales, cuiuſcumque ſint dignitatis; omnes enim ciuium commodis fruuntur, et onera ſubeunt, niſi ſint priuilegio exemtionis muniti.

Deinde etiam conſiderantur tamquam officiales, qui certam dignitatem, certumque officium in re publica adminiſtrant, et hactenus non ſunt aequales, ceu ſupra in *cap. de exiſtimatione* demonſtrauimus.

Secundum hoc duplicem reſpectum officia ciuium diuiduntur in GENERALIA, ad quae omnes indiſtincte tenentur tamquam ciues; SPECIALIA, ad quae quiſque comtemplatione officii vel ſtatus ſui obſtrictus eſt; ſic miles debet rei publicae certa officia, ad quae non tenetur legatus, cet. In illis poſſumus plus praeſtare, quam debemus, in his id in vitio ponitur.

§. 2.

Iam de *generalibus*; quae pertinent vel 1. *ad Imperantem*; e. g. vt eum dignis honoribus perſequamur, §. 3. 2. *ad rem publicam vel patriam*, e. g. vt eam defendamus, §. 4. 3. *ad conciues ſingulos*, e. g. vt cum iis iuſte et ciuiliter viuamus, §. 5.

Addunt aliqui *Deum*, ſed ei non debemus officia tamquam ciues, ſed tamquam homines, eadem debituri, ſi vel maxime extra ciuitatem in ſtatu naturali viueremus; quod exemplo officiorum erga ſe ipſum illuſtrari poteſt, ad quae ciues itidem obſtricti ſunt, ſed non tamquam ciues; ſed tamquam homines.

Digitized by Google

Poteſt quidem et ciui ſpecialis obligatio naſci ex legibus eccleſiaſticis; ſed hae non verſantur circa ipſum cultum Dei, ſed circa ritus, id eſt, res in ſe indifferentes. Vir prudens tamen et illas obſeruabit, partim quia ciuis eſt, partim ne exemplo aliis noceat: at haec officia proprie non praeſtat Deo, ſed ſuperiori qui hos ritus praeſcripſit.

§. 3.

Imperanti debemus REVERENTIAM, FIDELITATEM, OBSEQVIVM; iſtam, quia eſt ſuperior, et talis quidem, qui pro noſtra et publica ſalute excubat, qui ſalutem noſtram promouet; ei debemus amorem, amor erga ſuperiorem vocatur veneratio vel reuerentia, ceu ſupra demonſtrauimus, ergo imperanti debemus venerationem et reuerentiam. Illam quoque, nempe fidelitatem debemus, quia principi obſtricti ſumus ex pacto; ſi praeſtamus, quod ex pacto debemus, fidem praeſtamus, adeoque ſumus fideles, ergo principi obſtricti ſumus ad fidelitatem. Hoc nempe obſequium debemus, quia rei publicae vna eſt voluntas, et quidem per ſubmiſſionem voluntatum noſtrarum; qui ſubmittit alteri voluntatem, obſequitur, ergo debemus principi obſequium.

REVERENTIA ſe exſerit in eo, vt imperantem quouis modo diſcernamus a reliquis conciuibus; hinc erga illos vtendum a) titulis conſuetis et honoribus, b) geſtibus in re publica receptis; ſic Angli Regi ſeruiunt genu ſubnixi, c) ſermone modeſto, ne de imperante ſcabioſe loquamur.

FIDELITAS a) ne exteris plus deditus ſit, quam Imperanti; hinc ſupplicio quouis dignae coniurationes, proditiones, corruptiones; b) vt imperantis et rei publicae ſalus ſuprema lex ſit, ſalua tamen humanitate erga exteros; ſtolidum ergo conſilium Hippocratis negantis, ſe Perſis peſte laborantibus ſubuenturum; eas epiſtolas edidit THOMASIVS in *Hiſtor. ſapient. et ſtultit.*

OBSEQVIVM tum erga leges, tum erga iuſſa ſpecialia principis.

§. 4.

2. Officia erga patriam in dubium vocauit IO. CLERICVS in *Arte critica, II, 2, 5, 16.* exiſtimans, ſi idea patriae reſoluatur, per eam vel intelligi prouinciam, agros, vrbes, pagos, aedificia, vel homines in illa prouincia degentes, qui plerique ſtulti et mali ſunt;

ſunt; ridet ergo vetus illud dicterium Horatianum: *dulce eſt pro patria mori.*

Sed per patriam intelligimus ipſam rei publicae ſtructuram, quatenus illa per pacta coaluit; ea deſtructa et nos peribimus: quum ergo aliter ſeruari non poſſit, quam ſi illam tueamur et defendamus, patriae debemus hoc officium, vt ſaluam quouis modo praeſtemus; ergo patriae obſtricti ſumus 1. ad CARITATEM, tum ob beneficia, quibus ſalua illa perfruimur, tum ob naturalem inſtinctum; Patriae fumus igne alieno luculentior. Vlyſſes Ithacae ſuae ſcopulos omnibus Calypſo et Antinoi deliciis praetulit: 2. ad FIDELITATEM, quia officia haec naſcuntur ex rei publicae ſtructura; haec autem in pactis conſiſtit; pacta requirunt, vt fides ſeruetur; 3. ad DEFENSIONEM; hoc exigit finis rerum publicarum.

§. 5.

3. Officia generalia erga conciues denuo ex fine et ſtructura rei publicae deriuantur. Finis rei publicae eſt ſecuritas, non modo externa aduerſus hoſtes inſidiantes, verum etiam interna aduerſus conciues. Ex eo ſequitur, 1. vt cum conciuibus pacifice ſit viuendum; adeoque 2. turbae, tumultus non dandi; 3. a factionibus abſtinendum; 4. honori et vtilitati ciuium non inuidendum ſit.

§. 6.

Officia ſpecialia diuiduntur in LATIORA, quae ſe per totam rem publicam diffundunt, §. 6. STRICTIORA, quae ad cuiuſuis officium pertinent, §. 7-14.

Latius officium eſt vnicum, idque permagni momenti: ne quis adfectet in re publica officium vel ſtatum, cui impar ſit; nam ſi id facit, 1. refragatur vocationi Dei, 2. non adſequetur finem deficientibus mediis, 3. prodit eo ipſo ambitionem et auaritiam.

Ex eo vero fluit, nec artibus vetitis vtendum eſſe ad obtinenda officia; quas artes vetitas Romani vno et communi nomine vocarunt AMBITVM, cui varias ſaepe leges admodum ſeueras, et in his quoque legem Iuliam de ambitu oppoſuerunt. His artibus permiſſis fieri non poteſt, quin vel indigni admoueantur clauo rei publicae, vel nimis potentes libertatem opprimant; quod inprimis in ariſtocratiis et democratiis metuendum.

Digitized by Google

§. 7.

Strictiora officia CONSILIARIORVM ex fine patent, 1. noſſe rem publicam, eiuſque formam; 2. conſilia adtemperare vtilitati rei publicae: vtilitas autem eſt vel adparens, vbi ſeiunguntur iuſtum, honeſtum; et vtile verum, vbi ſemper honeſto iungitur vtilitas; 3. nec principi, nec populo adulari; 4. abeſſe a factionibus.

Quaeritur, *an malum conſilium puniri poſſit?* et quidem ob ſolam infelicitatem euentus? Ita facere ſolent Turcae, ita olim Carthaginienſes; ſed abſurdum, nam 1. nihil contra fidem actum; 2. conſilium non eſt obligatorium; 3. euentum nemo praeſtare poteſt; et optima conſilia ſaepe male cedunt; 4. deerunt Conſiliarii cordati, ſi periculoſum fuerit, conſilia dare.

§. 8.

Miniſtrorum eccleſiaſticorum officium partim in DOCENDO, partim in EXEMPLO conſiſtit; quae officia ex fine huius ſtatus eccleſiaſtici fluunt, qui eſt, vt ſe alioſque beatos reddant. Quum tamen hic finis non pertineat ad ciuitatem vel rem publicam: alia hic quaerenda ſunt officia miniſtrorum, quae tamquam boni ciues rei publicae debent. Talia ſunt, 1. nullas proponere doctrinas rei publicae noxias; 2. non agere demagogos, et ciues concionibus ſeditioſis concitare aduerſus rem publicam; 3. non ſubtrahere ſe magiſtratuum imperio, et formare rem publicam in re publica.

§. 9.

DOCENTIVM finis eſt, inuentutem reddere doctiorem melioremque; hinc 1. eorum doctrinae ſint verae et vtiles; hinc Cato cenſuit, vt ſophiſtae vrbe ſubmouerentur; hinc non ferendae artes noxiae, aſtrologia, chiromantia; 2. verae ſint doctrinae; addantur probationes et demonſtrationes; aliud eſt praecipere, aliud docere; Non ſatisfacit illud αὐτὸς ἔφα, 3. auditores ad virtutem perducant, a) quia homo improbus et diſſolutus nihil prodeſt rei publicae, ſi vel Salomone eſſet ſapientior; b) praeterea non poteſt ad veram ſapientiam et eruditionem peruenire, qui vitiis indulget; nam et ſocors erit ad quaeuis bona, et neceſſaria negliget,

get, et perpetuo ideis ſtolidis et prauis mens occupabitur, nec ordinem in ſtudiis obſeruabit.

Quaeritur, *an libertas philoſophandi permittenda ſit docentibus?* Diſtinguendum inter doctrinas indifferentes, et cum rei publicae damno coniunctas: poſteriorum ratione nulla poteſt permitti libertas, e. g. atheiſmus, magiſtratum non eſſe neceſſarium, iudicia eſſe iniuſta, bellum non geri poſſe a Chriſtiano, cet. Hinc Hegeſiae πεισιθάνατω libertatem non indulſerunt Reges Aegyptii doctrinas ſuas propagandi. In indifferentibus permittenda libertas, quia 1. veritas in apricum protrahitur; 2. multa noua reperiuntur; 3. ſi falſa ſimul in lucem prodeunt, ea mox profligabuntur a viris doctis. Hinc vidimus eo tempore, quo adhuc ſectaria obtinebat philoſophia, nihil noui inuentum; ſi quid enim inueniretur, ſupprimebantur ingenia. Exemplum Rogerii Baconis.

§. 10.

Ivdicvm; Eorum finis eſt iuſtitiam adminiſtrare, 1. facilem acceſſum praebere; non cuiuis domi. Id enim fruſtraneum eſt, et cum periculo corruptionis coniunctum, niſi periculum vrgeat; ſicuti tribuni plebis noctu quoque ianuas apertas habere tenebantur; ſed in iudicio; 2. non reſpicere perſonas; leges ſunt caecae, iudices autem viuae leges, 3. lites reddere breuiores; corruptiones fugere, ſi vel maxime proficiſcantur ab eo, cuius iuſta cauſſa eſt; nam cur praemiis adduci ſe patitur ad litem pro eo dandam, qui et praemio non dato id iure exigere poterat; 5. iudicare ſecundum acta; quam enim periculoſum ſit, rem committere iudicis conſcientiae, iam ſupra dictum; 6. nihil habere notorium, niſi ex actis.

§. 11.

Militvm alii praeſunt, alii parent; illorum fidei eſt, militibus recte vti ad conſeruationem rei publicae; ergo 1. eos exercere debent, vt arma expedire, iuſſibus parere, in aciem diſponi diſcant, vt taceamus, hoc et ad valetudinem facere; 2. diſciplinam ſeueram habere, ne cui vim faciant, ne voluptatibus diffluant, ne frena mordeant; 3. militibus parcere, rem publicam aleae non committere; 4. commeatus curam gerere; parum ardoris in aciem adſe-

adferent milites ferias agentes eſuriales ; 5. militibus pro re publica, non contra illam vti ; hinc inſigne facinus admiſere Marius, Sulla, Caeſar, Pompeius, qui rem publicam viribus ſuis euerterunt.

§. 12.

Gregariorum militum finis, vt vi hoſtium opponantur, eamque ſuſtineant ; ergo ab iis iure exigitur a) fortitudo, quae ſane toto caelo differt a temeritate ; b) ſtationes non deſerendae, ergo fuga delictum ; Romani infames habebant, qui vulnus in tergo accepiſſent ; c) obſequium ſtrictum, ſine quo bellum non geritur ; d) officium a Ioanne Baptista praeſcriptum : *Nemini vim inferre, neque facere iniuriam.*

§. 13.

Legatorum finis eſt, principis perſonam repraeſentare apud exteros, et ſic eius vtilitatem promouere, ac ſi ipſe princeps adeſſet ; ergo 1. decet eos eſſe graues, cautos, circumſpectos ; 2. nec ſecuros nimis, nec iuſto ſuſpicaciores ; 3. mandatorum tenaces, 4. aduerſus corruptiones inuictos ; 5. taciturnos.

§. 14.

Quaeſtorum finis, recte diſpenſare opes rei publicae ; ergo 1. exigere debent ſine acerbitate ; Caroli V. iudicium erat de Belgis, nullum populum libentius conferre tributa, ſi humaniter tractetur, nullum eſſe magis pertinacem, ſi vi vtaris ; 2. ad rei publicae neceſſitates expendere pecuniam, non in ſuam rem conuertere ; 3. rationes reddere adcuratas.

§. 15.

Supereſt IV. vltima pars, *quamdiu ciuium officia durent ? et quando ceſſent ?* Specialia, quamdiu durat officium ; generalia, quamdiu quis ciuis eſt.

Ciues

Ciues eſſe deſinunt 1. per migrationem voluntariam ; ſi requiſita obſeruentur, e. g. ſi homines proprii ſunt, non niſi cum conſenſu domini ; ſi liberi, ſolutis gabellis ; 2. per exſilium, per quod tamen non ius accipiunt aliquid machinandi contra rem publicam ; 3. per occupationem ab hoſte factam, qua imperium in victores tranſit ; 4. aliquando per colonias ; *aliquando* dico ; nam, vt recte obſeruat GELLIVS, coloniae quaedam ſunt *liberae*, veluti Romae Albanorum ; *ſociae*, quae comiter tantum venerantur maiorem patriam, et cum ea perpetuum foedus colunt, e. g. Carthago Tyriorum ; *ſubditae*, quae ita ducuntur, vt conſtanter metropoli ſubiectae maneant, hodie Hiſpanorum, Gallorum, Anglorum, Batauorum in Indiam et Americam ductae.

Solae ergo liberae coloniae officiis generalibus erga metropolim vel maiorem patriam plane liberantur, non reliquae.

INDEX CAPITVM.

LIBER I.

CAP. I. *de actione humana.* pag. 1
II. *de norma actionum humanarum, ſeu de lege in genere.* 24
III. *de lege naturali.* 37
IIII. *de officiis hominis erga Deum ſeu de religione naturali.* 49
V. *de officiis hominis erga ſe ipſum.* 58
VI. *de officio quorumlibet erga quoſlibet, et de non laedendis aliis.* 74
VII. *de agnoſcenda naturali hominum aequalitate.* 83
VIII. *de promiſcuis officiis humanitatis.* 86
VIIII. *de officio paciſcentium.* 92
X. *de officio ſermocinantium.* 108
XI. *de officio iurantium.* 115
XII. *de officio circa adquirendum rerum dominium.* 123
XIII. *de officiis, quae ex dominio rerum per ſe reſultant.* 140

CAP. XIIII.

CAP. XIIII. *de pretio.* pag. 144
XV. *de contractibus, qui pretia rerum ſupponunt, et fluentibus inde officiis.* 151
XVI. *quibus modis ſoluantur obligationes, quae ex pactis oriuntur.* 165
XVII. *de interpretatione.* 170

LIBER II.

CAP. I. *de ſtatu hominum naturali.* pag. 184
II. *de ſtatu coniugali, vel officiis coniugalibus.* 192
III. *de officiis parentum et liberorum.* 205
IIII. *de officiis dominorum et ſeruorum.* 213
V. *de cauſſa impulſiua conſtituendae ciuitatis.* 216
VI. *de interna ciuitatum ſtructura.* 225
VII. *de partibus ſummi imperii.* 235
VIII. *de formis rerum publicarum.* 243
VIIII. *de affectionibus imperii ciuilis.* 253
X. *de modis adquirendi imperium, inprimis monarchicum.* 259
XI. *de officio ſummorum imperantium.* 268
XII. *de legibus ciuilibus in ſpecie.* 276
XIII. *de iure vitae ac necis.* 282
XIIII. *de exiſtimatione.* 296
XV. *de poteſtate ſummi imperii in bona ciuitate contenta.* 307
XVI. *de bello et pace.* 311
XVII. *de foederibus.* 324
XVIII. *de officiis ciuium.* 329

FINIS.

131883

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible] by Google